ԳԻՐՔ ՎԻՊԱՍԱՆՈՒ-ԹԷ ՈՐ ԿՈՉԻ ՀԱՄԱՐԵԱՆ ՆԱ-

կե Ագաթանգեղոս. Շարադրեալ զսա Ագաթանգեղոսի մեծի իմաստասիրի. Ատենադպիր Տրդատայ արքային Հայոց. Յաղագս ծննդեան, եւ սնն-դեան, եւ վարուց. Եւ Յաճախապատում քարոզութե սրբոյն Գրիգորի Մեծի Լուսաւորչին մերոյ. Եւ Տրդատայ Թագաւորին Հայոց.

Յամ մարդեղութե Բանին Կենաց. ՌՉԾԹ. Իսկ ըստ Հայոց ՌՃԾԸ. Եւ յամսեանն մարտի ԺԱ երորդի.

Ի չերրորդ ամի Հովուապետութեան եկեղեցւոյն ՔԷ, Տն Աղեքսանդր սրբազան Կաթողիկոսին ամ Հայոց Սրբոյ Էջմիածնի.

Նորին հրամանաւ գաղափարեալ Տպագրեցաւ ի քաղաքիս Կոստանդ-նուպօլսոյ.

Ի տպարանի եւ ձեռամբ Գրիգորի Դպրի որդւոյ Մարկոսի Մարզուանեցւոյ.

1709

Ծանուցումն Առ պայծառ ընթերցողն.

Զի յիմաստասիրաց և յաստուածայնից արտասա-
նէլ է՝ քան ուրոյն բարւոյն հաղորդե-
ցուցանել զինքն այլոց՝ նուաստագունից իւրոց:
Որ օրինակ երկնային մարմինք որք կոչին եւ
արխստտակելի . է երրորդ էութիւնք: Քանզի ոմն
շրջագայութբ . և ոմն ջերմացուցանելովն . իսկ
ոմն ցրտացուցանելովն . և այլքն եւ իւրաքանչ-
իւր ազդմամբն զորս ընկալեալ յարարչէն՝ բաշ-
խեալ մատուցանեն զստորայնոցս՝ զպատեհս
իւրեանց: Սապէս և զստորնայինքս գերաշնորհքն
տրպագունից՝ հէպէս . թգրք սպասաւորաց ,
և ժողովրդոց՝ իշխանք՝ իշխեցելոց . հարուստք
աղքատաց և տնանկաց . վարդապետք աշակերտաց . և
զորս նմանք սոցին՝ ընծայել տան զորս նախ ինք
ենք ունին ներքնագունից՝ իւրեանց: Իսկ եթէ
մեքս ոչ որքեն արարածք կարօտք և կախեալք յայլ
մէ էութէ: Ապա որքան ևս առաւել ծայրա-
գոյն բարին յորմէ են ամ բարիք . այս ինքն՝ ած
յորմէ իջանէ ամ տուրք բարիք և ամ պարգևք
կտրեալ . և հաղորդել միացուցանէ՝ մի եղինա-
նաբար ըստ ինքեան . ըստ մեծն դիոնիսեա: Զի թէ
պէտ Գ ասացաւ թէ՝ ամ վերինք՝ ենթալրւս-
նեաց . և ենթալուսնեայքս ք զինքեանս ենթ

ա անկելոց

անկելոց խնամարկեալ մատուցնեն զօգուտն՝
այլ ոչ Թարց նախկին պատճառին՝ այլ նովաւ
հանդերձ. և ՚ի նմանէ շարժեալք են ա՟ն՝ առանց
իմ ոչ ինչ կարէք առնել։ Եւ են առաքեալ. ոչ ոք
կարէ ասել տ՟ր յիսուս թէ ոչ հոգւովն սրբով։ Եւ են
ա՟ծ աղբանից։ Քան զի նովաւ կարեմք զիմն բա
րի. և Թարց նմին ոչ իմն բարի։ Ապա ոչ ինչէ ՚ի
մերս կողմանէ՝ ոչ չար և ոչ բարի, այլ միայն ան
ձն իշխան կամս և զհաւանութին նորին. եթէ զբա
րին որէ՝ յա՟յ. և կամ զչարն որէ է դիմակէն։
Որդ են այսմ տարագու՝ շարժեալ և աղղեալ
եղև գեր երջանիկ և սրբազան հայրն հաստարա
կաց. զաղէքսանդր ա՟մ հայոց հայրապետն
՚ի վերուստ յա՟ծ պետական իշխանութէն սակս
տպագրութե գրոյս որ կոչի Ագաթանգեղոս
պատմագիր՝ որ վիպէ յաղագս ծննդեան և ածն
դեան և նահատակութե սրբյն Գրիգորի մերոյ
լուսաւորչին. և Տրդատայ թագաւորին։ Տենչա յի
շելով մերոց գրեալ երիցս երանեալ Աթ՟ղէոսն.
զբան իմաստնոյն որ ասէ. իմաստութի գաղեալ
և գանձ անյայտ. զինչ շահեկանութի նէր երկո
ցունց։ Վ՟սյ արարեալ հրաման և ետ տպել
զաստացեալ գիրքս յաղագս. դ՟ պատճառի։ Նախ
զի ա՟մ մարգարէք և առաքեալքն. և առ՟քլքն

և վար

և վարդապետք ուսուցանեն մեզ զերիս զայ-
սոսիկ․ սոյնպէս զբարին․ և ճշմարիտն և զարդա-
րութի գործել։ Որդ՝ եթէ չիցեն գիրք զի արդ-
մարթէ գործելն զսոսա․ իսկ եթէ իցեն՝ այո։
Ասաց տրն՝ քննեցէք զգիրս․ զի նոքօք հա-
մարիք ունել կեանս։ Երկրորդ․ յաղագս պար-
տուցն զոր պարտիմք մերոյ ազգին և լուսաւոր-
չին․ և յետոքի փոխանորդին․ Գորդելոյ առ հայր
և ծառայի առ տր․ և աշակերտի առ վրդպտ։
Որ յար և համանգ ընթեռնելով զվկայական
հանդէսն, և զառաքելական․ քարոզութին․ ան
մոռաց յիշմամբ ՝ի մտի և ՝ի լեզուի պահելով ոչ
մոռասցուք զերկ և զերախտիս և զաշխատանս
նր․ և ցանկասցուք նմանիլ վարուց նր։ Երրորդ․
սակս աշակերտացն ճշմարտութե․ որ սովա-
սոյնքն ըստ լուսաւորչաւն՝ ներ յաճախեմտում
քրիստէն․ որ՝ իբրև ամեղուոյ գաւանաբար խօսե-
ցել և վկայել․ եթէ սակս զուգափառ և համա-
գոյ ամենակալ երրորդութեն և միոյ ծնութեն՝ և եթէ
առ մարդկութի մարմնացելոյ բանին այ․ որով
կարող լինիցին զամ հոյլս հերձուածողացն ապա-
բան և ափիբերան առնել։ Չորրորդ՝ վս վերոյ
գրել փաստին՝ ոչ կամեցաւ ծածուկ մնալ սոյն
պիտի արդիւնաւոր և հարկաւոր գրոյս՝ վերոյ
գրեալ վեհն մեր այլ յայտնի լինիլ և տարածիլ

առ ա͞մ լուսաւորչական ազգս. զի ամենեցունց է օգուտ.
Պ յայտ իսկ է յարգենց իւրոց։ Յետս այսքան
և առաւել քան զայսոսիկ պատճառնաց՝ գեր երջա
նիկ Հայրապետն մեր տէր Աղէքսանդր Ջուղայեցին։
Յորժամ նորին հրամանաւ՝ ես նուաստս ծա
ռայր վարդապետ. ձեռնասուն աշակերտ՝ ի ման
կուէ սոյն հայրապետիս. գոյի՝ ի նուիրակութեան, ի
մայրաքաղաքս Բիւզանդիոն։ Ետ ինձ զգիրքս. զի
բերեալ տացից մահտեսի գրիգոր դպրին՝ Պ զի
տպեսցէ. և ՌՃԾԹ թուոջ. և յամսեանն ապրիլի
եօթներորդի՝ ժամանեալ հասի՝ ի կոստանդնու
պօլիս։ Եւ տեսի զի խոտորութիւնք յոլովք յուզիւր
՚ի քաղաքիս Պ ամենեցունց յայտնէ. յորս որոյ եղև
խափանումն իրողութեան՝ մինչև՝ ի թիւ ՌՃԾԸ։
և ի կենտրոնին մերոյ ՌՃԿԸ ամին. և յամսեանն ապ
րիլի. Մինչ կամ եղև. զի անդրէն յետս յղեցից
զգիրքս առ վեհն՝ ի նոյն էջմիածին։ Եւ ապա սմին
երկիւղած յա՛յ՝ պրն գալուստ. որդի խոջայ մուրա
տի Ագուլեցւոյ՝ զողթնեաց. և յէնէն հայոց։
Սա յանդուղ խաղացմանէ շնորհաց հոգւոյն.
տեսեալ նովիմբ զմայլել շարժեցաւ՝ ի սէր աստուածա
յին գանձիս՝ յանձն առնելով արդեամբք տալ օգնու
թիւն վերստին գրեալ տպագրապետ գրիգոր դպրին.
զի տպեսցէ. որոյ տէր ած զփոխարէնն հատուսցէ
վարձս բարեաց. աստ և՝ ի հանդերձեալն ամէն։

Տուրգ գովեստից. մեծի հայրապետին մերոյ տն Աղեքսան
դրի սրբ զան Ջուղայեցւոյն հանուրց հայկազունեանց անո
ւանս գծութեամբ նորին շարադրողի.

Բանն իսկութբ հօրէ ծնեալ .
և 'ի սբ կուսէն մարմնացեալ .
'ի գերեզման մահու եղեալ .
յաւուր երրորդի յարուցեալ .
Առաքելոցն վիճակ արկեալ .
երկոտասան մասունս եղեալ .
հայաստանեանս Թաթէոս անկեալ .
քարոզութբ անդ կատարեալ .
Նման սմին այլքն անցեալ .
մինչ լուսաւորիչ մեր ծագեալ .
եկեղեցիս նբ կառուցեալ .
անշարժ մինչև երկայս հասեալ .
Գերագոյնին շառաւեղեալ .
լուսաւորչէն մեր յաջորդեալ .
եկեղեցւոյ գլուխ նստեալ .
քահանայապետ հայոց կարգեալ .
Աղեքսանդր վեհ մեր կոչեալ .
Էջմիածնի գահոյն նստեալ .
յարևելից խորան հարեալ .
մինչ յարևմուտս տիրապետեալ .
Լուսով զարդուք յերկրի փայլեալ .
ընդ երկիւղի պատուասիրեալ .

Նոր ածաբան մեզ յարեալ
որդիք սիոնի զինուորեալ
Որ ՚ի ս̄րբ հարցն նմանեալ
պարկեշտութե̄ վարուք սնեալ
ս̄էյ գահոյդ արժանացեալ
ընդ յերկնայնոցն մեծարեալ
Յուսեալ գործոյս ՚ի քէն հրամայեալ
տեսեալ ծառայդ քո խնդացեալ
տպել ս̄բ տառքս սկսեալ
և աւարտման ակն կալեալ
Ս̄է հօրդ իմոյ հայցմամբ մաղթեալ
ինձ թողութի̄ առնել հայցեալ
քան զի գործոյս էի չարժեալ
այլ աղօթիւք քում զօրացեալ
Տնդ իմոյ զայս խորհեցեալ
նախանձ տնէ հոգւոյն շարժեալ
ածային գանձս յաճախեալ
մեզ մանանկից քեզ արարեալ
՚Ի թվին հազար հարիւր եղեալ
ամս յիսուն ութ նոր սկսեալ
սակաւ գումեստս շարագրեալ
քեզ սիոնի գլուխ նստեալ
Էջմիածին Ք̄նից նմանեալ
լուսակառոյց խորան կազմեալ
ժառանգակիցս իւր պատուեալ
Աղէքսանդր տէր մեր կոչեալ։

Երգս գովեստից ․ մեծի հայրապետին մերոյ տն Աղեքսան
դրի սրբ̃ զան Կթղկոսին հանուրց հայկազունեանց անո
ւանն գիտութեն որին շարադրողի․

Բանն իսկութբ̃ հօրէ ծնեալ ․
և՛ իմբ̃ կուսէն մարմնացեալ ․
՛ի գերեզման մահու եդեալ ,
յաւուր երրորդի յարուցեալ ․
Առաքելոցն վիճակ արկեալ ․
երկոտասան մասունս եդեալ ․
հայաստանեայս Թադէոս անկեալ ․
քարոզութբ̃ անդ կատարեալ ․
Նման սմին այլքն անցեալ ․
մինչ լուսաւորիչ մեր ծագեալ ․
եկեղեցիս ոք կառուցեալ ․
անշարժ մինչև երկայս հասեալ ։
Գերագոյնին շառաւեղեալ ․
լուսաւորչէն մեր յաջորդեալ ․
եկեղեցւոյ գլուխ նստեալ ․
քահանայապետ հայոց կարգեալ ։
Աղեքսանդր վեհ մեր կոչեալ ․
էջմիածնի գահոյն նստեալ ․
յարևելից խորան հարեալ ․
մինչ յարևմուտս տիրապետեալ ։
Լուսա զարդուք յերկրի փայլեալ ․
ընդ երկնիւղի պատուասիրեալ ․

նոր ա̃ծաբան մեզ յարեալ
որդւէք սիօնի զինուորեալ
Որ ՚ի մբ̃ հարցն նմանեալ
պարկեշտութբ̃ վարուք սնեալ
մե̃յ գահոյդ արժանացեալ
ընդ յերկնայնոցն մեծարեալ
Հիւսեալ գործոյս ՚ի քէն հրամայեալ
տեսեալ ծառայդ քո խնդացեալ
տպել ո̃բ տառըս սկսեալ
և աւարտման ակն կալեալ
Մէ̃ հօրդ իմոյ հայցմամբ մաղթեալ
ինձ թողութի̃ առնել հայցեալ
քան զի գործոյս էի չարժեալ
այլ աղօթիւք քում զօրացեալ
Տ̃նդ իմոյ զայս խորհեցեալ
նախանձ ա̃ծնէ հոգւոյն շարժեալ
ա̃ծային գանձս յաճախեալ
մեզ մասնակից քեզ արարեալ
՚Ի թվին հազար հարիւր եղեալ
ամս յիսուն ութ նոր սկսեալ
սակաւ գովեստս շարադրեալ
քեզ սիօնի գլուխ նստեալ
Ի էջմիածին Տ̃նից նմանեալ
լուսակառուց խորան կազմեալ
ժառանգակիցս իւր պատուեալ
Աղեքսանդր տէր մեր կոչեալ։

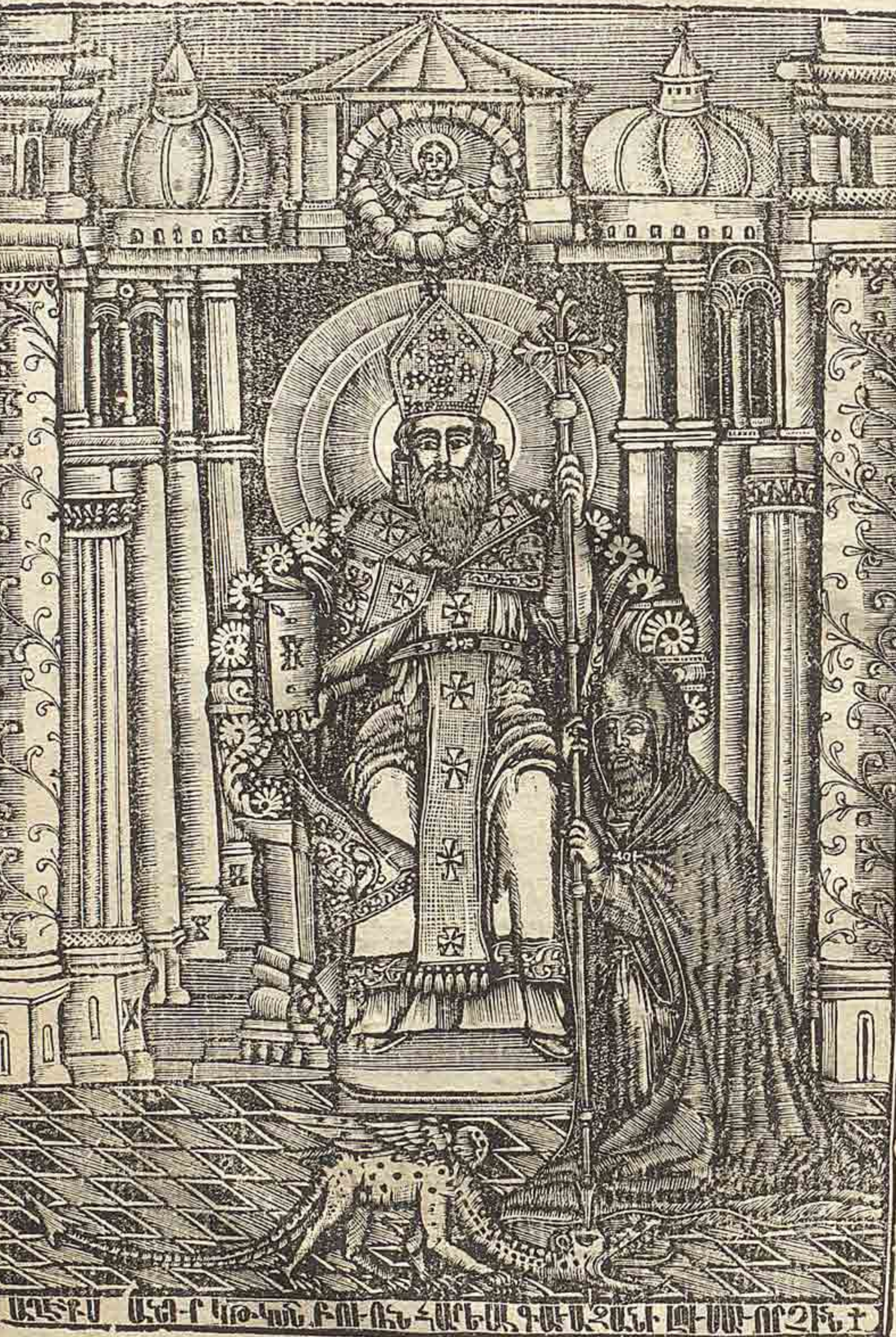

Ը. գաւթանգէլ գ. օշնեայ յամենիմեոր.

Ողձք բաղձացեալք յանկալեացն. զկամս նաւ-
ելոցն. ՚ի նաւահանգիստ հասանիլ խնդուին
խաղաղութեք: Ոչ զի ՚ի մէջ ուռուցիկ ալեացն
որ ընդդէմ դառնան մրրկածին օդոցն ՚ի մարտ
պատրաստին ընչաքաղցիցն եւ օգտածարանացն
ժամեղէլ բազմացն միայն տանձիլ թիակօքն.
զերիվարս տախտակագործացն. բեւեռակապ եր-
կաթիգործացն զմիմեանս քաջալերով կասկած
երկիւղի սրտիւք ՚ի կապոյտ դաշտին ձիարձակ
լինէին անքայլ գնացիւք. եւ անընթաց ոտիւքն
թռուցեալ ՚ի վր ծովուն մկանաց ջուրցն ալեաց
կուտակելոց. որ բարկացայտ ալէքն լեռնաձեւ
կուտակին. մէտ ՚ի մէտ խոնարհին ընդ ալէգետն
ստամողի. մարմինքնար դաւթե երգոցն. եղանէն
լեռնանան՝ եւ իջանեն դաշտանն: Որ ուրեմն
ապրեալ ՚ի ծփանաց՝ արշաւանս դնեն յիւր ա-
քանչիւր գաւառ զայս վէպ պատմեն մերձաւոր
սիրելեաց. զանցս աշխատութեց ուղոյն ձանձր-
հաց. զել եւ էջս տարուբեր անդադար սահա-
նացն գրաւական եդեալ զանձինս շահաւորն
օգտութե կէտ զմրցանակ յաղթութե զմեծանալն
վաճառուաց փոխանակեն զինքեանս: Ոչ թէ
պէտ եւ տեսանիցեն զկռնուփ սաստկութե հող-

 մա

մակոյծ ալեացն տատանելոց․ որ երփն երփն գան
գունեն և սաստկութե ծփմանցն՝ դիզադեզ․ յեղ
յեղուկ փոփոխեալ զմիմեանս կնի կագել տողեա
ցին յափնածիր․ յոյժ ծիր ամենս բարձրացելոց և
գէմ հասել ցամաքակէտն ծիծաղեսցին։ Իսկ
՚ի մէջ ըմբռնելոցն՝ ի խորոցն յանդնդոցն լցեալ
խռուոչեալ խողխողելովք ահագէտ արարեալ
զորհանան գուշակեն։ Մի թէ պէտ եղինքենս
՚ի շարժմանս տեսանիցեն՝ ի վերայ աղթ ջուրցն բազ
մութե սասանելոցն․ սարսափելոցն․ սակայն
զկարողելն առաջի ածեալ և միջանան զիմա
գրեալք և խռովութե ահագին ծովուն․ զի թէ
րես գծլք օգտութ զգիւտս խնդութե իւրեց․
ընտանեն իւրոց ցուցանեն․ եզպարծանս վաս
տակոցն իւրեց գրացեցն․ զի հարկէ եզաղքա
տութե անուննն յանձանց թօթափել և զտառա
պեալ ընտանեակն թափել ՚ի գրահարկ իշխա
նացն բռնութե․ եյիւրեանց շահիցն բերելոց
համել զպըտս վտանգի լծոյ ծառայութե թշու
րացն ազատացեալ դատարկասցին․ եյաւուր
ոռք հարցել զհայրենական մատենանս պտմեսցի
նց՝ եզծրագիր կարգը սասացին։ Ի Նթերցել
զթորգոմայ ազգին հայաստան աշխն ածապար
գև աւետեցն աւտրնին քողութե բանին կե

ժ

նաց

նաց՝ ո՞չ. կամ զի արդ ընկալան՝ ոչ ի արամբ. կամ
ով ուստէք որ զայս նորոգատուր զառաքելա
բար շնորհս յանձին ցուցանել այնպիսի մեծեղէն
շնորհօք երևեալ. և մ՟ն նորին լուսաւոր վարդա
պ՟տուեն և հրեշտակօրէն վարուցն՝ առաքինու՟ե
կարգացն ազնուականն համբերական շնորհա
լից մեծագործ նահ՟տկին. որ և խոստովանող քա՟հ
գտեալ և վկայ ճշմարտու՟ե: Իսկ կամ ոչ՟ի
յայնմ հետևէ շինու՟ին և խաղաղու՟ին լինու՟ին և պա
ղաբերու՟ին և բժշկու՟ին աղօթիւք ն՟ր շնորհե
ցաւ յա՟յս: Իսկ կամ ոչ՟ նորա այն մեծասիրու՟ե
ևեթ զօրու՟բ նմա տուեալ անկան փշրեցան ու
նայնու՟ե պաշտամունքն. և մեծ պաշտօնն տա
րածեցաւ ը՟ն ամ՟ երկիրս հայոց: Իսկ կամ ո՟զ շի
նեցան եկեղեցիք ը՟ն ամ՟ երկիրս հայոց. և քակե
ցան ունայնու՟ե պաշտամունքն այն որ խաւա
րական մոլորական նախնեացն ը՟ն վայրս կոչեց՟
գրթաղաց. ջարանցն և փայտից յիմարու՟իւքն.
և ուրուապաշտ թմբրու՟իւքն անզգայու՟եց
խորն արբեալք անմտու՟բ պակուցեալք շուայ
լու՟ե մեղացն դիւցախելար մոլորու՟ զնայինն՝ ի
մէջ ծովացեալ մեղացն չարու՟ե. որ կամօքն քն
քր՟զ գտեր՝ արդ որ ուսոյց ամե՟ն հայաստան
տիս չկարէր ը՟ն դարշապարս մեղաց՝ ի ծովանը

մա̃ն յա̃խս յայսմիկ • այլ՚ի հողմախաղաղ անքոյթ
մտեալ ա̃ծահօրն շինութե̃ ՚ի նաւահանգիստն
կենաց օթևանս պատրաստեալ ն̃դ։ Իսկ իման
ցեալ սահե̃լ շրջեալ ՚ի վե̃ր յորձախոր լայնանիստ
յարաձօձ անդնդապտոյտ • սարսռասէր ան
հանգիստ արշաւասոյր օդաւէայր • Հրակուտակ
յուզակ ալեացն • սրավարացն մոլեգնելոցն • ձգ
տել ՚ի կղզիս քաղաքաց • և յա̃ս հեռաբնակս գր
տե̃լ • ցցեալ բեռն խստաբեռունս՝ մինչ պա̃տուա
կան արգոյ • ՚ի շարդ և յօգուտ եկեալ հաստու
ցաք ՚ի կայս հանգստեան ձերոյ օգտու̃ե փու
թացեալ։ Նայցցուք զթանգարական վաճառս
հանթից • վաճառեսցուք լաելեաց զգիւտս աշ
խատու̃ե մերոյ • առնուաղ ունկնդրութի • և
տալ զպ̃տմուն։ Մանաւանդ վ̃ քոյոց հրամա
նիդ քաջարանց Տրդատ արքայ հայոց մեծաց։
Ներբեալ զշահ վաճառին ՟ի շինութե̃ քեզ
՚ի գանձ յաւելուցուք ՚ի մերոյ ծովակուտակ
նաւաստեացս։

ՏՐԴԱՏԷՍ ԱՐՔԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԻՍԿ ԶՕՐՆ ԱՐԱՐ ՉԱՐՉԱՐԷՑ ԶԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉՆ։

ՏՐ

ՎԱՐՔ Ե ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՍՐԲՈՅՆ
ԳՐԻԳՈՐԻ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻՆ ՄԵՐՈՅ 309

[illegible]

ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԵՆ ՊԱՐԹԵՒԱՑ ԻՐՆ
ՆՐՋ ՏԷՐՈՒԹԵԱՆՆ ՅԱՐՏԱՒԱՆԱՅ

որդւոյ Վաղարշու. խափանանել զնա Արտաշրի որդւոյ Սասանայ, որէր նախարար ոմն Ստահր գաւառէ. որ եկեալ միաբանեաց զզօրս պարսից. որք լքին. խոտեցին. մերժեցին. անարգե

Պատմագիր.

ցին՝ զտէրութի պարթեւաց. եւ հաճեցան հաւանու-
թե՛ ընտրել զտէրութի արտաշրի որդւոյ սասա-
նայ: Որդ՝ իբրեւ յետ մահուն հասանելոյ գու-
ժիս այսորիկ՝ առ խոսրով թգւրն հայոց, որէր
երկրորդ տէրութե պարսից. զի որ հայոց թգւրեն
նաէր երկրորդ պարսից տէրութե: Ոչ թէպէտ
եւ վաղ լուեալ զբօթն ոչ ինչ ժամկաց հասանիլ
յամբռնվկ գործոյն պատերազմի իրացն պատ-
րաստութե: Յետ այնորիկ դարձեալ լինէր յի-
րացն եղելոց մեծաւ տրտմութբ. զի ոչ եհասնէր
մա գործել գործ՝ ի մեծի տրտմութեն եւ յիրացն
վճարելոյ. դձ անցեալ եկեալ լինէր յա̄հ իւր:
Որդ՝ միւս եւս՝ ի գալուն տարւոյն սկսանէր խոս-
րով թգւրն հայոց. գունդս կազմել. եւ զօր բովան-
դակել. գումարել զզօրս աղուանից. եւ վրաց. եւ
բանալ զդրունս ալանաց. եւ զճորոյ պահակին.
հանէր զզօրս հոնաց. ասպատակ առնել՝ ի կող-
մանս ասորեստանի, մինչեւ՝ ի դրունս տիզբոնի՝ մե-
ար առեալ զծրն ամ. յապականութի դարձու-
ցանէր զշինանիստ քաղաքացն եւ աւանացն ցան
կալեաց. զշէն ձրն ամ թափուր եւ աւերակ թո-
ղոյր. ջնջել՝ ի միջոյ՝ իբրաց կորուսանել. խլել. քա-
կել. հիմն՝ իվեր առնել ջանայր. համարէր բառ-
նալ զօրէնս տէրութե պարսից. ուխտ եդեալ

մտ

Ժողովէ խոսրով զօրս բազումս.

միանգամայն՝ վրէժ խնդրել զանկանելըն ՚ի տէ-
րութէն իւրեանց. սպառ սպուռ ջանայր զվը-
րէժ խնդրել մեծաւ քինու նախանձաւորեալ լը-
նելով. մեծամեծս փքայր ՚ի բազմութի զօրացն
ապաստան եղեալ. և ի քաջութի զօրացն յուսայր.
վաղվաղակի ՚ի թիկունս հասանէին մեծաւ բազ-
մութբ. ժիր և քաջ առն և ձիոյ. և բուռն կազմու-
թբ. աղեղամբք. լախտիւք. ճիպտիւք. կացնօք. և այլ ևս
՚ի զինուն կողմանց. զի զվրէժ արեանն արտևանայ
խնդրեսցեն: Զի թէպէտ և էր ինքն ՚ի մեծի տէր-
ութէ, վս բնութէ եղբայրութէ ազգատոհմին. զի
հնազանդեցան և ի ծառայութի մտին հակառակ-
լոցն թշնամութէ ստահրապուրեալ. և ը նմին միաբան-
եցան. զի թէպէտ և էր յղեալ խոսրովու և
դեսպանս առ նոսա զի իւրեանց տոհմայինքն ՚ի թիկունս
եկեսցեն. և նք ը դէմ կացեն ը նր թշնամութէն.
անտի սմա ձեռն տուեալ ՚ի կողմանց քուշանաց.
և յայնմ մարզէ. և յիւրեանց ՚ի բուն տէրն և ի քաջ
ազգաց զի ՚ի թիկունս հասցեն: Այլ սակայն տոհմքն
և ազգապետքն. և նախարարքն. և նահապետքն
պարթևաց ոչ լինէին ունկն դիր. զի միաբանեալ
և հաւանեալ. և նուաճեալ էին՝ ի տէրութէ արտաշ-
րի. քան ը տէրութէ իւրեանց ազգատոհմին՝ և եղբայ-
րութէ: Այլ սակայն առեալ խոսրովու զզօրս զօրաց
իւրոց.

Այս խոսրովու ՚ի խնդիր արեանն արտևանայ.

խուրոց. և որ ուստեք ուստեք եկեալ հասեալ էին
'ի Թիկունս օգնականութե. նիզակակիցք գործոյն
պատերազմի: ❦ Իսկ իբրև ետես Թագաւորն պարսից զայն
ամբոխ կազմութե գնդին. զի մեծաւ ուժով եկեալ
դիմել՝ հասեալ էին 'ի վերայ նոր. ել և նա ընդ առաջ նոցա 'ի պատ-
րաստութի պատերազմի: Բայց սակայն ոչ կարաց ու-
նել զդէմ նոցա՝ փախստեայ լինէր առաջի նոցա. զհետ
մտեալ կոտորէին զբազում զօրս պարսից. և գաւառացն.
և ճանապարհացն ցիր դիաթաւալ կացուցանէին.
և չար ախտավար վատնէին. և անհնարին հարուա-
ծս 'ի վերայ նոցա հասուցանէին: Եւ Թագաւորն հայոց
դառնայր 'ի մեծ կոտորածէն մեծաւ աւարաւ և
բազում յաղթութե, և գոհանալով ուրախութե 'ի կողմանս
հայոց՝ յայրարատ գաւառ. 'ի վաղարշապատ քաղաք.
մեծաւ ուրախութե. և բարի անուամբ. և բազում
աւարաւ: Բայց հրամ տայր ընդ կողմանս կողմանս
դեսպանս արձակել. հրովարտակս առնել. յեօ-
Թըն բագինս մեհենիցն ուխտաւոր լինել պատ-
կերաց կռոց դիցն պաշտաման. սպիտակ ցլուք.
և սպիտակ նոխազօք. սպիտակ ձիովք. և սպիտակ
ջորովք. ոսկեղէն և արծաթեղէն զարդուք. և
վերջաւորս փողփողեալս. նշանակաւ՝ պալարա-
կապ մետաքսիւքն. և ոսկովք պսակօք, և արծա-
Թի զոհարանօքն յանօթս ցանկալիս. ակամբք
պատ

պատուականօք. ոսկովք և արծաթովք. 'ի հան
գերձս պայծառս. և իզարդս գեղեցիկս. զիւր
ազգին արշակունեաց. զհայրենեաց տեղիսն
մեծարէր: Նա և Է երորդ և ս հանէր յամ մե
ծամեծ պարգևս քրմացն շնորհէր: Իսկ 'ի զօրացն
որ զիւրեաւ էին' ետ պարգևս և արձակեաց յիւր
մէ: Իսկ 'ի գալ միւս ամին զօր բզմ կուտէր' յայժ
գումարտակ առնէր. զնոյն զօր կոչէր. և և ս բզմ
քզնոյն ասպտկ սփռել զկողմամբք ասորեստանի
մինչ զի և զօրք տաճկաց 'ի թիկունս եկեալ էին
մեւար առնել զամ նորին. քաջութբ զառնային
յիւրաքանչիւր տեղիս: Եւ ամս Ժ. ստէպ լս
տեպ մեւար առնել մեւերեւին զամ սահմանացն
որ Է պարսից թգրուբներ: Իսկ իբրև զայն ամչա
րիս ետես թգրն պրսից. որ եկին հասին իւր. նեղե
ցմւ. տագնապեցմւ. տարակուսեցո. վարանէր
յանձն իւր. առ ինքն կոչէր զամ թգրս. և զկուսա
կալս. և զնախարրս. և զզօրավարս. և զպետս. և զիշ
խանս իւրոյ տէրութե. 'ի խորհուրդ մտանէին. ազա
չէր զամն. հնարս ինչ մարթել. խնդրել. գտա
նել. ազգէ ազգի պրգևս խոստանայր. թերևս
ոք միայն ասէ գտցի' որ զվրիժուց հատուցումն
խնդրել մարթասցէ. յերկրորդական գահ իւ
րոյ տէրութե մատուցանել խոստանայր. թէ

է մի

միայն նախանձու մեծի ձեռն արկեալ հասուցե
զք. բայց միայն աթոռովս ես ՚ի վեր եղէց քան
զնա. եթէ կարի յանարգաց զք իցէ. և կամ ՚ի
պատուականաց. ազգի ազգի պարգևս և պա
տիւս խոստանայր. և վարձուց հատուցումն շը
նորհել: Որդ՚ ՚ի մէջոյ խորհրդեանն գլխաւոր
նահապետ էր պարթևաց տէրութե՛, որոյ ա
նունէր անակ. յոտն կացեալ՚ ՚ի մէջ անցեալ յիւր
մէ ազգէն իբրև ՚ի թշնամւոյ վերայ խոստանայր
վրէժ խնդրել: Խօսեալ սկսաւ ընդ նմա թգ՟րն. ե
թէ միայն զայդ նախանձ խնդրեսցես, միամը
տութե՟ զընակութի պարթևական. զձեր սե
փական պահլաւն՚ ՚ի ձեզ դարձուցից. և քեզ
թագ երկ՟րորդ փառաւորեցից. և երևելի փառս ՚ի թգ՟րու
թե իմում արարից. և երկրորդ ինձ կոչեսցիս:
Պատասխանի ետ պարթևն և ասէ. զմնացոր
դս ազգի իմոյ կեցուսցես դու, այլ ես և եղբայր
իմ հարազատ այսօր հրաժարիմք ՚ի քէն: Յայնմ
ժամանակի, հանդերձեցան. կազմեցան պար
թևն եղբարբն իւրով. հանդերձ ընտանեօք
կանամբք և որդովք. և ամ՟ ախիւ իւրով. չու յու
ղի անկեալ. գնաց աչն կալեալ ճանապարհացն
ելեալ երթայր հատուածի պատճառաւ ՚ի
կողմանս հայոց. իբրու թէ ապստամբեալ իցէ

յարքայէն պարսից։ Եկեալ յանդիման եղև
Թգրին խոսրովու՝ յօտի գաւառի. ՚ի խաղխաղ
քաղաքի. ՚ի ձմերոցս արքայութե հայոց։ Իբրև
ետես Թգրն հայոց. ել ընդ առաջնր. և մեծաւ
խնդութբ ընկալաւ զնա. մանաւանդ իբրև կեղ
ծաւորութբ եգաւոլ սկսաւ խօսել ընդ նմա.
եղբօրոյ գալոյն հաւատարմութի ցուցանել.
վն այնորիկ եկի ես աստ առ քեզ. զի հասարակ
զհասարակաց վրէժ խնդրել մարթասցուք ։
Արդ իբրև ետես Թգւրն զայրն՝ որ դիմեալ եկ
եալէր առ նա ամ ընտանեօքն հանդերձ. միա
մտութբ հաւատաց ՚ի նա։ Յայնժամ տայր նմա
պատիւս ըստ օրինաց Թագաւորաց. և հանէր
նստուցանէր զնա յերկրորդ աթոռ Թգրութե
զամ ժամանակս ձմերայնոյն ուրախութե զա
ւուրս ցրտաշունչ. հողմաշունչ սառնամանեացն
անցուցանէին։ Իբրև եկին հասին առ ուրք
ջերոտ հարաւակողմն գարուն դրանցն բանա
լոյ. եւ եկին իջին յայրարատ գաւառին ՚ի վաղարշա
պատ քաղաք. համբարձեալ ՚ի կողմանցն յայնցա
նէ. և մինչ դեռ ուրախութբ հանգուցեալ էին.
՚ի միտ առ Թագաւորն. գումարտակ առնէր
անդրէն արշաւել ՚ի կողմանս պարսից։ Իբրև
զայն լսէր պարթևն՝ զերդումն ուխտին յիշէր

որ

որ ընդ պարսից արքային ուխտեալ էր նա. և զխոստմունսն յիշէր զպարգևացն. և իբրու նա փափագէր որ պահլաւն կոչէր. և վասն խորհրդ 'ի միտ արկանէր. առնոյր զթագաւորն մեկուսի, նմա և եղբայր իւր հարազատ՝ իբրու 'ի պատճառս ինչ զբօսանաց. իբրու խորհուրդ ինչ խորհելոյ ընդ նմա. և զսուսերն պողովատիկս թերաքաղ եղեալ՝ ունէին. յանկարծ յեղակարծ ուրեմն ժամանակի զէնս վերացուցեալ՝ զթագաւորն դիաթաւալ յերկիր կործանէին. անդուստ ուրեմն իրազգաց եղեն իրացն որ եղեն. գոյժ աղաղակի ամբոխին թանձրանայր. մինչ այս մինչ այն. նոքա հեծեալք յուրաքանչիւր յերիվարս փախստական լինէին: Իբրև զայն գիտացին նախարարք հայակոյտ զօրացն գունդ գունդ հասանէին. զկնի լինէին. ոմանք 'ի ցամաքաճանապարհէն հասեալ 'ի խնելս կամրջացն առ դրունս արտաշատ քաղաքի. զի գետն երասխ յարուցեալ դայր դարիւ դարիւ. սառնախառն ջրակուտակ. ձիւնասոյզ. ձիւնախաղաղ բազմութեան յաւուրս իւրոյ պղտորութեանց. կէսքն անցեալ ընդ կամուրջն վաղարշապատ քաղաքի՝ զոր և կամուրջն մեծամօրի կոչէին. ճանապարհէին հասանել յառաջին խնելս կամրջին արտաշատու 'ի կիրճս ճանապարհացն արգե

Ե լին

լեն զնոսա. 'ի մէջ արարեալ զնոսա տապերական կամր
ջացն, գետավէժս առնէին զնոսա։ Եւ ինքեանք ան
դրէն զձի վայրիւք. և ձգեալք. և ողբովք. և ամ ձրն
ժողովեալ աշխարհին զթագաւորն։ Եւ մինչդեռ ջերմ
ոգիքն 'ի ծոցոյն չևէին թափեալ. և շունչ վախ
ճանին չևէր հասեալ. հրաման տայր զազգատոհ
մն սատակել։ Յայնժամ սկսան սատակել և կո
տորել. և ոչ թողին յերիտասարդաց մինչև յայն՝
որ ընաւ զաջ և զձախ ոչ գիտէրն. և զանակական
տոհմն մաշէին 'ի սուր սուսերի իւրեանց։ Բայց
միայն երկուս մանկունս յորդւոցն պարթևին
պրծեալ ապրեցուցանէր ոմն 'ի ձեռն դայեկաց
որումն. զմին 'ի կողմանս պարսից. և զմին 'ի կող
մանս յունաց առեալ փախչէին։ Եւ եղև իբրև
լուաւ զայս թագաւորն պարսից. զուարճանայր. զուա
րթանայր. տօն մեծ կատարէր զօրն զայն. և
ըմպէր տօն ատրուշանացն առնէր. զօրաժողով
լինէր. խաղայր գնայր. ասպատակ սփռէր ընդ
կողմամբքն հայաստան աշխարհին. զխաշնսն. և զանա
սունն. զծերն և զտղայն. զերիտասարդն և զմա
նուկն առ հասարակ խաղացուցանէր 'ի գերութի.
Ընդ պրծեալ ոմն ապրեցուցանէր. 'ի հինէ ան
տի որդւոցն խոսրովու թագաւորին հայոց՝ մանուկ
մի փոքրիկ տրդատ անուն. առեալ դայեկաց

Աւերէն խոսրովու զերկիրն պարսից.

փախուցեալ ՚ի դուռն կայսեր ՚ի կողմանս յունաց:
Սու զծերն հայոց եկեալ այնու հետև արքային
պարսից: յիւր անունն զտեղիսն անուանէր. և
զզօրսն յունաց փախստական առնէր. հալածա
կան տանէին՝ մինչև ՚ի սահմանս յունաց. վինս փո
սացուցէ սահմանս հատանէին. և տեղւոյն անուն
եդեալ դրունս փոսից առ տեղեաւն՝ որոյ ոյծքն
կոչէին. և զայլ մարդիկք ձորին խաղացոյց. և զայն
յինքն գրաւեաց: Որդ՝ երթեալ. սնեալ. և ու
սեալ որդատէս առ կողմն ուսեալ լեկխանէ
անուն կոչեցելոյ: Նա որդի պարթևին որ ՚ի
կողմանս յունաց գաղթեաց. սնանէր և ուսա
նէր ՚ի կեսարիայ կապադովկեցոց քաղքին. և մեր
ձաւոր եղեալ սնոյց զնա դայեկօք երկիւղած
քին. և ուսեալ և զքրիստոսական դպրութիւն հանդա
մանս և ընտանի եղեալ գրոց այ. և մերձ եղեալ
յերկիւղ այն՝ որոյ անունն ձանաչիւր գրիգո
րիս. իբրև տեղեկացաւ ՚ի դայեկէն իւրմէ
հայր գործոյս որ եղեալ էին. ել գնաց առ տր
դատիոս ծ հետևտ պաշտօնապան. և թաքուցանէր
զանձն. և զայն ինչ ՚ի վեր ոչ հանէր թէ ով էր. կամ
ուստի. կամ զի. կամ զի որդ. զանձն ՚ի ծառայութի
տուեալ ՚ի հնազանդութիւն պաշտէր առաջի նր:
Ընդ ժամանակս ի այնոսիկ իշխանն յունաց

Ժ ՚ի հա

՚ի հալածել կայր զեկեղեցիս այ։ Իսկ իբրեւ զգա
ցեալ տրդատիոս վս գրիգորի թէ՝ քաական պաշ
տամանն հաղորդէ • սկսեալ այնու հետեւ պա
տուհասակոծ առնէր • եւ ազգի ազգի արհաւի
րս արկանէր ՚ի վերա նր • բազում անգամ ՚ի բանտս եւ ի
կապանս տանջանօք նեղէր • թողուլ ՚ի բաց լի
նել նմա յերկրպագութենէն քի ՚ի հնազանդութի
դառնալ նմա դիցն սնոտեաց եւ պղծութե պաշտա
մանն։ ⁂ Յաւուրս ժամանակացն այնոցիկ զօրա
ժողով լինէր իշխանն գթաց • եւ բազում գունդս
զօրաց ժողովէր, գալ տալ մարտ պատերազմի ը իշ
խանին յունաց • պատգամս յղէր օրինակաւ այ
սուիկ • եթէ ընդէր ելանեմք խառնամբոխ ՚ի պա
տերազմ, սպառել զզօրս մեր • եւ վտանգ տագ
նապի հասուցանեմք աշխի • ես միայնիկ ախոյեն
ելանեմ ՚ի մերոց աստի • եւ դու ինձ ՚ի յունակա
նաց այդի • հասցուք եւ կեսցուք ՚ի մարտի տե
ղի • թէ ես զքեզ յաղթահարեցից՝ յոյնք ինձ հը
նազանդեսցին ՚ի ծառայութի • եւ թէ դու ինձ յաղ
թահարեսցես • մերքս քեզ նուաճին եւ հնազան
դին • եւ առանց արեան կոտորածոյ լինիցի շի
նութի կողմանց երկոցունց։ ⁂ Եւ իբրեւ լուաւ
զայն թգրն յունաց՝ երկեաւ • քան զի օրինօք
կազմութե գունդ առ գունդ ճակատել ոչ

ժա   առ

Զօրաժողով լինելն իշխանին գթաց •

առնուլ յանձն. և ի պատերազմին պատշաճի ոչ
կարէր ունել յանձին. քան զի տկարէր զօրութ
յոսկերաց. սրտաթափ եղեալ զարհուրեցաւ.
քան զի ոչ գիտէր զինչ տացէ բանիցն պատաս
խանի: Յայնմ ժմնկի հրմն տայր թգրն հրովար
տակ՝ եգեսպանս առնել առ զօրս զօրութե
իւր. զի ա՟ւր եկեսցեն՝ առ նա հասանիցեն վաղվա
ղակի. յայնմ ժմնկի իշխանքն և նախարարքն առ
նա հասանէին վաղվաղակի. և լինէին առեալ
զգունդն՝ որ ի խուրովձեանամբնէր. փութայր հա
սանէր՝ ի տեղի պտրազմին՝ յանդիման թգրին.
և տրդատէս ընդ նմա: Նա մինչ դեռ գային
գունդք զօրացն. դէպ եղև նց գալ մտանել՝ ի նե
ղագոյն տեղի միջանցուածս այգեստանոյն.
փողոցամէջս համբարոցացն՝ առ դրունս քղքին.
ք զի և զդրունս քղքին աղխեալ էր. զի ժամ էր
հասարակ գիշերոյ. իբրև ոչ գտաւ խար երիվա
րաց բզմե զօրուն՝ դարման կերակրոյ մինչև՝ ի
մէջ գիշեր. հայեցեալ տեսանէին՝ ի զուարափա
կի քղքի որ մի միոջ՝ զի խոտ համբարս մթերեալ
էր. և ոչ ոք կարաց ձգել զձեռն իւր վն տեղւոյն
բարձրութե: Յայնժամ տրդատէս ելեալ ի ջ
եալ հասէր ընկենոյր, բարդս բարդս՝ ի մէջ զօ
րացն՝ մինչ՝ ի լիութի բաւականի: Նս և զհամ

ժբ բա

բարտաւանսն իսկ · եւ բազում իշխանս յայնկոյս
որմոյն՝ ընկենոյր՛ ի մէջ զօրացն · եւ ինքն ելեալ ան
ցեն ի ջանէր ։ Զայն ամ̃ ուժ անդութե̃, տե
սեալ լիկիանէս զարմացաւ ։ Իբրեւ այգն զառա
ւօտն մերկացաւ՝ դրունք քաղաքին բացան · եւ
զօրքն ամ̃ առ հասարակ՛ ի ներքս մտանէին · եւ
լիկիանէս յանդիման լինէր թգ̃րին · եւ ամ̃ մեծա
մեծքն · եւ սպարապետքն · եւ զօրագլուխքն, եւ իշ
խանքն ։ Նա կա՛ց պատմեաց թգ̃րն իշխանացն
իւր՝ զպատգամս թգ̃րին գոթաց ։ Սոսկալ սկսաւ
լիկիանէս ի̅ թգ̃րին եւ ասէ · մի՛ ինչ զարհուրեսցի
սիրտ տեառն իմոյ · զի գոյ աստ այրմի՛ ի դրան
քում զի իրքդ այդ նովաւ վճարին · տրդատիոս
՛ի տոհմէ թգ̃րին հայոց մ̃ծին · եւ կաց պատմե̃ զբ
նական գործ քաջութե̃ նր̃ ։ Յայնժամ հրմ̃ն եւ
թգ̃րն · եւ ածին զտրդատիոս առաջի նր̃ · պատմե̃
նմա կարգաւ զա̃մ ։ Յայնժամ ետուն կազմու
թէ̃ մարտ առ՛ ի վաղուէ՝ զմիմեանս տեսանել
պտ̃րզմ̃աւ ։ Եւ ՛ի միւսում աւուրն ը̅ այգն ը̅
առաւօտն՝ հրամայեաց արկանել ձիրանիս · եւ
զարդարեցին զտրդատիոս ՛ի զարդ կայսերա
կան · արկե̃լ զնշան թգ̃րութե̃ զնովաւ · եւ ոչ ոք գի
տէր վս̃ նր̃ · հրմ̃ն եւ ամենեցուն թէ ինքն իսկ
կայսրն իցէ · եւ հանեալ զօրաց զգունդս բազմու

Թէ

Թէ՛ ինձայն փողոյ տագնապաւ յռջ մատուցանէր
մինչև յանդիման Թշնամեացն: Եւ իբրև յանդի
ման եղեն միմեանց կայսերականքն, և Թգրն.
մորական 'ի կռուշտ արարեալ երիվարացն 'ի միմեա
նս հասանէին. անդ յաղԹահարեալ կայսերա
կերպն զԹգրն. ձերբակալ արարեալ՝ ածեալ
առաջի կայսերն ցուցանէր: Յայնժամ մեծա
ցոյց յոյժ Թգրն զտրդատիոս. և մեծամեծ պար
գևս ետ նմա. Թագ կապեաց և ետ 'ի գլուխ նր.
և ծիրանեօք զարդարեալ մեծացոյց զնա. և կայ
սերական զարդու շքեղացուցեալ մեծարեաց
զնա. և գունդս 'ի ձեռս նր զօրս բզմս յօգնա
կանութիւն նմա. և արձակեաց յիւրական տն հայոց:
Եւ յետ մարտին յաղԹութե քաջութեց զոր արար
դէմ լինէր 'ի կողմանցն յունաց. տրդատ արքայ
հայոց մեծաց: Խաղաց գնաց Թգրն 'ի կողմանցն
յունաց. եկն եգիտ զօրս բազումս պարսից՝ զե
զտն յինքեանս գրաւեալ էին 'ի ծառայութի.
զբզմս կոտորէր. և զբզմս փախստականս արա
րեալ 'ի կողմանս պարսից արկանէր. և զհայրե
նեաց տէրութի յինքն նուաճեաց. և զօրացաւ
'ի վր սահմանաց նր: Յառաջին ամին տրդտյ
արքայութե հայոց մեծաց. խաղացին եկին հա
սին յեկեղեաց գաւառ. 'ի գեօղն երիզա. 'ի մեհ

ժդ եանն

եանն անահտական. զի անդ զոհս մատուցեն.
Եւ իբրև կատարեցին զգործն անարժանութեն. իջին
բանակեցան առ ափն գետոյն, որ գայլն կոչեն:
Իբրև եկն եմուտ ՚ի խորան անդր և յընթրիս բզ
մեցաւ. և իբրև ՚ի գինիս մտին. հրմն ետ Թգրն
գրիգորի պսակս և թաւս ոստս ծառոց՝ զինուէ
րս տարցի բագնին անահտական պատկերին:
Նա ոչ առնոյր յանձն պաշտօնատար լինել
դիցն երկրպագութե: ❦ Յայնժամ խօսել սկսաւ
Թգրն ընդ գրիգորի և ասէ. այր մի օտարական և
անտիկ՝ եկիր յարեցար ՚ի մեզ. և զի՞ արդ իշխես
պաշտել զածն զայն՝ զոր ես ոչ պաշտեմ. և առ
այն որ պահել հրամայեաց: Եւ ՚ի վաղիւն հրա
ման ետ. և ածին զգրիգորիոս առաջի Թգրին:
Խօսել սկսաւ Թգրն ընդ գրիգորի և ասէ. այս
չափ ամքեն զի տեսի զքեզ. և յամմ զօրութե քում
մէ ծառայեցեր ինձ միամտութբ. և ես գոհ էի
զվաստակոց քոց՝ որ ունէի ՚ի մտի կեցուցանել
զքեզ. ընդէ՞ր ոչ առնես զկամս իմ: ❦ Ետ պտս
խանի գրիգորիոս և ասէ՝ հրամայեալ է յայյ. զի
ծառայք հնազանդ լիցին մարմնաւոր տերանց ՚ի
և օրէնսն. ՚ի Նդու իսկ վկայես ինձ ՚ի ծառայե
ցի քեզ յամմ զօրութե իմմէ, այլ զայյ պատուն և ըզ
պաշտօնն ոչ ումեք վայելէ տալ. զի նա միայնէ

ժե   արա

արարիչ Գից և հրեշտակաց · որ փառաւորեանիչք
են մեծութե նր · և ձրի մարդկան՝ որ՛ ինմանէ են
ստեղծեալ · որոց պարտէ պաշտել զնա, և առնել
զկամս նր · և այլն ամ որէ ինն · որ՛ ի ծովու՝ և ի ցամաքի ։
Որքա՛ն ասէ · գիտասջիր զի ապախտ արարեր
զվաստակն քո՝ զոր ինձ վաստակեցեր · որում ես
եմ վկայ · արդ՝ փխնկ կենացն զոր պարտէ առ
նել քեզ · յաճախեմ քեզ նեղութիւն և փոխանակ
պատուին՝ անարգանս · և փխնկ բարձ տալոյ և
յաւելանալոյ՝ բանտ և կապանք, և մահ՝ որ հա
տանէ զայս կենաց մարդկան ։ Եթէ ոչ առնու
ցուս յանձն պաշտօն մատուցանել դիցն · մանա
ւանդ այս մեծի անահտայ տիկնոջ՝ որէ փառք
ազգիս մերոյ և կեցուցիչ՝ զոր և թգրք պատու
են · մանաւանդ թգրն յունաց, որէ մայր ամ
զգաստութեց · բարերար ամ բնութե մարդկան՝
և ծնունդ է մեծին արին արամազդայ ։ Ասէ գրի
գորիոս · ես քեզ միամտութբ վաստակեցի · ինձ
երբէք զիմ վաստակս ապախտ ոչ արարի՝ Թ և
գրեալէ յայ՝ եթէ ծառայեսցեն մարմնաւոր
տերանց · զի այնմ որէ հատուցանօղ բարեդ ·
զի ես ոչ ինչ ակն ունէի ՛ի քէն թէ հատուցա
նես ինձ, այլ յարարչէն՝ որոյ են ստացուածք
իւր · երևելի և աներևոյթ արարածք ամենայն ։

Բայց վիմն ասեն թէ նեղութիւն յաճախէ մեզ զ
փոխանակ կենաց. հանելով զիս յայսմ կենացս՝
յաճախեաս ինձ զպատրաստեալ ուրախութիւնքն·
այն որոյ տէրութիւն ոչ անցանէ. և բարութիւնք ոչ
պակասին։ Իսկ փոխանակ պատուին՝ որ ասես
անարգանս. շնորհես ինձ զպատիւն հրեշտակաց
փառաւորչաց արարչին իւրեանց ընծայութեամբ։ Իսկ
որ ասես թէ փոխանբարձ տալոյ և յաւ̃ ջնջելոյ·
բանտ և կապանք. երանելի է ինձ զի առից յանձն
զօրինակ կապանաց Տն իմոյ. և զի նմին ուրախ
եղէց և ընծայացն յուրախութեան նոր։ Իսկ մեր
ժելով՝ իքոց բազմականացդ. ահա արկանես
ինձ բազմականս առ հօրն հաւատոյ աբրահա
մու. և զի արդարոյն Տմ. որ ուրախ լինելոցեն
յարքայութեան Տյ։ Իսկ որ սպառնաս ինձ մահու.
ահա խառնես զիս՝ ի գունդն քո. ուրեն Տմ կն
չեցեալքն հարքն և արդարքն. մարգարէքն և
առաքեալքն. մարտիրոսքն. և Տմ ընտրեալքն։
Բայց որ ասեսցու թէ մահուամբ զյոյս քո հա
տանեմ՝ իկենաց. Դ քո իսկ յոյս հաստէ է յՏմ
Տծ ապաշխարաց. և Տծ ամիրաց յոյսն զօրացեալ է։
Իսկ որ մի անգամ Դ եղջերկդ. որ պաշտէք ըղ
կուռս համբրս և անշունչս ձեռագործս մարդ
կան արդարև իսկ յուսահատ էք՝ ի՛նչ կենաց

անտի այ։ Իսկ զոր դուդ կոչես մեծ անահիտ
տիկին. լեալ իցեն արդեօք մարդիկ՝ որք յայն
ժամանակ երբեմն էին. քզի դիւապաշտ կախար
դութք զմարդիկ որ յայն ժամանէին ցնորիւք ՛ի
կերպս կերպս լինելով դիւացն հնաւանեցուց
անէին մեհենս շինել, եւպատկերս կանգնել, եւ յ
պաշտել. որ ոչ ինչ իսկ են. որ ոչ չար՝ եւ ոչ բարի կա
րեն առնել. ոչ պատուել կարեն զպաշտօնեայս իւր
եանց. եւ ոչ անարգել զթշնամանագիրս իւրեանց. զոր
դուք ցնորեալ պաշտէք յափշուտ մտաց ձերոց.
եւ փոխանակ այ՝ որ ՛ի բարիսդ վայելէք. պաշտէք
զքարեղէնսդ, եւ զարծաթեղէնսդ. զոր այ կար
գեալ է ՛ի պաստ եւ ՛ի պէտս եւ ՛ի փառաւորութի
մարդկան։ Իսկ ինձ լիցի ամ հնազանդութբ, եւ
ամ իմաստութբ եւ երկիւղիւ՝ պաշտել զած արա
րիչ. եւ զորդին հաստիչ. եւ զհոգին կազմիչ ամ ա
րարածոց. որ արար զամ, եւ եղծանել կարէ. եւ
դձլ նորոգէ ողորմութբ իւրով. այլ մեր կեանքս
չեն յուսահատութբ. եւ պաշտեմ զկենդանին՝ որ
կարող է կենդանութի տալ մեզ. յորժամ եւ կա
մի. զի թէպէտ եւ մեռանիմք՝ կենդանի եմք. զի
Ք որդին այ մեռաւ եւ եկաց. եւ մեզ եցոյց օրի
նակ կենդանութեն յարութեն իւրով. զի որ մեռա
նիմքս վն նր՝ լինելոց եմք կենդանի. յորժամ իւն

ժը դարձցէ

գրեսցէ զվրէժ ամբարշտութեան անաչառ դա
տաստանն՝ ստուգութեամբ պահանջել յամենեցունց
առհասարակ։ ❖ Պըքայ ասէ. որ ասացերդ թէ՛ ի
քէն անկն ոչ ունէի, և ոչ պիտի իսկ. եւս գիտեմ
զի մա՛հ խնդրես դու. և անդէն՝ իգերեզմանի
զհատուցումն քեզ. ուրեն առաջինքն որ մեռանն.
փառփառանկի յղեմ զքեզ՝ ուր կամիս երթալ.
կամ ո՛վ այն քա՛ն իցէ ցո՛յց ինձ զի գիտացից
ո՛ այն իցէ հատուցանող վաստակոց քոց՝ զոր կո
ճես դու արարիչ. մի թէ նա՛ իցէ շահապետ գե
րեզմանաց՝ որում դու ցանկաս հասանիլ. կամ
բանտակալ կապանաց՝ նա ո՞ք իցէ արձակիչ։ Ո՞ւ
ուր իցեն արդեօք անպէս ուրախութիւնքն զոր ա
սես. և զինչ գ՞եւստն է ոչ գիտեմ. կամ զինչ հրեշ
տակքնեն զոր ասես. կամ զինչ իցէ յոյսն ձեր՝ և մեր
յուսահատութ. ա՛ղէ ասա՛ դու ինձ զայս տ͞մ
մեղմով. այլ ո՛չ թողեցքեզ զանորդնա գիւն զոր
թշնամանեցեր զնս. զի ասացեր բա՛ մարդիկ են
և՛ իմահկենացու բնութ իջուցեր զնս. և անհնա
րին թշնամանս գիւն զոր եդեր. և կամ մեզ իսկ
թ՞ւրաց. զի ասացեր խելագարքեն թ՞րք որ
պաշտեն զնոսա։ ❖ Գրիգոր ասէ. քա՛ է որդի
տ͞յ յորոյ՛ իձեռ͞ն արար նա զ͞ս և կազմե͞ց. դա
տիչ կենդանեաց, և մեռելոց. տ͞ր և հատուցա

նով․ բարեկամացն բարիս․ և չարարարացն չար
իս․ միանգամայն նա Գ ատացեր իսկ դու․ որ
դարձ չարչարեալ և պահապանն է զերեզմա
նաց․ զի իբրև մեռաւ նա կամօք իւրովք և եմուտ
'ի գերեզման․ և պահէ զոսկերս ամենայն մարդկան․
և յարութեամբն իւրով եցոյց և յայտնի արար ըզ
յարութիւն մեռելոց․ զի ինքն իսկ է յարութիւն
և կեանք․ և յարուցիչ և նորոգիչ ամենայն մարմնոյ․
և պահէ զշունչս ամենայն մարդկան կենդանիս․ վասն
զի նա ինքն է կենդանութիւն․ զի նորոգեսցէ
զշունչս մեր՝ զգեցեալ նովին մարմնով․ և ապա
յայտնի արասցէ ըստ իւրաքանչիւր վաստակոց․
զիւրաքանչիւր հատուցմունս․ զի նա արձակ
եսցէ զկապեալսն 'ի տանէ կռապաշտութեան որ
կապեալ էին 'ի մեղս․ և խզեսցէ զշղթայս անօրէ
նութեան՝ որք էին իբրև զքեզ։ Իսկ յայնժամ կա
պանացքոյ զորդուդ սատանաս սովոր է յայտ
նել զզօրութիւն իւր․ և փրկել զյուսացեալս իւր։
Եւ անպակաս ուրախութիւն անդ լինին յորժամ
զիւր սիրեցեալսն և կոչեցեալսն․ և զհրաւիրեալսն․
և զպատուիրանապահսն անմահացուսցէ յիւր
աստուածութիւն․ և զմեղաւորսն անմահացուսցէ 'ի տան
ջանսն յաւիտենից։ Եւ դայ գալուստն ինքն
այն է՝ յորժամ գայ առնել զայս ամենայն։ Եւ հրեշ

Ի

տակքն

տկըն այնեն՝ որ սպասաւորքն են ն̃ր մեծութե̃. և
տծութ̃. մշտնջենաւոր արքայութ̃։ Իսկ մեր յոյս
յայսմ ակն կալեալ սպասէ. և ձեր յուսահատու
թի̃ այն է. զի ոչ ճանաչէք զարարիչն ձեր. որ
պահանջէ՛ ի ձէնջ վ̃ա այդորիկ. զի ոչ ելէք՛ ի խն
դիր տ̃ն արարչին ձերոյ. և ո՛չ ծանեայք զնա.
արդարև իբրև զձիս եղէք. կամ իբրև ջորիս.
զի ոչ գոյ՛ ի նոսա իմաստութի̃. և ք̃ զեզն ևզէշ
պակասագո՛յն գտայք. զի ո՛չ ծանեայք զձեր
հաստիչն. որ՛ ի ժամանակի իւրում՛ ի խանձս և
՛ի դանդանաւանդս ճմլեսցէ զկզակս ձեր. որ
առ նա ոչ մարթասցէք մերձենալ։ Եւ զոր ասա
ցերն թէ դիցն թշնամանս եդեր. զի՛նչ ինչ եկէ
ն̃ց այն թշնամանք՝ որ երբէք պատուելոյ զն̃ս
ումեք ոչ գդան. զի՛ ի ձեռաց մարդկանն են ստեղ
ծեալ. զի՛ ի խելացն որ կարծեցն յերագի իցեն
հաստատեալք. զ̃ զի գործ՝ պատկերաց առա
ջին մարդկա՛նն հրապուրեցան գործել զայն. և
անդէն իսկ մոլորեցան կուրացեալ՛ ի լուսոյ
արարչին։ Ա՛նկ որ զնոսայն պաշտեն յիրաւի են
իբրև զանասունս. զի բերան է ն̃ց և ոչ խօսին.
ա՛չս ունին և ո՛չ տեսանեն. ականջս ունին և ո՛չ
լսեն. ունչս ունին և ոչ հոտոտին. ձեռս ունին
և ո՛չ շօշափեն. ոտս ունին և ո՛չ գնան. և ոչ գոյ

շունչ ՚ի բերանս նց. նման նց եղիցին արարիչք
նց. եւ ամենեքեն որ յուսացեալ են ՚ի նս: Խօսել
սկսաւ Թղթն եւ ասէ. քանի՞ցս անգամ տուեալ
է քեզ խրատ եւ պատուէր. զի մի՛ երկրպագես
ցես զհաստատուածս բանից առասպելաց. զորս
դու ուսեալ ես. զոր ոչ վայելէ քեզ խօսել.
վ՟նյ ես խնայեցի ՚ի քեզ՝ իբրեւ ՚ի վաստակաւոր.
զի եկեսցես ՚ի կարգ ուղղութե՛ պաշտել զՔսն.
զորոց դու առեալ զնց պտ՟իւն ո՞ւմ պէտ կար
դաս արարիչ. Թշնամանես զմեծն անահիտ.
որով կեա՛յ՝ եւ զկենդանութի կրէ երկիրս հայոց.
Է նմին եւ զարին արամազդ՝ արարիչ Եր՟ի՝ եւ Եր՟ի. Է
նմին եւ զայլ աստուածս, կոչեցեր անշշունչ՚ եւ անմը
ռունչս. եւ ՚ի մեզ եւս ձգեցեր դնել թշնամանս.
համարձակեցար ասել ձիս եւ զօրիս. եւ քզի զթմ
թշնամանս յաճախեցեր՝ մինչեւ իշխեցեր եւ մեզ ա՛
սել անասունս. արդ ես արկից զքեզ ՚ի տանջանս
եւ արկից դանդանաձանս ՚ի կղակս քո. զի գի
տասցես եթէ չորեսին բանից քոց զոր յաձ
խեցեր ասել առաջի իմ. եղեն արգիւնքն: Եւ
այս ասէ մեծն ինձ որ խօսեցայ Ն քեզ. եւ մեծա
րանս եդի քեզ. եւ դու ետուր ինձ պատասխա
Գ. նի իբրեւ ընկերի: Եւ ետ կապել զնա ձեռս
յետս. եւ արկանել դայլ ՚ի բերան նր. եւ ետ կա

իբ պել

պել շառաւ չիգս աղի՛ ի վ՟ր ողին ն՟ր · և տալ զե
լոցս կրծից ն՟ր · և արկանել առասանս ՚ի կապա
նս կրծիցն զելարանաց կապել և համբառնալ
՚ի բարձր աւանդակ տանիս ապարանից որմոյն
մեքենայիւք · և կայր պրկեալ կապեալ այնպ՟ զա
ւուրս Է · եւթն · Է · ա՛ւուրն ետ լուծանել զնա
՚ի չարաչար ևդառն տանջանացն · և ածին կա
ցուցին առաջի ն՟ր ։ Սկսաւ հարցանել ցնա
թէ զի արդ կարացեր ժուժել · տոկալ · համ՟աւ ·
տևել և հաստանիլ մինչև ցայսօր ։ Դու կամ առեր
զչափ թէ արդարև իբրև զէշ և զջորի այնպ՟
սանձեալ բեռնիս կրեցեր · և ը՟ ետե զակալ կա
ցեր դա՛ւ բեռամբն հանդերձ · մ՟ն զի իշխեցեր
դու թշնամանել զդիսն թէ անշարժք են · մ՟ն
այնորիկ հատուցին քեզ զայսպ՟ի պատուհաս ։
Իսկ արդ՝ եթէ ոչ առնուցուս դու յանձն պաշ
տօն տանել դիցն և յաճախեսցես դու · նոյնպ՟
թշնամանք մ՟ծ ոյն · այլ ևս չարագոյն անցք ան
ցանիցեն ը՟ քեզ ։ Գրիգոր ասէ · մ՟ն դիցն է
թէ ասես զոր կոչես դու մ՟ծս · ասդոյդ իսկ են
հաստուածք · մ՟ն զի հաստատեալքեն ՚ի մարդ
կանէ · եղեալ պատկերք ձեռաց ճարտարի ·
ոմն փայտեայ · ոմն քարեայ · ոմն պղնձի · ոմն ար
ծաթի · ոմն ոսկի · ոչ խօսեցեալ նց երբէք · և ոչ

զմա

զմտաւ ածել. ոչ մեղքո՛ և ոչ մեղս իմ. և գուցէ քեզ էն
իսկ մեղայ ես ինձ թէ ոչ երբէք ստացեալ է նմ
քեզ զայդ՝ մեղմս տանջելոյս ՚ի քէն. և կամ
իմացան արդեօք քարինք անմռունչք. զցաւս
մարդկան։ Ու մեր կապեցեր ինձ աղ. զի կտա
րեցայց ես կապանօք. յուսամ ես՝ ի տէրն իմ. որոյ
են ստացուածք Ի՞ և Յ. և յորդին համագործ. և
՚ի հոգին սբ բարեխօս. զի համեմեսցեն զանհա
մութիւնս իմ. աստուածութ ազնիւ ճշմարտու.՝ որ
ոչ անցանէ. և ինձ տայէ զամենահեշտ լուծն
խոնարհութ թեթևութ պարգևացն՝ որ ոչ ան
ցանէ յետնոյ յետնեց. որ բարձրացուցանէ ըզ
խոնարհս իւրով մարդասիրութբն. յանսպառ
և յանվախճան հատուցմունս. յանկէտ և յանժա
մանակ անթիւ աւուրն ընտրութե. դարին մը
տելոյ եօթներորդի. իբրև հանգուսցէ զտմ
վաստակաւորս իւր. և պարգևեսցէ իւրով մե
ծութբն։ Իսկ որ պաշտեն զկուռս քարեղէնս
Ձ ասէ իսկ մարգարէն մեր նը. իջցեն իբրև մէկ մք
՚ի ջուրս բզմս։ Իսկ որ զփայտակերտ քանդա
կեալ պաշտեն. նա ասէ մեր նը՝ թէ հուր վառե
ցաւ ՚ի մեջ նմ փայտի ագարակի. և այրեսցէ
զմեղաւորս. և մի շիջցին։ Իսկ որ զարծաթեղէ
նս և զոսկեղէնս պաշտեն՝ նա ասէ. արծաթ նը
և ոսկի. իդ մի

մի կարասցէ փրկել զնա՛ յաւուր բարկութե
ան. որ կարօղ է կախել նոցա բեւեռս ծանրութ
եամ դիմադարձաց, և մեղուոց. որ իբրև զբերդ
իցեն ամբարիշտք։ Եւ յետ այսորիկ հրաման
եաց կախել զնա գլխի վայր զմիոյ ոտանէն. զի
մինչ դեռ կայցէ կախեալ գլխի վայր. ծխեսցեն
'ի ներքոյ նր աղբ. և արկցեն գան սաստիկ բրօք
գաւազանօք. և տանջեցին զնա. Ժ այր՝ ըստ հրամա
նի թագաւորին. և նա կայր կախեալ այնչափ զաւուրս
է։ Եւ որդ՝ մինչ կայր նա կախեալ. սկսաւ խօսել
'ի կախաղանին այսպէս։ Գոհանամ զքէն տէր. որ
արժանի արարեր զանարժանութիւնս իմ. քոյոյ պար
գևիդ. զի 'ի սկզբանէ իսկ սիրեցեր զստեղծու
ածս ձեռաց քոց. և ետուր զփափկութիւն անաշ
խատ հանգստեան դրախտին վայելչութեան. ան
մահս. անցաւս. կենաց վիճակացն ուրախութեան
պատրաստեցեր. եթէ կացեալ էաք 'ի պատուի
րանին զոր եդիր չճաշակել 'ի ծառոյն. զի ասա
ցեր թէ մի ուտիցէք յայսմ ծառոյ. զոր պատուի
րեցեր չուտել 'ի դմանէ՝ իբրև թէ ծառն անո
ւանեալ կենաց. ոչ թէ կարէր տալ կենդանու
թիւն առանց քոյոյ բանիդ կամաց բարերարու
թեան. որ է կամք քո և բան. և բարերարութիւն միա
ծին որդիդ ծնունդ էութեան քոյ. և հոգիդ սբ

որ

որ 'ի քէն* ընդունել եւ նու զամ տիեզերս· որէ յ
քեզ եւ է միածնիդ յէութե քումմոր։ Ոչ Թէ
կացեալ էաք 'ի պատուիրանին զոր եդիր վ՟ս լա
ւութե հանդիսի փորձութե մերոյ· շնորհել լի
ներ քո մեզ կեանս անցաւս· եւ ան աշխատս· ան
բիծս· եւ անմահս· եւ անտրտումս· առանց ծերա
նալոյ· եւ յետ սերելոյ եւ բազմանալոյ· որ պատուի
րեցեր կեալ մարմնով· ան ամօթ փառօքն զգե
ցեալ երբեւ հանդերձիւ 'ի դրախտին քում՝
ուր եդեր զմեզ· եւ յետ այնորիկ Պ՟յետ սրբու
Թե ամուսնութե, եւ որպէս ծնանելոյ ենովքեայ՝
վերացուցեր զնա 'ի կարգս ուրախութե անմա
հութե հրեշտակաց՝ յանմահութե վիճակն· Արդ՝
եթէ կացեալ էաք 'ի քո պատուիրանիդ· ցու
ցեր իսկ դու մեզ օրինակ զենովք· զի եւ զմեզ
յետ դրախտին վայելելոյ· եւ յետ երկրաւոր կաք
գացս յանմահութե փոխել լինելոյ քո զմեզ երբեւ
զենովք 'ի կարգս հրեշտակաց· եւ միահաղոյն ա
ծեալ լինելոյ քո զարքայութի 'ի քո· զոր պատրաս
տեցեր դու կանխաւ 'ի փառս մեր· մինչեւ էր
ա՟· զի զոր ակն ոչ ետես եւ ունկն ոչ լուաւ· եւ 'ի
սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ· զոր պատրաստեցեր
դու սիրելեաց քոց· յառաջագոյն զոր տացես
դու նոր այնոցիկ որ սիրեցին զքեզ երեւելոյ գա

 լուս

լուեանքո։ Իբրեւ եւ եւս զմեզ թշնամին պատ-
եալ 'իմարդասիրութէ բարերար կամացդ քոյ.
նախանձեալ ընդ պատիւ թագի պարծանաց մե-
րոյ պատուոյն քոյ. որ ետուր 'ի քէն. զի ասացեր
թէ 'ի նմանութիւն պատկերի կերպարանաց իմոց
արարից եւ զմարդն. եւ կացուցեր զնա տէր ամենի
որ առ նախանձ թշնամույն բանսարկուին հրա-
պուրեք ցուցուցինք մոծին յմ̃. եւ արկին զմերդիկք
'ի կենաց. եւ 'ի հանգստենց. զոր դու առ քում
բարերարութեդ շնորհեցեր մարդկան. կորու-
սին զայն։ Իսկ իբրեւ գթացաւ ածութիւնքո առ
մարդկութի տկարութեամբ մերոյ` վասն յաճախ ողորմու-
թեան. որ ոչ թողեր 'ի ձեռանէ վասն բարերարութեդ
քոյ. առաքեցեր զսիրելիսն քո զմարգարէսն
յքր. որ եղեն լուսաւորք յքրի. 'ի խաւար չա-
կան 'ի մէջ ազգացն հեթանոսաց. որ եւ յանդիմա-
նեցին յանօրէն մարդկանէ ատեցին հալածեցան.
որ յայտնեցին զքո խորհուրդս լուսաւորութե.
եւ քարոզեցին զկամս քո եւ զգալուստ որդոյ քո
յմ̃. որ գալոցէր եւ բառնալոց զկարիս յանցու-
ցելոց պատուհասի մեղաց մարդկան։ Սա զայս
քարոզելոյ յմ̃ի չարչարանօք տնջանօք մեռան.
եւ այլ ոչ փորձութիւնս խուովութեց դառնութ̃ ճաշա-
կօք կեցին յմ̃ի. վասն զքեզ քարոզելոյ առ նեղի

իւրեանց. որով նեղիչք և թշնամիքն տկարացան
եւ անկան: Մինչ որոց ընդ յարուցեալ ՚ի վերայ իմ
պատերազմ՝ ոչ երկիցէ սիրտ իմ. և եթէ յառնել ՚ի վերայ իմ
ճակատամարտ՝ ՚ի քեզ եմ յուսացեալ. որ ՚ի վախ
ճան ժամանակաց յայտնեցեր զխորհուրդս
կամաց քոց. զոր յառաջագոյն պատրաստեցեր
ազգայն առաջնոց՝ սիրելի որդւոյդ քո. առ նմա
՚ի ձեռն սրբոց քոց մարգարէից. դաւ ծնանել
՚ի կուսէն որդւոյ: Որ օրհնաւ ՚ի ձեռն առաջ
նոյ կուսին եւայի՝ զկայէն. անէծք, եւ քրտունք.
եւ աշխատանք. եւ երերմունք. եւ տատանմունք
մահին յաւիտենից: Այն օրհնաւ ծնանել որդւոյն քո
՚ի կուսէն. հանգիստ. եւ կեանք. եւ օրհնութի
մահին յաւիտենից: Որ առաքեցեր զորդին քո միածին
յաւ լոյս ՚ի լուսոյ. եւ կեանք ՚ի կենաց. որ եկն զգե
նուլ զմեր նմանութիւնս մարմնով ՚ի կուսէն. զի
զմեզ անդրէն առ աստուածութիւն յարեսցէ իւրով
նմանութեամբն. որ երկրէ զմեզ կայ եւ մնայ ՚ի փառս
աստուածութեան իւրոյ. եւ ոչ ընկալաւ փոփոխումն յաստուած
ութենէ իւրմէ. այլ նոյնէ որ էն. եւ է. եւ կայ յաւիտեան. ընդ
հօր եւ որդւոյ հոգւոյն. այլ զի սիրեաց զմարդիկս. վասն
այնորիկ եղեւ երկրէ զմեզ. զի զմեզ ածցէ յուղ
ղութիւն շնորհօք աստուածութեան իւրոյ. որ էն կամք ծնողին
իւրոյ. եւ կատարեաց զկամս նորա. որ որ սիրով
համ

իբ

համբերութե՛ն փառաւորեաց՝ ՝ի կրել ՝ի՛ւր զա
նարգու՟թի՟ վշտաց մահուն տանջանաց · մահու
ամբ , եւթաղմամբ հանդերձ · վ՟ն զի սիրեցին
մարդիկք պաշտել զպատկերս մարդադէմս ·
փայտագործս ճարտարագործս · ճարտարա
գործ հիւսանց ։ Եղեւ ինքն պ՟տկեր մարդկան ·
զի զպատկերագործսն , եւ զպատկերասէրսն ·
եւ զպատկերապաշտսն · յիւր պատկեր ա՟ծու
թե՟ հնազանդեցուսցէ ։ Եւ վասն զի սովոր
էին մարդիկք · երկիր պագանել անշունչ
պատկերաց մեռելոց · եղեւ ինքն մեռեալ
պատկեր՝ ՝ի վ՟ր խաչին · մեռեալ եւ անշնչացեալ · զի
ընտելականաւն զն՟ս արագ արագ հնազանդե
ցուսցէ · խուրում պատկերին · իբրեւ զկարթս
երեւեցուցեալ զխաչն · եւ զմարմինն իւր տա
նէ կերակուր տիեզերաց · զի այնու որսասցի
յարքայական սեղանն · մշտնջենաւոր արքայ
ութե՟ ա՟ծու՟ ՝իւրոյ ։ Եւ փոխանակ դրօշելոց
փայտից · զխաչն կանգնեաց՝ ՝ի մէջ տիեզերաց · զի
որ սովորն իցեն ծ՟ր պագանել փայտից · սովո
րականաւն հաւատասցեն երկիր պագանել
փայտի խաչին · եւ որ ՝ի վ՟ր ն՟ր մարդադէմն իցէ
պատկեր · զի ՝ի վ՟ր խաչին ասէր այս՟մ · ՝ի մար
դարեիցն նշանակեալն · թէ եղէ ես իբրեւ

զխուլ՝ զի ո՛չ լսէ. իբրև զհամր՝ որ ո՛չ բանայ զբե-
րան իւր։ զի եղու ո՛ր ասացեր առ մարգա-
րէսն քո յառաջագոյն. մինչև էր հասեալ կը-
րել որդւոյ քոյ. քո զայս ամ համբերութիւն. Թէ-
արարի զքեզ համր, և կցեցից զլեզու քո ՚ի քիմս
քո. և եղիցիս իբրև այր մի՝ որոյ ո՛չ գուցէ
բանք յանդիմանութե՛ ՚ի բերան նորա։ Քանզի սիրե-
ցին մարդիկք զանխօս կուռս պատկերաց դիւցն
սնոտէց։ Սակս որդին քո. եղև մարմնով պատ-
կեր մերոյ՝ ՚ի նմանութիւն մեղկան պատկերաց. եկեալ
՚ի բարձր աւանդական խաչն. իբրև ՚ի վերայ բարձր դի-
ոի. եկեալ ցուցանէր անբարբառ մեռելութիւն
առ իւր արարածս. մինչ տեսին զնա ՚ի վեր ՚ի բար-
ձունս տիեզերք. ցնծացան և նոր պագին և հնա-
զանդեցան։ Եւ մի զի սովոր էին մարդիկ. ու-
րախ լինել ՚ի մեհեանս կռոցն զոհիւքն՝ զոր ան-
մռնչոցն մատուցանէին։ Սակ եղու կոչեցեր
զտիեզերս ՚ի զենումն որդւոյ քոյ և առաջեր
զպարարակ իմ զենել. և զձաշ իմ պատրաստել.
և բազմացուցեր զուրախութի՛ ՚ի խաչէ որդւոյն
քոյ. և յագեցուցեր զամ տիեզերս ՚ի կենդանա-
րար մարմնոյն. որ եղև կերակուր և կենդանութի
բանական ձկր պագտուաց քոց՝ ըստ ամ տիեզերս։
Այլ որ ոչ կամեցան գալ ՚ի կոչումն հարսանեաց

հօրն

հոգևոր սեղանոյ քոյ . պատրաստեցեր զնոյն տան
ջանացն յաւիտենից՝ յանմահ սատակումն . յա
նանց գոստանոն . և զքրիստոս նոյն չինեցեր պատ
րաստեցեր՝ իմէջ հրոյն տանջանաց՝ պատրաստ ե
լոց բարկութե: Սուք զի ուտէին մարդիկք և
ըմպէին զոհիցն պաշտաման . վասն այնորիկ եհեղ
զարիւնն իւր՝ ի վեր փայտին . զի փայտն է գրոշել
փայտին . և ինքն է մարդացեալ պատկերաց պղ
ծութե . և արիւնն իւր՝ է նորոգաց ուրախութե
արենցն . որով նորոգութիւն մարմնոյ գալարութե
մարդկին . զի եկն գնեաց զմեզ արեամբն իւրով խոտոր
կուէ ծոյութե՝ ածութեն իւրով . և ազատեաց
՚ի ծառայութե չարութե մեղաց . զի մեք եմք
գին արեան որդւոյ քո . փրկեալք և ազատեալք
արեամբ մարմնոյ նոր . զի ոչ եմք անձանց տեարք
եթէ ընկամս գիւրութե անձանց փնասցուք .
և կամ ընկամս ամ մահկանացու մարդկան . թէ
պէտ և իցեն մեր տեարք մարմնաւորք: Սա
կայն պիտի պատուել զնոյն՝ որ չափ ինքենէ հրա
մայեալ . զի ոչ զմարմինս ևեթ կարեն տանջել:
Իսկ որդին քո միածին տէր մեր յս քս՝ կարող է
արկանել ՚ի տանջանս յաւիտենից . հաւասարակ
հոգւով և մարմնով հանդերձ . ՚ի հուրն անշէջ
և յորդն անմահ: Ով տր տուր ինձ զօրութի համ

լա բեր

ջերութեան նեղութեան ցաւոց վտանգիս իմոյ. և ողոր
մեա՛ց ինձ իբրև ՚ի վերայ աւազակին՝ որ ընդ քե՛զ էր, և
կցորդէր չարչարանաց խաչին քոյ. և արա՛ առ իս
զգութ մարդասէր շնորհաց քոց. որով կեցան ամենայն
արդարք, և մեղաւորք. վասն ներելոյ երկայնմտութեան
քոյ. ծագես զարեգակն ՚ի վերայ չարեաց և բարեաց.
և ածես անձրև ՚ի վերայ արդարոց և մեղաւորաց. զի պա
հես զբարկութիւն քո. և ցուցանես զողորմութիւն քո՝
առ ամենայն մարդիկ առ հասարակ. Տուր ինձ Տէր
շնորհս համբերութեան դառն տանջանացս՝ որ
կտտեն զիս. զի և ես արժանի եղէց պահել
զաւանդութիւն լուսաւորութեան հաւատոյ զոր ե
տուր ինձ ճանաչել զքեզ և առնել զկամս քո.
զի մի՛ ամաչեսցին յուսացեալք ՚ի քեզ. որոց միան
գամ պարծեցեալ են ՚ի միածին որդին քո Տէր
մեր յս̃ քս̃՝ որ ՚ի քէն առաքեցաւ. զոր դու ա
ռաքեցեր ՚ի մահ՝ վասն մեղաց մերոց. զի առցէ
զմեղս յանձն իւր. ընդ նմին տարցի զպատուհաս
յանցանաց մերոց յանձն իւր՝ չարչարանօք խաչին.
կատարեսցէ և տացէ շնորհս պարգևաց իւրոց
հաւատացելոց: Եւ արդ Տէր բարերար. որ ասացեր
թէ ընդ ձե՛զ եմ զամենայն աւուրս մինչև ՚ի վախճան աշխարհի.
մի՛ թողուր զմեզ ՚ի ձեռուանէ, այլ զօրացո՛ զմեզ
՚ի կամս քո. զի համբերել կարասցուք պատերազմիս՝

ծի անուանդ քոյ. զի յայտնի լիցի պարծանք հաւատոց մերոց ծառայից քոց՝ ՚ի տէրութիւն աստուածութեանդ քո. զի եւ այս յայտնի լիցի թէ չկարէ ոչ ՚ի թշնամեաց յաղթել յուսացելոց քոց. որքան զինչ են թշնամիք: Եւ արդ՝ տէր խնամեա՛ զմեզ ՚ի թիւ արդարոց քոց՝ վասն մարդասիրութեան քոյ. որ ո՛չ թողեր զմեզ ընդ վայր ՚ի մեղս հարց մերոց. եւ մոխրապաշտութեան նախնեաց մերոց. եւ յանօրէնութեան առաջնոց մերոց. եւ ետուր ճանաչել զզօրութիւն բնութեան աստուածութեան արարչութեան քոյ. զի մի կորիցուք մեք յունայնութիւն հեթանոսութեան. այլ գթասցիս յարարածս քո. զի մի եկեսցէ ՚ի վերայ մեր իսպառ բարկութիւն քո. եւ մի վախճանեսցէ զմեզ սրտմտութիւն քո. եւ մի յուզեսցի ցասումն քո առ արարածս: Արդ՝ տուր ինձ զօրութիւն պատրաստել ՚ի վերայ ճշմարտութեան ամենաւք անուան քոյ. եւ մեռանիլ, եւ դարձեալ նորոգիլ փառօք միանգամայն. յորժամ դարձեալ առաքեսցես զիւրաքանչիւր հատուցմանց կշռիցես զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս. զի կացցուք եւ մեք զուարթ երեսօք առաջի նորա. եւ առցուք զպսակն յաղթութեան ընդ սիրելիս քո. զի դու միայն ես կալոց եւ մնալոց յաւիտեան. եւ ամենայն տարրական անցաւոր արարածք՝ բանիւ հրամանաւ քո մաշեսցին. բայց դու միայն ես յաւիտեան. որ փոփոխես զմարդիկս իբրեւ ցորեան յշտե-

Աղօթք ՚ի կախաղանին·

մարմնս ՛ի ժամանակս իւրենց. եւ զձէ միասին
զամ նորոգես. բուսուցանես. նորա փետուր
զարդարես իբրեւ զարծուիս՝ զսիրելիս քո տէր:
Տէր տուընջեան. հաստիչ խաւարի. արարիչ լու-
սոյ. քո է տիւ, եւ քո է գիշեր. որ կարգեցեր ըզ
լուսաւորսն ՛ի պէտս՝ առաջնորդ արարածոց քոց.
որեն Ձրի քում. որ արարեր զերկուս լուսա
ւորս՝ առ ՛ի պէտս շրջմանց տարերաց. ամսոց,
եւ ժամանակաց. առ ՛ի բոլորել զժամանակս չա
փոք աւուրց՝ որեն յ՜տի. զմինն իշխանական տը
ւընջեան՝ որ ունի զօրինակ միածնի քոյ. զանշէջ
եւ զանսպառ. զաննուազ եւ զանխափան լուսոյդ.
որ յայտնելոց է իւրոց արդարոց ՛ի հանդերձելումն.
ուր ոչ աւուրք, եւ ոչ գիշերք. եւ ոչ շաբաթք. եւ ոչ
ամիսք. եւ ոչ ամք. եւ ոչ ժամանակք. եւ ոչ շրջմունք
տարերաց. եւ շրջանք ժամանակաց. բայց միայն
տէր, եւ անուն նորա միայն. որ առնես զհաստու
մունս ուրախութ. քոյոց Ձկր պագուացբարեօ
քն. որոց ոչ գոյ փոփոխումն բարեացն, եւ ոչ հա
նումն պարգեւացն: Իսկ գնացք իշխանական
գիշերոյն. որ ունի քոյով կամօք միածնիդ քոյ՝
զօրինակ յարութ. յանձին բարձեալ բերել. ցու
ցանել նշանակեալ համ երկրաւորաց զքաջալե
րութ համմեռելոց յարութ. յարեւմտից մինչեւ յա

 բեւե

րեւելս երթայ ՚ի մանկութի ։ Ո՛վ յարեւմուտս
կամօք քովք ծերացեալ հասանէ · պատի՛ · Թա
ղի՛ · գուշակ Թաղելոց · յարութի մեռելոց · մխի
Թարութի · քաջալերութի առ արարիծս մատուցա
նէ՝ զգալուստ որդւոյ նշանակէ յՁից · եւ զնորո
գումն տիեզերաց ակնարկէ · զհաշումն մաշման
մեղաց ուսուցանէ · զծագել արդարոցն յար
քայութե խգալստեղ ։ Ո՛վ զպահանջումն հնա
ցելոց ՚ի մեղս՝ ցուցանէ ։ նա եգուշակէ մաշկոնն
զլուտնկնեց · անանցականն՝ զանանցեց · հնականն
զնորոգչեց խուրմէ՝ որ եւ կամօք քովք փոփոխի՛ ՚ի
կերպարանս՝ Գ եւ կամք քո հրամայե ցին լինելումն
չեւ բարձին առակքն լինելոց · զոր եդեր պատ
րաստեցեր յաւուր կատարման խոստմանց քոց ·
յորժամ առնիցես հատուցումն ամենեցուն ՚ի
՚ի ձեռն միածնիդ եւ հոգւոյդ սրբոյ · զի քո՛ է , եւ
քեզ վայելէ փառք յաւիտեանս յաւիտենից ամէն ։
Տէ՛ր ամենակալ որ պսակես զյուսացելս ՚ի քեզ ·
եւ կտրես զկամս երկիւղածաց քոց · արժանի ա
րա զիս՝ զի պղհեցից զլոյսի՛մ ՚ի քեզ · եւ զերկիւղն
մեծ՝ զոր ածելոյցես առ գիմացորձ ամբոշտելըն
՚ի քէն · եւ ինձ տուր համբերութի կատարել զն
Թացս իմ նեղութեան՝ ուր կամս · բժիշկ ցաւոյ
մերոյ · ողջացուցիչ բեկելոց · մխիթարիչ՝ ազա

լէ

որ

որաց. անյուսից յոյս. խռովելոց հանգիստ. աշխատելոց նաւահանգիստ. որ նոյնս սիրով առ արարածս քո. եւ կերակրես զամն քաղցրութե քո: Տուր ինձ տր առնուլ պսակ ը այնոսիկ՝ զորս արժանի արարեր մեռանել վս անուան քոյ. որոց փառաւորեալ քեն մահք իւրեանց առաջի քո. զի արժանի եղէց վերանալ ը առջ որդւոյ քոյ սիրելւոյ. յորժամ յափշտակեսցէ զանձ կայելս իւր ի խնճգայթ լուսոյ իւրոյ. դատել ճշմարտութե իւրով զամ տիեզերս հրով բարկութե: Եւ արդ՝ այժմ իսկ տր զօրացո զծառայս քո վս անուան քոյ. զի յաղթեսցուք զօրութեց թշնամւոյն. եւ բարձ եւ փարատեա զմեզ չարութե կռապաշտութե. հեթանոսութե. սիրով քո առ արրծս քո. որ եդիր զանձն քո ի վր խաչանց քոց. մի թողուր զհօտ քո զի ածցես յուղղութի. որ դու միայն ես կարող թողուլ զմեղս. եւ քաւել զյանցանս, եւ զանօրէնութիս քոյոց արրծոց. զի զքեզ միայն պաշտեսցեն. եւ զկամս քո արասցեն. եւ լիցին փառաբանիչք մծութե քոյ. եւ ապրեսցին ի դտաստանաց քոց. եւ վայելեսցեն յանճառ բարիսն քո. զի ամենեքին արժանի լիցին առանց ամօթոյ եւ պատկառանաց՝ կալ առաջի մեծութե քոյ. զի եզգործ ոգխուութե նշ անմե

ղու

զութի համարեայիս. զի սովորես յարգելոյ
ընչէ զանինչն յինչ ածել. Այլ ոչընչէ 'ի լինելուն
արարածոցս. որ ոչ Թողեր զայգս մարդկան
'ի կամս անձանց իւրեանց գնալ. այլ գԹացեալ առա
քեցեր զմիածին որդի քո. որ եկն և դարձոյց
զարարածս յաստուածուն իւր. և հրամայեաց առե
տարանին քարոզել ըՆ ամ տիեզերս։ Այլ քո է
փառաւորութի. և քեզ իսկ վայել է երկրպագութի
յամ արարածոց. զի դու միայն ես փառաց և
պատուոյ արժանի։ ※ Արդ՝ գԹա յարարածս
քո. քոյով բարերարութեդ շնորհօք առ ձս հայոց
տիս. զի և մք ծանիցեն զքեզ և զմիածին որդի
քո տր մեր յս քս. որ 'ի քէն առաքեցաւ առ մեզ.
և զգեցաւ զմարմին մարդկութես մերոյ. և նկար
եաց, և տպաւորեաց զանձն իւր 'ի խառնուածս
ձեռաց իւրոց. զի զգեցցի զմարմին մարդկեղէն,
և աստուածային մերձեցուսցէ զմարդիկս առ
քեզ. ք զի ոչ համարձակէին մարդիկս տեսա
նել զերեսս քո և ապրել։ Այլ եղև նա 'ի նմա
նութի մարդկան. զի և զմարդիկս արժանի արաս
ցէ աստուածութեն իւրոյ. զի զազգակից մարմնոյն որ 'ի
մէնջ տեսեալ՝ աստուածութի որդւոյն յարգեսցուք
բարերարութեն հօր. և ըՆ նմին ընկալցուք զշնոր
հս բարերարութեն հոգւոյն՝ որ 'ի քէն. զի շնոր
հե

հեղցին պարգեւք աւետարանքո յայսմ տնի· զի
ամք ծանիցեն զքեզ եւ զերախտիս բարերարու
շնորհի քո՛յ· որ առ ամենեսեանս է։ Այլ որ առա
տանաս ամենեցուն · տուր մեզ զի լիցուք վկայք
ծնունդեան քոյ · զի գ...ւ երկիր եւ մեռեալ 'ի վե՛ր արա
րածոց քոց · եւ խառնեցեր զմահկանացուս մեր
յանմահութիւն քո։ Այլ եւ մեք մինչ 'ի մահ լիցուք
վկայք կենդանութեան քում · զի խառնեսցուք 'ի
թիւ վկայից քոց · զի այլ զի՞նչ եւս կորիցեմք առ
նել զարձուածս փոխարէն բարեացն որ 'ի քէն · եւ
թէ ոչ տացուք զանձինս մեր փոխանակ պատուի
րանաց քոց՝ 'ի հաճոյ կամաց քոց · զի լիցուք ժա
ռանգաւորք արքայութեան քում ընդ այնոսիկ՝ որք
հաճոյ եղեն առաջի քո · զի մատուսցուք զան
ձինս մեր պատարագ ծնութեան քում · կորուսցուք
զանձինս մեր · զի դարձեալ գտցուք զնա յաւուր յա
րութեան · կացցուք ընդ աջմէ քումմէ զանմեղութիւն զգե
ցեալ՝ ընդ գառինս աջակողման դասու կատարելոց
քոց՝ յուրախութիւն տեառն քոց որք սիրեցին զծնունդ
քո · եւ զմիածին որդիդ՝ զտէր մեր յս քս · որ եղեւ
գառն ձեր, եւ մատոյց զանձն պատարագ վս մեղաց
ամ տի · զի լիցի հաճեցուցիչ եւ բարեխօս ընդ ա
րարիչդ եւ ընդ արարածս։ Իսկ որ ընդ այս հաճութիւն
թացան · մերձեցան · պատարագեցին · թեւանս

յարքայութե իւրում։ Իսկ որք ոչն կամեցան մի
տանել ՚ի հաճութի հնազանդութե գալստեան նր·
զյուտնից տանջանսն խոստացաւ։ Եւ արդ՝ տր
բարերար· որ ե կիր և խոնարհեցար, և առեր ըզ
կերպարնս մրդկան· և ետուր զանձն քո տմ համ
բերութե· և ոչ դարձուցեր զանձն քո յանիրգա
նաց· է երեսս Թքանելոյ· և մատուցեր հարկա
նողաց զծնօտ քո· քացախ և լեղի զառնութե
արբեր վս մեր· քաղցրացոյ զսիրտ տմ մարդոյ՝
՚ի պաշտօն քո· զի հնչնդեսցին է ամենահեշտ
լծով քո· և ապրեսցին ՚ի յուտնից տանջնցն· զի
լցաւ Ճ տծ պաշտաւք քով· և որ հնացեալքն՝
զի և ոտքս մն վրիպեսցին ՚ի Ճշմրտութե ճանպրհաց
քոց· և հրաւիրեսցին յարքայութե սեղանդ· և
վայելեսցեն յարքայութե քումս· որ վս ամե
նեցուն ե կիր ՚ի սպանումն իբրև զգառն· և ու
րախ արարեր ՚ի մարմնոյ քումս՝ զոր ետուր ՚ի
փրկութի ամենցուն· և զու խս փրկութե քոյ ետուր
ըմպել զարիւն քո՝ վս կենաց տմ մրի· գԹա զի
յիշեսցեն և դարձցին և եկեսցեն առ քեզ տմ
ծագք երի· և Ճ պարտցեն առաջի քո ամենք՝ ոյք
իջանեն ՚ի հող· զի դու կարօղես միաբանդամ
կանգնել· կենդանացուցանել· և առնել արժա
նի մրդսիրութե քում· զի քոյին արեամբ են փր

կե

կեալք, և զգաստեալք յիշխանութէ խաւարի·
արդ ծանիցեն զքեզ զյորոց վերայ մեռար դու·
զի քո խոկեն ծոյք· և քեզ լցցին երկրպագուք·
զի մի ելեսցէ բարկուի սրտմտութե քոյ ի վր
մարդկան ։ Արա զմեզ որդիս լուսոյ և որդիս
տւընջեան· զի փառւրեսցի անուն քո ի վր մեր
տիեզերաց· զի դու ես փառւրեալ ի մշտնջենւր
արքայութեդ· որ եսդ յէութեդ· իսկութեդ·
յինքնութեդ ։ Որ ետուր օրինակ չարչարա
նաց քոյով չարչարանօք խոնարհութ՝ քոյոց սի
րելեաց· և ցուցեր զտանջանս քոց սրբոցն՝ ի քո
մտանել ի տանջանս կռփահարութե ։ Իսկ մեք
հողեղէնքս բնաւ իսկ զինչ բերիցեմք ի համար
զմեր նեղութի չարչարնց· զի դու տր խոնարհեցար
և առեր յանձն զամ· և բարձեր զվիշտս և զչարչա
րանս ամ տիեզերաց ։ Արդ՝ զօրացոյ զիս ի համբե
կալութի անտանելի նեղութեն՝ որ կամս· զի յերկա
րեսցի իմ պարծելս ի նեղութի տանջանացս· զի
հաստատեսցայց և ես ընդ սիրելիս քո՝ յաւուր
յորում հատուցանես զանպատումն բարիսդ·
որ կաս պահի յուսացելոց քեզ
յաւիտենից·

Եւ արդ՝ մինչ դեռ կայր նա կախեալ այնպէս·
խօսեցաւ զայս ամ· և գրեցին ատենական դպիրքն

ի

Նշանս

գրայն․ զի առ ոչինչ համարեալ զկախաղանն․ և ոչ զբրածեծ գանին գրեթէ ինչ զվիշտսն․ զի ջարդեալ էր զամ մարմինն յօզրածեծն առնելոյ․ և այլ ևս բազում քան զայս խօսէր՝ մինչ դեռ կայր նա կախեալ․ գրեցին և մատուցին զայս առաջի Թագաւորին․ զի էր կախեալ զնա․ Է օր։ Եւ յետ այսորիկ հրամայեաց, և իջուցին զնա անտի։ Սկսաւ խօսել ընդ նմա Թագաւորն և ասէ․ զինչ ունիս, և կամ զինչ եղեր լինել կցորդ կենաց իմոց․ Դ աշխատեցար ընդ իս՝ ի մանկութենէ վաստակովք քովք․ եթէ մեռանիլ տարապարտուց՝ ի տարապարտ խորհուրդս ընդունայնութե մտացդ՝ ուր կայդ իսկ։ Ետ պատասխանի և ասէ․ փութամ ես ելանել ի մարմնոյս, և առնուլ զկեանսն յամենից․ այլ տուր հրաման վասն իմ Դ և կամիս՝ զինչ մահ և հրամայես վասն իմ։ Ետ պատասխանի արքայն և ասէ․ ոչ տամ զայդ պարգև՝ թէ լիցի քեզ վախճան մահու արագ արագ, և հանգչել ի տանջանցդ՝ զոր կրես դու կեանս յամենից․ այլ կատտել զքեզ զ ընդ երկար՝ զի ոչ հնար լիցի քեզ զ արագ մեռանիլ․ այլ պահանջել ի քէն զանարգանս դիցն, և զյամառութիւնքո․ որ ոչ կամեցար պաշտել զնոս։ Եւ ետ հրաման բերել կռածեղս փայտից, և առնել ընդ ողջի խոցաց ոտից նր․ և դնել և պնտել ուժգին առա

խա

տկօք

մինչև իջանէր արիւնն ը̄ծայրս ոտից մատանց նր̄·
և ասէ գիտիցես արդեօք, կամ զգայցես ինչ ցաւս:
Նա ետ պատասխանի և ասէ· տուաւ ինձ զօրութի
ք̄ս զի խնդրեցից յարարչէն արարածոց·որ է Հայր
տր̄պետ և արարիչ ամի·որ երևելեաց և որ ոչ երևելեաց:
Դ· Եւ ետ հրաման՝ և լուծին զնա յայնմանէ. և ետ
հրաման բևեռել բևեռս երկաթիս, և վարել ընդ
ներբանս ոտից նր̄·և առեալ զձեռանէ նր̄՝ աս
տի անտի ընթացուցանէին զնա յայսկոյս, և յայն
կոյս·և արիւնն հոսէր իջանէր յոտից անտի. և
ուղղանէր զերկիրն սաստիկ յոյժ: Եւ դձլ ա
սէ ցնա· այդ են աներևոյթ արքն այն քո՝ զոր
դու տեսանես: Նա ասէ· բարուօք ասացեր
թէ այդ են աներևոյթ արքն այն իմոյ· վս̄ զի
սերմանի ակարութե՝ և յառնէ զօրութե·սերմանի
անարգութե՝ և յառնէ փառօք·զի լաւ լաւ է՝ որ
ատանին զսերմանս իւրեանց·այսինքն են վիշտք և
չարչարանք՝ որ վս̄ մծ̄ պտղոյ հասանին մեզ·այլ
յորժամ որայն ի հունձս եկեալ մտցէ զատ
քուէ բերոյ զպտուղ՝ սերմանողացն·ը̄ նմին և
զցնծութի բերկրութե ուրախութեց ամի:
Ե Ասէ թզրն·բախեցէք զամն լալոյն արտա
սուաց, թող եկեսցէ գմս ուրախութի·և հանին
նմա կոուլս իգլուխն հարկանելով անհնարին:

Ապա հարցանել զնա եւ ասէ՝ այդ է ուրախութի։ Եւ նա ասէ՝ այո՛ այդէ. զի թէ ոչ քրտնիցի մըշակն՝ ի տապ խորշակի ջերմոյն արեգակնակէզ լինելով՝ ոչ ըմբռնէ զարդիւնս շահեկանս ուրախութեան պտղոյն ձմերայնոյն հանգստեան։

Ետ պատասխանի արքայ եւ ասէ. դու աստէն իսկ աշխատեաց՝ ի մշակութի տանջանացդ յորում կասդ իսկ։ Եւ ետ հրամն բերել աղ եւ բորակ. եւ բարկ քացախ. եւ արկանել յորսայս. եւ դնել ըզ գլուխ նր՝ ի հիւսանց մամուլս. եւ դնել փող եղեգան՝ ի քիթս նր։ Եւ յետ այսորիկ ետ հրման եբերին պարկս օդենիս մեծամեծս եւ լցին մոխրով հնոցին. եւ արարին թուլագոյն. զի մի կարի լի իցէ վն տուր եւ առ շնչոյն. զի հարկանելով ը̄ խեղդն վտանգեսցէ զնա. եւ ագուցին զայն՝ ի գըլուխ նր. եւ կապեցին զբերան պարկին՝ ի փողս նր. եւ կաց նովիմբ հանդերձ աւուրս .Զ.։ Եւ յետ այսորիկ ետ հրաման եւ ածին առաջի թգին։

Ապա խօսել թգրն եւ ասէ ուսանի՞ գաս թէ րեւս յարքայութեն անտի գայցես զոր ասէիր։ Ետ պատասխանի գրիգորիոս եւ ասէ այո՛ իսկ յարքայութեն զոր ասէի անտի գամ. վն զի արժանի արր զիս ած զայս ամ կրել յանձնիմ վն անուան իւրոյ. արդ արեւ կայ եւ մնայ ինձ արքայութի. որ

իգ ոչ

ուչ անցանէ. փոխանակ քաղաքոյն անապատ ու-
Ի. րախութի: ✠ Եւ ես բարկացեալ թգւրն՝ ետ պն-
տել զոտս նր 'ի հրապարակս տկաց, եւ կախել զնա
գլխիվայր. եւ ետ դնել ձագար 'ի նստոյտեղւոջ
նր. եւ արկանել ջուր տկաւ յորովայն նր: Եւ
ետ հրման 'ի ջուցանել յայնմանէ. սկսաւ հար
ցանել եւ ասէ. առնես զկամսիմ թէ ոչ. պաշտես
զդիսն՝ որ են մր ճկրի կեանք աշխնուհի: ✠ Ետ
պտասխանի գրիգորիոս եւ ասէ. ես տն այ իմոյ եր
կրպագանեմ. զի նա է արարիչ եւ կեանք աշխնուհի.
եւ զորդին հաստիչ եւ համազօր եւ համագործ. եւ
զհոգին նորին որ ելից իմաստութբ զմր տիեզերս.
այլ զկուռս կռեալս. կոփեալս. քերեալս. արա-
րեալս. ոչ կալայ երբէք առ ածն ճշմտ. եւ մի այլ
լիցի ունել՝ մինչեւ 'ի կէ շունչ 'ի մարմնի իմում:
Ետ պտասխանի թգւրն եւ ասէ. փոխանակ զի իշ-
խեաց ասել կռեալս դիցն. պահանջեսցի դա ը
Թ. այդորիկ: ✠ Եւ ետ հրաման բերել զկոճս նր
երկաթի քերչօք. մինչեւ ուագան վայրն ամ յա
րենէ նորա. սկսաւ ասել ցնա. արասցես
զկամսիմ գրիգորիոս. որ յայդպիսի տանջանս
մատնեցար: ✠ Ասէ ցնա. ինձ լիցի պահել զուխ-
տն այծ պաշտութե՝ զոր ուսայ 'ի մանկութէ իմ-
մէ. որ կարողն է փրկել զիս յամենեցունէ. եւ զգ

քեզ արկանել ՛ի տանջանս՝ որ ոչ ճանաչես զնա.
Եւ դու զայս եւս զարհուրեցուցանել կամիս, և
քակել ՛ի պաշտամանէ սիրոյ նր̃։ Սա պատասխանի
Թգ̃րն եւ ասէ. ո՞վ է այն ա̃ծն քո՝ որ փրկէ զքեզ
՛ի ձեռաց իմոց, եւ կամ դատէ. Պասացեր դ̃ս
տանջօքն իւրովք։ Սա ետ հրաման, եւ բերին տա-
տասն երկաթի բ̃ղմսակառաջք. եւ արկին ՛ի գետ-
նի թանձր. եւ մերկացուցին զԳրիգորիս. եւ ար-
կին ՛ի վր̃ տ̃ռսկին մերկ. եւ ծակոտեալ լինէին մար-
մինք նր̃ առ հասարակ. եւ քարշեցին եւ թաղեցին
զնա ՛ի տ̃ռսկին. շըլ շըլէին զնա անդէն՝ մինչեւ
առ հա̃րկ ծակոտեցան մարմինք նր̃. մինչ զի ո՛չ
մնաց ՛ի նմա տեղի ողջ։ Սա ՛ի միւսում աւուրն
ածին զնա առաջի նր̃. սկսաւ հրյնել զնա եւ ասէ.
զարմացեալ եմ կարի.քաջ՝ զի արդ կաս դու կեն-
դանի. եւ ո՛չ ինչ գրեցեր դու զցաւսդ, եւ խօսիս
եւս. զի արժանի էր թէ վաղուցէիր դու վախճա-
նեալ ՛ի տանջինացդ յայդցանէ։ Սա պատասխանի
Գրիգորիս եւ ասէ. ոչ իմ ժուժկալութ̃ տոկա-
լոյս իմով զօրութ̃. այլ ուժով շնորհի ա̃ն իմոյ. և
իմոյ յօժարութ̃ կամացս՝ որ խնդրեցի ՛ի նմանէ.
զի եւ դու զփորձ առցես զծ̃ռյիս ա̃յ. եւ գիտաս-
ցես թէ ո՛չ ոք կարասցէ մեկնել զյուսացեալս
՛ի նմա ՛ի սիրոյ նր̃. զի նա տայ ուժ եւ զօրութ̃ համ-

խե. բեր

Ժ

բերել նեղութեանց և փորձութեանց. զի ամաչեսցեն
անօրէնք յունայնութեան իւրեանց՝ որ իբրև զքեզ գտ
իցեն. և կայցեն ամօթով յաւուրն այցելութեան,
Ժ·Ր· և յանդիմանութեան: Եւ ետ հրամն արկանել կապեալս
երկաթի ՚ի ծունկս նորա. և վարել ուռունս ատա֊
արս. և բռնալ ՚ի կշիռս՝ մինչև յօշեսցին ծունկք
նորա անդէն: Եւ եկաց կախեալ զերիս աւուրս: Եւ
յաւուրն չորրորդի հրաման ետ Թագաւորն. և իջուցին
զնա ՚ի կախաղանէն. և ածին կացուցին առաջի նորա:
Խօսել սկսաւ Թագաւորն և ասէ. տես Գրիգորիոս.
զի ոչ փրկեաց զքեզ զսնոտի յոյսն քո՝ որ յուսայիր
դու. չէ հնար զքեզ զերծուցանել ՚ի ձեռաց իմոց: Ետ պատասխանի
Գրիգորիոս և ասէ. տես դու. զի սնոտի են յոյ
սն քո, և ոչ կարեն հաւանեցուցանել, և երկե
ցուցանել զիս. զի զոր դու պաշտես՝ սնոտի է.
և ամենայն գործք մոլորութեան քոյ. այլ տես դու՝ զի ոչ ՚ի
տանջանաց երկեայ ինչ ես. այլ զօրութեամբ տեառն իմոյ մար
տեայ ընդ թշնամւոյն՝ որ ՚ի ծածուկ քեզ պատերազմի ընդ
ճշմարտութեան. և մատնեցի զմարմինս իմ ՚ի կիզումն
տանջանաց: Զի վաղ և եթէ անագան՝ մեկայն քակ
տի հնացեալ մարմինն. զի եկեսցէ ճարտարապետն
դատել զորդիս մարդկան՝ զնոյն հնացեալս միւսան
գամ նորոգեսցէ. զի զորոց զհոգիսն դատանէ
՚ի պարկեշտութեան. ՚ի սրբութեան. ՚ի քաղցրութեան. ՚ի հե

զուն․ յանձնպահութն կենէն․ նորոգէ․ զարդարէ․
կեցուցանէ․ զնոյն հոգինովքն մարմնովն։ Իսկ
զորս գտանէ յանօրէնութն․ եւ յամբարշտութն․
յանձատեցութն․ ՚ի կռապաշտութն․ թէ պէտ եւ
բուսուցանէ բուսանին մարմինք նոյն առ ժամ մի
այլ զնոսին իսկ նովին հոգով եւ նովին մարմնով՝ ար
կանէ՝ ՚ի գեհեանն անշէջ ՚ի հուրն յաւիտենից տան
ջանաց․ մանաւանդ զայնոսիկ՝ որ իբրեւ զքեզ զղջի
ցեն ՚ի կռապաշտութե։ ✠ Իսկ իբրեւ զայն լուաւ
Թգւրն․ բարկացաւ ըն բանսն եւասէ․ ինձ չէ փոյթ
զայնմանէ՝ եթէ նորոգեսցէ զքեզ զանձն քո, թէ
ոչ․ այլ զի ասացեր թէ զքեզ յանշէջ հուրն ար
կանէ․ ես զքեզ աստէն իսկ այրեցից շիջանելու
հրով․ տեսցուք թէ քո անձն զի՞ արասցէ։
Եւ ետ հրաման երկաթի պուտկօք հալել կա Ժ․Ր
պար․ եւ ջերմն մինչ գետ ջուր իցէ՝ հոսել արկա
նել զմարմնովն նր․ եւ այրեցին զմարմին նր առ
հասարակ, եւ ոչ մեռաւ․ այլ կայր մեծաւ ուժով․
զինչ հարցանէին՝ փաղփաղակի տայր պատասխանի․
Եւ զարմացեալ Թգւրն ըն ժուժկալութն համբե
րութ կարի անհնարին, եւ ըն տոկալն նր․ եւասէ
զի՞ արդ կայ ՚ի քեզ շունչ յայնչափ ժամանակս․
եւ չարաչար տանջնցդ՝ որովք զքեզ կտտեցի։
Ետ պատասխանի գրիգորիոս եւասէ․ ոչ վա՛ղ իսկ

առաջի քո. Թէ զի առցես դու զփորձ համբե
րութե ծառայիս քոյ. զի տայ զօրութի, և յամօթ
առնէ զայնոսիկ՝ որ առանց նր իցեն. Եմարտն
չէին ը դէմ նր իբրու զքեզ. զի նա ասէ ոչ թո
ղից զքեզ, և ոչ ը վայր հարից. արդ՝ այնէ պահ
պանութն նր առ արդարս իւր, և առ սիրելիս. զի
պահեսցէ զնս՝ ի հաւատս իւրեանց՝ որ՝ ի նա. մինչև
հաստատեսցէ զնս՝ ի դալարութեան իւրում։ ❧Մ՛ինչ
դեռ խորհէր որդ ոյն խօսել և այլ ողոքելով
ը նմա չղէլ պատգամս և խոստանալ կեանս և
պատիւան՝ որ ոչ խնչէր լսելոց. և թէ այսմ և
ոչ լսեիցէ՝ այլ և յաւելից, և՝ ի տոկ կատեցից։
❧Մին մատուցեն՝ ի նախարարսն սկսաւ խօսել և
տալ տեղեկութի, և ասել նս վն նր. եթէ վն զի
չէ պարտ կենաց՝ վնկ ոչ կամի կեալ, և ոչ զլոյս
տեսանել. զի այսքնի ժամանակքեն որ առ մեզ
ընկլէ և ոչ գիտէաք զդա. այլ է դա որդի անակայ
մահապարտի՝ որ սպան զհայրն քո խոսրով. և աւեր
խաւար հայոց աշխս. Երկրորդ մատնեաց զայս
տս, և՝ ի գերութի. արդ՝ չէ պարտ կեալ դմա. զի
որդի վրիժապարտին է դայ։ ❧Սոյնժամ այս չափ
հարցից և տանջանաց. դանից, և բանտից. դե լարա
նաց, և կախաղանաց. և զգաղնեքրութեց, և այլ
կատանաց՝ որով կատարեցին զնա. բզմ համբերութի

խը Գ յան

յանձն իւր կրէր վս անուան տն մերոյ յի քի ։
Որդ՝ իբրև զայն ևս հասանէ Թգրն՝ ի վերայ իրա
ցն՝ թէ արդարև որդի անակայ պարթևին՝
որ սպան իսկ զխոսրով հայր նր . հրմն տայր կա
պել ոտիւք, և կպել ձեռօք, և կպել պարանոցօք . խա
ղացուցանել զնա յայրրտ գաւառ, և տալ զնա
'ի դղեակ բերդին արտաշտ քղքի, և իջուցանել
զնա 'ի վիրապն ներքին . որ անհնարին էր խորութ .
մինչև անդէն մեռցի ։ Եւ եղև նա յայնմ վիրապի
ամս հգտասան ։ Եւ ինքն Թգրն խաղայր գնայր՝
'ի ձմերայնոցս յայրրտ գաւառ . 'ի վաղարշպտ
քղք՝ 'ի հայոց յոյն յարևելս ։ Իսկ Թգրն որդո
զամ ժամանակս իւրոյ Թգրութն . աւերէր քնն
դէր զմրն պարսից Թգրութն՝ զոն ասորեստանի
աւերէր . և հարկանէր 'ի հրուածս անհնարինս ։
Ակ պատաշաճեցան բանքս այս 'ի բանս կարգի
առաքելոց . թէ իբրև զսէգն տրդատ . որ սիգա
լովն աւերեաց զթումբս գետոց . եցամաքե
ցոյց 'ի խոնգալն իւրում զյորձանս ծովուց ։ Այս
զի սէգ իսկէր առ հզարն, և այլ ուժով պնդութ
համառօտութբուռն ոսկերօք . և յաղթ մարմնով .
քաջ և պտրզմող անհնարին . բարձր և լայն հասա
կաւ . որ զամ ժամանակս կենաց իւրոց պտրզ
մեալ՝ առնէր մարտիցն յղթութ . մեծ անուն ալր

ծանայ. քաջութե անձին ստանայր. եւ զհոյակապ
շքեղութի յաղթութե ընդ ամ կացուցանէր. հար
կանէր ի հարուածս զթշնամիս. եւ խնդրէր ըզ
քէնս վրիժուց՝ հարց հայրենեացն. եւ առնոյր
աւար բզմ ի կողմանցն ասորեստանեաց. թա
փէր կողոպուտ սաստիկ անհնարին ի նոցանէ.
Որկանէր ի խուռն զզօրս պարսից. լինէր առաջ
նորա առն ձիոյ. եւ թափէր կողոպուտ անհնարին
ի զօրացն յունաց. եւ մատնէր նց զբանակս նց.
հանէր զզօրս հոնաց սաստիկ յոյժ. եւ գերէր
զկողմանս պարսից:

Եւ զայն երեքժան ամն որ եղեւ գրիգորիոս
ի բերդին. ի բանտին. ի խոր վիրապին. կին ոմն
այրի բնակեալ էր ի բերդին յայնմիկ. հրաման
առեալ յարհօրայ. զի մուրն նկանակմի պատ
րաստական արարեալ՝ ընկենուլ ի ներքս ի խոր
վիրապն. եւ այնու կերակրեալ լինէր նա ի հրա
մանէն այ՝ զայն ամսն որ եղեւ նա անդ: Իսկ այն
վիրապ՝ ուր ընկեցին զնա. պահեալ լինէր կեն
դանի շնորհիւ տն իւրոյ: Իսկ զայլ մարդիկ որ
միանգամ իջուցեալ էր անդր՝ ամենեքեան
մեռեալ էին վս դժնդակ չարաշուք դառնութե
տեղւոյն: Նա կարակում տղմին. օձախառն բնա
կութե, եւ խորութե. վս չարագործացն իսկ շի

նեալ

նեալ էր. զայն տեղի, եւ խափանումն մահճարաց
ած հայոց։ Եւ յետ այսպիսի հրամանն ետ որ
դատ արքայ հրովարտակ առնել ընդ ամ իշխա
նութիւն իւրոյ. հրաման հանեալ օրինակ զայս։
Տրդատ արքայ հայոց մեծաց. առ մեծամեծս,
եւ առ իշխանս. եւ առ նախարարս. եւ առ գործակալս.
եւ առ այլ մարդիկ՝ որ ընդ իմով իշխանութեամբ են.
յազատս, եւ ՚ի շինականս. եւ ՚ի գեղջուս, եւ յագարակս.
առ ազատս, եւ առ շինականս. միանգամայն իսկ
առ ամենեսին ողջոյն։ Ողջոյն հասցէ եւ շինութիւն
դիցն օգնականութեամբ. լիութիւն պարարտութեան յարոյն արա
մազդայ. խնամակալութիւն յանահիտ տիկնոջէ. եւ
քաջութիւն հասցէ ձեզ. ՚ի քաջն վահագնէ ամ
հայոց աշխ. իմաստութիւն յունանայ հասցէ դաս
տակերտաց կայսերաց. եւ ՚ի մեր դիւցախառն
պարթեւաց. հասցէ այցելութիւն. ՚ի փառաց թա
գաց. եւ ՚ի քաջ նախնեացն՝ առ ամենեսին ողջոյն։
Որք գիտասջիք ՚ի մերոց հրամանաց. որ ձեզ
վասն ձերոյ շինութեան իցէ մեք հոգացեալ. զի յորժամ
էաք մեք ՚ի յունաց աշխն. տեսանէաք զհոգաբար
ձութիւն թգրացն՝ ՚ի հոգալ ընդ շինութիւն իւրեանց աշխ. ՚ի
պատուել զբագինս դիցն մեծացն. շինուածօք,
եւ պատարագօք զոհիւն. եւ երեւելի պտղոցն ըն
ծայիւք. եւ գունակ գունակ նուիրօք պտղոցն

 յա

յամէ՝ զամ նց մատուցանել· և ջերմեռանդն
եռալ՝ զեռալ պաշտմանն շքեղեցուցանելով·
և զարդուք զոփրելով· և երևելի հոյակապ՝ զան
եղծ զդիսն մեծարելով։ Նաև զայն ևեթ տեսա
նէաք՝ ՛ի նմին՝ ՛ի նոցունց դից անտի· զնշղաւէր
շինուն մրդաշատուէ· հոծ բազմամբոխ լիուէ
պտղատուէ նց· զայն փոխադարձ փոխարինացն
շինուն շնորհել· ամենայնիւք բերուէ մեծացել·
խաղաղացեալք ՛ի բարիսն վայելէին։ Իսկ պա
տուէր առել՝ ահաբեկ արարեալ Թգրց տին·
զմարդիկ կացուցանէին՝ զի՛ ՛ի պաշտաման դիցն
յորդորեսցի· վս զի թէ խառնիճաղանճ բազմամ
բոխ խուժամուժ մարդիկ առտգիտուէ ինչ·
կամ թէ ոք յանկարծ առ փոփոխելուէ իշխեսցէ
արհամարհել զպաշտօն դիցն· հրաման առեալ
զօրացել ՛ի Թգրցն· զի խլեսցեն բրեսցեն իշխոնք՝
որ իցեն յուրաքանչիւր գործելուէ· զի շինուի
տի ՛ի դէպն բազմացի· զի թէ գուցէ ոք յան
կարծ զդիսն անարգիցէ՝ վնաս մեծի յաման յու
զիցէ· այնպիսիքն զանձինս կորուսանեն, և տի
մեծ ոծիրս վնասուց առնուցու ՛ի նմին ը սատու
ցանեն· վերկ և տուն իւր զհրաման սաստից
այնպիսեացն պատուհասից մահու՝ Թգ՛քն յուհայց
յուրոց տին։ Որդ մեր զհրաման շինու թէ կա

ծե մե

մեցէն · զձեզ հոգացէն · զի եզձեզ համ լինիք ·
համ բարիք ՚ի դէյն բազմացին · զի ՚ի ձեռնջ պաշ
տօնեց եփոքրնուն · և ՚ինչնե չինուն ելնուն · և
ազատուն եխղղուն · զի Դ համ տանուտեր է տան
իւրոյ , և է ընտանեայն հոգայ · սոյնէս և մեք հո
գամք է մեր հայոց տիս չինուէ ։ Որդ համ նոխա
րայք և մեծամեծք · գործկլք և ազատք · և սերե
լիք մեր Թագրց · չինականք եբնակք · ձեռնատուք
և ձեռնատուք մեր արշակունեաց · զորյոնձան
ձեռք և սնուցելքզ · անխայեն եյուջեն՝ որ մեր
օգտի հերկաց հոգացեալ · զի գիւսն պտուել մար
Թավզիք · արդ՝ եԹէ յանկարծ ոք գտցի՝ որ ըղ
գիւսն անպտուեսցէ, և գտցեն զայնպիսին կապեալ
ոտիւք , և կապ ձեռօք , և կապեալ պարանոցաւ՝ ՚ի
դուռն ածցեն · և տունք · և կեանք · և արտք ·
և ստացուածք · և գանձք · այնոցիկ լիցին՝ որ զայն
պիսին ՚ի մէջ ածցէ · ողջլերուք ՚ի դէյն օգնա
կանուէ ամենեքին · և ՚ի մեր Թագրց՝ որ է այս հր
րաման կամիմք · և ՚ի չինուն բնակեօչիք համքին ·
զի և մեք ողջեմք · Իսկ զհամ ամս ժամանկս իւրոց՝
Թագրն որդատ, գուացեն է պարսից տէրունեն ·
խնդրել զքէն վրիժուց մարտիւք պատրզմաց ·
Իսկ ՚ի լինուլ ամաց՝ որ եղև գրեգրիոս ՚ի վիրապին
իբրև ամք երեք տասան · Յուէր մարտ սաստիկ

իս

խստութե տրդատայ ընդ պարսից թգւորին՝
զժմ աւուրս կենաց իւրոց։ ⁂ Իսկ միւս ևս այլ
հրովարտակ հրամայեաց գրել. ը՜ տս, և ը՜ գա՜
ւառս իշխանութե իւրոյ՝ օրինակ զայս։

⁂ Տրդատիոս հայոց մեծաց Արքայ. առ տս, և
առ գաւառս. առ նախարս, և առ զօրս. և առ
շինականս, և առ ամենեսին ողջոյն. ողջ լերուք. և
մեք մեզէն ողջ եմք։ Դուք ինքնին գիտէք. զի
որդ՝ ի բնէ նախնեացն իմոց. յաղթութիւն խղղւե
բզմ շնորհեալ էր մեզ դիցն օգնկնւթբ. և զամ
աղգս նուաճեալ էր, և՚ի հնազանդութե՛ ունէաք։
Իսկ յորժամ զդիսն ոչ մարթիցաք հաճել պաշտա
մամբ՝ զկամս նց քաղցրացուցանել. հանին մեր
ժեցին՚ի ցասմանն իւրեանց՝ զմեզ՚ի մեծի տկարութեն.
Մինչդ վս քրիստոնէից աղանդին՝ պտուիրեալ
ձեզ. զի հազարք ևբիւրք դէպ եթէ գտցիք որք.
զի նք անհնարին լինին խափան դիցն պշտման.
զայնպիսիսն թէ գտցեն՝ վճռէլ՚ի մէջ ածցեն.
յարքունուստ պրգևք ևպտիւք նց լիցի շնոր
հեալ՝ որ զնոսայն յայտնեսցէ. ապա թէ որք ոչ
յայտնեսցէ զայնպիսիսն, կամ թաքուսցէ. մեր և
դցի այնպիսին ը մահապարտ համարեսցի. և՚ի
հրապարակ աւարառումն եկեսցէ մնացն. և տունն յար
քունիսն երթիցէ։ Այլ զոր օրինակ ես ոչ խը

ծէ Նայե

նայեցի յիմ վաստակս որ սիրելին գրիգորիոս․ որ
վն̅ դորին իսկ իրաց չարաչար և սաստիկ տանջա-
նօք տանջեցի․ և յետ այնորիկ ետու զնա՛ ի վի-
րապն ընկենուլ․ զի անդէն իսկ միանգամայն
օձից լեալ կերակուր․ զի և ոչ զմեծ վաստակ
նո̅ր համարեցայ ինչ․ զի և ձեզ ո՛հ լեցի այս, և եր-
կիւղ՛ ի մահուանէ․ այլ զի կեցջիք ը̅ հովանեաւ
դիցն․ և՛ ի մէնջ բարիս գտանել մարթասջիք․

Ողջ լերուք, և մեք մեզէն ողջեմ։

Եւ եղև ը̅ այն ժմկս խնդրեաց իւր կին՝ կայսր
դիոկղետիանոս․ և այնուհետև ը̅ ամ̅ կողմանս
տերութե̅ իւրոյ արձակեաց շրջէին պատկերա-
գործ գեղատախտակք պայծ̅ռ կչիռ․ հասակա-
չափ զգեղ երեսաց․ և զմիագոյն յօնիցն՝ ի տախ-
տակսն՝ համանման գեղոցն պաճուճինաց․ յայտ
յանդիման ցուցանէին առաջի ակնահաճոյ կա-
մաց թգ̅րին․ ⁂ Յայնմ ժմկի եկեալ գտանէին՝ ի
քղ̅քին հռոմայեցւոց՝ արգելավանս մի կուսա-
նաց․ միանձնականս․ վերանականս․ ունտակէրս․ ըզ
կաստայելոյ․ պարկեշտակ̅ս․ որքա մատոյց կա-
նայք՝ քրիստոնեական հաւատոց․ որ զցայգ և զցերեկ,
և յամ̅ ժամանակի․ փառաբանութ̅ և որհնութ̅
զկտ̅րլ աղօթս իւրեանց՝ առ ած̅ առաքէլ՝ ի երբենս
արժանի լինէին։ Որոյ անուանէր գլխ̅րին գայի-

անէ

անէ. և ասանու նորին՝ ի գաւառաց ուրումն՝ ծածա
ծղտ և թփկալ տոհմէ. զի անուն էր նմա հռիփ
սիմէ։ Իբրև եկին հասին՝ բռնութբ մտին՝ ի մէ
կայեանն առաքինեացն. և տեսեն զպարկեշ
տագեղն հռիփսիմէ. զարմացեն սիրացեալ է
ընչլատեսիլն տեսիլ. ՚ի նկարս պաճոյճ՝ ի տախ
տակն յօրինէին. և առ թագրն հասուցանէին։
Իբրև ետես թագրն զգեղապանծ վայելչու
պատկերակերպ անկարագիրն հռիփսիմեայ.
մոլէ կան ցանկութբ տռփողաց. զի անկարգ ցան
կութբ յիմարութ և մոլութ ստիպէր. ժամ տուել
ուրախութ հարսանեացն կտրել։ Յայն ժամի
տագնապափոյթ առեալ գեսպանս արձակել
է ընդ ամ. զի ամքն օժտաբեր ընծայատար լի
ցին մեծի հարսանեացն. և բզմ ուրախութբ գալ
կտրել ամենեցուն զօրէն արքունական փեսայ
ին՝ ըստ օրինաց թագրցն։ Եւ կ իբրև տեսին առա
քինիքն զգաղտնածիգ նետս թշնամւոյն. որով
՚ի ծածուկ սովորէ ձգել ՚ի մեսն քրիստոսէրս. ա
ման չարի գտել զթագրն՝ ԶԴ՚ ի դրախտի անդ զօձն.
անդրու վայր արկեն՝ առ ՚ի զպատուիրանն մո
ռանալոյ. մտեն յանդգամ յանձին կնոջն առ Քնոյ.
սոյնպէս և աստ զթագրն անօրէն՝ իբրև զվահանակ
երեսաց գտեալ. նովաւ մարտուցեալ է ծածա

շէն եկեղեցիս։ Իսկ զԹագաւորն հպարտացուցեր
անքարհաւաճեցուցաներ որոգայթադիր թշ
նամին ՚ի գրգռել յարուցանել հալածանս իմն
եկեղեցեցդ տեառն · խելացնորեցուցեր առ ՚ի տալ
պատուանել զՔրիստոսի՝ ուրուականաց մեռելոտաց · ոսկե
ղէն, և արծաթեղէն · փայտեղէն, և քարեղէն ·
պղնձագործ պատկերաց գիւր ձեռակերտաց · և պղ
ծոյն պաշտաման։ Այլ եդեր համբառնայր հար
կանել զոր վիմին հաստատուն · զոր հաւատոց եկե
ղեցւոյ վիմին ինչ ոչ ստնանել կարացեալ · ինքն
առ վիմին խորտակեցաւ ։ ամպայն անքարհաւա
ճոյն մոլեգնոյն վտահացել · բազում և անչափ էր
այն՝ որ ՚ի նմանէ անցանէր զ եկեղեցի ։ ✠ Իսկ
երանելին գայիանէ՝ հանդերձ պարկեշտասէր
սրբանուէս հռիփսիմեաւ , և այլ ընկերօքն իւ
րովք · յիշէր զուխտն սրբոյն զօրինաւոր կրօնիցն
զգաստութեան սրբոյն՝ որ մտեալ էին · թողեալ յան
ձինս իւրեանց վասն կարգաց հրամանին · առ ՚ի նկարել
զպատկերսն իւրեանց՝ պիղծ և անօրէն թագաւորին · ճգնութ
մարտուցեր յաղօթս՝ խնդրել ՚ի քէն զողորմութիւն տեառն
էն օգնութի · փրկել զնոսա ՚ի փորձութենէն, որ հասեալ
էր ՚ի վերայ նոցա ։ Եւ յաղաչելն իւրեանց այսպէս ասէին։
✠ Տէր տէրանց · տէր ծ աստուածոյ · տէր յաւիտե
նիկան · տէր Քիրց՝ որ հաստատեցեր զտամբանիւքով.

որ

որ արիւներ զՔս, եւ զՆր. եւ զՆոմ զարդ նց. որ ստեղ
ծեր զմարդն հողյծրէ. եւ իմաստութն կացուցեր
եւ բազմացուցեր զնա ՚ի վր երկրի. եւ օգնին եղեր
նց ՚ի դարս իւրաքանչիւր. որ յուսացան ՚ի քեզ.
Արդ օգնեա եւ մեզ Տր ՚ի պտրզմիս՝ որ նեղեն
զմեզ. զի յաղթեսցուք որոգայթից նենգութեց
թշնամւոյն. եւ անուն քո Տր փառաւոր լիցի. եւ
եղիցի եկեղեցւոյ քո բարձրացեալ լիցի. զի եւ մեք
արժանի լիցուք հասանել յօթեւանս արքայութե
պտուիրանս պահացուք. եւ մի լիցի պկսութի ձի
թոյ լապտերաց մերոց. եւ մի շիջցին ճրագունք
հաւատոց ուխտի սրբութե մերոյ. եւ մի հասցէ
տխրական մթացուցիչ գիշերոյ կորստեան ՚ի
վր լուսաւոր ճանպրհաց մերոց. եւ մի գայթակ
ղեսցին ոտք մեր ՚ի լուսագնաց շաւղաց քոց. եւ
մի կուրասցին բիբք տեսանելեց մերոց ՚ի զուարթ
արար ճառագայթից ճշմարտութե քոյ. եւ մի յափշտա
կեսցէ թռչունն մահացան՝ զսերմանիս բուսոյն
կենաց. զոր սերմանեց ՚ի մեզ միածին որդիդ
քո Տր մեր յս քս. եւ մի՛ տարցի զգաստութե սբ հօ
տի քոյ՝ գազանն ապստամբ. եւ մի յաղթահարեսցէ
զգառինս հօտի քոյ՝ գայլն ապականիչ. եւ մի՛ վա
րատեսցէ թշնամին ուխտիս մերոյ՝ զոչխարս
առաքելն եկեղեցւոյ քում սրբոյ. Տր ած մեր.

ծր որ

որ առաքեցեր առ մեզ զՄիածին որդիդ քո. որ եկն եւ լից զա͞մ տիեզերս՝ հոգւով խնամատարութե̄ քով. զի զա͞մն յիմ͞լ անուն՝ ա͞ծ ատենս գրեսցէ։ Եւ մեք լո̄ւաք զի ասաց թէպէտ եւ հալածեսցեն զձեզ ՝ի քաղաքէ ՝ի քաղաք՝ ոչ կարասջիք սպառել զքաղաքս իէ՟լի. մինչեւ ՝ի դարձ գալստեան իմոյ այսրէն։ Արդ ՝ի նայեա՛ տ͞ր յանձինս՝ որ ապաւինեցաք յանուն քո տ͞ր. զի մի խառնակեսցուք ը̄ անարգութի պղծութե̄ հեթանոսաց. եւ մի տար զգաստութի որբութե̄ մերոյ՝ բողանոց անօրէն շանազգեաց լկտութե̄ ն͞ց. եւ մի զմարգարիտ կուսութե̄ հաւատոց մերոց՝ ՝ի շաւիղս խոզագնաց ամբարշտութե̄ ն͞ց. եւ մի շարժեսցէ ուղխացան ջուրցն բազմութե̄ մոլորահողմն խաբէութե̄. զըրահեղեղն սաստկութե̄՝ զհիմունս եկեղեցւոյ քոյ. որ բազմապատիկ վիմօք արդարովքն շինեցաւ ՝ի վ͞ր վիմին հաստատնոյ. որոյ գլուխ անկեան կատարմանն եղեւ տ͞ր մեր յ͞ս ք͞ս. ՝ի ձեռն մարմնոյ արեան. մահուան յարութե̄. վերանալ յերկինս. եւ նստել ը̄ աջմէ ա͞ծութեդ՝ ուր* էր յառաջ։ Արդ՝ նայեաց տ͞ր յերկնից ՝ի սրբութե̄ քումմէ. զի մի լիցուք մեք իբրեւ զայն տունն՝ որ ՝ի վ͞ր աւազոյն շինեալ էր. զոր դրդուեցին խռովութիւնք նեղութե̄ փորձութեց. այլ հաստա

տես զմեզ ճշմարտութեան աւետարանին խնդութեան. և առաջնորդեա մեզ ի կամաց քոց. և արժանի արա զմեզ՝ գիշերի լուսոյն հրաշափառ յարութեան զգիշերն իբրև զտիւ լուսաւոր առնիցես՝ ի ծագել ճառագայթից յերևման փառաց քոց. և պարգևեա զմեզ՝ ի ներքոյ թևոց քոց. զի և մեք հասցուք՝ ի նաւահանգիստ կամաց քոց. և տուր մեզ զի արբցուք զբաժակն նահատակութեան. զի առցուք զփոխարէն պսակին՝ յաւուր արդար դատաստանին՝ ի յայտնութեան փառաց քոց։

Սու յետ այսօրիկ ծնն գայիանէ. սանականն հռիփսիմեաւ, և պարկեշտաժողով ընկերօքն հանդերձ. դէմ եդեալ տարադէպ գնացեն փախստեայ լինէին. զի զանձինս իւրեանց սրբութեամբ պահեսցեն. յայսմիկ՝ ի հողաթաւալ. մեղսաթաթաւ. մեղանչական. անօրէն դիւական խառն՝ ի մարդկանէս. զի առաւել յուսոյն կենդանութեան. լուսոյն յարութեան. արժանի լիցին հանել. և առաքելական սահմանօքն ապրեսցեն յանվախճան. ՛ի հանդերձեալ դատաստանաց անտի. և յաջակողմն դասուն մտեսցեն խոստացելոց բարեացն հանել. անթառամ պսակօքն զարդարեալք՝ և հանդերձ կամարար կուսանացն գործովք բարութեան. լուսաւորեալք՝ ի հանգիստ նորոգեալ վայելչութեան դրախտին՝ և անձկական փեսային. ՛ի ճշմարտողով

կ

ար

արգարոցն՝ ՚ի բազմականսն ուրախութե՛ լինել ժողովուրդ. Դ եւինքն տրն յաւիտրնի անգ անց. եթէ որ թողցէ զբնակութիս իւր վս անուան իմոյ. ՚ի միւս անգամ գալստեն իմում՝ զկեանս յաւիտենականս ժողովեցուցանեմ նմա. իբր ոչ՚ի ժամանակեան մահուանէս փախուցէլք, այլ յանհնարին անօրէն մոլեկան ցանկութեցն ձողոպրեալք. իբրու ոչ զի զմարմինս իւրեանց՚ի տանջանաց երկրաւորաց՚ի զրպարտութէս ապրեցուսցեն. այլ զի զոգիս իւրեանց սրբութբ ատանց աղտեղութէ պահել մարթասցեն՝ յանօրէն գիջութե՝ պղծութե՝ աղտեղութե՛ խառնից մարգկորէն կրօնից. այլ զի զանձինս իւրեանց՝ բանտից, և կապանաց. ևպատժոց, ևմահու. ևանհնարին նեղութեց. վս անուան տն պատրաստել. զի արդարութե պսակին արժանի լիցին հանել. մինչ թողէլ զհր ծնողքեն իւրեանց. զինչս ևզստացուածս, և զմերձաւոր ազգականս, ևզտոհմայինս՝ վս տեա կամ հրմնին. զանձինս հրեշտակական զուարթուն կարգօք լուսաւորեն վարուցն քաջութբ. զի զտէրն տեսանել կարասցեն։ Յայնմ ժամու գային հանեին յԾրն հայոց՝ յայրարատ գաւառ՚ի վաղղարշապատ քղքն. զոր նոր քղք կոչեն՚ի նախաթգրցն հայոց։ Նմնու հետև եկեալ մտեալ էին

կա ի

՚ի հնձանս յարկս այգեստանոյն՝ որ կան շինեա՛լ ՚ի Հիւսիսոյ յարևելից կուսէ. և կերակրէին ընչիւք իւրեանց՝ ՚ի վաճառուաց քաղաքին. և ո՛չ այլ ինչ գոյր թոշակ քան զոր ունէին. բայց մի ոմն ՚ի նոցանէ ունէր արուեստ ապակագործութեա՛ն՝ առնել ուլունս ապակեղէնս. և տալ գինս ընդ կերակրոյ աւուրն պարենի ուտելիքին: ⁂ Յայնմ ժամանակի ոչ սակաւ խռովութիւն լինէր ՚ի մէջ յունաց աշխարհին. ՚ի կողմանս կողմանս յուզախնդիրք եղանէին. դեսպանս արձակէին՝ թերևս ուրեք գտանե՛լ կարասցեն: Յայնմ ժամանակի գայր հասանէր դեսպանն առ Տրդատ արքայ հայոց մեծաց՝ յանդիման լինէր թագաւորին ՚ի Վաղարշապատ քաղաքի. և իբրև մատոյց զհրովարտակն. առեա՛լ ՚ի ձեռանէ նորա ընդունելով:

Եւ էր պատճէն հրովարտակին օրինակ զայս.

Ինքնակալ կայսր Դիոկղետիանոս. առ սիրելի եղբայր և աթոռակից մեր Տրդատ՝ ողջոյն:

Գիտութիւն լիցի եղբայրութեան քում նիզակակցի մերում. վասն չարեացս որ անցանեն ընդ մեզ հանապազ՝ ՚ի մոլար աղանդեն քրիստոնէից. զի յամենայն ժամ դարձեալ լինէր տէրութիւնս մեր՝ յուխտէ նոցա. և առ համարհեալ լինի արքայութիւնս մեր ՚ի նոցանէ. և ինչ համեստութիւն ոչ գոյ ՚ի նոսա. զի ինքեանք զմեռեալ ոմն խաչեալ՝ պաշտեն, և փայտի նորա պաշտեն. և

կբ զոս

զոսկերս սպանելոց պաշտեն. եւ զեւրենց մահն
որ վասն այն իւրենցն է՝ փառս եւ պատիւս համարին:
Եւ ՚ի մեր արդ՝ օրինացս դատապարտելեինն. մի
զի եւ զմեր նախնիսն զոչ ինչս զԹագրս՝ գառնացու
ցեալ ձանձրացուցին. զի մեր սուրբքս բըլթեցան,
եւ նոքա ոչ զարհուրեցան ՚ի մեռանելոյ. զի ինքեանք
զհետ հրեշի ուսմանն խաչելոյ մոլորեալքն. եւզ
Թագրս անպատուելոյ ուսուցանեն: Այլ եւ զլուսա
ւորսն արեգական եւ զլուսնի աստեղօք հանդերձ
առ ոչ ինչ համարին. նա եւ զարարիչ ասեն այնր
խաչելոյ. եւ զգլխովին զպատկերս դիցն զծոյն
անարգել ուսուցանեն. եւ զսոսա ամփոփեցին ՚ի պղտ
մանէ դիցն. մինչ զի եւ զկանայս անգամ յարինց,
եւ զարս ՚ի կանանց կենդանութեն մեկնել հեռա
ցուցանեն. Թէ պէտ եւ աշխի աշխի պատուհաս
տանջանաց ՚ի վերա եդաք՝ առաւել եւս տոչորել
յորդագոյն տրծեցան աղանդն նոցա. Թէ պէտ
եւ բիւրաւորք ինչ արհաւիրս սաստից արկաք ՚ի
վերա նոցա. առաւել եւս բղխեաց յորդեաց ուսու
մն նոցա: Պէտ եղեւ ինձ տեսանել յաղանդոյ ուս
ման նոցա՝ օրինորդ մի կոյս եւ գեղեցիկ. եւ կամեցայ
առնուլ զնա ինձ կնութե. սակայն եւ այն իշխե
ցին խոտորմանկելյինեն. եւ ոչ էբեր ՚ի Թագր ցանկու
փափաքեցին յիս, եւ ոչ ՚ի սաստից սպառնալեաց
ի

խմաց երկէն նք․ այլ առաւել ևս մն աղանդոյն
իւրեց՝ աղտեղի և պեղծ և գարշ համարեցան
զնա․ և զմնուիչս նորին զայեկանսն՝ ի կողմանս
ձերոյ տէրութեան փախուցեալ յուղարկեցին։
Արդ՝ փոյթ լիցի քեզ եղբայր մեր․ զի ուր և իցեն
զկողմամբք զայդ գաւառիւք՝ զհետս նց գտանել մար
թասցես․ և որ ը̄ նմայն իցեն զայեկանն հնզ՝ մը
րժաւց մահու արժանի արասցես․ և զհրապուր
եալն զչքնղգեղն՝ ի նձ՝ իսոյն արձակեսցես․ ապա
թէ հաճոյ թուեսցի քեզ տեսիլ գեղոյ նր՝ առ
քեզ պահեսցես․ զի ոչ երբէք գտաւ նման նր
մա՝ ի մէջ յունաց ազգիս։ Ողջ լեր դիցն օգնակա
նութբ ամ պատուով։ ⁂ Եւ եղև իբրև ընթերցա
զթուխտն հրամանաց հրովարտակին այնորիկ։
Հրաման տայր թգրն՝ մեծաւ սաստկութբ պա
տուիրանաւ․ զի զամ տեղիս իշխանութե իւրոյ՝
քննայոյզ և փութով խնդրեսցեն․ վաղվաղակի
գեսպանս արձակէր ը̄ կողմանս կողմանս․ զի ուր
և գտցեն՝ ի մէջ ածցեն վաղվաղակի․ և որ գտանէ
զնա՝ մեծամեծ պարգևս հատուցանել խոստա
նայր։ Մինչ դեռ յայն յոյզ քննութե էին՝ յոր
սահմանացն հայոց․ որ վկայքն այնոքիկ՝ եկեալ
ողջեալ էին յարքայական կայանին՝ ի նմին թգրցն
՝ ի վաղարշապատ քղքի։ Սւ յետ սակաւ ինչ աւուրց՝

վաղվաղակի՛ ի մէջ եկեալ խուզելեք իրքն յայտնեսին։
Բայց ո՛չ պա՛րտ իսկ էր թաքչել ճշմարտութե͞ն մեր
հայեցն առաքինութե͞, և ո՛չ լուսոյ ճրագին ընդ
գրուանաւ ծածկել. և ո՛չ ՚ի ներքոյ ստուերաց
կաթեգորացն աներևոյթ լինել. այլ ՚ի վե՛ր ոսկւոյ
աշտանակաց զարդարելոց. և ոսկի ճրագարանօք
զիւղն պարզութե͞ անուշութե՛ զարդ ՚րուն հոտոյն
վառել զլոյսն համապայծառ. Պ և ինքէնք իսկ
յա՛նձին աղօթան իւրնց աղաչէ ին՝ Պ և տէրն իսկ
առնէր առ իւր սիրելեան. թէ տեսցեն զգործս
ձեր բարիս, և փառաւորեսցեն զՀայր ձեր որ յերկինսէ.
Տեսանե՞ս զի մե՛ գործոց բարութե՛՝ ճշմարիտ
որդի՛ն տոյ ո՛չ զարշեն տալ զժ ռնգուն՛ իւրոց սիրե
լեացն ծածկել. որ ինքեն ընտու՛ր՝ որդի իէ՝ անվէ հէր մա
տուցանէ զիւր պտուղ ի բանապահոն յիւր ընտ
թե՛ն. բայց միայն թէ դք իցէ որ պահիցէ զբանս
ն՛ր՝ իբրև զմարգարիտ պտուղ գտեալ՝ խնդրու՛ր
գնել. և զգուշացեալ լինի. առ ել զնշան պտղի
զպտղին թէ՛ րու. և յաքքունական մատուցանի
Պ և պտղատականու ի լուսոյս այսորիկ՝ երևեալ
առ հեթ՛նոսաց հայաստան ՚՚ի՛ս. իսկ զխաւարէ ՚ի
ծածուկե՝ հնչիւք լցին զտիեզերս: ❦ Բ,որդ. գ տել
լինելին նքե՛ ՚ի հնձանս շինուածոցն. Բաղն ի բրև
եկլին հաւանին հրամանք հրաժարտական ՚ի թգրե.

կէ Ն յո:

յունաց՝ առ Տրդատ արքայ հայոց. ոչ սակաւ ինչ խռովութիւն եղև՝ ի մէջ հայոց ազգին. զի պահէին զամենայն ճանապարհաց պողոտայից՝ զամ գաւառացն. ՚ի կողմանս կողմանս քննէին։ Իսկ ուրումն տեսեալ պատմէր զնոյնէ։ Իսկ իբրև հաչակեցան իւքն զնոյնէ. ապա ·Ք· մեծաւորս ապարափակ արարեալ՝ տուեալ պահել զնա անդէն, ուր գտին ըէգէոն հետևակ զօրուն. ապա յետ երից ամսաւուրց համբաւուն հռչակէ՝ պարկեշտութե՝ զանազան գեղեցկութեան հռիփսիմեայ. ՚ի մէջ բազմաբոխ հրապարակացն լինէր. ամ այր առ այր, և մարդ առ մարդ՝ զարմացումն յանձախեաց։ Իսկ ՚ի տեսիլ գեղոյ նորա՝ կուտեալ կուտեալ. զեղեալ խուռն կաճառացն կուտակէր. նաև նախարարք և մեծամեծք աւագ այնոյն ընթացեալ ՚ի տեսանել՝ զմիմեամբք ելանէին։ Նաև ազատակոյտն՝ խառնիճաղանճ ամբոխին հանդերձ՝ զմիմեամբք դիզանէր ՚ի միմեանց վր. առ պագշոտ յիմարութե ցոփութե բարոյիցն. այլանդակ մտացն՝ զեխութե գիջութե հեթանոսաբար սովորութեացն։ ❦ Իսկ երանելիքն իբրև գիտացին՝ զանմիտ եղջերուայտաբարոյ մարդկան յոռութիւն. կականաբարձ արտասուալից՝ զձեռս յաղօթիւք յԱծ համբառնային՝ խնդրել զփրկութի

յա

յամենազօր յամենակալ տնէն. որ յառաջին նուա
գին աւարեցոյց զնս յանօրէն պղծութենէ չորրու
ղագրութեն հեթանոսաց. զի նոյն տայցէ զմարտին
յաղթութին. զհաւատոյն լուսաւորութի. եւ զերբես
իւրեանց պատերազմակերտ գնէին յն. յամօթոյ լկտեց
տեսանողացն՝ որ ժողովեալ էին: Ապա յետ
այսորիկ զարմացուցեալ զթգրին բազմութի տեսո
ղացն՝ որ մտերիմքն էին. եկեալ էին՝ ի տեսիլ գե
ղոյ նր. եւ պատմեալ առաջի թգորին: Իսկ՝ ի միւ
սում աւուրն է այգն է առաւօտն. եւ ես վաղա
գոյն հրաման ելեալ թգրէ անտի. զի զերանելին
հռիփսիմէ տանել յարքունիս. եւ զնին գայիա
նէ անդէն պահել՝ պարկեշտաժողովն ընկերօքն
հանդերձ: Անդէն յարքունուստ վաղվաղակի
ոսկեպատ գահաւորակս սպասաւորօքն հան
դերձ՝ հասուցանէին առ դուրս հնձանին. ուր
էին վանք նց արտաքոյ քղքին: Սա եւ հանդերձս
ազնիւս եւ գեղեցիկս. փափուկս եւ պայծառս.
եւ զարդս երեւելիս մատուցին նմա յարքունուստ՝
զի զարդարեսցի, եւ շքով եւ պատուով մուծցէ՝ ի
քղքն. եւ յանդիման լիցի թգրին: Քզի չեւ էր տե
սեալ զնա՝ խորհեցաւ կին առնել զնա. սակս այնո
րիկ որ պատմեցին զնմանէ՝ վս վայելչութե գեղոյ նր:
Արդ՝ իբրեւ ետես սբն գայիանէ. խօսել սկսա

ընդ

ը սանոյն իւրում, և ասէ այսպէս. Յիշեա՛
որդեակ իմ. զի թողեր լքեր զմեծապատիւ շքե
ղաշխարհս տեսականութ՝ զաթոռն քո հայրենի զծի
րանեաց թագուէն. և ցանկացար անանց փառա
գայթ արքայն լուսոյ թագուէնքի, որք արծէս.
և կեցուցէք. և նորոգէք. և խոստացեալ պահէ
զանպատում բարիսն յուսացելոց իւրոց: Նու
դուստր որդեակ. անարգեցեր զքոյդ բնութ զծի
րանիսն. արդ՝ արդեօք տացես դու զգաստու
սրբութեդ քո՝ կերակուր շանց. յայսմիկ՝ ի բար
բարոս ազգիս. Բա՛ւ քեզ որդեակ. եթէ լինիցի
այդ այդպէս. այլ ընկալցի զմեզ քեզ հանդերձ. այն՝
որ առաջնորդեաց մեզ՝ ի մանկութե մերմէ մինչև
ցայսօր. և ի ժամս յայս՝ որում հասեալ կամք.
Իսկ երբ և ետես սբն Հռիփսիմէ՝ զայն տմամ
բոլոր չարեաց. և զոր լուաւն՝ ի դայեկէ իւրմէ՝
վառեցաւ հոգւոյն սրբով. երբ և զէնու զօրութ
եան իւրոյ. զի զգեցեալ էր զհաւատս մանկութե տիոյն՝
երբ և սպառազէն զրահիւք. ձայնեաց մեծաձայն
ուժով, և տարածեալ զբազուկս իւր՝ ի նմանութի
խաչին. և սկսաւ ասել մեծաձայն այսպէս.
Տէ՛ր ամենակալ. որ հաստատեցեր զամ
արարածս քո՝ ի ձեռն որդւոյ քո միածնի և սիրել
ւոյ. և կազմեցեր զօրինաւորս երկնի և անե

 րև

րևոյթ արարծոց ՚ի ձեռն հոգւոյդ սրբոյ. դուես
որ յոչընչէ զմդ յերկրէ յօրինեցեր. և քոյով հր
րամանաւ վերին ամ զօրութիք երևելիք և աներ
րևոյթք. որ յԵս, և որ յԵրկ. ՚ի ծովս, և ՚ի ցամա
քի. քնզի գովեստ էր՝ որ ետուր յողող ջուրց՝
զանօրէն պղծալից մարդիկս ութերորդ դա
րուն. և փրկեցեր զսիրելիքս քո զնոյ. որ պահէին
զհրաման բանիքոյ. ապրեցուցեր խաչանման
փայտիւն ՚ի ջուրցն հեղեղէ. որ յայնժամ օրի
նակաւ խաչին արարեր փրկութի. այժմ արա ճշ
մրտութք քո խաչիդ. յոր ելեր և հեղեր զարիւնդ քո
՚ի բժշկութիւն ցաւոց մերոց: Որ պահեցեր
զաբրահամ ՚ի մէջ ամբարիշտ ազգացն քանանա
ցւոց. որ յամօթոյ խայտառակինաց պղծութե
մահուն՝ զաղախինդ քո զսառայ: Որ գթացար
յիսհկ ծռյ քո. և փրկեցեր զաղախինդ քո զռե
բեկայ՝ յանօրէն փղշտացւոց անտի: Ո՛չ թո
ղուր զմեզ ՚ի ձեռանէ՝ վս մեծի անուանդ քո. որ
ուսուցեր. վերապահեցեր, և ետուր զբանս քո ՚ի
բերանս մեր. զի այնու ապրել մարթասցուք՝
յորոգայթից թշնամոյն. և ասես անունն իմ ՚ի վր
ձեր կոչեցեալ է, և դուք տաճարք ածութե
իմոյ: Եւ ասես թէ զանունն իմ ոք տանիցիք ՚ի
սիրտս ձեր. և եդեր բան ՚ի միտս խնդրել ՚ի քէն

և

տուել. որ եղիցի անուն քո ՚ի մէջ մեր՝ զոր խնդ-
րեմք ՚ի քէն։ Եւ արդ ժողովեալ են ՚ի մէջ մեր
բազում չարք՝ պղծել զանուն քո որ ՚ի մէջ մերէ·
եւ զտաճար անուան քոյ· զի թէպէտ եւ մեք տկարք
եւ անարժանեմք· սակայն դու տէր պահեա՛ յան-
արժան խայտառակինացս· մարդասէր եւ քաղցր·
որ արկեր զմեզ յայս փորձութիւն· տուր մեզ
յաղթել քո զօրութեամբդ· զի քոյէ յաղթու-
թիւն, եւ յաղթեսցէ անունդ քո· եւ պահեսցէ
զմեզ յուսով զգաստութեան· զի այսու մնացուք ՚ի
թիւ վիճակաց արդարոց քոց· եւ առցուք զվարձս
վաստակոց՝ զոր տայցես եւ հատուցանես իւրա-
քանչիւր այնոցիկ՝ որ կացեալ իցեն յահի քում.
եւ պահեալ իցեն զհրամանս քո։ Որ ապրեցուցեր
զնոյ ՚ի ջուրցն հեղեղէ· ապրեցո՛ եւ զմեզ յանօ-
րէնութեանցս հեղեղէ՝ որ շուրջ պատեալ է զմեօք։
Զի թէ զգազանս եւ զանասունս ապրեցուցեր
՚ի տապանին· ո՛րչափ եւս խնայեսցես ՚ի քո պատ-
կերս, որ զքեզ փառաւորեմք։ Իսկ եթէ ՚ի սողունս
եւ ՚ի թռչունս խնայեցեր· ո՛րչափ եւս խնայեսցես
զմեզ· որ անուանեցեր տաճար կամաց քոց·
Արդ՝ ի բերել այս աղօթս եղեւ՝ ժողով ամբոխին
՚ի մէջ կուտէր· բազմութիւն մարդկանն էին բազում
սպասաւորքն արքային՝ որ եկեալ էին տանել զնա

յար

յարքունիս. Նախարարքն և մեծամեծք աւագա
նոյն. շքաւորք որ եկեալ էին պատիւ առնել
նմա, և երթալ ընդ նմա յարքունիսն. զի տարցեն
զնա կնութե տորգոմայ թգրին, և տիկնութե հայոց։
Իսկ նքա արտասուօք ողորմ ողորմ՝ զձեռս համ
բարձեալ յԱծ. խնդրէին ի կամարար տեառնէն՝ ապրե
ցուցանել զնսա յանօրէն կեանրմն պղծութե
հարսանեացն. զգուշէին բարձեալ լալով մեծա
ձայն ճչէին և ասէին. քաւ լիցի մեզ եթէ պատ
րիցեն զմեզ մեծութիւնք. կամ խախտեսցեն զմեզ
փափկութիւնք. կամ հրապուրեսցեն զմեզ թգրութիւնք.
կամ նեղեսցեն զմեզ հրծնք, կամ վտանգեսցեն
զմեզ տանջանք հարուածոց. թէպէտ և բիւր և
ազգի ազգի տանջեսջէք զմեզ. կմ երկիցուք մեք
արդեօք յահագին մհուանէն՝ զոր ածելոցէք
դուք ի վր մեր. քաւ լիցի մեզ եթէ փոխանակեսցուք
զանցաւոր կեանս՝ ընդ յաւիտենական կենացն, որ ոչ
անցանէ. որոյ տրուի յէութե հաստոցն. ան փո
փոխելն բարիքն տռն, և ոչ անցանելն. Ո՛չ ոչ խո
րութիւնք. և ոչ բարձրութիւնք. ոչ վիշտք. և ոչ չարչարանք. ոչ
կապանք. և ոչ տանջանք. ոչ հուր. ոչ ջուր. ոչ
սուր. և ոչ գազանք. ոչ պատրանք. ոչ մեծութիւնք.
ոչ աղքատութիւնք. ոչ այս տս, և ոչ այն տ. ոչ կեանք.
և ոչ մահ. և ոչ այլ ինչ կարէ մեկնել զմեզ ի սիրոյն

քի։ Օրհնեա՛լ ա՛ւանդեցաք զորբունս մեր. զի
նմա ծնեալք, և սիրոյ նր փափաքել ապաստեմք. մին
չև կացցուք առաջի փառաց գովութե նր՝ ա
ռանց ամօթոյ և պտկառանաց։ Որք եղեալ որո
տումն սաստիկ յերկից անհնարին. և ահաբեկել
զամ ամբոխն. և ձայն զի ասէր ցնս. Թէ զօրացա
րուք. պինդ կացէք. քաջալերացարուք. զի ես
ը ձեզ եմ. և պահեցի զձեզ զյամ ժամանակս ձեր. և
ածի զձեզ զ պհելս անարատութբ. և հասուցի զձեզ
մինչև ի տեղիս յայս. զի և աստ փոխել լիցի անուն
իմ առաջի հեթանոսց՝ կողմանց հիւսիսականց. մա
նաւանդ դու հռիփսիմէ ը անուանքսում. որ
դարձ ընկեցեր եղեր գայիանէ աւագ, և քոյով
սիրելեացդ՝ իմահաւանեալ ի կենս. և մի երկնչիք.
այլ եկեսջիք՝ ի տեղին յայն՝ զոր ես և հայրիմ պտ
րաստեցաք ձեզ զ՝զանքննին տեղի ուրախութե
ձեզ. և որ միանգամ իբրև զձեզ գտիցեն։ Իսկ այնք
յերկար որոտացել. զի թմրել լինէին մարդիկն
յահէ անտի. և բազմաց ը ստոուց անգուշել
բզմ երիվարքն հեծելոց՝ յահէ անտի զբզմս ըն
կեցեալ. և զբզմս առաթուր հարել սատկեին։
Իսկ մարդկան ը միմեանս խռնամբոխել՝ ը կոխա
կե՛ն՝ բզմք զբզմս կոխել սատկեին. և բզմց լինէր
կոտորած. և ձայն աղաղակի և վայոյ. և անհնարին

չա

Ձայն եղև յերկնից. քաջալերութիւն.

չարիք եւ արհաւիրք՝ ի մէջ մարդկան համնէր. եւ
ընդմէջ մեռան. եւ ընդմաց արեան հեղեղ գնորն ուռո
գանէր։ Որգ՝ իբրեւ այս շփոթ ամբոխի եղեւ՝ ի
նինէ՝ ի մէջ կուտակելոց մարդկան բնմուենն։
Ամանք՝ ի մեծ սպասաւորացն արքունի՝ ընթացան
անդրէն պատմել թագուհին զամ բանս նց. քզի դի
պեցան անդ նշանագիրք՝ որք գրեցին զամ խօս
ան. եւ ընթերցան առաջի թագուհին։ ✠ Որս թագուհին.
փոխանակ զի ոչ կամեցաւ գալ պատուով շքե
ղութ. կամօք. բռնաբար ածցեն մինչեւ յարքունիս.
եւ մուծցեն զնա մինչեւ՝ ի սենեկն արքունի։ Որգ
առեալ զմեն հափսմէ սպասաւորացն բռնաբար.
մերթ վերամբարձեալ. մերթ՝ ի քարշ։ Ի տունն առա
ջակէր եւ ասէր. տէր իմ սգնեամ ինձ. եւ զամ ամբոխն
զկնի նր՝ փողել թնդէր ձրն՝ ի բնմուեն։ Որգ՝
ածին մուծին զնա յարքունս թագուհին՝ մինչեւ՝ ի սեն
եակն արքունի. Իսկ իբրեւ արգելին զնա՝ ի սեն
եակն. սկսաւ խնդրել՝ ի տանէ, եւ ասել այսպէս։
✠ Ով զօրութեան. գուցես տն ձայն։ Գուցես որ
հերձեր զծովն կարմիր, եւ անցուցեր զժողովուր
դս քո։ Գուցես որ զամուլ զկեմն դարձուցեր
ծննդականութի Չուրցն փոակաց. եւ արբուցեր
զժողովուրդն ծարաւեալ։ Գուցես որ իջուցեր
զծառայ քո յոսաննան յանդունդս խորոց ծովուն

 եւ

Տանէն զմեն հափսմէ՝ ի սենեկի թագուհին.

և տուր առնուլ զչափ քոյոյ զօրութեանդ. և որ
տաքսեցեր զնա՛ ի դուրս՛ քան զմարդկային բը
նութիւն. Եւ դ̃ձլ միւսանգամ առանց աշխատութ
ածեալ՝ ողջ անդամ կացուցեր զնա՛ ի կենդանու
թե̃. զի և մաղձի անդամ ոչ շարժէին լինէր՛ ի մար
սից նր̃։ Փա՛ռք որ և զդանիէլ կէ բակուր արկե՛լ
գազանացն՝ ապրեցուցեր յահագին ժանեացն.
կացուցե՛լ զզրպարտեալն ա̃ռջի նեղչացն փա
ռաւորութե̃։ Փա՛ռք և զերիս մանկունսն՝ որ
արկե՛լ յայրե՛լ վն̃ զքեզ պաշտելոյ. ողջ և անա
րատ՛ ի հրոյն պ̃հեցեր. զի փառաւորեցին զքեզ՛ որք
տեսին զսքանչելիս քո։ Փա՛ռք և տուր խոստաձա
րակ լինել՛ ի խնամս և անօրէն թագաւորին բաբելացւոց.
ք̃ զի ոչ իմացաւ փառաւորել զքեզ՛ ի մէջ սքանչելեացն՝
զոր ցուցեր նմա. փոխեա̃լ զնա՛ ի կերպարանս անասու
նոց. է̃ գազանս անապատի եդեր զընկե̃ր նր̃.
և է̃ ցիռ վայրի զարօտ նր̃. Փա՛ռք և զաղախինս քո
զշուշան՝ կրկին ապրեցուցեր յերկուց մահուց
փրկեալ. և խայտառականս սատակեցեր զա
նօրէն թշնամիսն. և այժմ պրծնց արդարութե̃ յուսա
ցելոյն՛ ի քեզ՝ շնորհե̃լ կանգնեցեր։ Փա՛ռք նոյն
ինքնես, և ամք քո ոչ պ̃կասին։ Փա՛ռք որ զփառս
քո այլում ոչ տաս։ Փա՛ռք եւ որ փառաւորեալդ ես՛ ի
մ̃ջ ա̃մ տիեզերաց։ Ո՞ր պղծեացեն զքո անուն

քո՛ հեթանոսք։ Դու կարողես փրկել զիս ՛ի պղծու
թենէս յայսմանէ. զի սրբու՟թ մեռայց վ՟ անուան
քում մեծի։ Արդ մինչ դեռ սբ՟ն հռիփսիմէ՝
զայս ա՟մ աղօթս առ ա՟ծ մատուցանէր. ընկնէ
մուտ Թգ՟րն տրդատ ՛ի ներքս ՛ի սենեակն՝ ուր
էրն զնա արգելեալ։ Իբրև եկն եմուտ ՛ի ներքս.
առ հասարակ մարդիկն՝ ոմանք արտաքոյ ապա
րանիցն. և կէսք ՛ի փողոցն ՛ի ներքսագոյն՝ առ հա
սարակ երգս առեալ բարբառէին. կայթիւք
վազելով՝ ցո՛յց բարձեալ մարդկանն. կէսք ՛ի
բերդամիջին, և կէսք զքաղաքամէջն լցին խնճոյիւք.
առ հարկ համարէին զհրամանէն պարսն պարել.
և զկաքաւս յարդարել։ Իսկ տ՟ր ա՟ծ նայեցա
յիւր սիրելին հռիփսիմէ՝ ապրեցուցանել զնա
զի մի՛ կորիցէ աւանդն՝ որ պահեալ և զգուշա
ցեալ էր. և լուաւ աղօթից նր՟ զօրացուցանել
զնա. իբրև զյայելն, և զդեբովրայն՝ ետ նմա զօ
րութի. զի ապրեսցի ՛ի սատանայակ բռնութե՟ անօրինին։
Արդ՝ մտեալ Թագաւորն բուռն հարկանէր
զնմանէ՝ կատարել զկամս ցանկութե՟ իւրոյ։
Իսկ նա զօրացեալ լինէր ՛ի հոգւոյն սրբոյ. գա
զանաբար ոգորեալ. առնաբար մարտնչէր. յե
րեք ժամուն սկսեալ մարտնչել՝ մինչև ՛ի. ժ. ժամ
աւուրն. պարտեալ լինէր Թգ՟րն. և զայն՝ որ ան

Հնարին հմարէլէր ուժով. որ մինչ յունաց ծին
էր, ընդ մէջ պնդուէ ոսկերաց ցուցեալէր,
և զարմացուցեալ զմտմն. և ՚ի Թգրութէն իսկ.
իբրև հայրենի բնութին եհաս՝ ընդ գործս արութ
քաջութէ ևմնդ ցուցեալ. և այն՝ որ այնդ ամու
հաչակեալէր. արդ՝ յաղչկանէ միոջէ պարտէլ
վատթարանայր. կամօք և զօրութէնքն։ ✤ Ընդ՝
իբրև պարտեցաւ. վատթկեցաւ, և լքաւ. Ի՛ւլ
նա արտաքս, և եա ածել զերանէլին գայիանէ
և արկանել խառան ՚ի պարանոցն. և ածել ու
նել զնա առ դուրս սենեկին. և ինքն ՚ի ներքս
մտանէր անդրէն. և եդ բանս ՚ի բերան սպա
սաւորին՝ զի ստիպեսցեն զան հրապարն գայի
անէ. ասել ՚ի դրաց անտի ՚ի ներքս ՚ի սենեակն
առ հաւխխսխմէ՝ թէ արա զկամս դորայ, և կեաց
դու և մեք։ ✤ Ի սկզբեանձին կալեալ խօսել ընդ սա
նուն ի բրուժ. և մատուցեալ ՚ի դրաց անտի՝ ասէր
՚ի ներքս ՚ի սենեակն առ հաւխխսխմէ։ Ո՛րդեակ.
պահեսցէ զքեզ զքո ՚ի պղծութենէդ. և լիցի քեզ զօ
րավոգն. քան քեզ որդեակ. եթէ լիցի քեզ եւա
նել ՚ի ժառանգութէ անտի կենացն այ. և ժա
ռանգել զանցաւորս՝ որ ոչ ինչէ. այսօր, և վա
ղիւ կորնչի։ ✤ Իբրև իմացան թէ զեր իրաա
յանձնեաց մատուցանել բերել քարին՝ հար

կա

կանէին զբերանն մինչև թափեալ ատամանց
նր. և ստիպէին ասել նմա՝ զի արասցէ զկամս
Թգրին։ Եւ նա ևս ք զևս պնդեալ ասէր. քաջա
լերեալ ց պինդ կաց. և այժմ տեսանեմ զքո՛ տե
որ անձկացեալ էիր։ Յուշ լիցի քեզ զորդեակ
հոգւ խառն սնունդն. որով զքեզ սնուցի։
Յուշ լիցի քեզ ծնեզէն խորանն. որով զքեզ
պրկեցի։ Յուշ լիցին հծծեքն իմ, և քո՛ իմիանին։
Յուշ լիցին քեզ և բժկն մահու. զոր իմիային
եմբ ըմպելոց։ Յուշ լիցի քեզ. և յարութին ամ
տիեզերաց։ Յուշ լիցի քեզ. և մեծատանն
յանդիմանութին։ Յուշ լիցի քեզ. և այրութին
յատենկին դէհենոյն տանջանաց։ Յուշ լիցի
քեզ. և անշկն որդւոց արդարոյն. զոր և մեզ է
պատրաստեալ։ Յուշ լիցի քեզ. ծնեզէն և երկ
նաւոր բարբառն. զոր լուար դու իսկ քեզէն
քո ականջօք յայտ ասուր. քաջալերեց որ զօ
րացոյց զքեզ մեօք հանդն. նոյն և արժանիս ա
րասցէ պսակին և հանգստեանն զոր խոստացաւ.
և զօրացուսցէ զքեզ մեօք հնդն. զի լիցուք ընա
կիչք այլ լուսեղէն յարկացն յաւտենակնից. Բայց
տէրն և Թգրն և ամծն մեր. որ վս մեր խնրհեցաւ
յանարգութին. ոչ թողցէ զմեզ յանարգանս. զի
զօրութեցն նր ցանկացաք. փրկիչն մաց օգնեսցէ

մեզ.

մեզ. որ ոչ թողու ի վայր զյուսացեալս իւր. և
արժանիս համարեցաւ զմեզ՝ իւրոց բանիցն
քաջալերս տալոյ. զի նա անարգամեծար տէր է.
և նա ինքն պահեսցէ զմեզ զաղախնեայքս իւր՝ յամ
մեղաց. Տ և այսօր իսկ լուաք. զի Տէր պահէ զմեզ
ամենազօր աջոյն, և պահեսցէ զմեզ մինչև յաւիտեան։
Բայց միայն՝ ի խորոց նորա մի՛ մեկնեսցուք. այլ զար
թուսցէ զզօրութիւն իւր, և կեսցէ կեցուցանել
զմեզ. և մեք զանուն տեառն կարդասցուք. և երևե
ցուսցէ տէր զերեսս իւր՝ ի մեզ, և կեցցուք. զի
նա է տէր փրկիչ մեր. վասն որոյ համբերեցաք զօր
հանապազ. ✠ Յուշ լիցի քեզ տէր. որ վասն զմեզ բար
ձրացուցանելոյ խոնարհեցաւ, և եհեղ զարիւն
իւր՝ ի վերայ խաչին. վասն կենաց մերոց և փրկութեան՝ ի
մահ վարեցաւ. գիր զնա՝ ի միտ ի քում և կարդա
զնա սրտիւ քով. ահա հասէ քեզ օգնութիւն. և զօ
րացուսցէ զբազուկս քո Տ զմանկանն դաւթի
՚ի վերայ արջոցն, և առիւծոցն. որ երբեմն զուլս այ
ծեաց ձեռք զքէլ բեկանէր. նա որ զարի հսկայն ջար
դեաց՝ ի ձեռն ծառայի իւրոյ դաւթի. խորտա
կեսցէ զչարութիւն անօրինին՝ որ առաջի քո.
դուստր մարգարէութեան հաւատոյն դաւթի. և
անեհարդ ուժ՝ ի վերայ բազկաց իմոց. առաջի տէր և
փառաւորեալ զանուն տեառն սնար գոն աղախինքս.

այ

այն որ այսօր իսկ յայտնութե՛ գտութե՛ և մարգա
սիրութե՛ իւրով յայտնեցաւ մեզ. որ իմաստութե՛
խնդրեցաք զնա. նոյն տացէ քեզ մեզ հնդ՛ծ՛ո-
ւանց ամօթոյ տեսանել զնա դէմ յանդիման։
Որդ զայս ամ խօսեցաւ գայիանէ՝ ՚ի բարեբաւն
հաւմայեցուցոյ. և սանուն իւրում ՚ի դրաց սե-
նեկին. մինչ դեռ թգրն ոգորէր և սրբոյն հռ-
իփսիմեայ։ Բայց գոյին անդ ոմանք իսպառ
րացն արքունի՛ որ լսէին զայն ամ բարեբաւն հաւ-
մայեցուցոյ։ Եւ իբրև լուան զայն ամ՝ զոր խօ-
սեցաւ օրն գայիանէ և սանուն իւրում. ՚ի ներ-
սուին զնա՛ ՚ի դրաց անտի։ Զի թէ պէտ և բազմ
անգամ հարին զնա, և ծեծեցին քարամբ զերե-
սսն. և թափեցին զատամունսն. սակայն ոչ
շրջեաց զբանս իւր խօսել և աղչկանն այլինչ.
այլ զոր սկիզբն արարէր բանիցն իւրոց առաջ-
նոյ՝ զնոյն յաճախէր բազմացուցանէր։ Իսկ
թգրն մարտուցեր ընդմա ՚ի ձ.ժամէ աւուրն
մինչև ՚ի պահմի գիշերոյն՝ պարտեալ զթգրն։
Եւ զօրացեալ լինէր աղջիկն ՚ի հոգւոյն սրբոյ.
հարեալ՝ վանեալ՝ պարտեալ՝ վատթարեալ առ-
նելով զթգրն. մերկեր ընկենոյր զնա մերկ, և կո-
ղոպուտ ևանհնդ ձիցն զթգրն կացուցանէր. զպա-
տուճանն պտուեր. և զնշան թագին ցրուեալ...

կո

(Պարտաւմն զթգրին ՚ի բուռն հոյն հռփսմեայ)

կողոպտել և ամօթալից Թողուլ. Թէ պէտ և զհեր
զգեստիկն քձքձէն ըպատուտուն՝ ի նմանէ՝ ի գուրս
բերէր՝ յաղթող պահեալ զանձն իւր սրբութ͞ե.
Եւ բ͞յ զգուրս սենեկին բռնաբար՝ ի գ մարս
ելանէր. հերձեալ զամբոխ մարդկան, և ոչ ու
րուք կարացեն յաղթահարել զնա. ընթացեալ ͞ե
քղքամէջն. ելանէր ͞ե արևելս կոյս՝ ընդ արեկ
գուռն քղքին: Եւ երթեալ առ հնձանօքն՝ ուր
էին իսկ յառաջ վանքն իւրեանց. ձայն առեալ մա
տուցանէր ընկերացն և ինքն անցանէր հրաւա
մի՝ ի քղքէն՝ ի կողմն հիւսիւսոյ՝ ի տեղին յա
րևելս կոյս. ՝ի ճանապարհ անցանելի բարձր առ անակ
յաւազին տեղին մի. մօտ ՝ի բուն պողոտայն՝ որ էր
Թագր յարտաշատ քղքէ. իբրև եհաս յայն տեղին՝
ծունր եդեալ կայր յաղօթս և ասէր.

Տէր տէր ամենակալ. ով կարիցէ հաստատել
քեզ զփոխարէն բարեացդ՝ որ ի քէն շնորհեցաւ
մեզ. զի տն հնեցեր զլոյսն մեր հաստատութն՝ որ ի
քէ զէր. և ապրեցուցեր զմեզ ՝ի պղծալից ժամ
եայ գզնին՝ որ կամէր ապականել զմեզ. այլ զի՞նչ
և ս կարէ՝ ի մեզ կար՝ փոխարէնս հաստատել
քեզ. բայց անձինք մեր՝ փոխանակ փրկութե
քում. զի դու տր ինքնին արժանի արարեր ար
բանեկութե կրել զանունն քո՝ որով ապրեցուցեր

զմեզ. վերացո՛ ի քէն տէր զայլ ոք ոչ գիտեմք. և զա
նուն քո անուանեմք զոր հանապազ. այլ մեզ
լաւ է մեռանել ի խորհրդութենէ մերում քան թէ ձգի
ցեմք զձեռս մեր յածս օտարս. որ չեն իսկ. այլ
ոչ ինչ իսկ են տմ պաշտամունք հեթանոսաց.
զի գործեաս արարիչ և տէր ի քէն է. և որդւոյդ
քո միածնի՝ առանց որոյ եղև և ոչ ինչ. և հո
գիդ քո բարի առաջնորդեսցէ մեզ ի յերկիր ուղիղ.
որ տանի զմեզ ի բարութիւն յաւիտենական յերկինս. որոյ
յանդիման լինելոց եմք առաջի միածնիդ քոյ.
զի առանց ամօթոյ կայցեմք ի կողմանդ աջոյ.
յորժամ առաքեսցես զգա՛ ի պատրաստ լուսոյ
բնակութեանդ հայելի տէր բնակչաց Քրի. որ սատեաց
իսկ զախտս որդւոց մարդկան. ի միտ առնուլ
զտմ գծանս. զի և մեք ի ժողովրդենէ քումմէ եմք.
և խաշնէ արօտի քոյ. մոցուք ի սիրտս քո զոր պատրաս
տեցեր սիրելեաց քոց. փութամք տէր զի ե լցուք ի
մարմնոյս. և խառնեսցուք ի գունդ միածնի որդ
ւոյ քոյ սիրելւոյ. և ի թիւ այնոցիկ՝ որ սիրեցին
զօր երևելոյ գալստեան տն մերոյ յիքի. Ապա
ծունկս և եթ ապրեսցուք. այլ եթէ եկեսցեն
տանջանք ի վրէ մեր վս անուանդ քոյ՝ պատրաստ
եմք. զի ոչ զոկես դու զմեզ. և դու տէր ինքնին
վկայես ինձ. զի փարձուց երկրակեաց կենացս

ձա Օ. ես

ես ինչ ո՞չ ընդանկացայ ՚ի մանկութենէ իմմէ. վա՞յ զի
նայեցայ ՚ի հաւատցի բանի քում զոր ուսուցեր.
թէ վայ է ձեզ յորժամ բարի ասիցեն զձէնջ մար
դիկ. այլ երանի է ձեզ յորժամ նախատիցեն զձեզ
եւ հալածեսցեն եւ ասիցեն զամ բան չար սուտ
զձէնջ վս իմ՝ ցնծասջիք եւ ուրախ լերուք. արդ Տր
ցնծացաք եւ ուրախ եղաք ՚ի այս պտրզմ որ եհաս
մեզ. մարտնչել սիրով քով. զի յաղթեսցէ յաղթօղ
զօրութբ քո. եւ եթ մեզ յաղթել: Ուրախ եղաք
՚ի այս փոխնակ աւուրցս՝ որ խնրհ արրին զմեզ. և
ամացն՝ յորս տեսաք զչարչարանս. հայեաց Տր ՚ի
ժառանգութիւնս քո եւ ՚ի գծս ձեռաց քոց. եւ առաջ
նորդեա մեզ ՚ի վերին քղքն եւ եմ՝ որ ՚ի բար
ձունս. ուր ժողովելոցես զամ արդարս զքոս
եւ զսիրելիս անուան քոյ. եղիցի լոյս տն Այ ՚ի վր
մեր: Ու մինչ դեռ երանելին հռիփսիմէ խօ
սէր զայս ամ. անդէն ՚ի նմին գիշերի, եկին հա
սին վաղվաղակի ՚ի տեղի անդր. իշխանքն թգւրին,
եւ դահճապետքն դահճօքն հնդրձ. եւ ջահիւք լու
ցեալք առաջի նց: Ու մատուցեալ կապեցին
զնա ձեռս յետս. եւ խնդրէին հատանել զլեզուն:
Իսկ նա կամօք իւրովք բացեալ զբերանն՝ իւրովի
հանեալ մատուցանէր զլեզուն. եւ անդէն զհն
դերձսն պատառատուն՝ որ էր զնովաւ՝ ՚ի բաց

զեր

Պատմութին Հռիփսիմէին, նախ հատեն լեզուն.

զերծուին՝ ինմանէ. եւ հարեալ. զ՟. ցիցս՝ ի գետ
նի. ը՟ ձեռացն, եւ ը՟ ոտիցն. եւ պրկեցին զնա. եւ մա
տուցին կանթեղս ցմեծ ժամս. այրեցին եւ խո
րովեցին զմարմինս նոցա հրով կանթեղացն. եւ զա
ռինս վաթեցին ընդ գոգ նոցա. եւ խվայր վաթեցին զա
ղիսն նոցա. եւ մինչ դեռ եւս կայր կենդանի՝ փորե
ցին զաչս նոցա. ապա անդամ անդամ յօշեցին զնա
եւ ասէին. թէ ամենայն որ իշխեսցեն անգոսնել՝ եւ
նարգել զաստուածս թագաւորաց. ըստ նմին օրինակի կորիցեն։
Իին եւ այլ ընկ՟մ արք եւ կանայք որք ը՟ նմա եւ կե
ւին՝ աւելի քան զեօթանասուն մարդ. այլ որ՝ ի
ժամու անդ հասին՝ ի տեղին յայն՝ որ խնդրէին
ամփոփել եւ թաղել զմարմինս նոցա։ Յորոց վր սուր
եդեալ կոտորեցին իբրեւ լ. ոգիս. որոց տա
ցէն եւ նոցա զայս. սիրեցաք զքեզ տր զի լուսեղէն
ձայնի աղօթից մերոց. խոնարհեցուցեր զուն
կն քո բարերար, եւ մեք կարդացաք առ քեզ. ըղ
քեզ տր փառւրեմք որ ոչ զրկեցեր զմեր անար
ժանութս՝ ի քոց բարեացդ մարդասէր. որ պա
հեցեր զմեզ իբրեւ զբիբ ական եւ ըղ հովանեա
թեւոց քոց ապրեցաք յանօրինացս բռնութէ. եւ
հա մեռանիմք վս փառւրեալ անուանդ քում։
Եւ զայս ասացեալ միաբան առ հնրկ սպանեցան։
Եւ միոյն որ անդ էին սպանեալ՝ իներբս՝ ի հնձա

նի

նի անդ՝ ուրեքին վանք նը․ որ այժմ ասէր՝ ի ժամ
հրաժարման իւրոյ․ Թէ գոհանամ զքէն տէր
բարերար զի եզիս ոչ զրկեցեր․ զի և ես հիւանդ
էի և ոչ կարացի ընթանալ․ և զհետ ընկերացն
ժամանել․ սակայն դու տէր մարդասէր և քաղցր
ընկալ և խնամեա և զիմ մարմին՝ ի գունդ սրբոց վկայիցն
քոց․ քերցն իմոց և ընկերաց․ առ քո աղախինն
և մայրն մեր և գլուխ գայիանէ․ և զքեզ սիրիչ և
որդեկն մեր հռիփսիմէ։ Եւ սա այսպէս օրհնէ-
խօսեցաւ։ Եւ քարոզչէն ընկեցին զմարմին նորա՝ առ ի
կեր լինել շանց քաղքին․ և գազանց երկրի․ և թռչնոց երկնից։
Իսկ Թագաւորն Թողեալ զիւր ամօթ կորուսեալ որ պար-
տէր՝ որ այն չափ անուանի եղեն քաջութեն․
առաւելայր ՚ի մարտս պատերազմացն․ նա և յոլովս
պիւթանյունաց հսկայազօր երևէր․ և բազում գունդս
արուեստ և անդ ցուցանէր․ և ոչ սակաւ պատերազմունս
մղեն յայնկոյս եփրատ գետոյն․ ՚ի կողմանս տաճ-
կաց․ որ և կարեւէր խոցեն էլանէր երիվարաւն ՚ի
պատերազմէն։ Իսկ նա առեալ զերիվարն․ և զասպա-
զէնսն առեալ կապէր ՚ի Թիկունս իւր․ և ինքն միա-
նացն ՚ի լեառն անցանէր՝ եզերն եփրատ։ Որդ՝
որ այնչափ հզօր զօրութեր՝ և քուռն ոսկերօք․
յաղթեալ միոյ յաղթահարեն լինէր կամօքն
տյ։ Եւ զայն ոչ եղեն ՚ի միտ զամօթ նախատա-

նա

նայն. այլ՛ խտեսիլ գեղոյ նր ջեռեալ. որոտմեալ
էր ըստ մահ աղջկանն, և տխրեալ սգայր: Տեսեալք
աւէ զկախարդասար ազգին քրիստոնէից. զի
մրգ կորուսանեն զանձինս ըստ մարդկան.
հանել յամբոյն պաշտմանէ. և յծկրաւոր կենա
ցս վայելչութե խափանեն. և՛ իմահուանէ ոչ
դողան. մանաւանդ վն ոքնչելոյն հռիփսիմեայ՝
որոյ ոչ գոյր համեմատ յծրի՛ իծնունդս կանանց:
Այս սիրտ հատեալ անմոռաց՛ իմոայց չանկանի
որ չափ կենդանի եմես տրդատ արքայ. զի
զյուննաց ըս, և զհոռոմոց քաջ գիտեմ. և զմեր
պարթևաց կողմանս. վն զիընակուն իսկե մեր.
և զասորեստան, և զտաճկաստան. և զատրպա
տկան. և զի՛ մի ըմ միոջէ թուեմ. զի ըստ տեղիք
այնեն՝ որ իմ խնդրութե հասեալ, և ըստմք այնեն՝
որ մարտիւ պտրզմաւ աւարի առպտկեալ. որ
ոչ երբեք տեսեալ նմանութի այսմ գեղոյ՝ զոր
կորուսեալ էր այս կախարդաց. զի և այն չափ
զօրացան կխրդութիքն՝ մինչև ինձ յաղթեցին:
Իսկ՛ իվաղիւ անդր մատուցեալ դահճապետն՝
հրամն առնոյր վն որբոյն գայիանեայ սպանման:
Իսկ նա իբրև լուաւ՝ առ սերն յեռեալ. զեղեալ:
յիմարեալ ափշեալ. և ոչ յիշեալ վն որբոյն հռիփսի
մեայ՝ համարեցաւ եթե կենդանի իցէ: Մեծ

Նւաճ գոջէլն աւետարանն նորայ.

ուրացութե՟ բարձի և պատուոյ պարգևս խոստա-
նայր. եթէ յանկարծ ոք հնարիցէ պարտել
զզօրս աղջկանն գալ առ նա: Իսկ նա ասէ եթէ.
այնչափ կորիցեն թշնամիքն քո արքայ. և որ զօծն
անարգեն, և զհրամանս ձեր թողցեն. այլ կախարդն
այն կենդանի է. և է. և ընկեր նորա, որ կորուս
զչքնաղագեղն: Իբրև լուաւ թագաւորն՝ թէ մե-
ռաւ նոյն Հռիփսիմէ. զձայն տրտմութե՟ կալաւ.
իջեալ նստէր՝ ի վր գետնոյն, և լայր. և՛ խռով մտա-
նէր: Ապա հրամն տայր վն սրբոյն սպանմանն. նախ
զլեզուն ը՟ ծոծրակն հանել, և ապա սպանանել
վն զի իշխեաց վստահաբար խրատու իւրով կո-
րուսանել զայնպիսին. որ զաչիցն գեղեցկութի
ունէր՝ ի մէջ մարդկան: Իսկ զորին խրատտու ան-
շնորհ առնել զխիսն իշխեաց. որոյ նմա զայն շնոր-
հեալ էր գեղեցկութի. վասնորիկ զնա կտտամահ
սպանցեն: Արդ՝ եկեալ դահճապետն պարծե-
լով՝ չարամահ առնել զնա. և ետ հանել զնմ շղ-
թայիւք՝ ի քղքէն ը՟ դուռն հարաւոյ. ը՟ կողմն
պողոտային՝ որ հանէր՝ ի մեծամօրի կամուրջն. ՚ի
տեղին յայն՝ ուր սովորէին սպանանել զմարդ մա-
հապարտս. ՚ի ճախճախուտ տեղւոջն մօտ՝ ի պարկէն
փոսին՝ որ շուրջ զայր զքղքաւն: Եւ վարեցին
դ. ցիցս միում միում՝ ի ձեռնէ. Եւ մինչդեռ կազ

մե

մերին զայն սկսաւ ասել մըն գայիանէ ընկերօքն
հնդրձ այսպէս։ Գոհնմք զքեն տր̃ որ արժանի
արարեր զմեզ՝ մեռանել վ̃ն անուանքո մեծի. և
յարգեցեր զհողեղէն բնութիս մեր, զի լիցուք
արժանի ծնութե̃ դ̃քում. և հաղորդեցեր զես
մասին սրբոցքոց՝ հռիփսիմեայ, և ընկերացն. և
արդ՝ փութամ և անձկացեալեմ հասանել նց̃. որ
զքեզն սիրեցին. և ես ժամանեցից զկնի գստերն
իմոյ և որդեկին հռիփսիմեայ. և քերցն իմոց և ըն
կերաց։ Բ՛որդ յիշեա զմեզ տր̃ որ վ̃ն անուանքոյ
մեռանիմք զոր համ̃ր. համարեցաք իբրև զոչ
խար ՚ի սպանումն. արի և մի̃ մերժեր զմեզ իս
պառ՝ վ̃ն անուանքոյ. և դ̃ու տուր մեզ զյաղ
թութիքո. և չարն գործակցօքն իւրովք հնդ̃ձ՝
նկուն լիցին յահէ փառացքոց։ Եւ յետ այսորիկ
պատառեցին զհնդրձս նց̃ յանդամոց նց̃. և պր
կեցին զնս̃ մի մի ՚ի չորս ցիցս. և ծակեցին զմոր
թս ՚ի պղձղունս նց̃. և եդին փողս. և փչելով այն
պէս կենդանւոյն մորթեցին զմ̃բան զերեսին՝ ի
ներքուստ ՚ի վեր մ̃չ իստինսն. և ծակե̃լ զծործակ
սն, և զլեզուսն ը̃ այն հանեցին. և վարեցին քա
րինս ը̃ գոգս նց̃. և ցրուեց̃ զաղեսն նց̃ յորովայ
նիցն ը̃ գոգս նց̃ և ք̃ զի դեռ ևս կային կենդա
նի. ապա բարձին զգլուխս նց̃ սրով։ Ըրդ՝ որ մի

ան

անգամ եկեղեցին եւ նծ անդուստ՝ ի հռովմայեց ւոց աշխէն. որ միանգամ եկին հասին յերկիր Հայաս տան աշխ. աւելի քան զեօթանասուն մարդ. իսկ որք սպանանն եւ որք կուսանն. եւ գայիանեայ եւ եւ հռիփսիմեայ. նոքօք հանդերձ որ թուեցան ի թիւ վկայեցելոցն. եւ ամենայն սպանեալսն. լէ. մարդ։ Որդ ի քսան եւ վեց ամսոյն հոռի կատա րեցաւ ընդ հռիփսիմէ դասուն սրբով. լգ. նա հոգակից ընկերօքն հանդերձ։ Եւ ի. իէ. ամսոյն հոռի. ընդ գայիանէ. բ. ընկերօքն. որ եւ նմա պսակեցան, եւ առին զնշան յաղ թութեան։ Որդ աւուրս. զ. ի խոր տխրութեան, եւ ան հնարին տրտմութեան՝ եղեալ թագաւորն. առ անձուկ գեղոյն հռիփսիմեայ։ Եւ ապա յետ այսորիկ ժամ տուեալ որսոյ ամ զօրացն. ածել կուտել զպա տրաստն. խուժադուժ ամբոխ. երագ-ագ տու եալ. թ ակարդ ձգեալ. կազմեալ որս առնել. եւ ր թել ի դաշտն փառականն շեմակաց։ Մինչ ի կառս ելեալ թագաւորն, եւ կամէր եւ քաղաքն արտաքս ելանել. անդէն վաղվաղակի պատուհաս ի վերայ հասանէր ի տեառնէ. եւ հարեալ զթագաւորն այսոյն պղ ծութեան՝ ի կառացն ի վայր կործանէր. եւ անդէն մտեղանել ակսաւ, եւ խոտորել սուտել զիւր մար մինն. նա եւ ըստ նմանութեան նաբուգոդոնոսորայ

 ար

արքային բաբելացւոց. եղեալ է մարդկային
բնութիւն արտաքս ՚ի նմանէ՝ ի վայրենի խոզաց.
իբրեւ զնա է նա ՚ի միջի նոցա երթեւեկ ընդ նոսա.

Եւ այնու հետեւ մտեալ յերկիր գն՝ խոտաճա
րակ լեալ անհնարին անդադար. մերկ զան
ձն է գաւազան կոծելով. զի թէպէտ եւ կամեցան
անդէն ՚ի քաղաքին արգելուլ ոչ կարացին. մի մն
բնական ուժոյն. եւ մի մն զի էր եւ աւժ դիւացն՝
որ ՚ի նմայն էին հարեալ. Նա եւ մարդիկն որ
՚ի քաղաքին էին՝ նոյն օրինակ դիւահար մոլեգնէ
ին. եւ անհնարին կոծումն ՚ի մէջ էին հասանէր.
Եւ մինչ ընտանիք թագին ծայք կապտաւորք՝
առ հասարակ հարուածովք հարեալ լինէին.
եւ անհնարին սուգ եւ տրտմութիւն մեծ հարուածոցն
լինէր. ❦ Յայնմ ժմկի տեսիլ երեւեցաւ ՚ի տէ քեռ
թագին. որում անուն էր խոսրովիդուխտ.
Որ՝ եկեալ խօսել է մարդիկն. պատմէր տե
սիլ եւ ասէր. տեսիլ երեւեցաւ ինձ յայսմ գիշերի.
այրմի ՚ի կերպարանս լուսոյ եկեալ պատմէր ինձ. եթէ
ոչ այլ ինչ բժշկութիւն գոյ հարուածոցդ՝ որ
եկին հասին ՚ի վերայ ձեր. եթէ ոչ առաքէք ՚ի քաղաքն
արտաշատ, եւ ածել անտի զկապեալն գրիգորիոս. նա եկեալ
ուսուսցէ ձեզ՝ զդեղ ցաւոյդ բժշկէ. ❦ Իբրեւ
լուան մարդիկն՝ սկսան ծիծաղել՝ ընդ բանս զոր անդ
խոսրովդխտն. սկսան խօսել ընդ նմա եւ ասել. եւ դու ուրե

մի՛ մոլեգնեցայք․ դև ուրումն հարաւ 'ի քեզ․ զի
մրդէ՝ զի այս հնգետասան ամէ զի ընկեցին զնա
անհնարին 'ի խոր վիրապն․ և դու ասես թէ կեն
դանի 'իցէ․ արդ՝ և ոսկերոտին իսկ ո՛չ երևիցէ․ զի
նոյն օրին իսկ իբրև իջուցին զնա անդր՝ 'ի տես
լենէ օձիցն սատկեալ իցէ ։ ⁘ Իսկ կրկնէր դարձեալ և ս
կնոջն զնոյն տեսիլ, և հրեգկնէր սպառնալեօք․
զի թէ ո՛չ պատմեսցէ ստէպ ստէպ՝ մեծամեծ
տանջանս ընկալցի․ և հրուածք մրդկան և թգրին՝ ա
ւելել ևս սաստկացին մահուամբ, և պէս պէս
տանջանօք ։ ⁘ Եւ մտեալ անդրէն խոսրովի դուխ
տն՝ մեծաւ երկիւղիւ և դողութբ ասաց զբանս
հրեշտակին ։ ⁘ Իսկ նքա վաղվաղակի յղեցին անդր
նախարար զոմն աւագ՝ որոյ անուն օտայ կոչէր ։
⁘ Եւ գնաց նա 'ի քղքն արտաշատ՝ հանել զսբն
գրիգորիոս 'ի վիրապէ բանտին ։ Իբրև եկն ե
հաս օտայն 'ի քղքն արտաշատ՝ ը̃ առջ ելանէին
նմա քղքցիքն՝ հարցանել զպատճառս գալոյն ։
Եւ նա ասէ թէ՝ վս̃ կապելոյն գրիգորի եկե
եմ տանել զնա ։ Իսկ նքա զարմացեալ առ հսրկ
ասէին․ ո՛ գիտէ թէ կայ․ զի բզմ ամքեն զի ըն
կեցին զնա անդր ։ Եւ նա պատմեաց զիրս տես
լեանն, և զզծան զինչ եղև ։ ⁘ Ածին բերին կարս
պարանայերկայն ստուարս․ և կծեցին իջուցին
'ի

՚ինէրգս ։ Աղաղակեց օտայ ՚ի վիրապն ՚ի ձայն մ.ծ,
և ասէ • գրիգորիէ եթէ կայցես ուրեք՝ ե կես
ցես արտաքս • զի որ ած.քո զոր պաշտէիր գ.ու
նա հրամայեց հանել զքեզ ։ Եւ անդէն վաղ
վաղակի յոտն կացեալ շարժէր զպարանն, և
բուռն հարկանէր ։ Եւ նք գիտացեալ հանին
զնա ՚ի վեր, և տեսին զի թխացեալ էր մարմին նր •
և իբրև զածուխ սևացեալ • և անդէն հնդրձս
մատուցեալ զգեցուցին նմա, և խնդութ ամին
գնացին յարտաշատ քղքէ • տանել ՚ի վաղարշա
պատ քղք ։ Յայնժամ առ վտանգի տարակու
սի ցաւոցն՝ ելեալ թգրն գիւին առեալ ածէր
ը առ՚ջ նր ՚ի խայտառակ ։ Եւ նախարրքն արտաքոյ
քղքին սպասէին նմ ։ Իբրև տեսին զնա ՚ի բա
ցեայ զի գային՝ գրիգորիոս օտայիւն հնգծ • և
այլ բզմ մարդիկ՝ որ գային ը նմ յարտշտ քղքէ •
ը առ՚ջ խաղացեց մարդկանն մոլեգնելով՝ և ու
տելով զմարմինս իւրեանց • գիւահարէին, և փրփր
րէին առաջի նր ։ Իսկ նա վաղվաղակի ծունր
եդեալ յաղօթս կացեալ • և նք անդէն զգաստացեալ
դառնային ։ Եւ նա անդէն հրամայեց՝ զի արկ
ցեն զկուրեամբք հանդերձս • և ծածկեսցեն
զամօթ իւրեանց ։ Եւ մատուցեալ թգրն և նախարրք •
բուռն հարին զոտից նր • աղաչէին, և ասէին

զա

թող

Եւ հանեալ զգիրգր ՚ի անել ՚ի վաղարշպտ

Թող մեզ զյանցանս մեր՝ զոր մեք ընդ քեզ արարաք։ Ապա նա մատուցեալ կանգնեաց զնոսա ՚ի գետնոյն. և ասէ Ես մարդ եմ իբրև զձեզ, և մարմին ունիմ իբրև զձերդ. բայց դուք ծաներուք զձեր արարիչն որ զերկինս և զերկիր արարեալ է. զարեգակն և զլուսին, և զաստեղս. զծով և զցամաք. և նա որ կարող է բժշկել զձեզ։ Ապա անդէն սկսաւ հրամայել սբն գրիգորիոս՝ Թէ ժողովեցէք զմարմինս վկայիցն այ։ Իսկ նքա ասեն Թէ զորոց վկայիցն ասես։ Եւ նա ասէ. վասն այն մեռելոցն ՚ի ձէնջ։ Իսկ նք ցուցեալ նր զտեղիսն։ Եւ նք ժողովեալ զնշխարս նց ՚ի սպանման տեղեացն զի կային անդէն՝ առ ՚ի սուրն զի զօրութն այ պահէր զմարմինս նց. զի ինն աւր և ինն գիշեր՝ զի ընկեցեալ կէին մարմինք նց արտաքոյ. զի ոչ գազանի էր մատուցեալ, և ոչ շան, և ոչ հաւու. քզի անդէն շուրջ զքղքաւնէին՝ մտ ՚ի քղքն. և ոչ էր հոտեալ մարմինք նց։ Իսկ նք բերէին բզմ հնդ ձս պատանս։ Եւ սբն գրիգոր՝ ոչ արժանի համարեցաւ զպատանսն բերելոյ Թգւրին, կամ զայլոց մարդկանն. այլ իւրաքանչիւր պատմուճան հնդ րձիւն պատէր զմէսն առ անգամ մի. ասէ մինչև լեցին պատանք ձեր արժանի մարմնոց սոցա. և ամփոփեաց, և առ գնաց ՚ի հնձանն՝ ուրէ էին իսկ վանք

ղբ

նոցա.

նոյ։ Եւ իւր վանս անդէն կալեալ օթեւանս առնէր։
Իսկ երանելին գրիգորիոս. զցայգն տիւ՝ ա-
տծ աղօթս մատուցանէր վն փրկութե նց. և խն-
գրուածս առնէր. զի դարձցին և ապաշխարութբ
հնարս գտանել մարթասցեն։ Եւ ի վաղիւ-
անդր թգրն՝ և նախարարքն. և մեծամեծ աւա-
գանին խառնիճաղանճ ամբոխիւն բազմութբ ե-
կեալ. ի ծունր իջեալ առաջի սրբոյն գրիգորի.
և առաջի սբ ոսկերացն վկայիցն այ. խնդրէին, և
ասէին թող մեզ յանցանս՝ և չարեաց զոր մեք ը
քեզ արարաք. և խնդրեմ զու վն մեր յայ քում
մէ՝ զի մի կորիցուք մեք։

Իսկ կապեալն գրիգորիոս անդէն խօսել
սկսաւ և ասէ. որ ասացերդ թէ ած քո՝ ած է
արարիչ. ամենազօր. կամօք բարեգործութբ ան-
ուատէք. անհիւթական. զնիւթական արարա-
ծս էական գիտութբն իւրով յանտէ զիս. ի մի
հրամանէ հաստատեաց զսոս՝ պատրաստեալ
յոչ ընչէ. զոմ ինչ արար ածն ամենակալ. ամե-
նա տրն. զնա ծաներուք. զի բժշկեսցին ձեր
ցաւքդ յանցանաց՝ ի պատու հասէ այդի. որ
վն իւրոյ մարդասէր ողորմութեն՝ խրատեաց ըզ
ձեզ. զի բանից ածատուր իմաստութեն. Ն և ասաց
իսկ. թէ զոր սիրէ տր՝ խրատէ. գանալից առ-
նէ

նէ զորդի՝ զոր ակն առնու. զի նա բարերա րու՟թ կոչէ զձեզ յորդեգրութի: Իսկ միածին եւ ճշմ՟ որդին ա՟յ՝ ոչ ամօթ համարի զայնոսիկ եղ բայրս իւր անուանել՝ որ դառնան յերկրպա գութի ն՟ր. եւ հոգին ս՟բ շնորհէ ձեզ զառ հ՟ա չեայ սիրոյն իւրոյ. զուարձացուսցէ զսիրտս ձեր յուրախութի՝ որ ոչ անցանէ. բայց միայն եթէ դարձջիք, եւ ը՟ս կամաց ն՟ր գնասջիք. տա ցէ ձեզ զանմահութի կենաց: Այլ զի կոչեցէք զ ա՟ծ. քո՛ բարութք ասէք. քզի որք ճանաչէնն զնա՛ նա ն՟ջէ ա՟ծ: Իսկ որք ոչն ճանաչէնն զնա. թէպէտ եւ են ն՟ր արարածք՝ օտարեն՛ իխնամոց եւ՛ իսիրոյ մարդասիրութե՟ն անտի ն՟ր. իսկ երկիւղածք ն՟ր մերձեն առ նա. եւ այցելութ ն՟ր շուրջէ զնոքօք, եւ պահէ զն՟ս: Իսկ թերեւս ասիցէք դուք՝ թէ ո՞ւր պահէ զերկիւղածս իւր. զի որ՛ ի ձեռս մեր անկան՝ չարչարեցան, եւ մեռան. եւ մեք ը՟ս կամաց մերոց դատեցաք զն՟ս. տե՛ս զի կե՟յա ա՟ծ զհան գիստ մահու մարդկան. եւ՛ ի միւս անգամ գա լստեան փ՟ոց ն՟ր երեւեցուցանէ՝ տալ զբարիս սիրելեաց իւրոց. եւ այնոցիկ որ ճանաչէնն զնա. եւ առնեն զկամս ն՟ր: Այլ դուք տեսէք զայս՝ թէ զի՛ արդ զօրութ ա՟ծ ու՟ն իւրոյ պահեաց հաստա տուն զիւր սիրելի վկայսն. եւ ո՛չ բ՟զմ նեզուլիքն.

Երկ

երկմտեցուցին զմի ոք 'ի նցնէ։ Եւ ապրեցոյց
զմքն հաւասարիմ ընկերօքն հնդ 'ի ձեր պղծու-
թեդ, և յանօրէնութենէդ։ Արդ՝ պատրանք մեքե-
նայից Թշնամոյն· որ իսկզբանն խաբեցին՝ պար-
տեցին զմարդիկ, և կորստական ճանապարհացն
ուղևորս հաստատեցին· և կամ զիմ՝ իսկ անար-
ժանութիս· Դ բարերարութեն իւրով արժանի
արար պատրաստել զիս՝ չարչարել վս անուան
իւրոյ· և ետ ինձ համբերել· զի հասուսցէ զիս
'ի վիճակին Տր· Դ ասաց իսկ մեծ առաքեալն պօ-
ղոս· զոր և հասցէ ձեզ ճանաչել՝ և 'ի նմին բարի-
ն վայելել մարդասիրութեն Քի· եթէ օրհնեալ է
այն որ արժանի արար զմեզ՝ հասանել 'ի մասն
ժառանգութե սրբոցն 'ի լոյս· արդարև հասպք
պարծանաց· զի չարչարանօքն Քի վայելեցեմք 'ի
նորին վարդապետութեն· արդ՝ զնա ծանիջիք՝ որ ըզ
ձեզ 'ի խաւարէն կոչեաց յիւր սքանչելի լոյսն
փառց· մատիջիք առջի աթոռոյ շնորհացն, և գտ-
ջիք զողորմութի 'ի նմանէ· և իբրև զԹօԹափեսջիք
զտմ աղտ չարեաց անօրէնութե· լուասջիք զանձի-
նս ձեր՝ կենդանի ջրովն· և զփցն լուսոյ զպատ-
մուճանն արժանի լիջիք զգենուլ յանձինս ձեր։
Արդ վս սրբոյն հաւիտենեայ՝ դուք իսկ ինքնին
գիտէք· թէ Դ պահեաց զնա տր· և ապրեցոյց

ռաց ձերոց՝ ՚ի պղծութենէ անօրէնութեան։ Եւ դու ինքնին գիտես զչափ ուժոյ պնդութեան ոսկերաց քոց՝ զի մարդ եղեր տկարացեալ առաջի աղջկան միոյ. զի պահեաց զնա զօրութիւն ամենատեառն քո։ Իսկ վասն իմ դու ինքնին գիտես. զի հնգետասան ամ իմ՝ զի կայի ես ՚ի խաւարչուտ յանհնարին ՚ի խորվիրապին. ՚ի մէջ օձիցն էր բնակութիւն իմ. և վասն ահին Տեառն՝ ոչ երբէք մերձան ինձ. և ոչ երբէք զարհուրեցայ ՚ի նոցանէ, և ոչ երբէք երկեաւ սիրտ իմ. զի յուսացեալ էի ՚ի Տէր Աստուած արարիչ ամենայնի։ Արդ վասնզի գիտեմ զի անգիտութեամբ արարէք զոր ինչ արարէքն։ Բայց արդ՝ դարձարուք և ձեռներուք զՏէր. զի ողորմեսցի և կեցուսցէ զձեզ. և զպաշտելիս կենդանիսն բարեխօս արարէք. զի կենդանիք են, և ոչ են մեռեալք. և ծանիրուք զնա՝ զի նա ինքն է Տէր ամենայնի. և ՚ի բաց թողէք այսուհետև զպղծութեան պաշտամունս. զքարեղէն, և զփայտեղէն. զարծաթեղէն, և զոսկեղէն. պղնձաձոյլ պատկերացդ. զի սուտ են, և ունայն. և ոչ զայդ իսկ ասացի ձեզ վաղագոյն վասն մոլորութեան ձերոյ. թէ մառախուղ ստուերաց խաւարին թանձրութեան. նստեալ է ՚ի վերայ աչաց ձերոց սրտի. ոչ կարացեալ հայել՝ ՚ի իմանալ՝ զմտաւ ածել, և զարարիչն ճանաչել. արդ՝ եթէ ՚ի ձէնջ ուղղութիւն ինչ տեսանէին առ Աստուածն

պաշտմանք մերձենալ. այլ վս ոչ դադարեցից
զցայգ և զցերեկ՝ աղաչել՝ իվր ձեր. զի մի կորիցէք
այլ վս բզմ մարդասիրուն արարչին՝ որ անքննին
և անպատումէ առ արարածս իւր. որ երկայն
մտութք ներէ՝ թողու՝ անսայ՝ խնայէ. վս բզմ
գթուն իւրոյ: Որ յաւուրցն առաջնոց թոյլ ետ
մարդկան՝ գնալ ըստ կմց իւրեանց. Դ և ասէն իսկ.
բարձի թողի զնս երթալ զհետ կմց սրտից իւրեանց.
և գնասցեն նք ըստ կամս անձանց իւրեանց. այլ այժմ մեկ
սկսեալէ կոչել զձեզ յիւր փառս. և յանեղծութ
լինել ձեզ ժառանգաւոր յաւէժ կենդանութն՝ որ
ոչ անցանէ. վս զեւր իսկ վկայան սիրելիս առա
քեաց առ ձեզ. որք ի վկայէն իւրեանց իսկ՝ վկայե
ցին զմիասնական զերրութի երրորդական՝ ըստ
ամիւ՝ ի վր ամի զածն. որ նա ինքն է յաւիտենս յաւիտենից.
արքայութն նր արքայութն յաւիտենից. և տէրութն նր
վախճան ոչ գոյ. և զմահն իւրեանց եդին կնիք հաս
տատական հաւատարիմ՝ իւրեանց ճշմարտութն հաւատոց.
որոց աւասիկ ճառք և՝ իմիջի ձերում պատմին.
որք կենդանին են առ այ. և բարեխօս սատացողացն՝
որք մաղթեն ունել զնս առ այ. ք կե վս այս մե
ռան. կարող էին և զմեռեալսն բազմաց կեցուցա
նել. վսկ նոքա հաշտեցարուք ընդ այ. ՛ի ձեան
մահու որդւոյ նր. վս զի որդին այ մեռաւ՝ զի

Լ. զե զմե

զմեռելոյն արարծոց կենդանացուցանէ. իսկ մք
մեռան՝ զի վկայեցին ա̃ծութեն նր. զի ոչ եթէ ա-
ռանց իւրոց մահուանն՝ կենդանութեն տալ մեզ
ոչ կարէ. այլ զի մեծացուցանէ զարարծս իւր՝ իւրով
յանարգութեն իջանելովն. զի զանարգանս բար-
ձրացուցանէ՝ իւրով իբրև զմեզ լինելովն: Իսկ ոչ
եթէ առանց մր̃ վկայութեն՝ չլինէր արդեօք հա-
ւատարիմ. այլ զի մեծացին մք՝ որ սիրեցին զնա.
և զմեր շունչս պահել՝ ի մարմնի մերում. զի թէ
պէտ հասին մեզ նեղութեն մարմնոց վտանգ, և ան-
հնարին ցաւոց՝ աւելի տանջանք զա̃մ մարդկան.
զի մրդ հնարէր տոկալ մի օրէն՝ մրդկային բնութե
մարմնոց այնմ ահագին չարչարանացն. կամ թէ
կացցէ ոք մի օրեայ՝ յանհնարին՝ ի խարշխրատի
անդ յայնմիկ. յորում թաղ՝ կայի՝ ի մէջ օձից իբ-
րև՝ ի շեղջի. և եռային մարմնովք իմովք. պատե-
կային շուրջ զինև, և կայտառային զանդամօք ի-
մովք. սակայն մեծապէս ողորմեն ի տն՝ պհեց զիս
կենդանի. և որում ոչ ես էաք արժանի՝ զբանս մշա-
կութե բժշկութե օգտի հոգւոց և մրմնոց. մշակեմք
աւասիկ՝ ի միջի ձերում՝ հոգւոց և մարմնոց ձե-
րոց պատրաստեցաք զձեր օգուտն ձեզ մատուցա-
նել: Յայս՝ ի բարերարութե անտի սկսցուք զպատ-
գամս Տերս ձեզ ջամբել. զի եթէ լուիջիք բանից
իրա

իրաւանց քարոզութեն առաքչին տեառն. փրկեալք որ
բեւալք լինիջիք՝ իփոքր պատու հասեալ, և՛ իյա
ւիտենիցն կեանսն վայելեսջիք. բանին ածուն
լուիջիք. և զբարութն արքայութե քից յանձինս
ձեր ընկալջիք: Ապա եթէ ակամայ ագիտութե
մեղայցն՝՝ իքարապաշտ՝ իփայտապաշտութեն որ
բեալ լինիջիք. և զբարութն արքայութե քից յան
ձինս ձեր ընկալջիք. և զանձառ բարիսն տյ յան
ձինս ձեր ըունել միրթասջիք: Ապա որք վկայքն
տյ՝ զոր դուքն չարչարեցիք. վս ձեր նոքայբա
րեխօսութն կարեն մատուցանել. և մեր բանքս
և ձառքս՝ և ջանս և վաստակս ձեզ օգուտ օերմա
նեացի. բարեկեն՝ շատակեց կենօքս յՃրի՝ զձեզ
վայելուչս ցուցանիցէք. և յՔս հնրձեւ կենացն
զձեզ ժառանգորդս առնիցէք: Ապա եթէ ոչ
կամիջիք լսել քարոզութե բանին կենաց. աստէն
հարեւ վրիժուք՝ չարչար հարուածովք զձեզ
սատկեսցէ. և՛ ի ձեռս օտար թշնամեաց զձեզ զգա
տիցի. և միանգամայն իսկ զքէն վրիժուց իւն
դրեւ՝ իմահ զձեզ մատնիցէ: ❧ Եւ իբրեւ խօսե
ցաւ երանելին գրիգորիոս զայս տմ. առ հարկ
ձեան զօձիւք արկեալ՝ զպատմուճանս պատա
ռէին. թգրն անախտարարքն, և այլ բազմութի
մարդկանն. իջեալ և Ը մոխիր թաւալէլ. և ասէ

են

ին հ՟որկ իբրև Է մի բերան • արդ՝ կացցէ ինչ մեզ
յոյս Թողութ՟ յաշ՟ • զի մեք կորուսեալ եաք՝ իսդի
տու՟ մերում՝ Քրիստոնէական ճանապ՟րհս • արդ՝ իջէ
Թէ Թողցին մեղքս այս մեր ընդ մ.։ ❦ Ըստ պատմունի
գրիգորիոս ևասէ • մարդասէր է տր, և երկայ
նամիտ, և բզմ ողորմ • զԹա՟ծ առ. ամէն՝ ոչ կար
դան առնա • և որք խնդրեն՝ ինմանէ՝ Թողուն նմ։
❦ Ոսկնբ՟ ասէն՝ Թէ ծանր մեղ, և հաստատեալ զմիտս
մեր • զի մարԹասցուք աղաչել զերեսս արարչին
մերոյ՝ զոր ոչ ն գիտեաք • եԹէ դժլ արդարև
դարձցի և ընկալցի զմեզ յապաշխարութ՟ի • և կայ
ցէ և ստեղի դ՟րձի • և չիցէ՝ արդեօք հաստ՟լ յոյս
կենաց մերոց՝ ինմանէ • կամ դու արդեօք ոչ յի
շեսցես զչարիսն զոր մեք Է քեզ արրք • և տասցես
մեզ զուղիղ վարդ՟պտուԹի • և ոչ կալեալ Է մեզ
ոխս և զչարակնիցես զմեզ • և ոչ արկցես զմեզ ար
դարև յուղիղ ճանապ՟րհէն • և ասէ հ՟րկ գոչեալ
լալոյ Թդ՟րան հնդ՟րձ՟ամ մարդիկն անկեալ Թա
ւալեին առաջի նր • զի սակաւմի ոչ կարեին մեկ
նել ինմանէ • վս անհնարին հարուածոցն բար
կութ՟ դիւամոլ տանջանացն • զի Թէ լինեին եր
բեք ուրեք մեկնել ինմանէ • անդէն դիւացն՝ ի
վր հասեալ՝ զայրագնացուցանեին • անդ էին իւրեանց
ատամամբք ուտել զմարմինս իւրեանց։ ❦ Որդ իբրև

ձ

լու

լուաւ տէրն գրիգորիոս զմտմբանս՝ զոր խօսեցան
նք առաջի նր։ Այարտասուս հարեալ ասէ ցնս·
դուք ինքնին գիտէք զայն ծմ չարիս՝ զոր դուք
մեւս առնիք· զի որդ կորիցէ մր. տուկալ այնչափ չոր
չրնաց մը·կմդղյր հնար տուկալ մարդոյ ժամի
լոկ, ՛ի տանելենէ օձի միոյ՝ բացուստ՛ ՛ի բաց փաղ
չելով մարդիկ· Թող թէ ՛ի մէջ բազմուն օձից լի
նել՝ ամս հնգետասան, եւ ողջ ապրել· տուկալ եւս,
եւ բնակել՛ի մէջ նց հնցը։ Եւ այս յայդմ իսկ տե
սէք զզօրութիւն առընչին· զի որ զծմ արար· զի որդ
եկամի· յորժամ եկամի՝ կարծէ զիւ բուքանչիւր
բմրս փոփոխել· զի եայն զմեղանչիւն զԹրինաւոր
զգլխուն յանհնարին գըրի անդնդի՝ ըս արժա
նի իբրուժ ծղոյիս քաղցրացուցանէր· զի Թէպտ
եմէք անարժանեմք· սակայն վս ձերոյ օգտի ըզ
մեղպահելեբ եբեցոյց զիւրոյ սքանչելչոյն զզօ
րուն· զի եզմեղ պհլնածել· զի եզձեր միջակուն
ըզործն· եզձեր օգուտն եկեղբերել ձեզ· Այ
մարդասիրութիւն մեզ առ ձեզ կորեացի։ Ա
կամէր արդեօք հնար աղձկան միոյ մանկամար
դոյ զդէմ ունել առն հսկայի· Դ եւտեսէք իսկ
աչօք ձերովք· զի արդէր հնար այդմ լինել· եւ
թէ ոչ յորժէր առ՛եւալ իրաւունս յաղթութե·
պհել զիւր սբ վկայն անդր ՛ի ձերոց յանցուա

Ձա

ծոցդ

ծոցդ անօրէնութեանց։ Որդ. մն մահուան այնոցիկ
երանելեացն սրբոց․ որոց արիւնն նց հեղեալ յերկրի
ձերում․ որք արժանի եղեն ծնութե շնորհացն
պտղաբերեցան։ Ով ևձեզ այս և խնդիր եղեալ
հայաստան մերս` մինչ արդար արեանն հեղլոյ․
ևձեզ քաւութի աւագիկ ձերով ապաշխարութ
յամենապտղաբերն մեր․ իսկ մն հմարդեօք ես ոչ էի
'ի հրամնել մեր ձեզ քարոզել․ այլ 'ի կամս կեաց իմոյ։
Իսկ արդ դիմք ինձ արդեօք հնար 'ի շխանութե իշ
խելքանուն 'ի ձենջ թաքուցանել․ թող թէ քն
հրամն աւելն յայդ․ զի ևես 'ի խորվիրապի անդ`
զմեծ աւուրս տեսիլ տեսեն ազգք բազումք զհրեշ
տակն մեր` զի հանդէպ զքաջալերերեր զիս, ևասէր․ Դ
ևայժմիկ զնոյն տեսիլ տեսանեմ․ որ ասեն ցիս
թէ քաջալեր պնտ կաց․ զի մեր ծնծ պահենց ևաւ-
ժանի հմրեցաւ արքանեկութե իւրոյ․ զի ևդու
Ա այլ միշակսն մտեն` վարձս առցես զանօպէն պար
գևացն քն․ զի ևձեր իսկ ընկեցեն զիս 'ի խորվի
րապն` յանհնարին տեղին մահուան․ ևերեն ան
տի ողջ անդ մկեծքն մեր․ իբր ոչ եթէ զայս ասելով
անձին ինչ պրծանս տամ․ այլ զի ոչէ հնար թա
քուցանել զսքանչելիսն մեր․ քզի ոչ իսկ թաքչի`
այլ պատմի․ մն զի զիս ապրեցոյց 'ի մահուանէ`
որ յաչս ձեր մեռեալ էի․ Դ ևդուք իսկ վկայէք

ձր. ինձ

ինձ. որ յաչս ձեր մեռեալ հմրեն։ Մարդուք զի մեռեալ
էիք ի մեղս ձեր. ահաւադիկ մեռեալքդ ի ձեռն
մեռելոյս կենդանանայք. վն զի տուաւ ի ձեռս
իմ պատմել զհրմնս այ. դարձուցանել զձգ ի Քշ
մարտուէ ճանպրհն. և ի քեզ լինել ձեզ յունայ
նուէց պաշտմանց այդի. ի քարեղէն և փայտէ
ղէն. յարծաթագործ և ի պղնձագործ պատկե
րաց այդի. որ ոչ ինչ իսկ են, և ոչ ումեք պիտանացու։
Դառնալ առ ած կենդանի որ ստր զեկս և զեր. և զծով.
և զամ որէ ի նմա. և ի քեանն ՜ որդին միածին. և ի
հոգին կենդանի և կենդանարր. սրբէիչ և քաւիչ ձեր
պագուաց և փառաւորանչաց իւրոց։ Ակ եթէ
զձեզ յորդոր և յօժար տեսանիցեմք դձզ առ
ած ուէ անդր. մեք աւորժ յօժարուէ սկիզբն
արասցուք ձեզ պատմել վն արարչուէցն. Թէ
զի որդ բարի ստեղծաւ ստս ի քարերրէ անտի.
Թէ զի որդ վարեցան կարգ ստիս. զի ոմանք ի
մարդկանէ զհաճուէ կենց իւրեց կորեցին առ
ած. եթէ որ զչարն գործեցին պատժեցան առ
տէն յծրի. եթէ զէ որդ որդին այ եկն մարմ
նովյս անարգուէ. Թէ զի որդ գալոցէ ի վախ
ճանի նովին մարմնով և փառօք հօր. և վն լինելոյ
բարեայն, և հնդրձէն դատաստանին։ Եւ Թէ զի
որդ օրէն է մեզ գնալ պտուիրանօք ժ կէյն այ.

Ձգ

եւ Թէ

եթէ զի՛ որդ ապաշխարութեն գտանել. ընդ նմին
եղծողութի մեղաց. եթէ զի որդ մեղուցեալսն
ադիտութե քաւել. եւ զի կեցցն այ փախչել՝ ի չարէ.
եւ զբարիս գործել. եւ խոստացելոց բարեացն հաս
նել. եթէ զի՛ որդ արժանի գնալ՝ ի ճանապարհն
այ. Զայս ամ կարգաւ մի ըստ միոջէ ոճով
պատմեսցուք անաշխատ լեզուաւ՝ եւ անհան
գիստ բերանով. զի եւս ըն իւրում մարդասի
րութեն՝ ընկալցի զձեր ապաշխարութիդ. եւ դուք
արժանի լինիջիք մտանել՝ ի շնորհս այն մերոյ յիսի քի:
Սակայն մեք ձեզ խնդրեմք սկիզբն առնել՝ սկս
ցուք ցուցանել զարարչութին այի. բարերարութե
բարեացն՝ ի բարերարէ անտի. եթէ դուք կամի
ջիք սրտի մտօք ունկն դիք լինել՝ եւ հաւատալ:
Սակայն մեր սկսեալ անդուստ աստի սկիզբն առ
ցուք պատմել ձեզ: Նախ վն մեծի միոյ միայնոյ բա
րերարին. եւ ապա եղելոցս ամի՝ ի նմանէ. այլ զամ
՛ի ձեր աշկերտելոց յօգուտ փութամք կտրել. զի
հրամանի ածութեն. կր եւ որագոյն հետ եցուք ըն նր եւ վն
նորին՝ գիտողագոյն եւ նմանագոյն բանիւք՝ զփոխա
նորդն թելադրել. զի վն ածութեն բանք. զի
գիտեմք եթէ նմա է ճշտ այծ. այլ ոչ եթէ զանհա
բնութեն կարիցէ ոք ճառել. եւ ոչ էն զայն կարիցէ
պատմել. զի անհաս եւ անբաւ, եւ անբովանդակէ.

ձր   ան

անքննելին է, և անմատոյց է · անհնարին է յամ արա
րածոց · աներևոյթ՛ իտեսլենն, և մօտ առ ամէն·
և խնամօք տեսչութ գթութ շնորհաց մարդասի
րութ իւրոյ · ոչ տեսաւ երբէք՛ իմահկանացու
մարմնաւորաց · նա և ոչ՛ իհոգէ զինաց զուարթ
նոց · միայնէ փառաւորել յամ արծոց ․ Քրի ամ ինչ
՛ինմանէ է · բայց նա միայնէ ինքնութ ։ Սակայն
արք արդարք՛ իմարդկանէ՝ որ արժանի եղեն
ճանաչել զարարչութն նր ․ յերկրպագութի կեցն
հնազանդել հրամանակատարքն · մշտնջենականն և
ամ ամերձ կենացն վայելչութ՝ մարգարէք անո
ւանեցան՛ իդարս առաջինն՛ յամ ապաշտ ազգէն
եբրայեցւոց ․ յաբր ։ համեան զաւակէն՝ որ ամ
պաշտութ ընտրեալ ամ ազգաց հայր անուա
նել · զի իբրև գլուխ հաւատոց արդարութ ամցն՝
եղեն նստցի յաջահաւատն պարծանօք · որդիւ
իսկ հայր անուանել որոյ զաւակն իսկ ժողովուրդ
սեփհական անուանեցաւ յորոց միջի և մարգա
րէքն իսկ լուսաւորք՝ ամ ապայծառ պատգա
մօքն ծագեցին · որք հոգւոյն ամ ուէն շնորհաց
արժանի եղեն՝ ուսուցանել ամցն զօրէնս ամյ ·
և զկամս կարգաց նորին ուղղութ Տէր հրամնայն՝
ամ ուրուք առաջի դնելով · Դ և նոցուն իսկ մա
տեանքն մրգրէութ՝ հաւաստի պատմեն · որ

ճէ

ամէ

յանձնեաց օգուտ մինչ՝ ի վախճան ընթերցողաց. ի
արդ՝ զտեսանելիս յօրինեալ՝ ընթերցողականացն
յանդիման կացուցանել զարուեստ մարգա
րէական ասացեալն բանիցն. զի համարել լի
զերանելիս խոկ զմտօքն յանդիման տեսանել է

Սրբ ի մէջ սրբոց աստուածապաշտ գնդաց մարգա
րէից. ոմն յարուցեալ մեծ մարգարէ՝ որոյ ա
նուն մովսէս կարդացեալ. արժանի եղեալ ածու
շնորհացն՝ որ եւ սկիզբն արարեալ ուսուցանել
ամէն. ուսեալ ձեռն գիտութիւն՝ ի համար ...
պատուոյ մեծն մարգարէից. անտի եւ մեր սկիզ
բն արարեալ. ամէն ուսոյց շնորհօք հոգոյն՝ բան
ի գործ արասցուք վարդապետել ձեզ. փոյթ յան
ձին կալեալ. մի երկուց ասաց համառօտելոյ ի
բարերարէն այ. մի սկզբան եկեղեցի. մի անցաւո
րիս, եւ մի միջնորդ նաւորին. մեզ տացին բան ի
բերան ցուցանել ձեզ զօգուտն. ինձ առել եւ ձեզ
լսել. զյուսն իմ եւ հաւատալ. եւ քարկել ի խաչին զանիծ
չարութիւն. եւ աստուածամուխ կենացն լինել ժողովուրդ:

Սրբ ասացուք շնորհօքն քո պատ
մել ձեզ մի ... միջի մանրապա
տում նշանօք. եւ գոյք ուն
կն դիր լսիք եւ արար մե
ռոք լուիջիք:
ձդ

Սար

Արհպտութի Սրբոյն գրիգրի Լուսւոչ·

ՄԻ Է· ՈՐ ՆԱ ՄԻԱՅՆ

ինքնութբ· եւյառաջ ք զնա չէք այլ
ոք այլ· Արարիչ ամի· որ երեւի, եւ
որ ոչն երեւի: Նայց որդին միածին՝ որ՛ ի հօրէ ծըն
նել· եւ հոգին նորուն՝ ո՛ր ի նորին յէութէ· որով եղե
ւս՛ ի խնդրանց: Նոյն արդ է միասնական երրոր
դութեն· միով զօրութբ կենցն ամենազօրաց· միա
խաղ· միակամ· միաբոյն ինքնութբ· եւ ամ՛ ի նմանէ
եղեն դք եւ որ· արարեալ կամս խորանարդ հաստա
տարկ· եւ զերկր Թանձրայաստակ· աղխեալ սեղմեն·
ձէ եզես

Եւ Սրբոյն Գրիգորի մեր Լուսաւորչին·

և զերկինս կախեալ յոչընչէ. և զերկիր ի վերայ ոչնչի կացուցեր
և ի նմին զանդունդս համատարածս խաւար ա-
գածս. աներևոյթս. անկազմս. անարդիւն. և ան-
յարդարս. անպատրաստս. ստուերամածս։ Եւ
անդէն իսկ ասելն հօրն արարչութեան ցորդակից
որդին. և ցհամագործ հոգին իսկ որ ի վերայ ջուր-
ցն. հրամայելն լինել կազմածոյն յօրինուածոց
արարածոց. ասացեալ ի հօրէ առ խորհրդակիցն՝
առ խորհրդակատարն հզօրագործս՝ լինել լոյս.
և անդէն եղեալ լոյսն համատարած. խաւարակուլ
օրաբեր։ Եւ յետ այսորիկ հաստատուն ջրամած
սառնեղէն. ծովահերձ. ջրաբաժին. որով երև
էր ցամաք ամենածին ծաղկաբուղխ. տնկաբեր։
Եւ յետ այսորիկ ասացեալ միաւանական երրոր
դութեն զօրութեն՝ լինել լուսաւորաց. առ ի ջրեղէն
խորանանման հաստատութեն երկնին. ճառագայ
թաձիգ. տարածանդաք. նշանացոյցք. ժամանա
կաչափք. և ապա զազգն շնչակեաց թռչնոց, և
զեռնոց. և ջրածին կայտառաց։ Յետոյ բղխեալ
յերկրէ՝ ամ չորքոտանեաց ազգք. իւրաքանչիւր
ըստ իւրում կարգի վայելեցուցք. հաստատեալք
յայլ ջոկս պատրաստութեան կեցն ամենայն՝ առ ի պա
տիւ մարդոյն. որ զվայելչականն հանդերձեալ
առնել արարչին. որ կենար կեցն առեալ անդէն

ձը զա

զբարերարութի իւր ցուցանել. տալով զբանաւոր զիմաստութն զխօսուն արրծն. 'ի մէջ անբան՝ անխօս՝ անիմանաւտ արրծոցն. զի իմաստութն գիտասցէ զպատիւ արրչին սքանչելագործութե. շնորհ փառութե գիտասցէ գոհացանել 'ի նմանէ զփառութեն փոխարէն. և թն նմն ձ՛ի ձեռն նորին տմ արրծք երևեալ գործքն մատուսցեն զփառութի: Իսկ 'ի մէջ աներևութիցն արարեալ աներևոյթ փառաւորիչս՝ զօրս հրեշտակաց հոգեղէնս. հրեղէնս. բզմբիք զուարթնոց. սքչ յօգս մերինս բնակեալքն 'ի մր հաստատութե Ջրայարկի: Իսկ մարդկանս 'ի ներքոյ հողեղէն բնակութե երկրիս տուեալ վիճակք. զի ոչ բարերարի զտմ արարեալ կարգս լինելութե հաստատեալ: Իսկ չարն յանձն իշխան կամաց մտեալ կործանի յիւրաքանչ իւրոց առ անձին. այլ յարարչէն բարի եղեալ հաստատեցաւ տմ: Որ առնել զմարդն սքանչելագոյն կարգեցաւ՝ զի շխանն 'ի մէջ անցուցել. և ամբգէ տեսանել սքանչելիս զարմանալիս, և անհնարին հրաշակերտս: Արասցուք ասէ մարդ ըստ պատկերի մերում և ըստ նմանութե: Իսկ արդ՝ ըստ որում պատկերի արդեօք ասիցէ. և կամ ըստ որում նմանութե զմարդն առնել. քզի անեղծական՝ անստեղծական. ան

տարրական. իսկական ած ութին ճանաչի։ Ի լինե
լոց արդեօք՝ էականին հանգոյն առնոյր լինել.
կամ հօգն սակաւին՝ ինքնաբուն զօրութեն այ. որ
եանտեղեօք՝ եանչափական վայրօք. անսկզբնա
կան զօրութին՝ անմատոյց յուսմեքէ ունի մշտնջե
նաւոր. նոյն պարզականն եանչարժականն միա
պէս։ Իսկ արդ՝ ի ստեղծանին զինքն օրինակ
գնիցէ. եզկաւն գրօշեալ՝ այ պատկերաւն ձեւ ի
ցէ. զոր եասէն իսկ՝ թէ ըստ պատկերի այ արար
զնա. նախ ասաց բանս յուղացոյց պատմութե
հանդերձելոցն. ապա անց յաղակայսն ե՛ իլինե
լոցն նշմարեցուցանէ. եէր որ անդէն իսկ մօտա
կալուա առաջոյ՝ ինոյն՝ ինմին ճմկի գէմյանդ ի
ման ցուցանէ. զի տր՝ իպատկեր այ արար զնա.
մի՝ վս իմաստութեն. բանաւորութեն. հոգեւոր շն
չոյն. զոր շնորհեաց առաւելուի. գիտել ճանա
չել իմանալ. եիմիտ առնուլ զամ շնորհաց. զածա
կէր. զածատուր իմաստութին. եիշխել՝ իվր ամ
երկրաբուղխ երկրածին ստեղծուածոց. եզգի
տուն յուղագիտուե. եկացոյց զնա տր ամի. ե
ասաց ած թէ. Մաքաղցրաբուղխ սերմանիք եր
կրի՝ լիցի ձեզ՝ իկերակուր. եապա զամ գազանս
եզանասունս. եզթռչունս. ածել՝ առաջի մար
դոյն հնազանդեր։ Իսկ ապա ածադիր իմաս

տուէն խելամտեալ՝ ճանաչել ըստ իւրաքանչիւր
ըստ առ անձնային կերպարանաց զանուննն նշմա
րեցուցանել. զգիտութի տն՝ իմէջ անցուցէ՛ նր
գիտուէ զնր արդ ծա ճանաչել. նր նմանեցաւ:
Իւ մի վն այսորիկ ասէ նմա. վն իշխանական կենցն
իշխանութէ. զի յոյն յամենագործութեն. եւյոյն
ամեն արարուեն. երկու արդծք պատուական
եւարգոյք եղեալք հաստատեցան ՚իբարերա
րեն. մարդիկք և հրեշտկք. արդ զմարդիկ թող
եալ ՚իկամս անձնիշխան կենց. վն զի իւրով կամօք
անձին իշխանութէ՝ գիտասցէ՛ ըստ բարեայն գոր
ծոց՝ շնորհս գտանել ՚իբարերար տնէն եւյոյչէն.
Եւ եգեէ՛ առ Ջի նր զգիտուէ պատուիրանաց հա
ճոյից ոյ. զի գիտասցէ խոյս տալ ՚իչարեն՝ եւզ
բարին ընտրեալ իւրոց կենցն լաւուէ՝ իբրեւ յին
քեան քաջուէ. որով անձնիշխան կամօք յորչէ
անտի զիւրոյ զվաստակոց առեէ՛ զփոխարէնս
պատուեսցէ: Իսկ վն նմանութեն իմանալիէ
այսպէս. զի տմ արարածքն ըստ հնազանդու է ծնյ
ուեեն հարկեալք. զի մի այլ ալեալ իւնչ իշխե ա
ցեն գործել ըստ զայն՝ որ չափ նյ հրամայեցաւ.
հարկեցան ՚իվն իւրաքանչիւր՝ կտրել զհնումն:
Նայց տծ զմարդն միայն բազմապատիկ փառ
եց. եւմոք մեծացոյց. հոգէ խմուն. հրեշտկա

կիրս. հաւաստարագոյնս արդ՝ տեսես զարեգակն,
և զլուսինն. և զաստեղս մեծամեծս որ չափաւք որոշ
մարդնիցեն. և ՚ի նոյն կէտս կան պահեն ըստ հրամա
նաց պատուիրանագրին. ոչ արեգակն յընթա
ցից դադարէ. և ոչ լուսինն կամէ ՚ի խափանել և ՚ի
լնուլ. և ոչ աստեղք զկարգ իւրեանց անցանեն.
և ոչ լերինք տեղափոխ լինին. և ոչ ովք ՚ի չնչոց
դադարեն. և ոչ ծովք ՚ի սահմանս ծփանաց ան
գնդային մոլեգին յալեացն խռովեալ յուզե
լոցն սաստկութեն անդադար հուտակելոցն. և
զսահման եդեալն ոչ կարացեալ անցանել և
ապականել զնր. Եւ ոչ ջր բառնալ կրել զան
դաղն զա՛մ. որոյ հրամանաւ յօրինեալէ ամ. Որոյ
սք և Գ-ր զօրութիւքն կան յանդադար փառաբա
նութե. Որ արար զբարձրութի Գց. զթիւ աստե
ղաց. զջուրս ծովու. և զաւազ Ծի. զկշիռս լերանց։
Որ հանէ զամպս, և արգելու զհողմս. և դար
ձուցանէ զերկ. և դալարեցուցանէ զխոր գօ
սացելս. և ժողովէ զանձրևաթիւս. վասն միջոր
ութե հողին պատմէ թէ. ո՛ չափեաց ափով
իւրով զջուրս ամ. և թզաւ զե՜ս, և զնր ամ քլա
իւրով. Մ՛եգ զլերինս ՚ի կշիռս. և եբարձ զդաշ
տս կշռորդովք. որ նստի զոտեղին որ վերայ բոլոր
ձեալ ունիցի. որոյ բանիւ արարածք ամ կախեալ

Ճժբ կա

կան . որ գիտէ զանցս գնացից ՚ի Տէր գիտնոցն .
որ ՚ի վե՛ր օդից շրջին . և ո՛չ թիւրին . տարածին և ո՛չ
ընդ արտաքսի անկանին ։ աննման պարաւորք
տարոյ կաւեն . արծարծին ՚ի տուընջեանէ ՚ի գի
շեր . և ՚ի գիշերոյ ՚ի տիւ . փոխարէն արկեալ մի
մեանց փոխարինին . ան նախանձ տօ՛ն . անարգել
դարձուցանեն . ՚ի չափ ժամս . ՚ի չորս որոշմունս
փոփոխել տարոյն՝ ըստ և ած կարգեաց ։ Եւ զի
արդ գնայցեն զօրութք աստեղաց Տէր հաստա
տութէ կշիռ կարգէլ ՚ի գնացս իւրեանց անդադա՛ր ,
և ո՛չ անցանեն զչափով . կամ ուստ ելանեն օդա
շունչ սիգ հողմոց բռնութե . և ո՛ւր երթեալ
դադարիցեն . և զի՛նչ որոշմունք իցեն միոյ միոյ
՚ի նչէ . մինն քաղցրաշունչ սնուցանէ զբոյսս .
մինն սաստկացէլ զպտուղս բանայ . մինն զգե
տս կրէ գունակ գունակ . ծաղկօք զծ՛ր զարդդ՛րէ .
՚ի գոյնագոյն երանակս՝ զմերկ ծառս ագուցա
նէ՝ զվարսաւոր գագաթունս զարդարէ ։
Աստի ծնանին օդք ամպածինք . և՛ ինստին տպա
ւրին ՚ի փայլատակմանց հողմոյ ՚ի ձայնէ որոտման
ծնանին անձրևք . և ուր տր հրճէ երթալ . երթե՛լ
իջուցանեն՝ և առոգանեն զծ՛ր . սնուցանեն բզ
բոյսս . պարարեն զպտուղս մարմնապարս .
Յոյր յորովայնէ ելանեն գետք աղբիւրօք . և

ձմգ ոչ

ոչ դադարեն յերկինս. եւ ոչ լնուն՝ ի խմտանելն։ Եր
կինք եւ Յ. արեգակն եւ լուսին. եւ բազմութիւնք աս
տեղաց. եւ ծովք գետովք. գազանք եւ անասունք.
սողուն եւ թռչուն. ձկունք լողականք. լեառք լինե
լոցք. զի զեւրքն չէին կործելոյն՝ ու իւրքն չէին հրա
նացն մտուցանէին։ Բայց միայն մարդոյն անձնիշխան
թողաւ կամք՝ զինչ եւ կամեսցի. այլ եւ աւելի ինչ ոչ
բռնադատեցաւ ք զայն. որ եդեալ առաջաւ չճաշա
կել՝ ի ծառոյ անտի. զի այնու արժանի արասցէ
նմա փոխանակ ը փոքուն մեծամեծս ըունել. մե
զեւր շնորհ ունելով վաստակոց լեցի առնուլ
յարարչէն անտի զփոքունց փոխարէն զմեծա
մեծ շնորհսն։ Ակ եզանձնիշխան կամց. նմա հր
րամայեաց զկամարարութե իշխանուէ. Սամ Դ
մարդ իսկ հողաբեր օրինակս արարչին յա գայցէ
առ ժամագիւտ մատուցական՝ անմատոյց էա
կանին նմանութ առնուցու լինել զէակն. ք զի
անսահմանականն եանվայրափակ եաս անձնա
կան զօրութե. ած ական անուամբն միայն ար
դեօք մեծարեաց՝ զու պատկերին ասելով. այն
չէ ինչ՝ իդէպ. ք զի ասէ թէ. զու պատկերի այ
արար զնա. եւ այլ ուր ասէ թէ՝ ած հաստա
տեաց զմարդն յանեղծութի. եւ զու պատկերի
իւրոյ բարերարութե արար զնա. եւ միուսն ածա

ծա

ծանօթ իմաստութ՟ ասաց թէ․ մարդ պատկեր
այ է․ այլ անդէն խնկըլանն կրգէր ած մ՟րդն մեր
ձաւ-որ եծանօթ կերպարանաց լինելոյ․ քզի ոչ
՚ի հաստատեցն միայն․ այլ առաւել ՚ի ծանօթ լի
նելն փութայ․ ք զի նա նմանու՟ մարդոյ երևել
՚ի ստեղծանել զմարդն հող յերկրէ․ և փչեաց յե
րեսս նր՟ շունչ կենդանի․ և եղև մ՟րդն յոգի կեն
դանի․ ստեղծեր՟ զմ՟րդն ձեռօք իւրովք․ և արկ
՚ի նա զկենդանու՟ ՚ի փչել բերանոյ իւրոյ զբ
կենդանական շունչն իմաստականի մտաւորու՟՚
բանաւորու՟՚ ազդեցու՟՚ զի անդէն ար՟րծոյն
բացեալ զաչս՝ զարարիչն ծանիցէ․ և անդէն այ
բարերարու՟ արարչու՟ն ընտանի և մերձաւոր
գիտակ և պատմիչ լինիցի։ Ու թէ զի որդ՟ ամ
ար՟րծոյ առեալ հր՟մն յանհնութոյ չքաւոր՝ և
յանկերպարն նիւթոյ․ Դ և ընտելական կերպա
րանաց՝ և ձայնիւ հրամանաց առանց յապաղնոյ՝
ամ ար՟րծք սպասաւորականք զհր՟մնս կատարեա
ցեն։ Իսկ խնկական ածու՟ն ՚ի ծածկու՟թե ՚ի
վերոյ՝ ք զտարրական նմանու՟թիւ․ և զձայներն
զառաքեցու՟․ յորում առանձնական յէու թ՟
իւրում զիւրն ունի․ այլ վս՟ երևելի ար՟րծոցս
առել՟ նմանու՟ վս՟ ժամ կալու՟ ար՟րծոցս խո
նարհեսցի․ զի եթէ ոչ այնպէս էր․ ոչ ոք էր որ

 տես

լեան բնութեան· կամ ինքնաձայնին բարբառոյ ժու-
ժալ կարէր· այլ Դ կարասցեն զնա տեսանել·
վէկ առեալ նմանութի երևելի բարբառեալ ազ-
դեցութի։ Որդ՝ եղև՝ մղն ը պատկերի այ՝ հան-
դերձ ազատութք· իմաստք· բանաւորութք, և իշխա-
նական պատուովք ը ազդեցութ արարչութն· ոչ
եթէ ը անձարուն զօրութն, զոր միայն միածին
ունի զնկարագիր էութ հօր։ Ապա ածեալ այ
զմարդ արարչս արարչութ իւրոյ առ ադամ· տեսա-
նել զինչ կոչեսցէ անուանս նց· որովյայտ իսկէ
թէ՝ զարարիչն անուն յաջ ք զայս ծնեալ ադամ· ք
զի նախ այն իսկ էր կարևորագոյն, զի և միածին
որդին այ զայս ասէր առ հայր թէ· Յայտն կաք
իմ, զի ծանիցեն զքեզ միայն ճշմ այծ· նա և հար-
կէ իսկ։ Նախ զարարիչն անուանէր ադամ· յորոյ
երևսաց զկենդանեի իսկ ընկալաւ· նախ ք զամ
զնա եսես· ք զի և արարծքս իսկ առ՝ ի ծանօթ առ-
նելոյ նմա զարարիչն։ արդ՝ անուանէ վաղ ծ եղեն
իսկ յանդիման արարչին· և զինի է կեալն՝ յաջա-
դունացն ծանօթական լինելոյ· որոց ոչ միայն
անուանն անուանելոյ· այլ և իմաստութ և իշխա-
նութ՝ առ հուրկ տիրէ· ապա մէջ գեռ սկիզբն և
կատարէ յինքն նման յամ արանց· ինքն յինքեն
միայն էր, և ոչ զօրավիգ· և ոչ ընկեր ոք· և ոչ նման

նմա·

Որք հօր արքայի խորհուրդ ՚ի մէջ եդեալ էր ը արքայա
կից որդւոյ և հոգւոյ. իբրև զխոհդն առաջին ՚ի
նախաստեղծ մարդոյն. զի ՚Ղ անգղն տեսաց թէ.
արասցուք մարդ ՚ի նմանութի պատկերի կերպարանաց
մերոց. և անդէն ստեղծել զադամ ՚ի կենդանութի.
՚ի չգոյէն հաստատեցաւ: Այսն օրինակ և աստ ա
ասցեն հօր առ որդին և առ հոգին. ասէ՝ եկայք
արասցուք ադամ՝ օգնական նման նմա՝ ը նմանութե
պատկերի իւրոյ և կերպարանաց. և անդէն առկել
նմա քուն զարմանալի. և հանել ոսկր ՚ի կողիցն նր.
և շինեաց զայն ՚ի պատկեր կնոջ. և կացուցեալ
առաջի նր. և անդէն ծանուցեալ ադամ ած ազգէ
իմաստութեն թէ. այս ոսկր ոսկերաց իմոց, և մար
մին ՚ի մարմնոյ իմմէ. սա կոչեսցի կին՝ զի յառնէ
իւրմէ առաւ: Վնկ թողցէ այր՝ զհայր և զմայր
իւր, և յարեսցի ՚ի կին իւր. և եղիցին երկոքեան
՚ի մարմին մի: Ո՛չ ապաքէն յանգ իման ոյ աւելցէ
զայն. անդ՝ ձեռ ոմ զօրք հոգեղինացն զփառաւ
ոն բարձրացուցանել իւն. և մրգ՝ ՚ի հանգ իւր անցել.
և զօր ամէն ամենահաս գիտութեն մրգրեանայ.
և քնով զգործեցեն զարթնականին զգործն ՚ի
մէջ բերել. զի որ յառնէ առեալ գիտաց, նա և
զայր յԾրէ գիտէ. և զՇր յոչնչէ. և զած էական.
և առաելովն եթէ՝ թողեալ զհայր և զմայր, և յա

ձձէ

րեալ ՛ի կկնն. և եղիցին երկոքեան ՛ի մարմին մի։
Օբոլորովին կարգաց Տր, և զկտրծ զամ գիտոյն։
Յետ այսորիկ եդեալ Այ զադամ, յադին
դրախտին փափկութե. յորում յայտ արար ծառս
բ. զմինն կենաց. և զմիւսն գիտութե բարւոյ, և
չարի. որում մեդեն զպտուղն՝ չճաշակել նմա ՛ի
ծառոյ անտի մահու սպառնալեօք. զի Այ պա-
տուիրանաւն հրամանաւն՝ զնախանձելի զԱծատուր իմա-
տութե պահել. զԱծական իշխանութե՝ պահպանութե
պատուիրանին. յանտրաշական փառս էականին՝
ինքնակամ եղեն վայելեցեն. և ՛ի վերագոյն ա-
սացաք եթէ. զհրշտկս և զմրդիկս յանձին խոնար-
հութե թողել. և զիւրքն չէիւր պատուէրս եդեն ՛ի մեր.
զի եղիցին արժանի հրամանացն հնազանդեալ. վասն ա-
ռաւել փառաց հասանել արժանասցի. արդ՝ մարդոյն
եդաւ փոքր պատուէր՝ ՛ի ծառոյն չճաշակել. զի այնու
՛ի մեծ պատիւ ձգեն հասցէ, ՛ի վերգոյն ասացաք։
Իսկ զօրաց բզմէ հրկց եդաւ նց պատուէր՝ կալ
յանդորդար փառաւորութե արարչին իւրեանց. ՛ի մեծ
պատիւ փառց զնս բնակեցուցանէ յաներևոյթ
մեծութե վերին՝ երկնից մշտնջենից լուսոյն։
Որդ՝ ումն ՛ի վերին զօրաց իշխանութե հրշտկացն.
իբրև տեսանէր զխոստումն բարեացն ՛ի բերերար
արարչէն՝ որ առ մարդն. և մարդոյն կալ ՛ի բնանի

ա

արտչէն իւրոյ․ և զգուշացեալ պահել զպտուղոյնն․
իւրովն կենք շարժեցեալ չարին՝ չար անձնեցաւ․
ուստի և զյետոյ երթալոյ զհակառակասէր՝ զօգս
անուն ժառանգեաց։ Որդ՛ նմանձեալ չարին որ
կանէ զմարդն՛ իմաց պատրանօք՝ ի փոյց անտի։
Բան զի՛ և ասէր իսկ իմաստունն թէ․ նմանձու
բանտարկուին եմուտ մահ յաշ՛ խաբէուեն ա
պականել․ արդ՛ եկեալ մատուցանէ զխաբէուին
պատրանաց մրգոյն թշնամին․ և արդ՛ դու տես
զոր ասէն․ ոչ էր ասէ պտուղեաց ձեզ ած չմա
շակել՛ ի ծառոյն․ որով յայտ իսկէ թէ՛ ունէր
ադամ ազատուէ և անձնիշխան կամս՛ և իմնոցէ
յայլ․ գիտելով զած պտուղանադիր․ և զադմ
պտուղեալ․ թէրևս իսկաքանչ պտուղանն նէն
դուք երևեալ․ և ամենագիտին չէր՛ ի ծածուկ․
քզի քննիչէ սրտի և երիկամանց։ Իւ արդ՛ դու
տես զինչ ասէն․ թէ ձչկէք աստուածք լինիք․
զպտղաւան՛ ինն, և՛ ինեռքոյ յինքն զիշխանուէ
կորզել զանայր․ զի զնա վրիպեցուցեալ՝ հանել
՛ի խոստմանցն հնարեացի․ թէրևս հնար լիցի
նմա՝ զնր տեղին ժառանգել․ Գ ևաշքն այ՛ որ հը
մուտ և տեղեակէր ած ապէր խորհրդոյն․ քզի
և ասէ իսկ թէ․ անօրէն իշխանն իբրև ծանաւն
կեցուց․ ձեռն արկանէր և զադմ մարդիկ մեզօք կա

պէր

Պատրիկն ադամայ․

պէր. զի իբրև զնա համեն յայնմ բարեաց. ապա
հնար լէցի նմա զխոստացելան ըմբռնել։ Իսկ նք
մն նորին պատճառի խաբէլք ճաշակեցին. և ան
ցեալ զպատուիրանն՝ յանծակերպ փոյն մերկա
ցան։ Այսպէս ևանց իբրև ՚ի մէջ որդւոց հա
տուցելոց հայրաբար գթացեալ բարեգործէ.
զոր ևասէ իսկ գիրն թէ. լուան զձայն տն այ.
զի իջէր գնայր ՚ի դրախտին՝ ընդ երեկս աւուրն.
ևնք փախուցեն թաքուցեն՝ ծառախիտ տերևա
պատ լինէին. զոր անցանել զամենագէտ երե
սօքն անհնարէ. վասնորոյ ևասէ իսկ. տր ած մեր
ձայնորեմ ես ասէ տր, ևոչ ած հեռաւոր. մի թէ
մարթ ինչիցէ մարդոյ փախչել՝ ևթաքչել յինէն
՚ի ծածկոյթ իւրն՝ զի ես ոչ տեսից զնա. ոչ իսկ
իեն Ձք ևնր։ Եւ միւս ոմն հմուտ մեծութե նր
՚ի մրգերէ իւն սրբոց՝ որ ասէ թէ. յո երթայց ես
յոգւոյ քումմէ, կամ յերեսաց քոց ես յո փա
խեայց. թէ ելանեմ յԵրկ՝ դու անդ ես. թէ իջա
նեմ ՚ի դժոխս՝ ևանդ ՚ի մօտես. նայել կայ նաքօք.
թէպէտ թաքչել կարծէցին. սակայն բարերա
րին ձայն արկեալ թէ. ուր ես ադամ։ Եւ նա
ասէ. լուայ զձայն քո, ևերկեայ. զի գնայիր
՚ի դրախտի աստ. և զի մերկ էի ևթաքեայ։ Տեա
որ չափ մերձաւոր ևծանօթ էր այ, մինչ տանաձայ

ձի նին

Վասն ճաշակելոյ պտղոյն և թաքչիլն.

նին անգամ չլինել անտեղեակ. քզի բարերին յանդէտս պատճառէ. նախ ստնանձայնն առնէ. զի յոտսն քաւութեամբս հասէ միրգոյն ինքնա պատում զյանցանացն փրկութի գտանիցէ։

Իսկ իբրեւ այն չլինէր. սակայն չկամի ամբտա նել եւ հաւագինս ի դիմի հրկնել՝ հեշտականացն զինջանէ թէ. ո՞վ ասաց ցքեզ թէ դու մերկ ես. քզի կամեր ներելովն՝ անդրէն յինքն արկանել. զի քաղցրութին այն զնա յապաշխարութի ածցէ։

Իսկ իբրեւ այսու եւս ոչ զգաստացան. այլ զմի մեամբք պատճառէն թշուառացին. ապա զգաստութին ի մէջ անցեալ վճիռ հատանէր. զոր հատուցէն եւ ի հող դառնայցեն. զի այ դատաստանն ճշմարիտ է ի վր այնոցիկ՝ որ զչարն գործիցեն։

Յետ այսորիկ ապա զապստամբութի ի մէջ բերէն ամվն թէ. ահա ադամ եղեւ իբրեւ զմի ի մէնջ՝ ճանաչել զբարի՝ եւ զչար. հանցուք առ ի ծառոյն կենաց. զի մի կերեալ կեցցէ յւտն։

Նայց իբրեւ զմի ի մէնջ. ոչ եթէ աստ եղեւ. քզի չէ հական լինելով. այլ զկարծեն լինելոյ ասէ։

Որ օրինակ սուտ ածք կարծեցեալք ի մրգկանէ՝ որ կարծեցան առ ան մտութե մարդկան. Դ եւ առ ձեզզ իսկ տեսանէի. զքարշշտս զփայտս պաշտ զմոլորութի մարդկան. որ առ ադիտու

ձիս

՚ի ձեռնս նկարեցան. որ ոչ լսեն, և ոչ խօսին. ոչ
իմանեն, և ոչ շարժին. և ոչ գոյ շունչ ՚ի բերանս նց.
և թողէք ձեր զԱծ ճշմ՝ զարարիչն Քի և ՚ի անշունչ
և անմռունչ քարանց պաշտօն մտուցանէք. որ ոչ
ինչ իսկ են. վնյ և ամենատես որբոց մերձբերից հո
գացէք իբրև իմաստուն բժշկաց. զբեղ գար
մանոյն դեղ ցաւոց պատրաստեք. բանիւ քնքուշ
զգայթակղութիւն ՚ի միջոյ ՚ի բաց կորուսանել. Դ և
մի ումն ՚ինչ եծ ածուի զօրութբ հզօն ցեն՝ գոչէք
ամօլ թէ. ամբ որ զՔս եզծը ոչ արարին՝ կործեն
յերկ ՚ի ներքոյ Քից. այլ որ արար զնր զօրութբ
իւրով. և ձգեաց զՔս սքանչելի խորհրդով իւրով.
և պատրաստեաց զամենայն զերկս ամ իմաստութբ իւրով.
և որոտայ ձայնիւ, և լինի ջուր բազմութբ յԱծ. և հա
նէ զամպս ՚ի ծագաց յերկ. զփայլատակունս իւր
յանձրևս արար. և հանէ զհողմս յշտե միրանց
իւրոց: Յիմարեցաւ ամ մրդ ՚ի գիտութէ ՚ի վն
անձանց թշուառութի յղեցնել. անդէն անձամբ
անձանց՝ ամօթալից առնել զերեսս իւրեանց. և
մեծի բարկութն ոչ պատրաստեն զանձինս. այլ
այժմիկ կացէք յայսմ յանդիմանել զմոլորութի
ձեր. զի ՚ի կարգի իւրում պտղի. այլ այժմ որ ՚ի
կարգէն իսկ սկիզբն արարեալ պատմել ձեզ
ըստ իւրաքանչիւր կարգի պատմեսցուք:

Հանեալ այնուհետև զմարդն ՚ի փափկական
հանգստեան դրախտէն՝ արտաքոյ դրախտին
բնակեցուցանէր. և փակէր նմա զճանապարհս ծառոյն
կենաց՝ զի մի՛ ակնատես անգամ լիցի վայելչութե
դրախտին: Ոնդ՝ և ձր անիծեալ փուշ և տատասկ՝
հաց ցաւոց, և ադամայ մահկանացու մահ. զի
և այս մրգաստանուն նշանակէ. Զ իսկ ասէ բերին
մրգքերին Տյ. Թէ խրատեսցէ զքեզ ապստամբութի
քո. և չարիքն քո կշտամբեսցեն զքեզ. ապա
գիտասջիր դու թէ՝ չար և դառն եղև քեզ՝ թո
ղուլն զիս Տր Ած քո: Եւ միւս ոմն ասէ յոյժ.
Թէ յորժամ դարձցիս և հեծեծեսցես. յայնժամ
կեցցես և գիտասցես թէ ուր էիր: Քան զի
յորժամ դառն ճաշակայն և կասկածանաց մա
հուն մշրեալ լիցի. անթափ ՚ի մտացն յիշեսցէ
զերջանիկ ծառոյն կենաց. և հեծեծելով խնդրես
ցէ զմուտ դրախտին վայելչութե. Ք զի յանդի
ման բնակեցուցանել՝ ասացելոցդ վկայէ:
Իսկ բարերարն ոչ միայն ՚ի դրախտին. այլ և որ
արտաքոյն էին՝ չհեռանայր ՚ի նմանէ. յորժամ յան
դիման դրախտին բնակեցուցանէր: Ա իւրոյ բա
րերարութե հրամայեաց սերբէլ յՃր. ուր ՚և անդէն
հրամանաւ ակնարկելոյ արարչին՝ ծնունդ արձա
կեալ յՃր. սկսան բազմանալ ԶԸ ասելն. Աճեցէք
Ճիգ և

եւ բազմացարուք, եւ լցէք զերկիր։ Որդւոցն ադամայ անդրանիկանն կայէն անուն ճանաչիւր. եւ միւս ումն հաբէլ. որք անդէն զխնամս տն տուողին ՚ի մէջ անցուցեալ նորին խնամոցն՝ զնոյն արարիչ ճանաչէին։ Որդ՝ առեալ կայէն երկց որդին ըն ծայս նուիրեաց յարմտեաց՝ որոյ կապեալ ցո րենոյ ՚ի պտղոյ նմա մատուցանէր. իսկ Բ. այն նայեցեալ հաբէլն՝ հօտիցն գառամբք ընծայե ցուցէր պտուղ ՚ի խաշանցն մատուցանէր։ Իսկ ած ի բարոյ մարդասիրութեան խոնարհէր յընծայսն յորդւոցն ադամայ՝ մերձաւոր ճանաչէր. քանզի եւ անդէն իսկ ընտրութիւն առնէ. զոմն յիմաստութի գտեալ իմաստունի զպտուղն։ Իսկ զոր Բ եղբօրն յերկ մտութե գտեալ անդրէն դատապարտեալ դար ձուցանէր վասն երկմտութեն. եւ նա անդէն վայ մահ խորհեալ սպան զեղբայրն. եւ անդէն Տր նզովէր վնն. եւ նա ինքն անիծաւ զաւակաւն հանդերձ։ ⁂ Որդ՝ ադամայ այլ որդիս ստացեալ յետոյ. փոխանակ սպանելոյն հաբելի. որոյ անունն սէթ ճանաչիւր։ Իսկ այն սպանեալն՝ վասն արդա րութե իւրոյ կենդանի է առ այ. զի որ յոչընչէ արար զնոյն կենդանացուցանէ զնա յորժամ եւ կա մի. զոր յուշ պատմել դիւրին է ձեզ, յորժամ զձեզ ջերմեռանդն ՚ի հնոց տեսանիցեմք. աստասցուք

Պատարագն կայենի, եւ Աբելի.

ձեզ որոց արդարութին կայ եւ պահպանութին յանձինս. Արդ կայէնն նենգաւոր մարդասպն անիծաւ. վասն որոյ եղեւ հրամանաւն այ. զի օրհնեաց ած զսէթ. եւ տ նմա պտուղ էր. զի մի զաւակն օրհնեալ խառնեսցի յանիծել զաւակ մրդսպնին կայենի. Արդ՝ բազմեցան մարդիկք աշ հարկ՝ ի վր ցի. կողմանց ցեղին երկոցունց. Իսկ սեթեան ցեղին որ կային նահապետք արդարք մինչ ի դարն ութերորդ. առ որս բարերարութին մերձեր եղեւ միանգամն իսկ առ ամբողջ մերձաւորութ յանձնեալ. զի մի մոռասցեն ընտանութ լինիցին. վա եւ երկայնակեցս իսկ արարեալ զհարսն. եւ յերկարակեցս զծնունդս շնորհեաց. զի գտանեսցի վս ցանկաւէ որդւոցն եղանիցեն ի խնդիր այ. մանաւանդ զի կարեւորագոյն իսկ է գիւտ ծննդոց՝ ի կենս յրածնաց. Արդ՝ նահապետքն կարգեալք. Ադամն առաջին ածստեղծ. այս ինքն ամենսեթ. եւ ի նմանէ Ենովս. եւ ի նմանէ Կայնան. եւ ի նմանէ Մաղաղիէլ. եւ ի նմանէ Յարեթ. եւ ի նմանէ Ենովք. Սա եկաց ենովք ամս .Ճ.Կ.Ե. եւ ծնաւ զմաթուսաղայ. եւ հաճոյ եղեւ ենովք այ. նա եւ ամն նշպատացն չտեսեաց եղեալ. ի բրեւ ի բարերարութէ անտի այ սերեալ բազմացն. նոյնպ եւ յետ ծննդոցն յերկարակեցս արար. զի որք ամենստացան՝ պտմեսցեն հարք որդւոց իբրեւ պտուիրանք զգուշացուցիչք լինիցին՝ առ ի ծանօթ առնելոյ զնա այ. որպ եւ ասացաւ իսկ թէ. հարցջիր դու ցհարս քո, եւ պտմեսցեն քեզ ցծերսքո, եւ ասասցեն քեզ. որով յայտ իսկ է՝ թէ ոչ վս երկայնակեցացք. եւ ոչ վս բազմանալ ծննդոց. զի թէպտ եւ ասաց՝ ած ցադամ թէ. աճեցէք եւ բազմացարուք, եւ լցէք զե. որպ եւ յառաջագէտն մարմնական վարուցն լինելոյ ասաց. իսկ ած ոչ ի բազմելցանելն միայն. այլ անդէն եւ անդ կամէր. զի ի մշտնջենաւորն անմահութին փոխեսցի. որպ եւ զենովքն տեսանեմք յետ վարուց յերկրաւորաց կենաց. յետ ամուսնանալոյ եւ որդիս ծնանելոյ ուղղութ վարուցն՝ վերացուցեալ զնա կենդանւոյն յանմահութե վիճակն. որ ոչ վս առն միայնոյ. այլ զի եւ յքն որ ձանձրհ գործեցին այլոց. եւ ոչ բունազբօսնութե առեալ ի կեանսն. այլ զպարտ հաճոյական վարուց հատուցեալ. Այսն օրինակ կամեցեալ այ զամենեն յանմահութի փոխել. յետ աստ վայելելոյ ամցն. Այլ մարդիկ ութերորդ դարուն հնազանդեալ մահու մեղաց ծառայեալ՝ մոռացան զարարիչն. յուսակորոյսք ի կենացն անտի այ. եւ ապականեալ զուղղական ճա

Նահապետքն առաջին.

նմրհս իւրեանց. մատնեաց զնս ած՝ ՛ի կամս անձանց
իւրեանց. առեալ զոգի շնորհաց մարգարէութե
իւրոյ ՛ի նցէ. զորոց եղանակեն սարջացեալ ասէ,
որ եւորտնջալ են՝ ահագին զգուշութե նշնիկէ.
զի թէրեւս այնու յուշ առնել մարթացէ. մն
ուացելոց զիրչական զօրութիւն. որ խառնակեցան
յանիրաւ ելեալ ղաւակն կայենի, ՛ի պոռնկութիւն. այլ
անզակ վարս. ուտել մեռելոտի միանգամայն.
իսկ նր զազրացեալ ՛ի վարուց մարդկանն գարշե
ցեալ. որով եւ ասէ իսկ թէ. միանգամայն ամէն
յամբարշտութիւն կործանեցան. եւ ամ մարդ պղ
ծեաց զճանապարհս ՛ի վր երի: ✠ ՛Ի Ժամկին յայնմիկ
մի՝ միայն սմն արդար գտեալ՝ յարդարացեալ տոհ
մեն. որում՝ Նոյ անուն կոչէր. հաճոյ եղեալ այ
փրկեցաւ ՛ի նմանէ. որ հրմն առեալ նոյ՝ խնայ՝ առ
նել տապան արկղագործ փայտից՝ ըստ սմ ամաց
գործելոյ. առ ՛ի հարկանելոյ ազգին թշուառա
ցելոյ. որոյ խոստացեալ այնու հետեւ առնուլ
զնոյ հանդերձ ընտանեօքն, եւ ամ շնչականօք ՛ի տա
պանն. եւ ամենայն հձեռամբն փակեալ զտապանն:
Իւ ապա գարձուցեալ զանդունդս աւազակապ
ցամաքաւ՝ հանդերձ հասանօք արձակելով ՛ի Դից.
հեղեղասաստ ծովապատիժ բարկութե. զառ ՛ի
ներքոյս Դից ջնջել առ հսրկ ողողեալ սրբեաց.

Ր.   Ճեզ   Իսկ

Իսկ յետ սատանիցն անկելոց՝ զայրն արդար Այ
հայր երկրաւոր՝ յաւիտենագիր ուխտիւն կա
ցուցեալ․ զոր նախերկարակեացս ապրեալ․ առ
՚ի պատմելոյ ազգացն եկելոց՚ ի համ Ատականբար
կուէն պայմանն։ Այց ապա միատոհմ միալե
զու ազգին բազմացելոյ․ խորհուրդ առեալ համա
գունդ՝ երկրաբերձ աշտարակ շինելոյ անուա
նակիր․ առ ՚ի յիշատակ մշտնջենաւոր փոխանակ
յաւիտենականին Այ․ որոյ պատճի անուն յաւի
տենից յաւիտեա․ և յիշատակ ազգաց յազգս․ որ բար
ձրագոյն ազդեցութե ցուցեալ զԱստուածագործ զօ
րութին․ ՚ի խառնակեալ․ յամբոխեալ․ և զմիա
նունդ ազգն․ բզմ ազգս՝ այլալեզուս՝ օտարա
ձայնս․ անծանօթս ՚ի միմեանց՝ ՀԲ երեսս երկրէ սփ
ռեր․ զի մի այլ կամայական սահման արկանիցեն
անձանց․ այլ յաւիտենագիր սահմանացն Այ
հնզնդել գնասցեն։ Որ՚ի բաժանել ազգացն․
և ՚ի ցանել որդւոցն ադամայ՝ կարգեալ սահ
մանս Այ ազգաց՝ ըստ թուոյ հրեշտակաց Այ․ և
Քզի տարածելոց ազգացն Աստծամուաց գիտութե
ուրաքանչիւր պաշտմունս ՚ի տարրական արա
ծոց որոշեալ՝ խորհեցան յանդունդս մոլորութե։
Իսկ այրմի Աստծեղէն ազդեցութե զարթուցեալ
ամբ֊ն երանելին՝ Աբրահամ անուն Ճանաչի․ Քշ

զՆէ Ա․ մար

մարտին նոյ ուղղէ կից լեալ՝ երթեալ զհետ հը
րամանաց նորին հնազանդէր. առ որ բարբառ
արձակեալ նոյ՝ ելանել նմա՛ ի հայրենեաց իւրոց.
Որդ՝ ելեալ աբրահամ՛ ի հայրենեաց իւրոց՝ զհետ
հրամանացն նոյ գնացեալ՝ հաստովք վարեցաւ.
որ մեծ աւետեաց արժանի եղև. ճանաչել զկեն
արարչին իւրոյ կատարէր. որ եղև՝ ի մէջ ազգաց
հեթանոսացն պանդխտեցաւ՝ ըն ած ապաշտ
ովորութեց. բզմ ամօք զհամբերութ յանձն իւր
կրէր: Որդ՝ իբրև լցան նր ամք ինուսուն և ինն.
երևեալ նոյ աբրահամու և ուխտ եդեալ խօսէր
և վերանայր. դմ՝ հրշտկօք երևեալ՝ ի մամբրէ՝
զպարգևական զէկն խոստացաւ. և զորդին իւր
դալ մտանել ընդ մարմնով. առնուլ մարմին՛ ի զաւա
կէն աբրահամու. և լինել որդի աբրահամու. և
նոյ հաւատցող իւրոց լինել հայր արդարութ. և
նահապետ արդարոց զնա կացուցեալ: Սա և մրմնա
պէս իսկ զանթիւ բզմէ զխոստումն զաւակաց
ընդունէր. որով ձանապհաւ իսկ միանգամն ժան
դագործ չէին սոդոմացւոց՝ իբրատեն կուրացու
ցելովքն. այլ՛ ի չհաւնեալն՝ ի վերուցեալ կրակաբեր
անձրևս. և նոյ ծառայսա բարկուք հետ դատել:
Սա յետ այսորիկ եղեւ կատարել նմա խոստումն
զաւկին. տուաւ նմա որդի՝ իսահակ: Սա դրժ-
ծնր
երև

երևի տն աբրահմու. առ 'ի պտտրագել զփորձա
կան զոհն զի ոհկ. նոյն օրինակ և առ 'ի սահակ որ
դին աբրահամու երևեալ. զհայրենի զինքն տն
յուշ առնել: ❖ Իսկ առ յակոբ որդին 'իսահա
կայ ևս. աքնչելագոյն սանդղաձև երկնաբերձ
տեսլեամբ հնդրձ տմ հրեշտակօք՝ տրն ծանու
ցեալ երևի. երբեմն իբրև զայր սոսկագոյն. և
երբեմն գիշերամարտ մենակռիւ: Նայց մար
գարէն հրեշտակ ասէր. զոր և կարդացեալ իսկ՝
տծատես անուամբն նկատեալ արձակէ. որ հա
նգզատեսյիշտկ երևելեան տն՝ յակոբեան զա
ւակին փայլեցէ: Իւ այսպ ասէ ընտելական և
մերձաւորագոյն յաձախէ զերևելն. մինչև հե
Թանոսաց Թգրցն հնգնդի տեսլեամբն՝ առ 'ի
պահպանուն իւրոց ծանօԹիցն. զորոց և պատ
մէր իսկ՝ Թէ կշտամբեաց զԹգրս վս նց՝ չմերձե
նալ յօծեալս. յայտ արդլ Թէ արդարև բաժին
տն յակոբ, և վիճակ ժառանգուե իւրոյ իէլ: Որոց
և զտմ ծմկս զհետ երԹեղ օգնականուե առնել լով.
օրհնել աձել ըզմխիԹարացանել զզաւակ նց 'ի պանդխ
տուե. Զոր և յետոյ եգիպտացոց իջուցեր զնս.
առ հաց 'ի բերան սովոյն. պատձառ լինէին ը.
Է. նհպատն յաբրահման գարէն լինէին ամբ 'իբրև
չորեք. Հ. և Է: ❖ Եպա ամդեր տեսանել ըզարձրա

ձիԹ գոյն

գոյն զուարթուն շնորհաց մարգարէին Տեառն յերկրին
եգիպտացւոց. զի զսերմն բանաւորն եղեալ կա
լանաւոր. հանեալ վերացուցեալ յայտնի արա
մարգարէական արուեստիւ՝ Տէր եգիպտացւոցն
կացուցին։ ❦ Յետ այսորիկ բազմացուցեալ զժողովուրդն
իւր՝ յերկրին եգիպտացւոց. եւ ետես զնոսա նեղելոյ
՛ինչէ։ Երեւէր ասէն մեծ ՛ի ժողովրդեն եբրայե
ցւոց. Ու որ կարի հաճէր եւ արժանի գտեալ Աստուծ
ային խորհրդոյն. որոյ անուն Մովսէս Ճանաչէր.
երեւեալ նմա ՛ի քորեբ լերինն՝ բոցա նշան բորբո
քեալ մորենոյն. ծանօթս տուեալ մովսիսի ՛ի հայ
րենեաց անտի. եւ զէական անուննն իւր Ճշմարտեալ՝
առաքեալ զնա յեգիպտոս. Ու որում եւ զգի ազգի
հարուածովք տանջեալ զեգիպտացիքն առ՛ի
խրատ։ Նա հանեալ զիսրայէլացիսն հովանացեալ
ամպովն, եւ սիւնաձեւ լուսովն. եւ բոցաւորեալ հրոյն
սպասաւորելեօք. հերձեալ զանդունդս ծովախորս
առ զանելով զեգիպտացիսն. եւ անցուցեալ զժ
ժողովուրդն՝ հանէ յանապատ. զոր եւ նշանագրեալ
վայելեցուցանէ. տանի ՛ի քորեբ. եւ հանէ զնս
՛ի լեառն սինեայ. եւ անդ ՛ի վերայ իսինական լերինն
ամպայարկ Աստուածատուր խորանն հարեալ. յորում
եւ գունդ սիւնաձեւ Ճառագայթաձիգ. եւ Ճեզ. եւ մա
ռախուղ որահականաձեւ շուրջ զլերամբն պատեալ
անդ-

Ճւ

Երեւումն Տեառն ընդ Մովսէսի.

անդ բանականք բիւրաւոր հրեշտակաց. անդր այնու
հետեւ կոչեալ զմնացեալս՝ յանդիման առնել մեծա
կերպ տեսլեանն. որոյ յառաջագոյն նկատեալ.
եզրապատուանդան ոտիցն կապուտագոյն ակա
նակերպ աղիւսանման. զմետ Քնագոյն ջինջ. առ
՝ի յիշեցուցանել զգործ կաւոյն՝ եւ զծումն. եւ զզ
լուծենի սիրտ խստերախ ժողովրդեանն. Ե՛րիփտց
աթոռոյն. եւ շուրջ զնովաւ հուր բորբոքեալ:
Ո՜վ որ միշտ լսէ. միշտ լուրէ. միշտ տեսէ.
միշտ բանէ. միշտ զօրութի է. հոգի կենդանի.
հուր կիզելոյ. լոյս անփոփոխելի. փառք անպա
տում. անքննելի տեսիլ. անբաւ մեծութի. Երեւէր
նմ՝ որ չափ զի նք հանդարտել կրիցեն տեսլեանն:
Յետ որոյ քննիցին հնչիւն ձերովքն՝ ինքնատես
երեւի. եւ ամ ժողովրդեանն եկեալ յանդիման երեւէր
՝ի տեսիլ՝ հուրբ բորբոքեալ. իշխող բարբառոյ
տալ նմա պատգամս պտուիրնց՝ գրել ՝ի քարեղէն
տախտակս ձեռին նոյ. զի յիրենց նոր երկիցեն. եւ զ
պատուիրանս նոր պահեսցեն: Եւ ասէ ցնա թէ. գամ
ես յամպոյ յանդիման լինել ետեղացուցոյն՝ խօսել ընդ
քեզ. զի հաւատասցեն քզ: Եւ երեւեցու կոչք քրովբէ
իւք. եւ սիւն ամպովք մէգ խաւն հրով: Եւ երեւ ելնա
երկիցս անդամ կալ առջի տն ասէր՝ թէ գտի
գթութի ՝ի քէն՝ երեւեցո զերեսս քո ինձ. զի գի

 տա

տայէց զանուանս քո. քզի ողորմութե՛ գտի ես՛ իքէն։
Ասէ ցնա տր թէ. դու ոչ կարես տեսանել զե
րեսս իմ. զի ոչ գոյ մրդ որ տեսանէ զիս՝ և ապրի։
Նայց դնեմ զքեզ՛ ի փապ վիմիդ. և անցուցա
նեմ առ քև զփառս իմ. և եցոյց նմա զի գթածէ
և ողորմած. և երևեցաւ նմ խոնարհութբ. զի նք
մի մեկուսցին. այլ ապրեսցին և կեցցեն. և էր՝ որ
տմ իսկ ժողովրդեանն եկեալ յանդիման երևէր.
և էր՝ որոյ զբարբառն իսկ առ հորկ լուեալ. մէջ
գեա՛ իմովսիսի բանս՛ ինքն արկանէր. և այնմ եր
եկ(ո)թս առնել՛ իւրբինն աւուրս բզմս, և ականա
տես եղեալ. և զօրէն զհոգւ մատեան դիւանին
զեռան արթ՝ ուսուցանէր զորդիսն իէլի. որոց
և պտուիրանս իսկ իւրադիրս շնորհեալ. որում
և զխտապատուհն լինելն մովսէսի տայր. ցուցա
նէր և՛ ինմանութս ինչ. անտարբական խորան.
զոր տեսեալ մովսէսի, և հնդ ձ որդովքն իէլի գրծ
իցէ խորան նիւթական՝ եւ օրինակի ցուցանել
ւոյն. որով բնակիցէ տծ՛ իմէջ նց յորում և հա
նդգախոս իսկ ը մովսիսի եղեալ՝ բխուրդտիկ օրի
նացն կարգելոց. և ը նոսին հնդգորդել յօթև
նս անդրին. և ահաւոր գործոյն նշնգործու
թարեալ հաստուցել՛ իխոստացեալսն։ Իւ եղել
ը նս յանդրոտի անդ. և շրջեցուցել զնս անդ՝ ամս

իւ.

Տեսիլ Մովսէսի.

ես․ վսն զի մատուցուսցէնց զսովորութ գեղեցկաշու-
քարոզչութեանն․ զի թերևս կարասցեն սկսանիլ
փարատել ՚ի հեթանոսական անտի ուսմանց անտի՝
որ անմտութբ ներկեալք էին․ զի այսպէս ածեալ
զմտաւ՝ թէ հանեալ զնս յօրէն և գիտութեանց՝
սովորութբ հրէիցն․ փութացէ ձեր տանիցի զնս և
յեհ հարեցք․ զնս տեսեալ՝ ևս առեալ բարբառքին ՚ի
հարիս․ զոր օրինակ՝ որք զհուր տեսեալ՝ ևս հարա
գոյն հրդեհ հարկանիցեն․ այլ նախ քերեսցէ
զաղտն հնոցեալ․ և ապա պղծալից աղցին քանսա
ցեալ՝ զնս խլեց տարեալ բերեսցէ․ և զնս անդ բ°ր
նակեցուսցէ։ Մակ առեալ շղթեցուցեալ զնս ը
անձուն՝ խնքնատեսս ՚ի լերինն լինելով․ և աղցի
աղցի նշանօք արուեստիւ ՚ի ձեռն մովսէսի
զմաւակն աբրահմու հրհանգէր երկնից հացիւն․
մանանայիւն քաղցրութե զնս կերակրէր․ ջուր ՚ի
վիմէ բղխեալ՝ ի ծարաւս՝ վտակս հոսեցուցա
նէր․ և լուսամարդի տեղացեալ զքանակօքն՝ զխա
փագան հարեալ ցուցանէր։ Որ անդէն իսկ բար
կացուցեալ և դառնացուցեալ զարարիչն․ մինչդէ մը
սովորութեն չարի․ փոխանակ բարերարին տայ՝ որթ
կանգնեալ՝ նծ անուն եդեալ՝ և փրկիչ կոչեցել․
վսյ բարկութ ՚ի մէնջ եկեալ՝ սատակեաց անթիւ
զօրս բազմութե ՚ի ժողովրդենէ անտի․ վսյ հրմն է

լա

լանէր՝ չմտանել յերկիրն խոստացեալ։ Որդ՝ անկան
սատակեցան ամենքն առ հասարակ յանապատի անդ. ազգն
դառնացող եւ անօրէն ժողովուրդն իսրայէլի։ Եւ
մեծ մարգարէն մովսէս. հրամանաւ այ՝ ելեալ՝ ի լեառն,
եւ անդ մեռանէր. որ մինչեւ ցայսօր զգերեզմանն նր
ոչ ոք կարաց գիտել։ Եւ սերովբէք բարձեալն յա
նապատէն. որք ոչ գիտէին զնորա անդ մեղաց չար.
Որդ՝ ի վէմ նա պղնձի ընտիր, կացուցեն զօրա
վար եւ առաջնորդ՝ հրամանաւ այ, մեծն մովսէս.
որ կեցեալ անուն ճանաչէր. որ առեալ յանա
պատէն զաբրահամեան զաւակն զորդիսն իսրայէլի.
խաղաց գնաց յերկիրն խոստացեալ նոցա. ի լեռն քակեաց
զազգս. է. ամբարշտացն. եւ զնոսա ածեալ բնակե
ցոյց՝ ուր եւ տեղին երեւեցուցեալ։ Նախ յանուն
տն տաճար շինեցին. որ յայտ իսկ էր՝ ի հրամանէն
այ. անդ միայն իշխել մատուցանել զողջակէզս
պատարագս. ուր բնակեալ էր ածն՝ ի մէջ մարդկան։
Եւ անդ յօյցեն նմ դատաւորս. որ ի այ կեցց դա
տէին զնա՝ որ եւ ելին հոգւով մարգարէութ. եւ էր
զի ամս մէջս արարեն նմ. Իբրեւ մեռանէին դա
տաւորքն՝ դեռ ամբարշտեալ յայ՝ դեց պաշտօն
տանէին. եւ պատկերաց երկրպագանէին։ Սորոյ
անդէն մատնեին զնա ի ձեռս օտար ազգաց, եւ
հեթանոս թագաւորաց՝ խրատել զնա. Յետ այսորիկ
ինք

ինքեանք իսկ խնդրեցին յԱյ Թգր: Յորոց միջի
յարեաւ Դաւիթ, որ լինէր հոգւով սրբով՝ որում
վկայեաց եւ Թէ· գտի զԴաւիթ որդի Յեսսեայ·
որ արասցէ զամ զկամս իմ· եւ կանգնեաց նա զա
թոռ նր, եւ զաթոռ զՔի նր: ⁘ Նւ ապա գծ·ան
գրեն տեսանել՝ ի պարգեւական շրին՝ գունդս
գունդս մրգրեականս· որք եւ տեսանօղք կոչէ
ին՝ վս ամենակերպ յայտնութեան պտհելոց· որք
բարձրագոյն պտմէին իշխական տհմին· Եւ իւր
աքնչիւր կարգի իւրեանց· եւ արքայ իսկ Դաւիթ՝
զհամ տակալ տէրութին երգեց Թէ· տր տր մեր՝
զի սքնչելի անունքո յամ երկ: Ոչ ինչ կաւօք
տեսեալ՝ իբրեւ զզօրավար պայծառագոյն· եւ ոմն իբ
րեւ զայր մի՝ ի դատողական աթոռ դտւր՝ իբրեւ
զորդի մարդոյ· Իէ ամպս Դց եկեալ զհին աւուրցն
տեսանէ: Իսկ այլում իբրեւ զայր մի՝ ի վերս եղա
նոյ· զոր եւ ասէ իսկ թէ· տեսի զտր· զի կայր՝ ի
վր սեղանոյ: տեսանէ ս զի Թէ պտ եւ այլ տե
սանի՝ տր ձանաչի: Նւ միւս ոմն եւ սքանչելա
կերպ· թէ տեսի զտր՝ ի վր աթոռոյ բարձրացե
լոյ· եւ վեց թեւէն սրովբէ ագուցին՝ շուրջ զտրն·
ուստի ամ ամենեքեանն իմանալի· Դ եւ այս իսկ աս
աբրահամ· անհմի եւ յանձախագոյն տեսիլս արա
եամ զաւակին նր· զոր եւ ասէ իսկ մրգրեն՝ իտէ·

Թէ ես տեսիլս յաճախեցի, և ՚ի ձեռն միջնորդէից
նմանեցայ։ Որ բաժանել ազգացն, և խառնա
կել լեզուացն. և ճշմարտել որդւոյն աստուծոյ. կար
գեաց սահմանս ըստ թուոյ հրեշտակաց աստուծոյ։ Որ և
հրեշտակացն իսկ ինքն պատուամարտն ցանկալոյն դա
նիէլի զեւրքէնչիւր սահմանացն. զոր եբարերա
րին աստուծոյ հարկանելով. ՚ի պարկուն զողորմութիւն յի
շել. զի ՚ի պիղծ դասուցն. և ՚ի պատրանս դիւացն
ապականեալ. անուշահոտ օգնութեամբ զազգս մարդ
կան աներկիւղ պահեսցեն. առ ՚ի խարդարել
՚ի գիտութիւն աստուածոյ. զոր և երանելոյն դաւ
թայ՝ զչափ առնել պատմէր թէ. Բանակք հրեշ
տակաց տեառն շուրջ է զերկիւղածովք իւրովք,
և ապահէ զնոսա։ Եւ մեծն յակոբ թէ. հրեշտակն որ
պահէր զիս ՚ի մանկութենէ իմմէ։ Եւ ամենայնիւրն
թէ. հրեշտակ իմ երթիցէ առաջի քո՝ պատրաստել
զճանապարհս քո. որոյ պահպանութիւն առ ՚ի ծանօթ
առնելոյ աստուածոյ գիտութեան. զմխանկն ազգ
ան բաժանելոյ՝ զանկեալն յերեսաց աստուծոյ. զի թէ
րեւս երանելի արարածովքս՝ ծանօթք աներեւու
թին աստուծոյ լիցին. զի արար ՚ի միջի արենէ զամ ազ
գս մարդկան՝ բնակել ՚ի վերայ երեսաց երկրի. հաս
տատեաց կարգեալ ժամս և սահմանադրութիւն
բնակութեան նոցա՝ խնդրել զաստուած. զի թերեւս զննիցեն

զնա եգտանիցեն. զի աներևոյթք են ՚ի սկզբանէ
տէր յարարածոցս իմացեալ տեսանի. զի տէրն որ
ժամանաւորաց իւրոց մերձաւոր էր. նոյն օրինակ և
՚ի տէրէն տէր պահպանութիւնք. զի ուր տէրն է՝ անդ
տէր բանակք հոգեղինացն են. Դ Եւ հայրապետին յա
կոբայ՝ ը յայտնութեանն եղելոցն առ նա՝ միան
գամայն իսկ ՚ի միջի լինէր հրեշտակախառն բանա
կացն. ք զի կարգեալ էին հրեշտակքն ը նմանութեց.
առ ՚ի պատգամաւորութի մարդկան. կամօք մար
գարէին այ. որ առ վեց թևեան սրովբէիւքն
իմանալին. քզի ոչ եթէ մարմնեղէն թևաւորք՝
այլ ը նմանութե. որք երբեմն բնաւ իսկ սոսկա
գոյն իբրև զմարդիկ հրեշտակքն երևեալ. քզի առ
աբրհմու և առ ղովտաւ՝ մարդկօրէն իսկ զար
մանեալ: Եւ առ դանիէլիւ իբրև զայր մի երև
եալ. նոյնպէս երբեմն առ գեդէոնիւ՝ թանձրա
գոյն տեսլեամբ: Իսկ զաքարիայ՝ հեծեալ ՚ի մէջ
լերանց ետես: Եւ յեսու բնաւ իբրև զմի յան
կարծագոյն. որում և աներկիւղս հարցանէր.
՚ի մերոց իցես ա…, թէ ՚ի թշնամեաց մերոց. ապա
տեղեկացեալ թէ՝ զօրավարն զօրացն այ. անկեալ
ծր պագանէր: Նոյն օրինակ տէր հրեշտակատեսացն.
Ճշմարտագոյնս հեռիմք այսու հետև զհոգեւո
րական ազգին. զտէր մարդակերպ նմանութիւն առ

ձկէ

մար

մարդիկ եղեալ․ առ ՚ի պատգամաւորութիւն սպասա
ւորութե՛ կամօք մարգարէիցն այ․ առ ՚ի պաշտօն
ժմկաց ըստ իրաց իրաց ինչ ընծայելոյ․ և ոչ հանա
պազակիր զնոյն նմանութիւն յանձին պահելոց․ զա
րոյց զան տարրական անձինս մրգրէն իսկ գու
շակէ Թէ․ ո՛ արր զհրեշտակս իւր հոգիս, և զպաշտօ
նեայս իւր ՚ի բոց հրոյ․ զի հոգիքն հարկաւորք
որք առաքին իսպասաւորութիւն ժառանգաւորացն
փրկութե․ Այլ և անպատում եղեալ մովսէսի․
զի մ՛լէ անզգայ արարծքս հոգիքն մտաւորք և ըա
նաւորք հմրեսցին․ այլ ծառայական սպասուորութե ին
քեանք իսկ բարձեալ ըերրիցեն զհրմնս մեծութե
փառացն այ․ Նայց մե արարչն ընութե նշ՝ անդամա
՚իվերուստ իսկ մրգրէքն բարձրագոյն գոչէին
Թէ․ արար զհրեշտակս իւր հոգիս։ Ու միան Թէ․
եսեմ զրի զամ որ հաստատեցի զՔս եզեր․ որոյ
ձեռք հաստատեցին զտմ զօրս Քց․ բայց էին տար
րաւոր․ ապա երևելիք և ոչ աներևոյթք․ և ոչ
առ հարկ, և ոչ ումեք երևեալ։ Ասկ Թէ արար
լոցն այսպիսի․ որ չափ և ա[illegible]ել բարձրագոյն
անարար և անմատոյց աներևոյթ բնութե է ակա
նեն այ իմանայցի։ Որով զամ ածատես կարելոցն
միայն մարդահոնի նմանութք երևեալ ըստ իւրա
քանչիւր ժմկի․ որ ՚ի բարբառոյն և ՚ի հրմնացն

իսկ

իսկ ճանաչի թէ՝ մարդակերպ երևէ՞ · քզի՝ և ը̄
մարդկան խօսէր · վա̄ հրաւիրելոյ՝ ի տեսիլ բար
եացն խոստացելոց · և ոչ միտնջենաւոր զնոյն
նմանութ̄ եանձին պահելոյ · այլ նա բաւական է
նմանութեամբ ճշմարտութ̄ ցուցանել · որով ա̄մ
դժուարինքն դիւրինքեն՝ և անհնարինքն հնա
րաւորք · կարօղէ ա̄մի, և տկարանայ նմա և ոչ
ինչ · զօրմէ տեսանօղք բարձրաձայն հնչէին · զի
՚ի չափ̄ր յայտնութ̄եցն՝ զանչափն աներևոյթն
ճանաչէին · և առ ժամայն տեսլ̄եան՝ զէ ական
զօրութ̄ին գիտէին ա̄ կարի իւրե̄նց · զոր և հայրա
պետն աբրհմ՝ ա̄ր և դո̄ւոր ա̄մի կոչէր · և մեծն
մովսէս՝ էական ա̄ծ և արարիչ ամե̄նեցուն · որով
և ցանկացեալ խնկէր զփառսն տեսանելոյ ։ Օի
ա̄մ իսկ մրգրէքն տեսանօղքէին ։ Մի̄ն թէ ա̄ր
ա̄ր ատաքեաց զէս և հոգին ա̄ր · և թէ՝ բերան ա̄ն
խօսեցաւ զայս · ապաքէն որ՝ իբերանոյն լսէր ·
և կերպարանացն ականատես լինէր ։ Եւ ա̄մ
պաշտամանս մատուցեալ աւսէր · ա̄ր ա̄ր, ահաւա
սիկ խօսել իսկ [illegible]տեմ զի մանուկե մես · տե
սանես աւաւսիկ զյանդիմանն ցուցանէ · և ա̄մ
իսկ հր̄մանաբերքն՝ ի բրև յերեսաց ա̄ն եկե լ բար
ձրաբարբառ ընթ հանուր աղաղակէին ։ Մի̄ն թէ
սաաց ա̄ր զօրութե̄ց · և ա̄մ թէ՝ հրամայեցի ա̄ր

ճլթ ամէ

ամենակալ: Իսկ ամովսական բարբառովն միան
գամին իսկ ճանաչի՝ որով ասեն թէ. ոչ արասցէ
ած իրս ինչ. եթէ ոչ յայտնեսցէ զխորատն մար
գարէից իւրոց ծառայից. և արդ՝ յայտնիեն այսու
հետև ասացելովքս թէ. և նախաստեղծ մրդոյն
զնոյն նմանութի երևեալ իսկզբանն. Ը և առ յա
պայ ամ ածատես կարելոյն զնոյն պահել՝ զն մի
օտարագոյն իսկ. զի յածատես հօրէն որդոյն
տեղեկացել գիւրագոյն պատճառիցին իբր ընտե
լինի. և զլուծն ունկանն՝ և ակամբ և ունկանել. Ը
և երանեալն ևսիրելին այ արդարն Յոբ. որ ասէր
ցած թէ. 'ի լուր ականջաց լսէի՝ ի քէն յառաջա
գոյն. բայց արդ ևակնիմ ետես զքեզ. ցոր և ա
սէր ած. պնտեմ իբրև այր զմեջս քո. մի հեռի
այլ ինչ երևել առ քեզ. քնզի և ի սկզբանն իսկ ը
ազդեցութ երևել ած. զոր և ասէն իսկ թէ. ը
պատկերի այ արարար զմարդն: Եւ ամյանից ը
նմին նմանութեց ած փոյց երևել. զոր և ասէր
իսկ նախամայրն թէ. ած փոյց երևեցաւ հօր
մերում աբրահամու: Եւ ա[...] տր սաբաւովթ,
և ած ամենակալ կոչէ ինն: Եւ արդ զերևելն այ
ը նմանութ մարդկան. այսպէսն ը կարողութե
տեսողացն իմանալին. և ոչ եթէ անչափական
բարձրութիւն այ սահմանաթաքոյց ևկողմնափակ

Ճխ ի

իցէ․ և երբէք երբէք յիւրակայ անսահմանած
յայլ սահմանս երևել գոյցէ․ որով լի՛է ա̃մ․ այլ
զինջանելով և հնարաւորութ՝ ընտելացուցանէր
նմանութեքն․ զի մերձաւորս և ա̃ծամուխս և յան
գիմանատեսս Ճշմ̃ կերպարնացն պատրաստիցէ․
ք̃զի՛ ինմանութէ անտի՝ ապաքէն լինի Ճշմրտութին
խնդրելի։ Որով և մեծն մովսէս՝ ցանկիցէն հայէր․
զի թէպէտ ձեռն ՚ի ձեռն․ և բերան ՚ի բերան․
և յանդիմանախօս ը̃ ա̃յ՝ մովսէս Ճանաչիւր․ սակայն
Ճշմ̃ գեղոյն փութայր հանել․ ասելովն ցա̃ծ՝ թէ
ցոյց զանձն քո։ Նա և արդ տես զպ̃տսխանին․ թէ
ո՛չ գոյ մարդ որ տեսանիցէ զա̃ծ և ապրիցէ․ և
ապա սակաւիկ ինչ նշանաւ նմ̃աւ աձե̃ն զհայցօղն․
և զընդանկանն աներևոյթ պ̃ահել։ Տես զի անտեսա
կանէին՝ ՚ի կարողաց․ և անքննականն ՚ի քննողաց՝
ը̃ աւանձնական կերպարնացն․ ք̃զի ո՛չ է թէ կեր
պարանք ինչ տարրականք իցեն նմանութին․ այլ
աւ ժամայն տեսիլ։ Իսկ Ճշմարտութին բնակութ
գոյական․ ք̃զի և մովսիսի նմանութի օրինական և
տարրական խոր[illegible]ուցեալ․ ը̃ որում կազմեաց
խորանն նիւթական։ Իսկ եզէկիել տա̃ր օրինակ
տաճարի․ նոյնպ̃ և առ̃ջին մ̃դյն ՚ի նմանութի ան
տարրական երևել ա̃յ․ զի արասցէ մ̃դ տարրա
կան՝ ՚ի նիւթոյ՝ մերձաւոր Ճշմարտութե̃ն․ ք̃զի ա̃ծ

Ճիսա ան

անզղջական բարերարութեամբ իւրով կարգէին առաջին մարդոյն. մերձաւոր եւ Աստուածամուխ լինել Աստուածական վայելչութեան։ Եւ մի ըստ միոջէ առատապէս հոգւոյն Աստուծոյ հեղեալ ՚ի վերայ դասադաս եւ գունդագունդ մարգարէիցն ՚ի մէջ իսրայելական տոհմին՝ որք ըստ կամացն Աստուծոյ պատուիրէին իւրեանց ազգացն՝ պահել զգուշութեամբ հրամանացն Աստուծոյ. որ ազգ էին ընտիր. եւ պատուէր առին չմերձենալ եւ չխառնակել յայլ ազգիս ՚ի տոհմս հեթանոսաց. զի մի՛ ուսցին զմեղս նոցա։ Իսկ նոքա խառնակեալք թաթաւեալք խնամութեամբ ընդ նոսա. առին ուսան զամենայն պաշտութիս նոցա. թագաւորքն եւ իշխանքն խառնեցան. վասն որոյ տրտունջ առեալ մարգարէն գոչէր թէ. խառնակեցան ընդ հեթանոս՝ եւ ուսան զգործս նոցա. ծառայեցին կռոց նոցա, եւ եղեւ նոցա ՚ի գայթագղութիւն. զոհեցին զուստերս եւ զդստերս իւրեանց դիւաց. եհեղին արիւն ամբիծ. արիւն ուստերաց եւ դստերաց իւրեանց զոր զոհեցին կռոցն քանանու։ ❦ Իսկ տէր Աստուած ՚ի ժամին զի հարկանէր զձեռն եգիպտացւոց՝ վասն զի հանցէ զնոսա անտի. կոտորեաց [illegible] զամենայն անդրանիկս եգիպտացւոց, եւ փրկէր զնոսա անտի։ Եւ ապա եդեալ ուխտ ընդ հարս նոցա. նուիրել զորդիս իւրեանց զանդրանիկս՝ տեառն Աստուծոյ իւրեանց։ Ընդ փոխանակ այսորիկ՝ առեալ զորդիս եւ զդստերս իւրեանց՝ դիցն

հեթանոսաց զոհերին։ Նագրինս չինել յծրին՝ զոր
որ ած իւրեանց անուանեալ՝ վրձակ ժողովուրդ
իւրոյ կոչէր. Նոքա պատկերս կանգնել փոխանակ
նր՝ քարանց եփայտից ծր պագանէին ընդ նր. եւ շա
ղախեալ յծր յարենէն՝ որ պղնկել իգեւին յա
ճախեցին զպղնկուն մարմնոյն. որով պղծել
'իգնացս իւրեանց։ Ոչ 'իմաանելն նց յծրն զոր եւ
նց. հրաժեաց ընդէլ զանօրէն ազգսն որ էին յծին՝
զոր ոչ սատկեցին. այլ դաշնաւոր եղեալ՝ ուխտս
հաստատել ընդ ազգսն անօրէնս. ընդ որում միաբա
նեալ ժողովեցին զամբարշտուն։ Ոչ ած վրեժ
րեալ նց եհան զբուն բնակիչս ծրին՝ իբնակուե
անտի։ Իսկ աք մտեալ զնոյն գործ միաբանու թե
գործել օկսան՝ իւրեանց թգրօքն. եւ իշխանօքն եւ
քհնյիւքն հնգրձ՝ զայն սկսան գործել. վսյ տնս
վն առաւել գթոյ մրգսիրուե իւրոյ՝ առաքեալ
առ նս զմրգրեսն՝ ապաւինալ եմյն պատգամօք.
զի դարձցին յանօրէնութե գնացից իւրեանց. եւ
պաշտեսցեն զած արրից տմի. որ վս իւրոյ մար
դասիրուե գթա[illegible] ողորմէր 'իւր չարուե նց. որ
մրգրեւն որտնջէր զնգէ թէ. փայտին ասացին
հայր իմես դու. եքարին թէ՝ քո իսկ ծնեալ զիս.
եդարձուցին յիս զթիկունս, եոչ զերեսս իւր
եանց։ Որդ չար եանմիտ ազգի կուրացելոցն.

յարուցեալք ՚ի վ՟ա մրգ՟րէիցն՝ քարկոծել եւ սպա-
նել. եւ այնչափ կոտորել զն՟ս. մինչեւ աղաղակել մար-
գարէի միոյ. Թէ ես միայն մնացի. Եւ առեալ
զմրգ՟րէ ոք անուանն. կարդալ՝ սուտ եւ ս՟ք վայրա-
հար քրմանց: Նա եւ ծածատես մրգ՟րէքն ճշմա-
րիտք. որք ճշմարտութ՟ք պատմեցին ն՟ց զգալուստ
ճշմրիտ որդւոյն ա՟յ յա՟ւ մարմնաւորութ՟ն հնդրձ.
որ դասաւացող ազգին՝ եւ զայն չկամեցան լսել. զմ՟ս
առաւել զմահն ՚ի վ՟ա ն՟ց զօրացուցեալ՝ զի եւ մի ոք
ոչ մնացել զոր ոչ սպանին պէս պէս տանջանօք:
Այս բարկացեալ տ՟ն ա՟յ ՚ի վ՟ա ժ՟ղվրդ՟ին՝ գարշե-
լի առնել զժողովուրդ. մատնել զն՟ս ՚ի ձեռս հե-
թանոսաց. զի զորոց սիրեցին պաշտել զդիսն. եւ ՚ի
նոսին պոռնկեցան. զնոսին տանջէին եւ թշնամա-
նէին եւ գերէին ՚ի վ՟ա յարուցեալ՝ մատնեաց ՚ի ձեռս
ն՟ց. Դ եւ ասէն իսկ Թէ. մատնեցի զն՟ս ՚ի ձեռս հո-
մանեաց իւրոց հեթանոսաց. եւ տիրել ն՟ց ատելեացն
եւ թշնամեաց նեղել զն՟ս ՚ի ներքոյ ձեռաց ն՟ց. զի
թէ եւ բ՟զմ անգամ փրկել զն՟ս ՚ի ձեռաց նեղչացն.
սակայն յետ եղանելոյ ՚ի ներզո[illegible] անտի՝ ՚ի նոյնն
յանձախեցին՝ դառնացուցանել զա՟ծ ՚ի խորհրդս
իւրեանց. եւ կորացան յանօրէնութ՟ իւրեանց. ապա
հայեցեալ ՚ի ներզութիւս ն՟ց՝ ՚ի լսել ձայնի աղօթից
ն՟ց. յիշել զուխտն որ ը՟ հարսնէր. եւ գթացեալ ա՟ծ

(Կոտորումն մրգ՟րէից եւ գերութիւն բաբելոնի)

բզմ ողորմութե իւրում. և ետ զնա ՚իգթութիւս
առաջի ամ գերչաց նց. փրկել զնա ձն ձյ, և ժո
ղովել ՚ի հեթանոսց դարձուցել զնա ՚իգերութեն՝
յետ ամացն եօթանասնից. յՁրէն բաբելոնի. ՚ի
կողմանցն ասորեստանի: Շինեաց զաւերակն
վերստին, և նորոգեաց զտաճար անուան իւրոյ.
ետ զմրգրէութին, և դարձոյց զքհնյութին. և նո
րոգեաց միւս անգամ վերստին զամ. և անդէն
իսկզբանն ընծայեցոյց. զոր յետ անցանելոցն յա
ւիտեանց՝ կտրեաց միածնաւն իւրով. զի ոչ է
թէ յետոյ իմացեալ ամենագիտին՝ գայր երևել
որդին յա. և բարձրացուցանել զմարդիկ՝ ՚ի փառս
աւագունէ. այլ ըս առաջ ասացուն իսկզբանն՝
կտրեաց ՚ի վախճանի. զի խորհուրդն ծածկել
առ ամ յազգացն յաւնից. այժմ յայտնեցաւ
սրբոց իւրոց. զի նմանութիւք երևեալ առ ժմն
արդարոցն՝ գուշակք ճշմարտութե յաւիտենա
կանի որ գալոցն է որ լինին: Ոի բզմ մասամբ և
բզմ օրինակօք՝ կանխաւ խօսեցաւ ած ը հարսն
մեր մրգրէիւք. ՚ի վախճան աւուրցս այսոցիկ խօ
սեցաւ ը մեզ որդւովն. որ է ժռնգ ամի. որով և
զյաւիտեանս արար. որ է լոյս փառաց և նկա
րագիր էութե իւրոյ: Տեսանեմս զմասունսն և
զօրինակսն, և զմրգրէսն յանձախագոյն. և ած մի

ձխե որ

որ վս միոյ միածնին իւրոյ խօսէր։ Ասաց մրգրէն
՚ի գիմաց տն Թէ. ես եմ տծ. և չէք այլ ոք՝ բաց
յինէն. որ պատմեսցէ յառաջագոյն զվերջինսն
մինչև եղեւ լիցեն. և միանգամայն կատարեսցին. զի
խորհուրդն լռեցել ՚ի ժմկս. և յայտնել մրգրէս
կան գրովք. վս միայնոյ իմաստնոյն այ։ Պետ
իսկ յորժամ ինքն եկել փրկիչն որդին այ՝ յայտ
նեաց առ աշակերտսն Թէ. երանիէ աչաց ձե
րոց՝ զոր տեսանէքդ. և ականջաց ձերոց՝ զոր լը
սէքդ. զի բզմ մրգրէք և արդարք ցանկացան տե
սանել զոր տեսանէքդ, և ոչ տեսին. և լսել զոր
լսէքդ, և ոչ լուան։ Տեսանես զի աղգեցուցինք
է ինն. նմանութիք ճշմրտ կերպոյնցն քի. և վայրկենի
նմանութք՝ ՚ի մշտնջենաւորս կերպարանս փութայ
ին հասանել։ Զոր և օրէնքն մովսիսականք տմ
իրոք՝ զհանդերձելոցն նշանակել փայլէին. քզի
իբրև եթէ տծ զհամ՟ստագործ զմեղօն տարա
ծեալ. և որով մահն Թգրեալ՝ առ հորկ կլանէր,
յգմ մէջև ցմոխեւ. և ՚ի մտաւացսն դարձուցեր
զկենսաբեր մելետեան առաջագէրս. Դ և հուր
իսկ մոլեկան հրդեհն՝ որ ապականեսցէ զերբինս
եղգաշտս. արձակեալ այնու հետև ՚ինէրքս զօ
րէնսնիբրև զհեղեղատ սաստիկ շիջուցանել զայն
համատարած. վիոյ և ասէ իսկ. թէ տմ որ արտա

ցէ զայս՝ կեցցէ՛ ի նոսին. Դ ադամայ թէ ճաշակես
ցէ՛ ի ծառոյն՝ մահ սպառնայր. ուսուի ևթ փրկեց
մահ. նոյնպէս և զօրինացն ասաց. թէ որ արասցէ
զայս՝ կեցցէ՛ ի նոսին. որով և չէ՛ ջալ իսկ մահ. քանզի
և օրէնքն իսկ ստուերագիր յօրինակատրն. քն՝
կորուսին զմահ. որով և յայտ իսկ արարեալ զծածկա
ցեալ զմեղսն. և՛ ի համար արկեալ. և ոչ իւրաքանչիւր
յանցանաց մահ սպառնացեալ. և տեղեկացուցեալ
զամենին. և փակեալ ընդ անիծիւք և ընդ մեղօք. զի յոր
ժամ եկեալ բառնայցէ ամենափրկիչն քս՝ ըզ
մեղս անիծաբերս և մահածինս. ասասցեն ազա
տեալքն թէ. շնորհօք նր որ յայնչափ մահու փր
կեաց զմեզ. և յայտ իսկ առնէ թէ օրէնքն քն մը
նային ասելովն. թէ օրէնքն յանցմանց վասն
յաւելան. մինչև եկեսցէ զաւակն՝ որում խոս
տացեալ էր կարգեալ հրեշտակօք՝ ի ձեռն միջնորդի.
ք զի ընդ օրինօքն իսկ առնէ փակեալ պահեալք՝ ի հան
դերձեալն հայեցեալ. որում ոչ միայն ազգ երկ
րածնաց. այլ և աներևոյթ զօրք հրեշտակաց՝ հանդերձ
ամենայն զգայ արարածովքս սպասեալ մնային. ըստ
որում թէ. ակնկալութի արարածոց՝ յայտնութե
որդւոյն այ սպասէ. զի ընդունայնութե արարածք
հնազանդեցան. ոչ իւրեանց կամ. այլ վասն այնորիկ՝ որ հնա
զանդեցոյցն յուսով. զի և ինքեանք իսկ արարածք
ձերբ
ա

ազատեսցին ՚ի ծառայութենէ ապականութեան՝ յազատութի
փառաց որդւոյն այ։ Քանզի արարած որ ըստ պատկերի
այ արարաւ, եւ ամ զաւակք նորա՝ որդիք այ՝ համարե
ցան. կենօք իւրեանց զապականութի ժառանգեցին. ըստ
նոսին եւ ամ արարածք հնազանդեցան ապականեցան.
ոչ իւրեանց կամօք. այլ վն առաջնորդութե կամացն այ
առ՚ի քոյ ազատելոյ. քանզի որ միանգամ ՚ի վայել
չութի եւ ՚ի փառս մարդոյն հաստատեցան. ապակա
նեալք եւս եւ անարգեալք վն նորին բերկրէ. քանզի եւ
նր անիծեալ՝ եւ փշաբեր հեղեղատեւ եւ հրայրեց
չոր. հրեշտ. յօղդողդեալ ըստ ժմկս՝ ժմկս. եւ լուսաւորք
խաւարմամբ արիւնանշան. եւ Ձք այլագունեալք.
Պ եւ՚ի գերոյ մրգրեղէնաց զանցելոցն են նշանակել.
զոր եւնոյն իսկ մրգրեղէքն յազգականացն կրեին
յանձինս իւրեանց. զի թէպէտ յայ պատուեալք
առաքելին. սակայն թշնամանեալք եւ քարկոծեալք
՚ի չարաւնողացն. Պ եւս է իսկ ամենայն թէ. վն
ձեր կատարեցի զմրգրեան՝ բանիւ բերանոյ իմոյ։
Որպէս եւ հրշտկք պատգամաւորեալք առ ազգս
մրդկան. որոտմեալք եւ անորգելք. որ զառանային
՚ի չարաւնողացն. Պ եւառ զմեր եկեղեցք հրշտկքն.
պատեհագոյն է զայլոցն իմանալ. քանզի եթէ
դարձ մեր մշտքի՝ ամ հրշտկց ուրախութի բերէ. որ
չափ ապաշխարութի անցեն՝ տրտմութի գործէ.

ձևր

որով և անունն այ հայհոյեալ ասի. և հոգին սբ
տրտմեալ: Բայց թէպէտ և այսպէս ներզու իմակիր
մարդիկ ընդունայնութե ծուլեցին. սակայն անձին
եդելոյ ազատեցուցիչ յուսոյն՝ անձն սկսէին.
հրճուէք. մխիթարեցէք. եղբարք մարդիկ: Մի այս ասէր՝ ի
պահու խնամ կայցիս՝ և ելից՝ի վերայ վիմի եանն
կալայց և սպասեցից այ փրկչին խնամ: Իսկ Ալեքր
արդեօք յերկիրսն միածնին. միշտ ներքուստ ի արտա-
ծոյն հառաչեր՝ եթէ ոչ զինուորս ազգ մինչ յանջա-
գոյն ընտելականս առնիցէ. զի մի յանկարծ երևել
անծանօթ աներեւոյ լեցի. այլ երբև հայցողաց և
սպասողաց՝ եկեղ ծանօթս տացէ. զի եթէ յայն
չափ ժամկս առ իւր արարեալն եկեղ աներեւոյ եղև.
Որ չափ անազգելոցն՝ և ան հաւատալոցն. այլ կանխա-
խորհրդով ծանօթս տուել աւետ ազգաց եղանի-
տեանցն եկելոց. Դ այս՝ իպատգամաւորացն այ
ասէր թէ. ինձ տուան շնորհքս այս՝ իհեթանոս
աւետարանել զանքննելին մեծութին քի. և լուսա-
ւորել զամենեսին. թէ զինչ տնտեսութի խորհր-
դոյն՝ որ ծածկեալ էր յամ յաւիտենից՝ որ առ յայ
որ զամ ինչ արար. զի յայտնեսցի արդ իշխանու-
թեց և պետութեց որ՝ իյերկինս. ի ձեռն եկեղեցւոյ
բազմապատիկ իմաստութին այ ըստ յառաջագրութե յաւի-
տենիցն՝ զոր արար տրմբ մերով յիսուսիւ. որով և

հիթ

մնորին իսկ յայտ արար. թէ իբրև էին լուսմն
ժամկցն: Իսկ ոմն այնիցէ՛ իմորգինէ՛ որ կարօղիցէ
այնպիսի վերջապատւի զառծութիւն ճշգրտել և խօ
սել. այլ որ չափ ինքն կամցի առ՛ ի ծանօթ առնել
զինքն. զի ծանիցեն զնա, և կեցցեն. ոչ բաւեմք
արարծքս զարարչէն պատմել՝ որ բևեռեալ կամք
՛ի տեսպս պատկերի՛ ում առնել առնողին. այլ որ
չափ ում ժամու ժուժալոյ տկարութեան մերոյ՝
ինքն կամցի պատմել մեզ. քզի ոչ ոք գիտէ զոյն՝
եթէ ոչ հոգին նոյ. և որդին որ էին պատմեաց,
և եցոյց. թէ որ ետես զիս՝ ետես զհայրիմ:
Նայց ամծ հոգի կենդանի է. հուր կիզելոյ. ան
թիւ և անփոփոխ է. փառքն անպատմելի. զօրութին
անբաւ. գեղն աննման զարմանալի: անհաս մի
տաց և խորհրդոց. անխօս լեզուաց. ան անփոփ
խորհրդոց. արտաքոյ խորհրդոցն զամ ձայնս.
ոչ ակն տեսանել. և ոչ ունկն լսել. և ոչ կար
ծիք սրտի կարեն հասանել. Դք ամին. և ա ամին.
և տիեզերք ամին ՛ի մէր ունել ոչ բաւեն. և բան
նր բարձել ունի զամ. և զօրութի հրմնի նր կախել
առանց թևոց. ՛ի թաիչս ՛ի մէ օդոյն իբրև թռու
ցել. ինքն պատել զամին. ՛ի ներքոյ ամի. ՛ի վե
րոյ ամի. արտաքոյ ամի. և ամ ՛ի նմանէ. և ամ ՛ի
նմ. և ամ ՛ի փառս նր: Իւ ՛ի բզմ նշանս. և ի բզմ

Աստ անհասական բնութեն ոչ՛ պատմի.

արուեստս խօսեցաւ ած ընդ հարսն մեր մրգրէն ՚ի ժամս ժամս. ՚ի տեսիլս անպատմելս. յաննման փոփոխմունս. ՚ի լուր զարմանալի. ՚ի դեղ գովելի. յած եղէն կերպարանս: Նուեմն լուսեղէն նմանուէ ՚ի կերպարանս մարդոյ. ուեմն իբրեւ զհուր բորբոքէր ՚ի կերպարանս մարդոյ. արտքրոց բազմց երեւեալ՝ ըստ կարելոյ տեսանելեաց նց. եւ ըստ հանդուրժելոյ լսելեաց նց՝ խօսեցաւ ընդ նս. զի անբաւէ մարդոյ տեսանել զած գոյիւ իւրով. Ջ մոմոյ զհուր. զի եթէ լերինք ոչ կարեն տեսանել զնա. զի յորժամ հայեցեալ ընդ նս՝ հալեցին: Բայց իբրեւ ինքնակամ կամօք բարերարն իւրով զինքն ցուցանէր, ՚ի կերպարանս մարդոյ երեւէր. ուեմն լոյս. ուեմն հուր. ուեմն հողմ. եւ յամպ, եւ ՚ի մէգ. եւ ՚ի մրրիկ: Իսկ թէ ասիցեմք. եթէ հարկէ զոր ինչ տեսանեմք ասեմք. եւ եթէ ասեմք եթէ լոյսէ. զաստի կարծիս առեալ զմերոյ բնութես նմանի ցուցանեմք աներեւոյթին՝ մեր մերոյ անհասութե. ապա նա ըստ մերում փոքրկութես երեւի. Ջ զի մի՛ տարրական արտծք կիզցին յահէ փառացն: Նու զանուն նր որք ոչ գիտաց. զի չէ որք անդր քն զնա՝ որ անտի եւայսր անուանիցէ: Նու յերեւելն իւրում արտքրոյն՝ զահ իւր յինքն ամփոփէր. եւ մրդ տեսիլ եւ հշկանման երեւէր.

Ըստ անհասութեն նր՝ ասէ.

մտահաս է հանդուրժելոյ աչաց։ Չէ արդեօք
կարեն քննել զարարիչն. եւ ոչ զանդունդսն զզան
գիւն գիտէ։ Բայց արարիչն գթայ յիւր արարածս.
զի ամենայն արար զամենայն արարածս. եւ զարդարեաց ի գեղ
գովելի եւ ի վայելուչ փառս։ Եւ ի հողոյ ստեղ
ծեալ զհողեղէն մարմինս. եւ ի լուսոյ զհրեշտակս
զարդարեաց ի լոյս վայելուչ. եւ զգեցեաց զարփրել.
զփառաց աթոռոյն մտանեն օրհնութիւք հնչեց.
բարբառովք սերովբէից. փառաբանութիւք զուարթ
նոց. ժողովք բանակաց. եւ գունդք սրբոցն. եւ
դասք փառաբանչացն. եւ օրհնութիւք երկնայնոյն.
աղօթք արդարոցն. եւ պաշտօն սրբոցն. սերովբէքն
եւ քերովբէքն. եւ զօրք միաբանական լուսոյն։
Զայս միայնակն ասացեալ կարգեցաք ի ձեր լսե
լիս զոր հաստատ ճշմարտս. որ յայտ յանդիման վարդա
պետեցին գիրք սուրբ հոգւոյն. մի մշտնջենա
ւոր արքայութեան աստուածութեան իւրոյ. որ յայտնեցաւ
խորհրդով արդարոց հարցն մերոց. եւ խօսեցաւ
որդւովն եւ սուրբ հոգւովն. եւ աւետարանեցաւ մարգարէիւք
եւ առաքելովք սրբովք. եւ տուեալ մեզ հաստատուն
հաւատոց. զի հաւատով ճշմարտեսցուք ի մի Աստուած Հայր
եւ Տէր եւ արարիչ ամենայնի. եւ ի միածին Որդին որ ի
հօրէ, եւ առ հօր. եւ ընդ հօր. եւ ի սուրբ Հոգին՝ որ ի
նորին էութենէ. եւ նովաւ արար զամենայն արարածս. որ է

ճծբ մի

մի Տէրութի· մի Զօրութի· մի Իշխանութի· մի
Ածութի· մի Կեցութի· մի Խորհուրդ· մի
Պետութի· մի անսկզբնական Զօրութիւն·
Երեք անձինք· մի կատարեալ Կամք· անպատում
անքննելի միութի Երրորդութեան· մի Իսկութի·
մի Լոյսութի· մի Ծնութի· Հայր է· Որդի է·
Հոգի է· Երեք անձինք· մի Զօրութի ածութե·
Հայր յանձնէ· Որդի ՚ի Հօրէ· Հոգի ՚ի Սո
ցունց ՚ի Սուրբն: Իսկութեն ածութեն հարթ
և հաւատամք· հաստատ ՚ի խորութեան՝ ՚ի բարձրու
թեան՝ ՚ի լայնութեան· յերկայնութեան· մի էութի
բնութե· մի պսակ Երրորդութե· ասէին Տէր և
Տէր փառք նորա: Ով սողոմոն արքայ՝ որդի մեծա
րեալն ասէր ՚ի հոգեկիր աղօթսն թէ· Տէր և Տէր
չէին քեզ բաւական, և մտքերեն ասէ երկնից երկ
նաց ոչ թէ· Տէր աթոռ իմ եւ նորա պատուան
դան ոտից իմոց· որպիսի տուն շինիցէք ինձ ասէ
Տէր· և կամ զինչ տեղի բնակութե պատրաստիցէք
ինձ· ոչ ձեռնիմ արդ զայս ամ· և ես յոր հանգեայց
և դադարեցից· եթէ ոչ ՚ի հեզս՝ և ՚ի խոնարհս·
և յայնոսիկ որք դողան ՚ի բանից իմոց· և եղէց նոցա
ած, և նք եղիցին իմ ժողովուրդ: Իսկ որում
Տէր և Տէր չէին բաւական· ոչ ապաքէն ունիցին զնա սիրտ մար
դոյ· մի թէ մեծ ինչ իցէ մարդ քան զԱծ և զՏէր:

Ածգ

Մ.Լ

Այլ յածածուէին զինչ և կամի՝ լինի. զինչ կամիցի, և
արար. զինչ կամիցի՝ և եղև. որ ինչ կամի՝ ոչ զանցա
նէ. այլ ամփոփեցաւ՝ փոքրկացաւ. և եղև զինչ
և կամիցի։ ⁜ Որդ՝ առաջի Ած զորդին իւր յԱծ. որ
եկն և եղև՝ ի կնոջէ. և ի մարդկեղէն մարմին պա
տեցաւ մարմնովն՝ որով զԱծ մարմինս կենդանա
ցոյց. որով կյաղթեց իսկ արարիչն Ամէ. զի նորո
գեսցէ զարդարս, և զերծուսցէ ի մեղացածին
ծննդոց. հրշկաւակերպս արասցէ՝ և Ած որդիս կո
չեսցէ. և զմահկանացուս անմահացուսցէ ան
մահ հոգովն. պատեսցէ Ածեղէն փառօքն.
վայելուչ լուսովն զարդարին. և յերկրաւորս
յերկնաւորն անցանին. ի մահուանէս յանմահութ.
զանանց լոյսն զգենուն, և զանապակն գեղ կեր
պարանացն։ Որ չափ և ոչ իցէ անպատում Ածութին՝
որ Ած բնութեանց աղբիւրն են կամք նր. և ոտր Ած
գործոց. և բանիւ բերանոյ նր հաստատեցան կան Ած
արարծք. և ի նմանէ լոյս առին Ած լուսաւորք. և ի զօ
րութէ նր հաստատեցան Ած վերնայարկք Դից. և
ա Ած, և որ ի նոսին. և ի հոգւոյ բերանոյ նր Ած
զօրութիւնք նց։ Երկնաւոր պաշտօնեայքն. և սրբոցն
լուսեղէն բանակքն յուսով նր կան կախեալ. և ա
զօրութեանց նր կարօտին. և ի նր ակնարկէն՝ Ած
արարծոց պէտք մատուցանին. և զօրութ նր կեան

ձծգ ւոքն

ամէքն․ և այնք ամենայն ՚ի նմա յուսան․ որ արարիչն
և հաստիչն՝ և անքննորդնէ ամի․ ծնուցք բնութն.
անդամն զօրութի որ ՚ի նմնէ է տարածել՝ արկեալ
զամէքումեքք․ ուստի կենդանոր զօրութիւքն բաշ
խին՝ որ ըստ ամ արժա անցանէ․ ըստ երկնորս, և ըստ եր
կրորս․ ըստ յօդս, և ըստ հոգւս․ ըստ հուր, և ըստ ջուր․ ըստ
լոյս, և ըստ խաւար․ ըստ անդունդս, և ըստ բարձունս․ որ
զաներևակի զօրութիւն թափանցանց լուսով
իւրով եղանէ․ որոյ զօրութի հոգւոյն ան բաւէ է
ամի սփռեալ․ ըստ ամի տարածել․ և եղանեն ճա
ռագայթք զօրութք անըմբռնելի․ բնութի մի ունի
զչափ վերին բարձանցն․ և մի զստորին անդնդոց․
մի յաջ ծգել․ և մի յահեակ․ մի ՚ի դէմս․ և մի թի
կունս։ Վեց զօրութք ճառագայթքն։ Վեց ,ռ, եան
դամքն։ Եօթն երրորդ դարձն հանգիստ արդա
րոց․ մեջ ամենակերպ զամ խնկ քարոզեսցուք․
յօդապատ անդամօքս՝ զանգեն ՚ի հոգւոյ․ իւրա
քանչիւր անդամ, զիւրաքանչիւր գործ երկն
՚ի յանձին բերէ․ չձեռնհաս ՚ի գործ ընկերին․
ոչ ակն լսէ, և ոչ ունկն տեսանէ․ ոչ լեզու հոտո
տի, և ոչ ձեռն գնան․ և ոչ ոտք աղաղակեն․
բերան խորտկոյ․ հոտոտելիք հոտոյ։ քիմք ճա
շակոյ․ մի մի ՚ի յիւրում բնութ կայեալ կայ։
Բայց ինքն իւրով կենօք արար զամենակեցոյց

զգալուստն իւր· եկատարեաց զկամս հօր իւրոյ·
Առաքեցաւ ած յայ մե հոգին, եմաքրագոր
դեաց զկոյսն· էառ մարմին ՚ի կուսէն· որդին
ած մարդ կատրեալ ածութբն· զածութե զօրու
յայտ արր· եզմարմնոյ տկարութին ցուցանէր·
ծնեալկից եղեւ մարմնովս մարդկութեն· եւ աղա
տեաց ՚իմեղաց զմարդկային մարմինս· որով է՛զ՚ի
դժոխս· եւ ած եհան անտի զարդելեալսն ՚ի դժո
խոց· մարմնով հալածեցաւ· եւ հալածեաց զաւսն,
եկապեաց զմեղսն· զի որ ՚ի մարմինն հետացին՝
ծանոյց նա զածութին իւր· եորք ՚ի մարմնոյն գթե
ցին, եուրացան զընութին նր· ւք զի միացաւ ՚ի մար
մնի անդ ընութք· եխառնեաց զմարմինն ընդ իւր
ածութին· որք հետացին ՚ինա ՚նք վայելեսցեն յան
պատում բարիսն· եորք յայսց հետոց վրիպեցան՝
զանկոխ եզանխուլ գնացին եզարտուղի անկոն
եխրամնեցին անձանց իւրեանց ցանկս անկարկա
տս· եզընդմն ՚ի հետոցն Ճշմարտութե թիւրեցին·
իբրեւ կարծէին թէ գտին ինչ՝ գտին զոչ ինչն·
Ե եգրեալէ թէ· չոգան զհետ ոչ ընչի, եգտին
զոչ ինչ· զի գիւտին խնդիր աշխատութ է սուտ
վրդովմունք կռապաշտութե հնարեցեն· զի ան
տուստ ՚իվերուստ իսկ զանցելոցյաւիտենիցն՝
զենի եկեղեցս մկրտութեան աստուածութե ծանօթս
ձծզ տայ·

տայ. և առաջին օրինօքն՝ վերջնոցս բժշկել անգամ
վրդովմանէ. մերթ ահագին սպառնալեօք կարգէ՝
յիշատակօք առաջին վրիժուցն խնդրելոյ. զի զան
հաստան զարհուրեցուցեալ՝ յուղղութի՛ յորդորի
ցէ. Գ զգունակ գունակ հարուածոցն եգիպ
տացւոց. և զդառնագոյն հատուցումն նց վրէժ
խնդրութեանն։ Իսկ կամ զան հստան անկելոցն յանա
պատին. և զօրհն իսկ զմիտս առնելոյ բարկութեն
այ՝ զյիշատակս առեալ բերէ։ Այլ և զիր իսկ՝ զիւրն
սոդոմացւոց և գոմորացւոց՝ յօրինակ առեալ.
զի՝ իշխաններն սմանց՝ և դժնդակագոյնս կրեսցեն
զնոյն. և մերթ զբազմադիմի սքանչելագործութեան
պարծանս՝ և զհատուցումն այ պարգևել
յիշեցուցանէ. կարգէ միանգամայն և զհաստա
տութի արդարոյս պայման. բժշկ անգամ ասելով
թէ՝ զդս ձգեցի. և զձեր հաստատեցի. և զծով սաս
տել փակեցի. զի այսու ամբ հաստատիմ զնոյն՝
առ՛ խոստացեալսն քաղաքերեսցէ։ Իսկ եկեալ
կոտորեաց փրկիչն ամենայն զերբեմն խօսեցեալսն
վն նորին. և վկայութ զաւուրս որդոյն կարեմք
ճշմարտել մարգարէականօքն յաղ ասացելովք՝ վն
մարմնածին ծննդեան այ որդոյն. հոգէ խառն
մարմնոյն. զոր յաղագս այն եցոյց զնոյն որդւոյ
զաւուրս՝ արժանաւոր իւրով մարգարէիւք ձայ

նիւ

նիւք։ Ոչ առաքեաց այծ զորդին իւր՝ որ եկն
ծնաւ ՚ի կնոջէ. և եմուտ ընդ օրինօք. զի զորս ընդ
օրինօքն էին գնեսցէ. զի մեք զորդեգրութի
ընկալցուք. Հանգոյն սորա և Կարապետն Յով
հաննէս ասէր. ապաշխարեցէք զի մերձեալ է
արքայութի Ցյ. զոր և յաւիտենից տէրն արքայութեա
բերէր՝ առաջին խսկ դնէ ասելովն թէ. կատարեալ է
ժմկ. և հասեալ է արքայութի այ։ Որդ՝ եկեալ
զքանչելի խորհրդակից որդին այ. կատարել զխոր
հուրդ նախակարգ յաւիտենից. զոր և մկրտիչն իսկ
ասէ թէ. հատանէ զբան ծառից իւրոց. և զխորհրդ
հրդոց իւրոց արդարացուցանէ. ունի և զհրեշտակն
պատրաստել նմա ճանապարհ. որոյ տուեալ ողջոյն
կուսին՝ առ՚ի մկրտրէականս կատարելոյ. եթէ կոյս
յղասցի և ծնցի որդի. և կոչեսցեն զանուն նր
Էմմանուէլ. և ասէ ուրախ լեր բերկրեալդ տր ընդ
քեզ. և անդէն նշանակէ թէ զինչ օրինակ տր ընդ նմա
լինելոց է. ասէ Հոգի այ եկեսցէ ՚ի քեզ՝ և զօրութի
բարձրելոյն հովանի լիցի ՚ի վրա քո. քզի որ ծնանել
լոցէ՝ սբ է. և որդի բարձրելոյ կոչեսցի. և անդէն
՚ի մրգրէականսն հայեցեալ ասէ եթէ. տացէ
նմ տր այծ զաթոռն դաւթի հօր իւրոյ. և թգւրես
ցէ ՚ի վր տանն յակոբայ ՚ի յաւիտեան. և թգւրութե նր
վախճան մի լիցի։ Զորմէ և հայրապետն Յակոբ՝
հոգով ցուցեալ ասէր, զփառաւոր զյուդա գխա

ցեղ ՛ի մրգրէութ ասէ · մի պակասեսցէ իշխան
յուդայ · եւ մի պետ յերանաց նր · մինչեւ եկեսցէ
այն՝ որոյ էւրէ թգրւն · եւ նա է յոյս հեթնսաց:
Ա՛հա տեսանեմք զեղ՜ եւ կտրել զամ վերջապտուղ
լեալ · ահաւասիկ տեսանեմք զամ հեթնոս սպասեն՜
նմա · որ կայ եւ որ ակն · ասէ կապեսցէ զգրաստ
իւր զորթոյ · եւ զյաւանակ իշոյն՝ զորթոյն գնդա
կէ · այսինքն զգալն խոնարհութ առ մշակս այգ
ւոյն · որք ոչն կամեցան զայգւոյ պտուղն · որ չարչա
րեցաւ իւրով կամօքն համբերեալ · որ ՛ի ժամն
իւրում պատմեսցութ · որ գեռ վն ծննդեան են
բանք ասել ձեզ · զգուշակութն մրգրէիցն · զքա
րոզութ առաքելոցն · զվկայութ վկայիցն · որ նա
ինքնէ յէութ · Դ եւ էն իսկ: Սակայն յորժամ կա
մեցաւ՝ էառ զմարդոյ կերպնս · եւ զգեցաւ մար
մին, եւ եղ ՛ի մեր նմնւթն · այն որ անբաւն էր եւ ան
հաս՝ յամ լռութ յածութեն · եւ վն մեր եղ ՛ի չափա
ւորութի, եւ անփոփեցաւ ՛ի մարմին · բովանդա
կեցաւ ճշմարտութ ՛ի մարմնին · եւ ճշմարիտ իսկ
մարդ եղեւ, եւ եղ յանարգութի՝ զի զմեզ բարձրա
ցուսցէ · սակայն իւրով ածութն յն էր կյնբ՝
առ հօր, եւ ը հօր · եւ ամ արարծք հրմնւ նր շարժին
ը իւրաքանչիւր կարգի կազմելոյ · սակայն թէ
պէտ վն մեր եղ յանարգութի · այլ կայ յիւրում
բնութն՝ որպէս եւ ինքն իսկ ասէ թէ · Ես նոյն եմ եւ ոչ փո

փոխեցայ · զի թէպէտ զերկրպագութիւնս էառ և զմար
մին մարդկան · այլ խառնեցաւ միայնոյն ընկղմեց
զմարմինն յանձն իւրում: Եւ դա՛ ասէ՝ սա՛ է
անձ անձ մեր յաստուածոյն յերկնից: Եւ դա ասէ դա
նոյն քակես, և ամենքս ոչ անցանեն: Եկե՞ զայս
պիտի բարբառ՝ և առ մեծն մարգարէից մովսէս ·
թէ՝ եմեմ որ խոնարհեցանն էի · այսպէս ասասցես
թէ, որ խոնարհեցանն անձ առաքեաց զիս առ ձեզ:
Զոր եղբօրհանն եա ասէր՝ ի թշշթինս իւրում · որ
էրն խոնարհեան է՝ զորմէ լուաք · յորում ականատես
եղաք եղաք · Ը որ հայեցաքն · և ձեռաք մեր շօշափե
ցին զբանն կենաց · և կենդանին յայտնեցաւ՝ և տե
սաք և վկայեմք · զի նա ինքն է անձ Աստ · և կենդանին
յաստուածականօք · որ էառ զմարմին ընդունելի և շօշա
փելի · և ընդունեցաւ մարմնով · և զանձն անցս մար
մնոյն յանձն առեալ իւրով կամօք · յանձանօթս
եղև հաճեբեր հնարքն խոնարհեալ · և ոչ ուրուք բռնա
դատութ · բայց իւրով քիշխանական և անձնիշխան կա
մօք կրեաց զայն · Պ և ինքն ասէր · իշխանութի ունիմ
դնել զանձնիմ իմով կամօք · զի դա միասնաքմա
ւից զնա: Եւ ինքն ծնաւ՝ ի կուսէն իւրով կամօք,
և կոտորեաց զկամս առաքչին իւրոյ · ասէ՝ ես եկի
կատարել զկամս հօր իմոյ · զի ցուցցէ զմիաւորա
կան անքակ · անբաժին ինքնութե · միութի կա

ձկ մօք

մեք հօր. Մուտ յարգանդ կուսին՝ և ոչ գարշե
ցաւ. վն զի ինքն սրբէր զնա. կնք իւրով պա
տեցաւ ՚ի խանձարուրս. եդեալ ՚ի մսուր անա
նոց. զի ինքն էսկէ տր և արարիչ զմեծութեց.
և ըղձմէր զմ բարութեց. Հին աւուրցն վս մեր ման
կացաւ. և եհատ զկերպրս մարմնոյ տկարութեն
մերոյ. զի զմեզ փոխեսցէ յանմահութի իւր. աս
կայն թէպէտ զգեցաւ մարմին, և եղ ՚ի մեր նմա
նութի. այլ կայ ՚ի փառս հայրենի բնութե աստուծութե
իւրոյ. Ա և էր իսկ. և է. և կայ յաւէտ՝ Է հօր իւր
ում ՚ի բարձունս՝ յիւրում բնութե՝ հնթր մար
մնով զոր ՚ի մէնջ զգեցաւ. փառաւորեցաւ որդին ՚ի
հրեղէն զուարթնոց։ Նա եկն և եղև մարդ.
զի մարմնաւորք տեսանել կարասցեն։ Բայց զաստ
ուածն ոչ տեսեալ ուրուք. ոչ հրշտկց. և ոչ հրշտկպե
տաց. ոչ սերովբէից. և ոչ քրովբէից. և ոչ բիւրա
ւոր բանակաց վերին զուարթնոց. բայց որդին ծած
կեալ մարմնով՝ կատարելապէս իմաստնոց եցոյց և
յայտնի արար. զի յագեսցին լուսոյն աստուծոյ.
Թէ որ ետես զիս՝ ետես զհայրիմ. և եկեալ զխոս
տացեալս կատարեաց ՚ի սրբոյ կուսէն. և առաջին ծնունդ
դն ՚ի հօրէ առանց քն զանկետ յաւիտենական՝ մի
տնօրէնական ծնունդ. ՚ի մշտնջենաւոր կյաւիտե
նկան հօրէն յառաջ քան զժամ. այսչափ ևեթ գիտել.

Ձկա տկա

տկարութե արարելոցս՝ ի նմին. զի նա ճշմ՝ և հայր
ճշմ միայն. ուստի ած հայրութի անուանեալ կոչի
Հօր և Որդւոյ. ոչ միայն որ. երեք անձնական զօ
րութիք. երեք անձինք. մի զօրութի. մի էութի գիտութե
զօրութե. մի միաւորին փառք. մի միայն լուսաւորութե. մի
միայն խոկումն. զի ոչ ոք կարէ քննել թէ. ո՞ կարէ զի
մրդ եղև. հաստեցէք յերրորդութի. ճշմարտեցէք՝ ի
միութի. անշշուշտ լուսովք. լուսաւ հաստովք. բայց
զան յուզել զանքննին. ո՞ հողացեալ մտօքն՝ ի հողոյ
զանգեղ. զի մրդ քննել կարիցեմք և գիտել զբա
կամս բարձրելոյն. և սկզբնաւորք զանըսկզբա
նէն. զանհաս զի մրդ ոք կարիցէ քննել. հաստ ոք
ճշմրտ այսէն: Խոնարհեցաւ և խոնարհեցոյց զածութի
ի մարդկութի. և զանմահն ի մահուանս. զի զնա
անքակ արարցէ յանմահութե ածութե իւրոյ. յոր
ժամ մարմնով ի յաշխ հոր եմուտ. և խոնարհեաց
զմեզ յածութի իւր՝ միածին ած որդին. արար
չանկիցն հօր յորոց՝ ի ձեռն հաստատեց զհիմունս
նորին. և պարզեաց զպարզուածս Հոգւոյ. և մրգրէն
ասէ. յայտնեցին որ զաշխ իւր և ղեկավարուկ իւր՝ ած
հեթնոսաց. և տեսին ած ծագք նորին զփրկութի այ մե
րոյ. ամենն հօր ինքն խօսէ. և բազում միածին քն.
և նովաւ լուսաւորեցան ամ եզերք. որ ի սկզբա
նէ էր բանն. և բանն էր առ ած. և ած էր բանն.

որ ամ ինչ նովաւ եղև · և նովաւ հաստատեցաւ ամ, որ ինչ յերս և որ ինչ յերկրի · հարկ էր զի նովին նորոգեսցին՝ որով եղեն և հաստատեցան · և նովաւ լուսաւորեսցին · և կամեցեալ տյ՝ զի կեցցին արարածք, և մի կորիցեն ։ Որդ՝ առաքեաց ած զհօգին տե 'ի կոյսն մարիամ · և եղև ած որդին մարմին 'ի կուսէն · որով կորոյս զչարն · նովին մարմնովն պարտաւորեաց զմեղսն · ածախառն մարմնովն՝ զբարձրախառն խոնարհութեն · զաներևոյթ խառնն տեսանելն առ հովիւսն՝ զածեղէն փառսն գուշակէր · մսուրն և խանձարուրն՝ զխոնարհածին մարմնոյն զաղքատութի 'ի մէջ ջրբերին · առաջնորդ աստեղն՝ մոգուցն պտրգք · յայտնէին ամենատեառն տրութի ։ Երկրաւորքս գիտասցուք զմարմինն · և զօրօքն ծանիցուք զածութի ։ Որդ՝ տես զինչ պտմէ մեզ միքիայն՝ շնորհք հոգւոյն մարգարէութե թէ · և դու բեթղահէմ ասէ · ոչ ինչ կրտսեր յիշխանակաց հասեր · 'ի քէն ծագեսցէ ինձ պետ՝ և իշխան տանդ իսլի · և ելք նր իսկզբանէ աւուրց յտի · զսկիզբն զածութի ցուցանէ · 'ի բեթղահեմ զմարմինն պատմէ · հրշտկպետն ասէ · ծնցի որդի և կոչեսցեն զանուն նր յսյ ։ Եւ սաղմոսարանն երգէ · յոչ քն զարև անուն նր · զմարմնածին ծնունդն պտմէ · և միւսն զածութի

ցու

ցուցանէ յառաջ քն զարուսեակ ՚ի հօրէ ծնեալ։
Մեք զայս ճշմտ հաւատս ունիմք. ՚ի սբ գրոց և յօրի
նաց եկեղեցւոյ. առաջնորդ կենաց ճանպրհի
առ ած. և ՚ի սբ գիրս վրդպտութն հաւտովք։ Եւ
մի խոտորիք ՚ի կարգաց իմաստութե. մի յաջ. և մի
յահեկ. զի ոչ եթէ սոյնպիսիքիցեն սերմանիքն
ամուլք և ժանգառք. ազազունք և սխնելք. բայս
զոր սերմանեմք յանդաստանս սրտի լսելեաց.
զոր և որ սերմանէ զայսպիսի սերմանիս ՚ի լսելիս
լսողաց՝ այնպիսիքն նզովելքեն. թէ հրշտկ Գից
իցէ իբրու զօձն հողակեր. որ սուտ ապատիր բա
նիւք՝ զպատուիրան արարչին կոխել կամեցաւ։
Նաև մեք ոչ այնպիսի պատուիրանս ձեզ մատու
ցանեմք. և զայս վկայեմք առաջի այ. զի նա միայն
գիտէ զսրտի խորհրդս. և ամ ծածկեալքս յայտնի
են նմ. զի յորժամ առաջի նր եմք. և այժմ առա
ջի նր. զնր պատգամս խօսիմք. զքաղցրութս՝ և զա
ռօքն և զպտղաբերս. և զարդիւնաւորս, և զշա
հեկանս. և զվայելչականս. և զըղձալի մարմնալիցս.
որ կարօղեն պտղել զձեզ. աստ մարմնաւոր պա
րով. և անդ յարքայութե զձեզ վայելեցուցա
նել. յանանց և յՔեր ուրախութին։ Սմա փառք
յաւիտեանսն. որ վս մերոյ կենաց մարդացաւ՝ և
մրդակերպ շրջեցաւ. եկեր իբրև զմեզ և էարբ.

ձկդ տան

տանջեցաւ․ չարչարեցաւ։ Խաչեցաւ․ բևեռե-
ցաւ․ սպանանաւ․ Թաղեցաւ․ կենդանացաւ․
յարեաւ․ վերացաւ․ և ել նստաւ ընդ աջմէ ծնողին
իւրոյ այ և հօր․ և կենդանացոյց զամէն որ հա-
ւատացին 'ի նա․ Բայց մեզ դեռ կայ պատմել
ձեզ զծնունդ տն որդոյն 'ի կուսէն՝ Թէ զիարդ
եղև․ մի ըստ միոջէ պատմեսցուք․ զի ո՛չ եթէ յոր
մէ հետէ ծնունդն 'ի կուսէն իցէ՝ յայնմ հետէ
է սկիզբն անսկզբնականին գոյութ․ այլ յառաջ քան զամ
յաւիտեանս ծնաւ 'ի Հօրէ․ իսկ արդ՝ վն մեր է՛ և մի՛
միով ծնաւ 'ի կուսէն։ Առն ծննդոյ հայրն որ զնա
ծնաւ՝ նա միայն գիտէ․ իսկ երկրորդ ծննդեան
շնորհիւ իւրով 'ի մէջ մարդկան․ վն զի կեցուսցէ
զմարդիկ․ և օրհնեսցէ յառաջին անիծից զն․ իւրովք
օրհնութ բարեբեր գարշապարօքն եկեալ նորոգես-
ցէ․ զի ետես կորուսեալ զմարդիկ․ ժողովեաց
զցրուեալսն․ և եգիտ զկորուսեալսն։ Եւ յղեց
այնու հետև 'ի հոգոյն սրբոյ շնորհագիւտ կու-
սին յանարատ անապական յարգանդին զորդին այ․
անհասկան պայմանաւ․ և ըստ օրինակի ծննդականաց
ծնեալ զանդրանիկն 'ի քղքի Դաւթի 'ի բեթղե-
հէմ՝ առ 'ի կատարելոյ զմրգրէականն Թէ․ դու բեթ-
ղեհէմ տուն եփրաթայ․ ոչ ինչ փոքր իցես լինել 'ի
հազարաւորս յուդայ․ 'ի քէն ելցէ ինձ պետ և

իշխան իմելի․ և ելք նր խնկըւանէ աւուրցս յ՟տոնց
տի։ Տեսանեմս զելսն յ՟ջ լըւծ այս։ Տեսանեմս և
զաւետիս հրեշտակացն՝ յօթևանս հովուացն․ ծնաւ
ձեզ այսօր փրկիչ՝ որ է օծեալ տր՛ ի քաղաքի դաւթի։
Տեսանեմս որ ելքն խնկըւանէ տի․ այսօր ծնաւ
աւէ յիս․ պտմեն զծնելեան՝ առ՛ ի նշանակելոյ զմր
փրկականն թէ․ ո՛ պատմէ՛ իմէջ մրգկան զծնել
իւր․ և տուեալ նշան զծնելյն թէ․ գտանիցէք
մանուկ պտեալ՛ ի խանձարուրս, և եդեալ՛ ի մսուր․
այն իսկ երյ՟տնին խորհուրդ ծածկեալ առ տյ՝
որ յայտնեցաւ երկնակեաց իշխանացն․ զորոյ
անդէն իսկ զտծ ին փուչն զերգս առեալ հեր զօ
րուն՝ հովուացն ուսուցանէին․ զի մի՛ ի մարմն
և իպատանացն արհամարհել կարծիցի հովուացն․
և փութացեալ այնու հետև հովուացն հեղ գտան
զմանուկն ը նշնկելոյ հշկին․ որ ոչ միայն մօտա
ւորացն, այլ և քաղցանին արևելեան աստղանշին ծա
նօթ գտեալ․ մոգք եր այնուհետև քննել՛ ի հոգէ
պատւմ մատենս մրգրէանս թէ․ մանուկ ծնաւ մեր
և որդի տուաւ մեզ․ որոյ իշխանութիւն՛ ի վր ու
սոց իւրոց․ և անուն կոչեցաւ նմա հրեշտակ մեծի
խորհրդոյ․ սքանչելի խորհրդակից․ այծ հզօր իշ
խան՝ հայր հանդերձելոյ տին․ տեսանեմս զի և որդի
և իշխան․ և հրեշտակ և խորհրդակից․ և այծ հզօր․

Ձկզ և

եւ հայր հանդերձելոյ աշխին․ զայս օրածին մանուկն
նշանակէ․ քզի էր իսկ որդի․ վսզի զօրութի
ան է․ եւ խորհրդակից․ եւ ած հզօր․ որով եւ յաւի
տենիցն հաստատեցան։ Եւ մանուկ զի այսօր ի մէջ
կուսէն ի բեթղեհեմ ծնեալ․ որով եւ յանջայպա
տումն իսկ է թէ․ տր ասաց ցիս որդի իմ ես դու՝
եւ ես այսօր ծնայ զքեզ։ Եւ հայր հանդերձելոյ
աշխին․ զի զհնացեալ եւ զհամակուլս․ ըստ առաջին
հողածին մրդոյն։ Երկրորդ մրդն կուսածին եկեալ
յերկնից նորոգեցաւ։ Եւ իշխան․ քզի գաւազան
բղխեալ յարմատոյն յեսսեայ՝ ասէ եսայի։ Եւ
ծաղիկ․ եւ՛ իշխանութիւն անտի ծնունդ գաւառ
դւթի․ այս եւ յաւիտեան դաւթի նաթյի, եւ
զարքայութի նր յաջողեցաւ։ Որովհետեւ հասին
աւուրքն, զոր մրգրէն յառաջագոյն սահմանեաց․
ահա աւուրք գան ասէ տր․ եւ հաստատեցից
զբանն իմ բարի՝ զոր խօսեցայ ի վր տանն իէլի․
եւ ի վր տանն յուդայի․ յաւուրսն յայնոսիկ, եւ
ի ժամին յայնմիկ․ ծագեցից դւթի ծագումն
արդարութե, որ առնիցէ իրաւունս եւ արդրութի
յերկրի․ վսյ եւ անդէն ասէ․ դարձ յակոբ, եւ բուսան
հար զնմնէ․ ըստ ծագումն առաջին լուսոյ նր․ մի
տար այլում զփառս քո․ եւ մի զօգուտն քո ազ
գի օտարոտի։ Իսկ այլ մրգրէ յայտնագոյն վր

ձկէ ձիա

ծիռ տայ թէ. յաւուր յայնմիկ կանգնեցից զդ
խորան դաւթի· զանկեալն եւզկործանեալն. և
զյատակեալս նորա վերստին շինեցից· եւկանգնե
ցից զնա որպէս աւուրցն յաւիտենից· Զի խնդրեսցեն
զիս մնացորդք մարդկան. եւամ ազգս՝ յորոց վերայ
կոչեցեալ է անուն իմ ասէ տր· որ առնէ զայս·
յայտնի է՛ի յաւիտենից: Վասն զի յառաջագոյն խոստմբ
դաւթի ասէ՛ի պտղոյ որովայնի քումմէ նստու
ցից յաթոռ քո՝ բարձրացուցանել քան զամ թագրս
երկ· հաստատել զաթոռ նր աւուրցն երկնից· իբրեւ
զարեգակն առաջի իմ· Զ լուսին զի հաստատեալ է
յոգս: Նմ եկեալ՝ որոյ իւրն է թագրուի, եւնմ է
ակնկալութի հեթանոսաց· Զ եւսրտմէջ մովսէս:
Եւ յուսացեալ թագր հաշտական· զամ ազգս հնա
զանդելով· եւզթագրուի նր այլում ազգի ոչ փոխել
է ասացելոյն դանիելի· որ եւզն դաւթի իսկ, ո
րոյ Որդին անուանեցաւ Քն· բղխեալ իսրտէ
հոգեպատում բարբառոյ մրգրէին· զհանգամանս
թագրին յայտարարեալ: Նաև թէ՝ գեղեցիկ է քն
զամ որդիս մարդկան· եւշնորհ սփռեալ՝ իշրթանց
իւրոց: Եւ գեղեցիկ ոչ զկերպարանացն, այլ զան
զուգական փառացն ասէ: Եւ գրել թէ՝ ած զսուր
ը̄ մէջ քո հզօր· զի վայելէ ճշմարտութե քում:
Նա յետ այսորիկ զմիանգամայն զվճիռ տայ

ծկը

թէ

թէ, աթոռ քո ած յաւիտեանս յաւիտենից. գաւազան ուղ-
ղութեան՝ գաւազան արքայութեան քո. նշանակէ թէ. ծնեալն է
այն. զոր և ինքն ամրգրէքն՝ զմուտս ծնելոյն եր-
գերին առեալ: վս այսորիկ օծ զքեզ ած ած քո
իւղով ուրախութեան՝ առաւել քան զընկերս քո:
Տեսանեմս զի յաւիտենական ծանուցեալ տեսանող մի-
գարէն հոգւովն սրբով թէ, միածին որդին այ
աթոռակիցն հօր սիրելին. եղև որդի դաւթի,
առ ի բարձրացուցանել զաթոռ նր յաւիտեանս: Ապ և ասէ
իսկ. յաւիտենական տեսանէի զՏր առաջի իմ յամ ժամ.
և է ընդ աջմէ իմմէ. զոր մարգարէն և եթ գիտէր. զի երդ-
մամբ երդուաւ նմա ած. ի պտղոյ որովայնէ
նր՝ նստուցանել յաթոռ նր. որում և օրինականքն
իսկ վկայէին թէ. յազգէ դաւթի, և ի բեթղա-
հէմ գեղջէ գալ Քս: Եւ արդ՝ նա ոչ միայն յա-
ռաջագոյն գուշակելոցն. այլ և առ ժամին նշա-
նակաւ մոգուցն եկելոց՝ թգւր ճանաչիւր: Որք
ասէին. ուր է որ ծնաւ Թ, րգւյն հրէից. և տե-
ղեկացեալ ի գպրացն հասանէին տուրեր մանուկն.
որում երկրպագեալ. և պատարագս մատուցեալ. և միան-
գամայն տիրագետ և հրեշտակածանօթ եղեն դարձին:
Եւ իբրև լցան աւուրքն. ը. թլփատել զնա. կո-
չեցաւ անուն նր Յս. որ կոչեցեալն էր ի հրեշ-
տակէն. մինչչև յղացեալ էր զնա յորովայնի:

Որ

Որ եւ ասէ՝ իսկ մարգարէին թէ· մինչև ստեղ
ծեալ էի զքեզ յորովայնի՝ գիտեմ զքեզ· և մինչև
ելեալ էիր յարգանդէ՝ սրբեցի զքեզ· և այս տէրն
իսկ թարգմանէ՝ թէ զոր հայր սրբեաց և առաքեաց յաշ:
Իսկ այլ մարգարէ թէ· յարգանդէ կարդաց զիս տր·
յորովայնէ մօր իմոյ կոչեաց զանունն իմ: Նուարդ
դաւ տես զճշմարիտ կերպարանս բերէ՛ ի խորհուրդ կու
սէն, և ոչ առաջօք ինչ տեսիլ· զի և սկիզբն առ
նու անսկզբնականն· և աւուրբք հասեալ թլփա
տի ը օրեայ՝ յաւուր ը զարուստական որդւոյն· տե
տեսք խոստացեալ զաւետիսն աբրահամու՝ որով
օրհնին ամ ազգք երկրի· Պ կենաց քնի թլփատեալն
առ՝ ի կատարելով զաւետիս հարցն· որոյ մնեալ
ասէ ը օրինօք· զի զօրինաւորսն փրկեսցէ· զի և
մեք զորդեգրութին ընկալցուք: Այնու հետև ըն
կալեալ որդւոյն դաւթի հալածանս· հալածի յե
գիպտոս· առ՝ ի կատարել զայն թէ· յծրէն եգիպ
տացւոց կոչեցից զորդի իմ: Քզի յաղագսն սահ
մանեալ էր ամենագիտի հոգւոյն մարգարէիւքն
իւրովք· թէ ոչ ի համբերութիւն միածին որդին
՛ի հրէիցն եկեալ կրեսցէ· Պ և այլ տորոս յառաքելա
գործ մատենին ասէ թէ· ած Պ յառաջագոյն պատ
մեաց ՛ի բերանոյ ամ մարգարէից զչարչարանս քի
իւրոյ· նոյնպէս և կատարեաց· զոր և տէրն իսկ ասէ՝

Թէ

Թէ եկի կտրել զօրէնս և զմարգարէս: Լուծեցէն
ասէ յեգիպտոսէ՝ գայ անցանէ՛ ի նազարէթ. ՛ի
կարծեցեալ հայրենիսն իւր ըստ մարմնոյ. աճէ և
և զարգանայ հասակաւ՝ ըստ օրինակի մարդկան,
որդի մարդոյ. անսայ և իէլական ազգին՝ զի ինք
նակամ գիտացին: Արդ եկեալ աղբիւրն կե-
նաց. քան զի զնմանէ իսկ նշանակէ սաղմոսա
նուագն թէ. աղբիւր կենաց ՛ի քէն է. զոր և
փրկչին յայտ արարեալ սամարացի կնոջն ասե-
լով. թէ գիտէիր դու զպարգևսն այ. և ո՞վ է որ
ասէդ ցքեզ տուր ինձ ըմպել. դու արդեօք խն-
դրէիր ՛ի նմանէ, և տայր քեզ զջուրն կենդանի:
Որոյ ապա ՛ի լնուլ ամացն երկոտասնից՝ ելեալ
յէմ, և ըստ վրդպտս օրինացն բանս ՛ի կիր առեալ՝
և զարմացուցեալ զամենեսին. առ ՛ի կատարելոյ
զմարգարէականն թէ. ահաւասիկ ՛ի միտ առցէ
մանուկ իմ. վերասցի և բարձրասցի և փառեսցի
յոյժ: Զի թէպէտ և խոնարհեցաւ ծնունդն
յոց. սակայն յերկրակեացս ՛ի ներքնոցս բարձրացեալ
ճանաչէր՝ ՛ի միտ առեալ. և զի թէպէտ և խոնար
հութ էէջ. սակայն ինքնաբուն իւրայնոյ փառացն
զօրութ վերացեալ. ըստ յառաջագուշակ տեսողութեան
մարգարէին թէ. վերասցի և բարձրասցի և փառաւո
րեսցի. իբրև զի ոչ ինչ էր նա կարօտ փառաց. այլ յետ
ճհա իւրով

իւրով կամօք՝ զիւր կտրելոյ համբերատար իշխա
նութբ. ոչ եկամուտ ինչ՝ այլ բնական փառօքն
վերացեալ ճանաչիւր Տէր զօրացն. ըստ որ ասէն
թէ. հզօրաձայն տան օրհնութբ. և Տէր մեր՝ ի ձայն
փողոյ։ Իսկ փողն մի թէ եղջիւր ինչ գոչիցէ,
մեզոց ուսուցց ընդունելք. թուալիր օգով փողեցն
այսմամբ. այլ տան ապքանչ ծեւեռեօք զօամ գոչել
և լցուցանել թէ. ահա տան. ահա տր. և ճանտրհ
որասցեն կենսաբեր վրժպուէ նր. և զնա՝ իմիտ
առել ծանիցեն թէ. ահա տր որում սպասէ
աք. ցնծասցուք և ուրախ լիցուք՝ ի փրկութե
մերում. որ նովիմբ ճանպրհ քարոզուէ բացել
զիւրնց կենաց յուսոյ բարեաց հանդստենն. և
՝ի միտ առեալ ծանիցեն թէ՝ Է նմա յաքքայութ
վերացեալ՝ լուսեղէն յարկացն բնակու. բնա
կիչք լեալ հաւանեսցին. լսել և իմիտ առնուլ.
այսինքն է ճանաչել զնա տիեզերաց, Տեառնմա
րանն ասէ թէ՝ յիշեսցին և դարձցին առ քեզ
ամ ծագք Երի։ Յու վերանձն և բարձրանձն.
զի էր՝ ի խոնարհուն խոնարհ մարմնովն. վէմ նմին
խոնրհու մարմնոյ կերպարանօք բարձրոնայ, ՝ի բրե
զմարդ խոնարհ երևեալ. և ասաուածեալ ք զամ
մարդիկ հետ և խոնհ. և հանդարտու ցուցել
համբերու վշտաց զոր առ մարմինն. վէմ նո

 վիմբ

վիմբ բարձրացեր ՚ի խոնարհութէ. մրդկութբն
վերացեր. բարձրացեր. և փառաւորեցեր. իբրև զմար
դատեսիլ կերպարանացն զոր առ. բարձրացուցանէր
զբարս խոնարհութե օրինակեալ տպաւորելեր.
✠ Որդ՚ լուեալ ամս Լ. զինքն յայտնելով ՚ի հասակ
մարմնոյն. զարգացեր ԺԲ բնութէ անճառ մրմնոյն
անսայ. նախ յառաջնոյն կարապետ առաջի արձակեր
զյովհաննէս մեծն մրգրէից պատրաստել նմա
ճանապարհս՝ և ուղղել զշաւիղս յայտնութէ նր. ան
ապ տալ զմկրտութի ապաշխարութե. ոչ զմկրտութի
ամենագործ լուսաւորութէ կենացն. այլ զապաշխարութի
զորբութե մկրտութի. Դ առ մովսիսեան դարւն.
յորժամ ած կամեցր նմ երևիլ՝ հրամայեաց նմ լուա
նալ և սրբել. զի արժանի լիցին ամենայն փառացն
երևելոյ: Սոյնպէս և յովհաննէս եկեր լուանայր
զժողովուրդն ապաշխարութբ. զի յորժամ ած որդին
երևեսցի, պատրաստագոյնք արժանաւորութբ՝
նորին վերպուէ զունկնդրութի մատուսցեն ՚ի սիր
տս գործել ճանապարհի. ՚ի հեզ և խոնարհ. Թեանս
զամենատեսն Ը ունել մարթասցին: Որդ՝ եկեալ
և ինքն մկրտիլ ՚ի նմանէ. ձեռնարկեր զբել կոյ
յաւիտենական. և իւրով արեամբ կնքեալ ապրել՝
ամէցուն լուսաբեր և կենդանատու մկրտութեն՝
հրամայեաց երկրածին մարդկան ամ մաքրեաց՝

ձհգ ած

ածային պատկերին փրկութե՟ նմանել։ Որդ՟ն
կեն՟ ինքնատուն առ յովհաննէս մկրտի՛ ինքնէ·
որոյ զահի հարեալ՝ ը՟ գետ մ գնացեալ թէ· ինձ
պարտ է՛ ի քէն մկրտիլ· որոյ լուեալ պտասխանի, և
առեալ հրմն համարձակ մկրտել զնա· թոյլ տուր
ասէ այժմ այսմ՟ս արժանէ լինել· զի կատարես
ցուք զամ արդ՟ութի՟ն· եթէ ոչ զոր հոգւովն սր
բովն նորոյն յովհաննու հայրն Զաքարիայ գո
չեաց· յիշեաց ասէ զերդումն զոր երդուաւ
աբրահամու հօր մերում· տալ մեզ առանց եր
կիւղի զփրկութի՛ ի թշնամեց մերոց· պաշտել զնա
սրբութեամբ և արդ՟ութե՟· զի յիշել զուխտն իւր
ը՟ աբրահմու, և զերդումն ը՟ սահակայ· հաստա
տել առ յակոբ զհրաման իւր· և առ իէլ զուխտ
իւր յաւիտենից· օրհնել՟ հաւտովք հարցն՝ զամ երկիր
օրհնել՟· կտրեաց զխոստմունսն վս նորին· էջ՛ ի
ջուրսն· և սրբէր և նորոգէր միանգամայն զջուրն
կացուցանէր· և վս զի զԾր զառաջին՝ ի ջուրցն
փարատեցուցեալ· և հրմն եա ջրոյն պարարել·
և ջրովն ամ բոյսք, և զեռունք· և թռչունք· ի
ջուրցն գալարութի՟ բղխեցին յԾր· սոյնօրինակ
գալարեցոյց զարգանդ ծննդականութե՟ ջուրցն
մկրտութե· սրբեալ ջուրբն, և մկրտել զհնու՟ի մա
շուածոյ հողեղէն նիւթոյս· որ՛ իմեղացնէր մա

Ժ·Ր. ձհգ շեալ

շեալ եւ հնացեալ · եւ մերկեալ ՚ի շնորհաց անմահ հո
գւոյն ։ արդ միւսանգամ բացեալ զարգանդն
աներեւոյթ հոգւոյն՝ երեւելի ջրովս՝ նոր ծնունդ·
նորափետուր զարդարեալ միւսանգամ ՚ի ծնն
դականուն ճառագայթին · զգեցուցանել զամեն
լուսափայլ պատմուճանօքն · որ միւսանգամ վերստին
ծնանիցի ։ Զան զի յսկզբանն իսկ՝ յարարչութեան
ժամին · շրջէր հոգի աստուածութեան ՚ի վերայ ջուրց · եւ ան
տի զկազմած արարածոցս յօրինէր · ՚ի լինելութեան արա
րածոյն հրամայէր հաստատել ։ Նա եւ զհաստա
տութիւն Տեառն բնակութեան հրեշտակաց հրեղինաց · որ է
րեւի մեզ ջրեղէն · հրամայեաց հաստատել ։ Նոյն
օրինակ կատարեալ զուխտն զոր եդ Է հարցն · էջ
ինքն ՚ի ջուրսն · օրհնեաց զջուրս ներքինս երկրիս՝ որ
պղծեալ էր մեղօք մարդկանս · արդ ՚իւրոյ գար
շապարացն կոխելով զջուրսն օրհնեաց, եւ որպէս
առաջ ։ Սուրբ յառաջագոյն շրջէր հոգին ՚ի վերայ ջուրցն ։
Նոյն օրինակ բնակեցոյց ՚ի ջուրս · եւ զամենայն ըն
կալցի որ ծնանիցին նովաւ ։ Եւ ջուրքն վերինք
մածեալ՝ բնակութիւն հրեշտակաց · արդ զայս ջուրս
իբրեւ զայն ջուրն արար · վասն զի ինքն էջ ՚ի ջուրս ·
զի ամենքն ՚ի ջուրցն հոգւովն նորոգել հրեշտակացին ։
Եւ նոյն հոգի մինչեւ յաւուրն՝ ՚ի ջրոցն զամենայն յոր
դեգրութիւն մատուցանեն ։ Ուստի զի դրունք բա

ցեալ ջուրցն՝ ի խոնարհ. զի՛ ի վերանալ ջուրցն՝
դրունք Դց բացցին. և զամենն փոքր վերացուս-
ցէ յորդեգրութի. վս զի Ճշմա որդին էոյ խոնար-
հեցաւ. և էջ ՚ի ջուրսն մկրտութե. զի զխոստ-
մունսն կատարեսցէ զհարսն, և զաւետիսն.
յոչ ՚ք զայս և Թլփատութի յանձն էառ. վս զի
զերկոցունց կողմանցն շնորհեսցէ շնորհս. և
հաստուսցէ զբարիս. զի իւրով Թլփատելովն կա-
տարեսցէ զհաստատութի խոստմանցն որդեգ-
րութի, ժողովուրդ արժանաւորացն։ Եւ ՚ի մկրտելն
զնմ մկրտեալսն կեցուսցէ. և իւրովն յանձն ա-
ռել զմկրտութի. և պատուական արիւն իւրովն
ի ջանելովն՝ ի մկրտութի. և նախ անտի իսկ՝ ի միտ
առեալ Ճանաչէ որդին էոյ՝ բարբառով հօր իւրոյ.
և ի ջմամբ հոգւոյն. զի անտի իսկ՝ ի միտ առեալ
Ճանաչէ՝ առ ՚ի կատարելոյ զյոջառայութի հօր Թէ
աւհասանիկ՝ ի միտ առցէ մանուկն, վերացի և
բարձրացի և փառաւորեսցի յոյժ. զի ամն. լուս
ևանձրևոյթ շրջեալ ՚ի մէջ նց. և այպ եկեալ
հասեալ՝ ի մկրտութի. արդ ՚ի մկրտութես Ճանաչէ
ամծն. յովհաննէս վկայէ ևասէ. սա է զորմէ
ասէի. որ զկնի իմ գայ այր՝ որ առաջի իմ եղև. զի
նախնմ իսկ առաջին էր. զի ՚ի լրուէ անտի նր
մեք ամէն առաք շնորհս։ Եւ հոգին ՚ի վր նորա

Ճհգ ի

իջեալ՝ ՚ի նմանութեան աղաւնւոյ։ Իսկ ընդէ՞ր ՚ի նմանութիւն
աղաւնւոյ երևի Հոգին սուրբ Աստուծոյ. վասն զի ուսուսցէ
տեսողացն թէ. ո՛չ այլուրեք հնար մատչել առ
Աստուծոյ որդին՝ թէ ո՛չ անմեղութեամբ և սրբութեամբ. աղաւնա-
կերպ նմանութեամբ անոխ առեալ զկերպարանս յանձին
բերիցեն. վասն զի քննիչ է սրտից և ծածկագէտ,
և ամենայն գաղտնեաց յայտնիչ. զի զամենայն գիտէ.
և զամենայն զոր ասէ՝ կարօղ է կատարել. և տկարանայ
նմա և ո՛չ ինչ. Ասաց գաբրիէլ առ կոյսն սուրբ. ո՛չ
տկարասցի առ ՚ի յԱստուծոյ ամենայն բան։ Որ և զորտից մկրտ-
կան զխորհուրդս ՚ի վեր բերէ յանդիմանէ. զամ
որ ստեղծ առանձինն զսիրտս ՚ի միտս առնուլ զամ
գործս նոցա. որ առ նմա էին մատչելոց։ Այլ Հոգին
սուրբ աղաւնակերպ իջանէ. զի ուսուսցէ տեսո-
ղացն՝ սրբամտելով առ Աստուծոյ որդին մերձենալ. և
զխորհս բարերարութեան հոգւոյն ընդունել. և հօրն հա-
ճոյ լինել. վասն զի որդին Աստուծոյ եկն և կատարեաց զուխտ
հարցն՝ անուանելով նոցա որդի. որդին Աստուծոյ նմին
իրի եկեալ մկրտի. հաստատել զմկրտութիւն ամենայնի՝ որ
մկրտելոցն էին ՚ի նմա. զի անդ իսկ զայս աւանդե-
լով՝ փրկութիւն աշխարհի յայտնեալ, և ինքն առեալ
ծանիցի իսկ. և բացցէ զամենակեցոյց ճշմարտութեան
վարդապետութեան իւր յայտնեսցէ տի։ Որպէս և ասէր մարգարէն.
իբրև յերեսաց տեառն որդւոյ. մատերուք առ իս,

 և

և լուարուք զայս. ոչ ի սկզբանէ՛ ի ծածուկ ինչ
խօսեցայ. և ոչ՛ ի տեղւոջ խաւարին երկրի. զի յորժամ
լինէին ես * անդ * էի. և արդ՝ Տր Տր առաքեաց
զիս և հոգի իւր: Տեսանես զէական միաւորութի.
յորժամ լինէին ես անդ էի ասէ. յայտ առնէ
զմիաբանութն երրորդական զօրութե. թէ՛ ի հաստատու
թեն համագործ, և՛ ի նորոգութեն միաբան: Որդ՝
ըստ Ղկ. և հայր ասէր թէ. * դա է * որդի իմ սիրե
լի. և հոգին իջեալ ի նմանութի աղաւնւոյ. զի յայտ
լիցի միաբանութն խորհրդոյ զօրութե գալստեանն
որդւոյ: Եւ զինչ իցէ զոր ասէն թէ. ի սկզբանէ
խօսեցայ. եթէ զառաջաձայնսն սրբոց մրգրէիցն.
որ ինքն իսկ՛ ինքնին վն իւր խօսի. և խորհրդով
միաբանական հօրն և՛ ի հոգւոյն՝ եկեալ երևի:
Որդ՝ ի վաղնջան ժամուցս. որ էրն ի սկզբանէ բանն.
և բանն էր առ ած. և ած էր բանն. * նա էր ի սկզ
բանէ առ ած. ամ ինչ նովաւ եղև. և առանց նր
եղև և ոչ ինչ՝ որ ինչ եղև. նովաւ կեանք էր. և
կեանքն էին լոյս մարդկան. և լոյսն ի խաւարի անդ
լուսաւորէր. և խաւար նմ ոչ յաղթեաց: Եղև այր մի
առաքեալ յայ՝ անուն նմա Յովհաննէս. սա եկն
ի վկայութի՝ զի վկայեսցէ վն լուսոյն. զի ամէն
հաւատասցեն նովաւ: Որդ՝ լցեալ և կատարեալ
զամ. և լոյս որդւոյն այ՛ ի մէջ անցեալ լուսաւո

 րել

րել զնամ մարդ՝ որ գալոց էր յետ հ· որում ոչ կա
րացեալ խոյն համեմատել յաղթելոյ. այլ այսու
լուսով եղեւ նա· եւ զնա ոչ ծանեաւ։ Որդ՝ վնկ
եկեալ՝ զի՛ իմիտ առաջեան զլոյս նոր, եւ որդիք սոյ լի
ցին։ եկն՛ ի հաստատել զօրէնս եւ զմրգրէս· զօ
րէնկնեան անցուցեն՝ եւ զճշմարտութի հաստատեն։
Իսկ զինչ էցէ զոր ասէ բանն. միթէ ընդ ուլն կեցէ
բախիան լեզուի ոգս· որ յետ ք զասել առաջին
չէցէ յայտ· եւ կամ յետոյ հետ չմիջի· այլ վասնրկ
անուանեցաւ բանն· զի Պ բանն՛ ի բերան առա
ջին· նոյնպս տմ հրմք հօր կամացն՝ ելանեն՛ ի բե
րանոյ որդւոյ· եւ զի գիտակ է հօր՝ կատրիչ կեմաց
նր, Պ եւ ինքն իսկ ասէ· ոչ ոք գիտէ զհայր՝ եթէ
ոչ որդի· նոյնպս եւ զորդի ոչ ոք գիտէ՝ եթէ ոչ
հայր։ Իսկ զ ղթէ՝ ե կի կատրել զկեմս այնորիկ՝
որ առաջքեսն զլս։ եւ զ Յովհաննէս ասէ· զնծ
ոք երբէք ոչ կարաց տեսանել· բայց միածինն
որ էր՛ ի ծոց հօր՝ նա պատմեաց։ Իսկ ինքն իսկ առ
հայր ասէ· եհաս ժամ, փառաւորեա զորդի քո· եւ
եկեալ բարբառ յերկնից ասէ փառաւոր արարի, եւ
այլ փառաւորեցից· իբրու զի ոչ թէ՛ ի խնդրել ապա
տան, եւ կամ կարօտ ինչ հայրաբեռն փառացն·
այլ զի լուիցեն արդք եւ հաստատեսցին յորդին։
Այն օրինակ եւ որդին՛ ի միջի կայցեն զհայր ցու

ցանէ տէր, և զհոգին տր. նոյնպէս և հայր ամենայն
մի միածնին թէ. դա՛ է որդի իմ միածին՝ հաճե
ցուցիչ անձին իմոյ. եդից զոգի իմ ՚ի վր նր. որ
կայացեալ լինել և հանգչել ՚ի վր նր. Դ և որ
դին խոկ ասէ զհոգւոյն սրբոյ թէ. նա զիս փա
ռաւորեսցէ. և եկեալ կատարէ զկամս առա
ջին խրդոյ. որոյ և ամենայն խոկ եղեալ ասէր. թէ որ
հւտայ յիս՝ հւտայ յայն որ առաքեացն զիս. և որ
տեսանէ զիս՝ զնայն տեսանէ որ առաքեացն զիս.
և այսպէս զհայրական զխնամս յինքեան ցուցանէ
ամենայն՝ յայտնի վրդպտուքն: Եւ յառջընթաց կա
րապետն հրշտկն առաքեալ հօր. գայ առաջի և
աղաղակէ թէ Սա է որդին այ. Սա է գառն այ.
Սա է որ գայ բառնալ զմեղս աշխ: Եղեալ ՚ի լե
րինն բարձու՝ խմծուն զօրուն անծութն. Դ յա
ւաջատես տեսող մրգրէն ասէ ՚ի տինէ. ՚ի վր լե
րինն սրբոյ՝ լերինն բարձու. անդ ծանուցեսցեն
ինձ տմ ազգք ՚նի: Եւ դձլ միւս տեսանողն գոչէ
թէ. Ել ՚ի լերինդ բարձու՝ աւետարանիչդ սիով
նի: Բարձրացո զբարբառ քո աւետարանիչդ
Եմի: Բարձրացո՛յք. բարձրացուցէք զբարբառ
ձեր, և մի՛ զանգիտեսջիք. ասա՛ դու ցքաղաքսդ յո
ւդա. ահաւասիկ ած մեր. ահաւասիկ տր տր
գայ զօրութեամբ և բազուկն հզօր զօրութբ.

ահա

ահաւասիկ վարձք հատուցման իւրոյ ը̃ իւր. և
գործք իւր առ̃ջի նր̃. Որպէս հովիւ մի հովուես
ցէ զխաշինս. և 'ի բազուկս իւր ժողովեսցէ
զգառինս իւր. և'ի գիրկս իւր ընկալցի զն̃ս. և զմխի
թար լիցի յղեացն ծանրացելոց: Ո՞ չափեաց
ափով իւրով զջուրս ծ̃վ. կմ̃ ո՞ չափեաց զե̃ս թզաւ.
և զե̃իր ամ̃ քլաւ իւրով: Ո՞ եդ զլերինս 'ի կշիռս.
և զբարձ զդաշտս կշռորդովք. ո՞ գիտաց զիմաս
տութի̃ տն̃. կամ ո՞վ եղև նմա խորհրդակից: Եւ
զինչ իցէ որ ասէն թէ. ել 'ի վր̃ լերինդ բարձու
աւետարանիչդ սիոնի. այլ իբրև զայն որ ասէ թէ
ծ̃ր եւ հրմ̃ն. զի ծ̃րուն հրմ̃նքն ամ̃ցն գեր 'ի
վերոյ են. և բարձանց իսկ են հրամ̃նք բարձրե
լոյն. և զինչ բարձր և ստուար. ք̃ զհրմ̃նս ածուե̃
կայցէ. 'ի նոյն իսկ ինքն է լեալ ածուե̃ քարոզ.
'ի նոյն հրմ̃նց լեառն բարձուե̃. առաւանց զանգի
տելոյ և երկիւղի՝ առ̃ջի ամ̃ցն անվեհեր քր̃զել:
Որդ՝ եկեալ մեծն Յովհաննէս՝ որդի քահա
նայապետին զաքարիայի. անդ էն իսկ աթոռա
կից, և ոչ օտար ոք. այլ անդէն ժառանգն և բնակիչն
սիովնի. նորոյն վակասակիր քհ̃նյւե̃. խոյրադիր
պատուին՝ պատմուճանացն սրբուե̃. ամ̃անդա
կիր պատուիրանացն. և ոչ եկամուտ ոք. այլ կա
մարածուն վայելչուե̃՝ շառաւիղն մովսէսի. և

ձձա

զաւա

զմ՟ւակն ահարոնի • և աւետարնիչն սիովնի • օծուէ
անդուս • առեալ զպատիւ նախնեացն քհնյուէ •
և բովանդակեաց զմրգրէութի մրգրէիցն ։ Սրբն
յանապատ՝ ի վեր ած ակմ հրմնցն լեռնացելոց •
բարձրացուցեն զբարբառ իւր՝ աւետարնիչն եմ •
բարձրեցուցեալ բարձրցն զբարբառ իւր • զի ձայն
բարբառոյ էր նա յանապատի • ասէ աշա տր ած մեր •
և ահա տր՝ և սա նոյն տր իէ լի ։ ✠ Որպ՝ ամ շնորհք
աւանդութե մրգրէութե իէլական ազգին, որ կրէր
աւանդապահք օրհնութեցն • և աւետեացն և օծու
թե • ի ձեռն զևեայ տոհմին էր յանձնեալ քհնյուէ •
իսկ թգրութեն հանդերձ ։ Բան զի ի ժմն իբրև
կոչեաց տր զմովսէս ի մէջ հրոյն և մորենոյն՝ ի գոր
ծելս սինէական լերինն • և տէ սիլ փառցն տն՝
իբրև զհուր վառեալ էր • յորժամ առնոյր զպա
տուիրանս օրինացն ի ձեռն այն տյ • մովսէս տր
գևանինդիր տեսանելով զած ի պտոխանեայն
նմա • զի ասէ գթած եմ և ողորմած • անդ առնոյր
զմիաւանդութի իշխանութե քհնյուէ • մրգրէութե • և
թգրութե • ի ձեռն այն տյ • անդ ետ նմա զօրինակ
օծութե քի • զի նախ առակքն լինիցին, և ապա
իբրև եկեսցէ ճշմրտութի որոյ էն իսկ • և վս որոց
են • անդ տայր նմա զեղջիւրն օծուէ, և զխնկա
նոց խնկոյն ։ Որ եղջիւր զօրինակ օծութե քի •

և

և խնկանոցն զօրինակ մը կուսին մարիամու ուն
էր․ Դ և նայն լի էր հոգւովսրբով․ և հրով և զօ
րութբ բարձրելոյն։ Իսկ եղջիւր ձիթոյն զօրինակ
օծմանն քհի ունէր․ զի որ միանգամ յօրինակին
օծանին՝ անուն իսկ օծանէին․ ուստի ահարոն
իսկ օծանէր ՚ի քհնյութն տն․ և աւանդոյր զքհնյութն
թագն․ զն օրինակի, օծել և դնել նց արտախու
րակս․ և պաշտել ՚ի սրբութե տն․ և կարգել զհա
նապազորդ հացն՝ ՚ի սեղանն՝ որ սրբէր զօրինակ
մարմնոյ տծ որդւոյն։ Ընդ արար մովսէս զար
ծաթի եղջիւր օծութե իւրոյ․ յորմէ քհնյքն,
և մրգրէքն, և թագւորքն օծանէին։ Նոյնուստ
գայր կարգեալ օծութի մի զն միոջէ․ զն հրմնի
իշխանութե պատուիրանին․ որ կարգեալ գայր
առաջնորդութբ յաբրահամեան զեկին պաշտէր
խորհուրդն․ զի աւանդպահքն տային ցմիմեանս․
մինչև ՚ի յովհաննէս քհնյ․ և մրգրէ․ և մկրտիչ․ և
՚ի հասեալ՝ իբրև ժամնք մնացեալ․ զի ՚ի նմա հա
սեալ էր առաջին նախնեացն․ մրգրէիցն․ թգւրցն․
և յօծելոց քհնյիցն՝ իբրև յաւանդապահ․ և նմ
եա զքհնյութի զօծութե․ զմրգրէութի․ և զթգւրութի
՚ի տր մեր յսքս։ Եւ կատարեցաւ մրգրէութի
յակոբայ՝ ասել առ որդիս ազգի իւրոյ թէ․ մի
պակասեսցէ պետութի իշխանութե ՚ի յեէն․ մինչև

ճձգ եկ

եկեսցէ այն որ ճարնէ թշրութի. քո զի նմա է
յոյս հեթանոսաց։ Որդ՝ առաջին հարքն որ եղեն
օրինակ նոր՝ յորս այ կերպարնքն նկարեալ կային.
զի նշ ամ արդծք հնդնդեին. քզի զկերպարնս ա
բարքին՝ ինն տեսանէին։ Նոյ զի արգ հնդնդեին
անխօս և անմռունչ. և անշունչ արարածքն՝ մահ
կանացու մրդկան. եթէ ոչ զնշանս այ՝ ինն տե
սանէին, և զկերպարանս արարչին. և այնպս մի ծ
միոջէ վարեալ եկեալ ուանգութիքն. մինչև ցը
յովհաննէս. և յովհաննէս եա զաւանդ պահես
տին՝ տն իւրում։ Որդ՝ այսու հետև տրն ինք
նին՝ ի միջի կայ, և յովհաննէս վկայէ թէ. չեմ ես
քսն՝ այլ առաքեալ եմ առաջի նր. այլ որ հարսնէ
նմա է փեսայ. և որ բարեկամն է փեսային՝ կայ
առ նմա, և հնդնդի նմա. նա ուրախ լինի յուրա
խութե նր. և զձայնն լսէ զփեսային. իմ ուրա
խութի այսէ լցեալ և կատարեալ. և արդ՝ նմա
պարտ է աճել. և ինձ մեղմանալ։ Որ՝ ի վեր ուստն
գայ՝ ի վերոյ է քն զամ. յոր յերկրէ է՝ յերկ ասաէ խօսի.
որ յերկնից գայ՝ զոր ինչ լուաւն և ետես վկայէ. և
զվկայութի նր ոք ոչ ընդունի. որ ընդունի զվկայութի նր
ծրարեաց և կնքեաց թէ. արդարև ճշմտ այծ է։ զի որ
յայ առաքեաւ. նա զպատգամս այ խօսի. զի ոչ
եթէ չափով տուեալ նմա հոգին։ Հայր սիրէ
զորդի և զամ ինչ ետ՝ ի ձեռս նորա. յոր հաւատայ յորդի.

Ընդունի զկեանսն յաւիտենից. և որ թէ բաժանեալ է յորդւոյ՝ ոչ տեսանէ նա զկեանսն յաւիտենից. այլ բարկութիւն այ՝ ի վերայ նորա բնակեալ է: Նա եկեալ հրշտակն յայտնեաց՝ պատրաստել ճանապարհ տն իւրում. զի Ա առաջին գալստեանն՝ գաբրիէլ եղև կարապետ: Իսկ յայտնութեանն՝ սա առաջին եկեալ ասէ. առաքեալ եմ ես առաջի նր, այլ որ հարս ունի՝ նա է փեսայն: Իսկ ով է հարսն, կամ ով փեսայն. թէ ոչ այն զոր մրգարէն ասէ. այսպէս ասէ տր՝ խօսեցայց զքեզ ինձ յաւիտեան. և խօսեցայց զքեզ ինձ արդարութբ. և իրաւամբք և ողորմութբ. և գթութբ. և ծանիցես զտր թէ. ես եմ տր այ քո. և լքցես զտուն զհոմանիսն քո. զի այսպէս եղեն, և զքարեղէնսն. և ատեսցես զտն. երթայց դարձայց առ այրն իմ առաջին. վս զի թողին մարդիկ զպաշտօն առաջին իւրեանց. և անմ փայտի և քարի հնազանդեցան. և թողին զայրն առաջին՝ որ յոչընչէ արար զնս. և շնացան յամ ինչ տարրեղէն՝ որ առակն դիպեցան. և պոռնկեցան զհետ սնոտի պաշտամանց արարածոց: Այլ եկ տծորդին. քահել յՏրէ զՅունեայ նութի պոռնկութե շնութե՝ քարեղէն հոմանեացն. և դարձուցանել յՏէր պագութի. և անուանել զայր իւր՝ այր: Իսկ առաջին վս նախնականի ինքնութեն ասէ. Ա և մեկնէ պօղոս առ հռմնս, ասէ

խօ

խօսեցայ զքեզ հարսնութե իբրև կոյս մի սր՝յան
դիման կացուցանել Քի. և միջնորդէն առէ. կացցէ
դշխոյ յաջմէ քումմէ. զամ տիեզերս իբրև զհար
սն՝ դարձուցանել առ մի փեսայ. այնպս նշնկէ
այրն՝ որ յԱյից եկն որդին այ. Ի և ասէն յովհան
նէս. ո՛վ հարսնէ նմա՝ փեսայ. և մեք բարեկամք
և ծառայք՝ զի հրճցն ընթանամք կալ առ նմա և հր
նչնդել. և ուրախ լինիմք յուրախութե նր. և որդ
ձայնն լսեմք զփեսային. այս այնէ՝ զոր մարգրէն
ասէ. լո՛ւր դուստր և տես. խոնարհեցո զունկն
քո. մոռա զժողովուրդ քո, և զտուն հօրդ քոյ. զի
ցանկացաւ թագր գեղոյ քում. զի սա ինքնէ տր
քո՝ նմ պագցես սմա: Այս այնէ որ ասէն. եղ
բօր որդեակ իմ. յարիցես՝ զարթիցես մերձաւոր
իմ, սիրելի իմ. և բացցես ինձ զդուռս տանն. և
համբուրեսցէ զիս՝ ի համբուրից բերանոյ իւրոյ.
զի առաւել են ստինք քո քան զգինի. և հոտ իւղոյ քոյ
ք զամ խունկս անուշուէ: Իւղ արկեալ անուն
քո. վասն որոյ օրիորդք սիրեցին զքեզ. զհետ անու
շութե իւղոյ քոյ ընթասցուք մք: Տարաւ զիս
արքայ՝ ի սենեակ իւր: Ու՞վ իցէ հարսն. եթէ
ոչ եկեղեցի հեթնոսց. կամ ո՞վ իցէ փեսայն՝ եթէ
ոչ յիսուս որդին այ. որ էջ յԵրկնից՝ և նուաճեաց զամ
յերկրպագութե հօր: Ու զինչ իցեն առաւօտ ստին

քն

քն՝ եթէ ոչ կտակարանքն այդ. որ արբուցանեն
զմտադէտս՝ հոգևոր կաթամբն գիտուն։ Եւ
զինչ իցէ զոր ասեն. հոտ իւղոց քոց՝ք զոմ խուն
կս անուշուն. եթէ իւղ արկեալ անուն քո.
զօծումն քն, և զանունն յայտ արասցէ։ Եւ համ
բուրեալն սիրոյ նշանակէ. զի եկեղեցի քն. և քս
ոգին այդ. նմանել եւնէ մեղմանալ. Դ զծաղկն ասէ
մեղմանալոյ. զի մկրտութին որ նա տայր ժողովր
դեանն՝ ապաշխարութն մկրտութիւն էր։ Որ՝ իմե
րուսս եկն՝ իմերոյ՝ քզոմ. յայտ արար զգալն՝ իծ
ցոյ հօր առ մեզ։ Նակ ես ասէ. յոյրէ խօսեցայ.
յոց առեալ զգիտութին։ Որ յոց եկն ասէ. նա
զհօրն խօսի. և զհօրն գործ գործէ. Դ ևորն խսկ
ասէր առ հրէայսն. ես՝ ի հայր՝ և հայր յիս. զինչ
տեսանեմ թէ հայր գործէ, զնոյն ևես գործեմ.
և վնկ ես եկի՝ զի արարից զկամս հօր իմոյ, և կատա
րեցից զգործսն. ասոց և վս հրէ իցն թէ. զվկայ
ութիննս դուք ոչ ընդունիք։ Նակ որ ընդունի զվկայութի
նս՝ ծրորեաց և կնքեաց. զի անկորուստ լիցի արդա
րութի. և երդմամբ՝ զի արդարև ճշմա անծէ. զի ան
շուշտ՝ և անշարժ՝ և անկորուստ լիցի արդարութի
հաստոյն. և երդումն կնիք, Դ առ աբրհամ. զի որ
եկն՝ ի ծոցոյն հօր. նա է տեղեակ խորհրդոց ծնո
ղին իւրոյ։ Զի ոչ եթէ կարօտիք էառ նա զշն

ՃՁԷ

նոր

նորհս հոգւոյն. այլ ինքն միակն. միաշունչ. միախոհ ընդ հօր և ընդ հոգւոյն. ինքն բաշխէ շնորհաց հոգւոյն սրբոյ։ Զի հայր սիրէ զորդի իւր՝ և ամենայն հաստատեալքն հօր՝ որդւոյն է. և որ հօր՝ նոյն և որդւոյ. և զի հայր, նոյնպէս որդի. և ամենայն շնորհք հոգւոյն՝ յորդւոյ բաշխին։ Որ հաւատայ յորդի՝ ընդունի զկեանսն յաւիտենից. և որ թերահաւատէ յորդւոյ՝ ոչ տեսանէ զյաւիտենական կենսն։ Վկայէ Յովհաննէս՝ Սա է զորմէ ես ասէի. Սա է միածին որդին Աստուծոյ. ես տեսի ասէ՝ և վկայեմ թէ. Սա է որ եկն բառնալ զմեղս աշխարհի։ Սա է ժառանգ այգւոյն. և տէր գայ զօրութեամբ իւրով. և բերելով հզօր տէրութեամբ իւրով՝ զերբեալ հզօր. սա է հօրն. և զտէրութիւն իւր առ իւր ունի. թէպէտ և կամօք երևեցաւ և խոնարհութեամբ. ճւագին վարձք հաստատութեանն՝ ընդ իւր. և ամենայնի նա է հ͞ուցանող. և զգործս սքանչելիս առաջի նորա. ընդ մի ՚ի միտ առնու զամենայն գործս նոցա։ Երբ և հովիւ մի հովուեսցէ զխաշինս իւր. որ և ՚ի միջի իսկ անցեալ կենարարն ասէ։ Ես եմ հովիւ քաջ. հովիւ քաջ զանձն իւր դնէ ՚ի վերայ խաշին իւր. և ՚ի բազուկս իւր ժողովեսցէ զգառինս իւր. և ՚ի գիրկս իւր ընկալցի զնոսա։ Որ և կենարարն եկեղեցւոյ առնէր ՚ի առնուլ ժողովել զմանկտին ՚ի վերայ Աստուծոյ էր զէն բաղկացն. և օրինակ ետ ամենեցուն. եթէ ոչ գործ

ջիք և լինիջիք իբրև զմանուկս զայս՝ ոչ կարէք
մտանել յարքայութիւն այ։ Սորոգիւ հրամայ
է, և մերկանալ զհին մարդկութիւնս՝ ի ձեռն
մկրտութեան աւազանին. զի թէպէտ և կարի ոք թմ
րեալ և ծանրացեալ իցէ՝ ծանրակիր մեղօքն խա
տուէ յղացեալ. Դ ասէ, ահա՛ւասիկ երկնեաց
զանօրէնութի. յղացաւ զցաւս, և ծնաւ զանիրաւ
ութի։ Սակայն բացեն զգրունս ապաշխարութե՝ ի մէջ
բերել. եկեալ կայ կենարն՝ աղաղակէ և ասէ. Ե
կայք առ իս ամ վաստակեալք և աշխատեալք՝ և
որք ունիք զբեռինս ծանունս՝ և ես հանգուցա
նեմ զձեզ. առէք զլուծիմ՝ ի ձեզ՝ և ուսարուք
յինէն. զի հեզ եմ և հանդարտ, և խոնարհ սրտիւ.
և գտջիք հանգիստ անձանց ձերոց. զի լուծիմ
քաղցր է, և բեռն իմ փոքրոգի։ Իսկ եթէ ոք հար
ցանէ. ո՞վ իցէ որ մխիթար լինի յղեացն ծանրա
ցելոց. լո՛ւիցես յեսայեայ մրգարէութէ. կմ ո՞վ այն
իցէ որ ասէ. ո՞ չափեաց ափով իւրով զՋուրս ամ. կմ
չափեաց զերկս թզով իւրով. և զերկ ամ քլաւ իւրով. ո՞վ
եդ զլերինս կշիռս. և զբլուրս զդաշտս կշռորդովք.
ո՞վ գիտաց զմիտս տն. կմ ո՞վ եղև նմ խորհրդա
կից։ Որ՝ ի հօրէ ուսաւ զվերծիւ դատաստանին. նա
եկեալ մրդ լեալ և քարոզեալ տի. և խոստանէ միրով
իւրով զամն յանծութին. Եւ այնու հետև է
ձձթ
կեալ

կեալ լոյսն ՚ի մէջ անցեալ՝ լուսաւոր առնէ զամ՟
մարդ որ գալոցէ յաշ՟։ Քարոզէր ասէր թէ․
ապաշխարեցէք զի մերձեալ է արքայութի՟ երկ՟ ․ կա
տարեալ է ժամ՟ք՝ հաւատացէք յաւետարանն։
Որդ ՚ի բերն անցանէր առ ծովեզերբն միում․
տեսանէր զպետրոս՝ եւ զանդրէաս․ եւ զյակոբոս
եւ զյոհաննէս։ եւ կոչէր զնս ՚ի ձկնորսութէ անտի․
որք անտի վաղվաղակի թողուն զհայրն իւրե՟ց նաւ
ուն հանդերձ, եւ երթան զհետ նր։ Եւ զբա՟մ
ալոց ՚ի պէս պէս զբօսանաց կոչէր աշակերտս
երկոտասանս՝ եւ առաքեալս անուանէր․ զորս
ուսուցանէ ազատանալ յամ՟ զբօսանաց որ ըզ
հետ նր շրջէին․ արժանի եղեն ածագործ ձ՟ան
դութե խորհրդոյն․ որ այնուհետեւ մրդասէրն
քս ՚ի մէջ անցուցեալ զամենակար բժշկարանն՝
բժշկել զամ՟ ախտս, եւ զչարչարանս․ եւ զառաջա
ձայնս սրբոց մրգրէիցն ՚ի մէջ ունել զբանն՝ որ
գոչէ․ նա զհիւանդութիս մեր բարձցէ․ եւ զնո
ցուն բանս արդարացուցեալ՝ Յասէն․ թէ որ
արդարացուցանէ զբանս ծ՟յից իւրոց մրգրէից։
Սկսնու այնու հետեւ եզառակսն անցուցեալ
թէ՝ ՚ի ամ տեղիս ՚ի ձեռն հոգւոյն ճշմարիտ նր պա
տանել հօր․ զի հայր զայնպիսի նր պագուս խն
դրէ։ Եւ թէ՝ զողորմութի կամիմ, ք զպ՟տրգս․

Եւ եթէ՝ ես եմ հօր որդին. զի հայր իսկ ինձ վկայ է
հոգւովն հանդերձ ճշմարտութեամբ. Եւ եթէ՝ մովսէս ձեզ
յաղագս իմ վասն իմ գրեաց։ Եւ յայլում վասն իմ
ասէր զյուդայս. մի պակասեսցէ իշխան յուդայ.
եւ մի պետ յերանաց նորա, մինչեւ եկեսցէ այն որոյ
իւրն է թագաւորութիւն. զի նա է յոյս հեթանոսաց. Եւ եթէ՝
մարգարէքն ամենայն վասն իմ գրեցին. առաւել յիմմէ առաջնէն
զգիտութիւն. եւ յայտ արարեալ նոցա թէ. իմ է այգին.
Եւ դուք էք մշակքն. Եւ ես եկի՝ զի ես եմ ժառանգ.
այգւոյն. եկի խնդրել զպտուղ այգւոյն՝ զի առից
ի առաքեաց զիս հայրիմ, Եւ ես եկի կատարել
զկամս նորա։ Եւ թէ՝ եկի կտրել զխոստումն առ
տեան աբրհմու. եւ զի սուեալք կեցցեն զառէկն
աբրհմեան. եւ զաւակն աբրահամու նոցա ծանօթ
լինէր։ Իսկ սորա միանգամայն զճշմարտագոյնսն
առաջի եդեալ թէ՝ յաղագս զլինելն աբրհմու եմ
ես։ Եւ այնուհետեւ անդր՝ իվեր հայեցեալ ի
նաւէ իսկ՝ հարցանելով առ՝ ինքն է զմարգարէա
կանն թէ. Ի՞ ասէք դուք զքս որդի դաւթի.
զորմէ դաւիթ իսկ նշանակեաց հոգւովն սրբով
թէ. ասաց տր ցտրիմ նիստ ը աջմէ իմմէ. Եւ արդ
զի՞ որդի իցէ որդի դաւթի։ Այնպիսու եւամ յայտ
նուեք, Եւ առաւօք յանդիմանէ եւ խայտառակէ
զկեղծաւորութիւն. եւ զամբարշտութիւն. եւ զանօրէնութիւն նոցա։

. Ճրա   Ժ.Գ.   Իսկ

Իսկ նոցա խլացելոց և կուրացելոց՝ ի ճշմարտութենէն · նախանձեալ՝ ի չարութիւն դառնութեան կորուսանել զանձինս իւրեանց։ Իսկ նա եկեալ լինէր բժշկել մեր դասիրութեան իւրով · զկոյրս լուսաւորել · զկաղս գնացուցանել · զբորոտս սրբել · փրկել զամենայն ըմբռնեալսն՝ ի սատանայէ · և զանդամալոյծս յարուցանել · և զօձս կոխման տայր հաւատացելոց իւրոց · և խոստանայր երթալ օթևանս պատրաստել յարքայութեան Այ · և զինքն արար օրինակ մեզ · համբերել ճգնութեանց ամբիծութեան։ Որ դարձոյց զջուրն՝ ի գինի՝ զի յայտնի լիցի աստուածութիւն նորա · թէ նոյն է որ յոչընչէ արարն զջուրն՝ ի բնութիւն ջրոյ · նոյն և զջուրն՝ ի գինի դարձոյց Գ և կէսը · և այն ինքն որ վասն մեղաց ցաւս խառնեաց · նոյն ինքն եկն զառաջ ջուրս բաշխել · և բժշկել հաւատացին յանուն նորա ։ Արդ և աչսն իւրեանց զնա և զնշանսն զոր առնէր · այլ նա քանզի սրտագէտ էր՝ գիտէր զամենայն խորհուրդս մտացն քանզի ծածկագէտ էր։ Յետ այնորիկ տուեալ վճիռ՝ թէ որ ոչ ծնցի՝ ի ջրոյ և ի հոգւոյ՝ ոչ կարէ մտանել յարքայութիւն Այ · և ոչ նորոգեսցի միւս անգամ · զի այս որ՝ ի մարմնոյ աստի ծնեալ է՝ մարմին է։ Իսկ այն որ՝ ի հոգւոյ անտի է՝ հոգի է · զի հոգին ուր կամի և բղխէ · զձայն նորա լսես։ Եւ ոչ ոք ել յերկ՝ բայց եթէ որ էջն յերկնից որդի

մար

ձրբ

մարդոյ։ Եւ ասացեալ վն յղջագիր չարչարա
նացն իւրոց թէ. Պ մովսէս կախեաց զօձն յանա
պատին. այնպէս կախիլ պարտ է որդւոյ մարդոյ.
զի որ միանգամ հաւատասցէ ի նա՝ ընկալցի զկեանս
յաւիտենից. զի այնպէս սիրեաց այ զաշխ՝ զի զորդին
իւր միածին ետ ի վր նր. զի ամ որ հաւատասցէ ի
նա՝ մի կորիցէ. այլ ընկալցի զկեանսն յաւիտենից. զի
ոչ առաքեաց այ զորդի իւր յաշխ. զի դատեսցէ
զաշխ. այլ զի փրկեսցէ նա զաշխ. որ հաւատայ ի նա՝
ոչ մտցէ ի պատիժ դատապարտութե. եւ որ ոչ
հաւատայ ի նա՝ ասաէն իսկ դատապարտեալ է. քզի ոչ հաւա
տացին նք յանուն միածնի որդւոյն այ։ Եկին առ
իւրսն, եւ իւրքն զնա ոչ ընկալան. այն որ իսկզբանէ
ժմկցն եղեն երախտիքն. եւ խնամակալութիքն.
եւ պատուիրանքն։ Սուտ եւ մարմնաւորս իսկ երեւե
ցաւ՝ յանձանց մերժեցին զնա։ Եւ այս իսկ են
դատաստանք. զի լոյսեկն յաշխ. եւ մրդիկ սիրեցին զխաւար
առաւել քան զլոյս. զի էին գործք իւրեանց չարութե.
զի ամ որ զչար գործէ՝ չար գոյցէ. եւ ատեայ նա
զլոյսն. եւ ոչ գայ առ լոյսն. զի մի յանդիմանես
ցին գործք նր։ Իսկ որ առնէ եւ գործէ զճշմար
տութի՝ գայ առ լոյսն. զի յայտնի լիցին գործք նր
թէ այ գործեցաւ։ Եւ այս որդւոյն ուսու
ցեալ ամէնցուն զձանմրհս արդարութե։ Իսկ խաւարասէ

 վոր

վոր գործոց մարդկան օրինաց՝ ի հրեից սկսան
կեղծաւորել. որ և խնդրեցին սպանանել զնա՝ մշակք
այգւոյն. ոչ արժանի համարել զանձինս իւրեանց յա
ւիտենից կենացն: Իսկ այնպիսեացն գեհեան
խոստացաւ ասելով վայ վայ ի վերայ նոցա: Իսկ բա
րերարի տէրն ժողովեալ զաշակերտսն երկոտասան՝
զորս և առաքելս անուանեաց. և գձլ. Հ. և երկուս.
խրատեաց և վարժեաց զնոսա տծուեալ խրատիւ. և ի վերայ
կացուցեալ՝ և առաքեաց զնոսա. և սիրելի իւր և երեկմանո
ւանել. Թէ ձեզ ասեմ սիրելեաց իմոց. մի երկնչիք
յայնցանէ որ զմարմինն սպանանեն. և զոգին ոչ
կարեն սպանանել: Եւ թէ ես ընձ զձեզ բարե
կամս գիտեմ. և զոր միանգամ ասաց ինձ հայր և ես
ձեզ ցուցի: Յայտնեաց զելսն առ ի հօրէ, և զդար
ձն՝ ի նոյն ասելովն. ել ի հօրէ և եկի յաշխարհս. դարձեալ թո
ղում զաշխարհ, և երթամ առ հայր. տուեալ նոցա և զաւե
տիս հոգւոյն սրբոյ՝ առաքելոյ ի հօրէ. եթէ՝ եր
թամ և առաքեմ զմխիթարիչն. որ եկեալ մխիթա
րեսցէ զորտմնալոյդ վշտիս: Տես զզուգակնութիւն.
տես զմիաւորութիւն զօրութեան: Տես զմիականութիւն
թեան կամակցութեան. զի եկեալ ասէ՝ զիմ առեալ զին
ցցէ ձեզ. և նովին Ճշմարտութեամբ առաջնորդեսցէ.
և յանգիմանեսցէ զաշխարհ՝ զի ոչ հաւատացին յիս. դա
տեսցի և զկործեցեալ իշխան սորա այսորիկ:

ձղգ Ո՛ շմար

Ճշմարտեսցէ ձեզ միանգամայն վս իմ. զի ՚ի հօ
րէ առաքի. որոց գալուստն՝ զերթալոյն իմոյ առ
հայր վկայէ թէ. նա եկեալ առաջնորդեսցէ ձեզ
ամ ճշմարտութե։ ❦ Բայց առնու այնու հետև
զյառաջագիր զխորհուրդ՝ չարչարանացն կատարել յա.
վասս երկիցս անգամ գուշակէ թէ. մեռանելոցէ
և յերիր տուրյանանելոց. և վս որ արդեօք գայ
ցէ ՚ի մահն. մի թէ պարտական էր ինչ մահու.
այլ ըմբրէն ասէ թէ. անօրէնութի ինչ ոչ գոր
ծեցի, և ոչ գտաւ նենգութի ՚ի բերան նր. զոր և
ինքն իսկ ասէր թէ. ով ՚ի ձէնջ յանդիմանեսցէ զիս
վս մեղաց։ Իսկ ըս օրինաց ինչ պարտական մահու.
այլ ասէ կատարել զօրէնս, որում և առաքելն վկայէ
թէ. կատարած օրինացն քս է։ Իսկ ՚ի բռնութեանց
արդեօք ՚ի հարկէ մեռանիցի. այլ ասէ՝ անձամբ
իմով դնեմ զանձն իմ, և ոչ ոք հանէ յինէն. անձ
ամբ ասէ դնեմ զանձն իմ՝ զի միւսանգամ առից
զնա։ Իսկ ըէր կամեցաւ դնել՝ զանձն անպարտա
կանդ մահու։ Ես եմ ասէ հովիւ քաջ՝ որ ՚ի վր
խաշանց արդեօք. ՚ի հարթուցելոցն՝ ՚ի փախու
ցելոցն՝ ՚ի գազանակեր եղելոցն. զորոց մրջրեն
յառաջագոյն ասաց. ամէն իբրև ոչխար մոլորեալ.
այր ՚ի ճանապարհի իւրում մոլորեցաւ. և տր մատ
նեաց զնա ՚ի մեղս մեր. և յանօրէնութեանց ժողովր

Ճղէ դեան

դեան իմոյ՝ ՚ի մահ վարեցաւ։ Մոս ևքհնյպետ ազգին տէրանցնոց՝ ակամայ մարգարէացաւ թէ՝ լաւ է մեզ զի այր մի մեռանիցի՝ ՚ի վր ժողովրդեանն, և մի ամ ազգս կորիցէ․ բայց նա ոչ ասէր ՚ի վր ազգին միայն․ այլ զի զամ որդիսն այ՝ զցրուեալսն ՚ի բաժանելլէ զուսացն՝ ժողովեսցէ ՚ի մի․ վկայէ և պօղոս․ յայտնեաց ած զսէրն իւր ՚ի մեզ․ զի մինչ մեղաւորքն էաք՝ քս վս մեր մեռաւ․ և թէ՝ ՚ի ժամի ՚ի վր ամբարշտաց մեռաւ։ Իսկ արդ՝ եկեալ աշակերտօքն ՚ի լեառն ձիթաստանաց․ զի կատարեսցէ զբան մարգարէին որ ասէր թէ․ եկեսցէ հասցէ տր ած իմ, և ամ սբք ը նմ։ և կայցեն ոտք նր յաւուր յայնմիկ ՚ի վր լերինն ձիթենեաց՝ հանդէպ եմի, յարևելից կուսէ․ և իտօնական աւուրան օրինակաց։ Կայ աշակերտօքն հանդերձ՝ կատարել զօրէնսն․ և յայտնել զխորհուրդս հոգևորական տօնին․ և յառաջ քն զչարչարանսն զփրկագործ մահն իւր և զյարութիւն՝ պատգամէ աշակերտացն։ Տես զի կամաւ և ոչ ՚ի հարկէ չարչարեալ լինի որդին այ՝ որ յառաջ քն զչարչարիլն ծանուցեալ լինի։ Յետ այսորիկ աղօթս առնել առ հայր՝ խորհրդիւ ՚ի լերինն․ ոչ վս իւր ինչ զանգիտելոյ․ այլ զի ցուցցէ թէ միակամ է հօր՝ զառաջի եդեալսն գործիցէ․ վասն բզմ անգամ ասացեալ յառաջագոյն թէ․ ոչ յանձնէ ինչ խօսիմ․

ոչ յանձնէ ինչ գործեմ. այլ հայրն որ յիս բնա
կեալ է՝ նա գործէ զգործսն. Վասն զի լնուլ զմրգա
րէականն. փոխանակ սիրոյ իմոյ մատնէին զիս՝ և
ես յաղօթս կայի։ Եւ յայտ արար աշակերտացն՝
զմիակամութիւն իւր ընդ հօր։ Եւ ապա իջանէ՝ ի լեա
նէն. փութացեալ վն անհնարին դնել զանձն.
Վասն յորժամ՝ ի տօնն եկելոց հեթանոսացն, աղա
չել զաշակերտսն երթալ ընդ նսա առ Յս։ Որով
կատարի և մրգրէականն. այսպէս ասէ տր ամենակալ.
յաւուր յայնմիկ բուռն հարցեն արք տասն յամ
ազգաց զգրօշակէ առն հրէի և ասասցեն՝ երթի
ցուք մեք ընդ քեզ. զի լուաք թէ՝ ած ընդ ձեզ է. և
յետ լուեալ ասէ. եհաս ժմ. զի փառաւորեսցի որդի
մարդոյ։ Տես զի զչարչարանսն փառս կոչէ։
Որդ՝ ճշմարիտ աշակերտացն երբեմն ժողովեալ
առ ճշմարիտ վրդպտն Յս Քս Տրն մեր և Փր
կիչն. և Նարեկին՝ և Որդին այ Ծնեալն. զորս
հրցնէր ցնս թէ. զո՞ ուստեք ասեն մրդիկ զոր
դւոյ մարդոյ՝ թէ իցէ. զորոց տուեալ պտսխա
նի. դուք զո՞ ուստեք ասէք թէ իցեմ ես. որոց
առաջինն էր պետրոս ասէ՝ դու ես Որդի այ
կենդանւոյ. վն որոյ և զերանութի ընկալաւ. ասէ
Տէրն թէ քեզ պետրոս՝ որդի յօնանու, զի ոչ
յծրէ տոհմակցաց քոյ՝ իմրմս և յարենէ ազգի

քոյ՝ ՚ի մարդկանէ առեր զայդ գիտութիւն. այլ Հայր յերկնից ետ ՚ի սիրտ քո, յայտնեաց քեզ։ Եւ արար զնա վէմ հաստատութեան տան եկեղեցեաց։ Նոյ եղեն հիմունք առաքելոցն. և առին շնորհս քհնյութե՝ մկրտութե՝ և առաքելութե՝ երկնաւոր խորհրդոցն գիտութե. որ վարէր զայր աբրահամեան զաւակին. զոր ետ ցտէր ժառանգութե՝ աւեան դապահն յովհաննէս։ Եւ տէրն ետ առաքելոցն՝ և զփականս արքայութե ՚ի ձեռս նց. զի ինքն իսկ ած որդին էր դուռն մտողացն. վս որոյ մկրտէին աշխարհ՝ այս դրունն տնէ՝ և արտաքինքն մտանեն ընդ սա։ Որդ՝ ետ յովհաննէս զքհնյութի՝ և զօծութի. և զմկրտութի. և զթփրութի ցփրկիչն մեր քս. և քս ետ առաքելոցն. և առաքեալքն ետուն եկեղեցւոյ մանկանց համարձակութի։ Զարդանելով զտէրն ՚ի ձիթաստանեաց լերինն. յորժամ վս քաղելոյ զեղեցիկ աղերին վշտնու ետ. ասա մեզ ասեն. երբ լինիցի այդ՝ և զինչ նշան իցէ քոյոյ գալստեանն և վախճանի տիս։ Նոյ նա թէպէտ և հրաժարէր. վս աւուրն այնորիկ՝ ոչ ոք գիտէ՝ ոչ հրշկք. և ոչ որդի՝ բայց միայն հայր. և յառաքելագործ մատենին, առաւկան մեկնէ. ոչէ ձեզ գործ աստ քննել զժամս և զժմկս՝ զոր հայր եդ յիւրում իշխանութե։ Նոյ ո այլ ոք իցէ իշխանուի հօր՝ եթէ ոչ

ինքն

Ճզր

Նստեալն տն ՚ի լեառն Ձիթենեաց.

ինքն որդւ Ե· սակայն առեալ մանրապտում նշա
նօք· վն ահաւոր եամպախաղաց գալստեանն իւր
ոյ՝ աշակերտացն ուսուցանէր։ Տես զի գիտակ
էր որդի· ոչ միայն մ̃ւուրն· այլ եւ ժամն եկեր
պարանայց՝ իւրոյ գալստեանն· եւ ոչ իւիք անտե
ղեակ· քայց վն թերահաւատ լսողացն՝ ի ժամի ի եւ
զինչ անելով խօսէր· այլ թէպէտ խառնապտում չա
րեաց վն հարողաց զօրն եմի· եղծամն տակաւն կա
տարածն· ոչ ինչ դժուարագոյն հանելի իմն· է
թէ կամիցի ոք հաստատեալ քննել՝ զխորաքննչիւր
ընտրելոյ։ Եւ արդ՝ առեալ պայման մեծամեծ
նեղութեանցն· եւ սուտ քրստոսացն· եւ սուտ մրգրէիցն յա
րուցելոց· եղնեալին· զնոցին մոլորեցուցիչ նշա
նագործութեան ձառէ։ Որ եւ առաքելքն նշանա
կեցին թէ· յետին ժամս այսպիսիքն յառնելոց
են։ Բայց վն յանկարծակի եւ արագահաս գալս
տեանն իւրոյ նշնկէ· հնարձ օրինակօքն տուե
լովք· նոյն եղոմտաւ· զոր եւ պօղոս՝ յական թօ
թափել ասէ։ Ահաւագալի ասէ յետ նեղութե
անցն այնոցիկ՝ արեգակն խաւարեսցի· եւ լու
սին ոչ տացէ զլոյս իւր· եւ աստեղք յ̃ց թօթա
փեսցին· եւ զօրութիւնք Ցց շարժեսցին։ Եւ ապա ե
րեւեսցի նշան՝ ի վերուստ Ցից· խաչն փայլեսցէ եւ
լնուցու զամ Տր լոյս նր· յորժամ կրկին զեւր գա

ձղթ լու

լուսոյն այսրէն նշենկէ՝ յառնել ՚ի հաստատուցմունս
իւր՝ ՚ի ժողովուրդս ամ յանդիմանութե ազգս
առանց դատել զամ ազգս հրով բարկութե եւ դա
տաստանօք զամ գիտութե եւ նշայտնեն իւրոց
առաքելոցն. եւ հաստատեաց աշակերտացն, եւ սիրելի
բարեկամացն։ Որք եկեն ՚ի մէջ ժողովրդեանն
յուշ առնելով զյանդիմանաւոր եզհրապարա
կախօս զվրդովմունս իւր թէ. Ես յայտնապէս
խօսեցայ յաշխ եւ ամ ժամուսուցի ժողովրդեանն
՚ի տաճարի անդ. ուր ամ հրէայքն ժողովէին.
եւ ՚ի ծածուկ ինչ ոչ խօսեցայ. որ եաղաղակ իսկ
եդեն առնէր. որ հայր իմ հայր յայն որ առաքեցն
զիս. եւ որ տեսանէ զիս՝ զայն տեսանէ որ առա
քեացն զիս. եւ այնպէս վկայութե եդեն ճշմարտութե.
եւ ուխտեալ երթայ այնուհետեւ անկանել ՚ի
ձեռս ապստամբողացն. զի որք ՚ի լուսաւոր վար
դապետն թիկունս դարձուցեն մոլորեցան. թէ
րեւս ՚ի շօշափել ձեռաց չարչարնօքն զկենդանարարն.
սթափեցին եւ զգաստացին մոլորականքն. Քզի
քհնյիցն եւ օրէնս ուսոյց վրդմտոցն մատնեցաւ՝
առ ՚ի յուշ առնելոյ նց օրինօք զյուղապատում
չարչարանացն իւրոց. եւ նց առեալ դատեցան զդա
տաւորն ամի. Ի ամ գրելոց վն նր. Պաւղոս
յանտիոք պիսիդեայ՝ վկայէ վն նր. եթէ բնա

 կեալք

կեալքն յեմ, անծանօթ եղէն՝ ի նմանէ· և եբրայեցւոց
մրգրէիցն որ յամշաբաթս ընթեռնուին՝ զպատմել
կատարեցին· և ոչ մի ինչ պատճառս մահու գտեալ
խնդրեցին՝ ի պիղատոսէ սպանանել զնա· և իբրև
առեալ զկենդանս յանդիման իւրեանց կախեցին ըզ
փայտէն· այն վասն որոյ յաղջագոյն՝ ի տէր նշանակել
առ յօրինացն· թէ պարտէ բարձրանալ որդւոյ
մարդոյ։ Իսկ անդ այնու հետև՝ ի ժամուն յայն
միկ լցեալ կատարի ասացեալ բանն առ յոբ· թէ
որ տա հրամ արեգականն՝ և ոչ ծագէ· և թաքու
ցանէ զտապարած զճառագայթս իւր· և որ
կնքէ զիւրաքանչիւր փայլեալս աստեղաց։ Իսկ
՝ի վեց ժամէ առաւօտն ասէ աւետարանագիրն
թէ· խաւար կալաւ զերկիր մինչև ցիննն ժամն· ՝ի կա
տարելոյ զամովսական մրգրէութիւնն թէ· եղիցի
յաւուր յայնմիկ ասէ տէր· մտցէ արեգակն ՝ի
մէջօրէի և խաւարեսցի յերկրի լոյս ՝ի տուէ։
Զանգոյն սմա և զաքարիայ· թէ եղիցի յաւուր
յայնմիկ ոչ ևս եղիցի լոյս, և ցուրտ՝ և պարզ
եղիցի օր մի· և օրն այն յայտնի տն· եթէ ոչ յանջա
գոյն նկատեալ մրգրէիւքն ասէ՝ թէ օր տն· յո
րոյ և ժամագրութ յասէն կայր· Դ և գաւնիել՝ ի
հրշկէն տեղւէ կացեալ գրեաց թէ՝ յետ․կ․ և է․
եօթնեերորդաց սպանցի օծեալն։ Իսկ յայտնի

բնա տն

տն զնշանաւորն ասէ · զոր արեգակն ցուցէ ·
Ի սկզբանն ՚ի լինելոյն հաստատեաց զլուսաւորսն
թէ եղիցին ՚ի նշանս։ Որոց իւր իսկ յերկրորդն
զհրաժարելն հանդերձ խմաւարագիր ժամուն
նշանաւն · զի հայեսցեն եւ տեսցեն զոր խոցե
ցինն։ Իսկ նք եւք զեւս նսեմացէլք , եհասէլք
՚ի յատակս մոլորութե՟ ՚իբրեւ չուանք համբացէլք
՚ի խոստովանողական բարբառոյն։ Եւ նք կա
տարեալ զժմ · Եւ աւետրնագիրն ասէ · յետ այ
սորիկ գիտասցի եթէ՝ ժմ ինչ կատարել է · ասէ
ծարաւիեմ · զի լցցէ զգիրն այպանութե բաժա
կաւն թէ · քացախ ե՟ լեղի խառնեալ մատուցին ·
Ըստ նշանակէց թէ · ժմ ինչ կատարեալ է · անդ
ցեալ եմրգիրեականն թէ · կատրծ իւքն արասցէ ·
վկայէ եւ պօղոս թէ · իբրեւ կատարեաց զժմ զգր
եալն վնր · իջուցեալ զգին եդին ՚ի գերեզմանի։
Եւ զինն ժամաւն գոչեաց յն ՚ի ձայն մեծ եւ ասէ ·
էլի էլի լամասաբաքթանի · այս ինքն է , ած ած
իմ ընդէր թողեր զիս · տեսանես զի հրաժարէն
անտխակալութե վարդապետութե գործէ · որով եզա
ւաղակն խաչակից՝ եզհարիւրապետն · եւ բզմ ե
այս աշխրտէս ․ք զի կամօք եկեալ ՚ի կատարումն , եւ
ոչ ՚ի բռնութէ ըմբռնեալ զամենազօրն։ Որ եւ այժ
իսկ գոչեաց ՚ի ձայն մեծ · զի լուիցէ զասացեալն

բձբ մար

մրմռէին թէ · արեգակն եւ լուսին խաւարեսցին ·
եւ աստեղք ծածկեսցեն զլոյս իւրեանց · եւ տէր ՛ի սի
ոնէ գոչեսցէ · եւ յերուսաղեմէ տացէ զձայն իւր · արդ՝
ո՞վ իցէ ՛ի մարդկանէ որ ՛ի տագնապելոցն յոր
ժամ մօտ իսպառելն իցէ՝ զաղաղակ տացէ՝ կամ
գոչեսցէ · այլ բերանակապ՝ եւ անբան եւս եղեն
յողջ՞ք զսպանանելը ։ Իսկ հաստիչն ողորմութեանցն՝
կամայական սիրովն եկեալ ՛ի մահ · հանդերձ ա
հաւոր նշանօքն տուելովք · եւ հաստատէր թէ · հա
մակամ եւ համագործէ է հօր · եւ յայտ արար զհա
ւատն ՛ի մահն իւր մն հր բարբառելով զմարգա
րէականն թէ · աստուած իմ աստուած իմ է ընդէր թողեր զիս ·
եւ թէ , ՛ի ձեռս քո դնեմ զհոգի իմ ։ Եւ մի երկ
բան ինչ մն փութանակի եւ լուսաւորագոյն յաւէտ
՛ի նենգաւորացն համարիցի ։ Եւ իջուցեալ ՛ի
փայտէ՝ եդին ՛ի գերեզմանի · զորմէ ինքն իսկ կան
խեաց գուշակեաց օրինակելով զ մարգարէին · Յ
ունան եղեւ ՛ի փոր ձկանն զերիս տիւս՝ եւ զերիս
գիշերս · նոյնպէս լինելոց է որդի մարդոյ ՛ի սիրտ
երկրի ։ Որով լցաւ տեսողութ եսայեայ · ահաւա
սիկ դնեմ ՛ի հիմունս սիոնի վէմ պատուական ։
Զանգոյն նման եւ հոգեպատում երգողն թէ՝
՛ի հող մահու իջուցին զիս · որով եւ պօղոս վկայէ
թէ · մեռաւ ըստ գրոց՝ եւ թաղեցաւ ։ Որոց համա

ւտեղեկացոյն եղել ասացելոյն, և պատմեալ
դստերին զասացելոյն ք՟ի. թէ յերրորդ աւուր յառ
նելոցեմ։ Եւ առին դասմի զինուորաց՝ զի ան
քուն ակամբ պահպանագոյնք կայցեն՚ի գերեզմա
պահս զգուշութ։ Իսկ տրն ընկալելոյն խրոյ՝
յոչեալ յաւուրն յերրորդի. զի Ք՟ի մահն կամօք
հօր՝ նոյնպէս և՚ի փառս յարուեն. զի լցցին ասա
ցելքն մրգրեին թէ յետ երկուց աւուրց յաւ
ուրն երրորդի յարիցուք և կացցուք առաջի նր, և ըղձ
հետ երթիցուք ճանաչել զնր. և իբրև զառաւօտ
պատրաստական գտցուք զնա. որով լուծելէ զեր
կուռս մահու. ք զի ոչ խոկէր հնար ըմբռնիլ նմա՚ի
նմնէ. որ չէր վաճառելը մեղօք. զի թէպտ և վերա
ւորեցաւ՝ և համբերեցաւ ը ննջեցելոյ՚ի գերեզմա
նս՚ի բառնալոյ զմեղս. և բժշկելոյ զարտծս իւր
առանց օգնականի՝ և ի մեռելս ազատ. ք զի միայն
և անծնոյական անձամբն՚ի մեղաց սպան զզօրա
ցեալ մահն տակուր՝ և եհատ զամ արտօսր յամ
երեսաց. վնկ և ասացելն կատարէր. ոչ թողցես
զանձնիմ՚ի դժոխս. և ոչ տացես սրբոյ. քում տե
սանել զապկնուն. որ և ասէր իսկ. ես եմ հովիւն
քաջ՝ և վս խաչանց իմոց դնեմ զանձնիմ։ Եւ եւ
այնու հետև յերէ հովուն հօտից՝ բանն որ ոչխա
րաց. և կտրէ զմրգրեական բարբառն թէ. որ եհան

բն՟դ յեր

յերկրէ զհովիւն հօտից․ զոր և առաքեալն թարգ-
մանէ թէ․ և հան՝ ՚ի մեռելոց զհովիւն հօտից ըղ
մեծն արեամբ յաւիտենական ուխտին զՏէր մեր Յս
Քս։ [uncertain] ՚ի լսելիս
օրհնակեցս զչարչարանսն․ և զերրորդ աւուրն
զյարութի․ ոչ պարծանօք՝ և ոչ սպառնալեօք․ այլ
զն քաղցրութեամբ վարդապետութեն՝ զվերիայելոյն ՚ի հաւա
տոցն ՚ի Քրիստոսի անցեալ՝ յաւէջագոյն ժամադիր
առնէ առ յարութի․ զի որոց եկեալ առ ՚ի կուսէն
ծանուցեալ․ թերևս յորժամ առ ՚ի գերեզմանէն
դիմեսցեն արկանել յարքայութի․ ք զի առ ՚ի կեալ
կենդանիսն ևկն կենդանարարն․ և նք փոխանակ
կենացն՝ մահու նուիրեցան յուսահատութ։
Մեռաւ ապա վս մեռելոցն․ զի յառնէ զօրու
թեն իւրով և օրհնակ լիցի․ վս որոյ՝ և գիշերի իսկ
արթեալ զլուսաւոր յարութի․ զի պահարկելոցն
և գուշակելոցն ծանուսցէ զՔրիստոսի իւր՝ յի
րացն կատարելոց։ Որոյ թանձրագոյն իսկ և ա
հագին արդ զարհուրիսն․ շարժմամբ երկրին․ և
վիմօքն պատառելովք․ և գերեզմանօքն բացելովք․
և մեռելովքն յարուցելովք․ որով և կատարէր բան
մարգարէին թէ․ լերինք շարժեցան ՚ի նմանէ․ և երկր
խախտեցաւ յերեսաց նր․ և վէմք խորտակեցան․
որով և խռովեալ պահապանացն և եղեալ հան
դոյն մեռելոց․

իսկ

Իսկ կենդանին յիւղեալ՝ և հրեշտակն վկայու-
թե հանդերձ ծանօթս տայ. որոց եկել սպասե-
ին՝ Գ Անշանակեաց մրգրեն. քաղցրէ տր որոց
սպասեն նմա յաւուր նեղութե՝ և ճանաչէ զեր
կեւղածս իւր։ Բանզի յոլորդոյն իսկ հրաշի
րեաց յանկնկալութե լուսաբեր յարութե. որով
եկեալ՝ իվաղճան եբրեու մրգրեյին թե. վտկ լս
պասեա ինձ ասէ տր՝ յաւուր յարութե իմոյ՝ ի
վկայութի։ Սխմեալ այնուհետև պհապանացն
՝իքղքն. և այսպէս հուչակաւոր՝ և ազդողական
արտլ զածագործ յարութին։ Մինչև անդէն գի
շերայն՝ իգերեզմնէն ընթացեալ եկելոց կանանցն՝
աւետարանել աշակերտացն. տեսեալ զաքան
չելիսն՝ նոյնպէս և պհպնացն. և սրտաբեկ ոգե
սպառ՝ իքղքն անկեալ՝ պատմելով քհնյիցն. և
շակերտացն եղելոց. յնւանդ ամբոխելոցն նե
ղելոց և դրդելոցն՝ իքղքն երևելով բազմաց։
Որով եկեալ՝ իվաղճան և խոստացել բան մար
գարէին թե. բացից զգերեզմնս ձեր ասէ տր, և
հանից զձեզ՝ իգերեզմնաց ձերոց։ Նմ եսայի
ասէ՝ յարիցեն մեռեալք և կանգնեսցին որ իցեն
՝իգերեզմնս. զի ցօղ որ՝ իքէնէ՝ բժշկութի է
նց. թերևս վն կենդանարր արեանն քի նշանա
կեաց. որ՝ իվր խաչին հեղաւ զամենեքումբք. և

զի յայտ արասցէ թէ անդ մրցրեցան ընտրելք
ածեալ նիգեմն աշակերտացն. գնա ժողովուրդ
իմ մուտ ՚ի շտեմարանս քո. փակեա զդուրս քո,
եւ թաքիր առ ժամ մի: Իսկ կամակոր ազգին խա
չահանուացն. խլացելոցն եւ կուրացելոցն՝ իմչ
մրտուէն՝ ոչ ինչ օգուտ գործէր. ոչ պատմութ՟
կենդանեացն. եւ ոչ երեւումն մեռելոցն. եւ ոչ
ահաւորութ՟ նշանացն ած՟ այաղթ յարութ՟. ք՟ զի
վն՟ ն՟յ իսկ առաքեաց ամենագէտն՝ զլինելոցն
իրս՝ սակս մեծատանն թելադրել. թէ մովսէսի
եւ մարգարէիցն ոչ լուիցեն՝ ապա թէ եւ ՚ի մեռելոց
ոք երթայ առ նս՟՝ ոչ լսեն: Որոց ՚ի դէպ եղանէ
եւ ըստ բ՟ն մարգարէին թէ յաւուր յայնմիկ առցի ՚ի
վր՟ ձեր առակ. եւ ողբասցեն ողբս ձայնիւ եւ
ասասցեն թէ. թշուառութ՟ թշուառացաք. զոր
եւ առեալ իսկ ազգականին իւրեանց պօղոսի՝ ասէ.
ողբալով ասեմ զթշնամեաց խաչին ք՟ի. որոց կա
տարածն կորուստ է: ✠ Երթայ այնուհետեւ
Բ՟ Ը՟ երեկս սուրբն միաշաբաթուն. երեւել
աշակերտացն դրօքն փակելովք՝ ասէ աւետա
րանագիրն. եւ ցուցեալ զկենդանարար ողջոյն՝
եւ բզ՟մ ուրախութ՟ աշակերտացն արար: Ընդ կա
տարէր նուագ սաղմոսին թէ. տր՟ ած՟ մեր երեւե
ցաւ մեզ. արարէք տօնս ուրախութե կանխա

ընծե Ժ.Գ. մինչև

Զ փրկագործ նշանն.

մինչև յանկիւնս սեղանոյն։ Եւ զինչ իցեն ան
կիւնքն սեղանոյն՝ եթէ ոչ զխաչն նշանակէ. որ և
անկիւն իսկ ցուցանէ խաչին չորս. մի է յերկր ցը
ցեալ՝ զի ցուցանէ զնել զոտն գարշապարս յերկրի.
զի՚ ի մէջ վիմի հաստատուն շինեսցէ՝ դիցէ զբարձ
րութիւն հիմանց եկեղեցւոյ. Պամփիրէն գուշա
կէց թէ. ՚ի մէջ վիմի կացոյց՝ զի անշարժ առնիցէ։
Իսկ զբուն անկիւնն զկատարն՚ ի վեր ուղղէ.
զի այն անկիւնն՚ ի վերկոյս ուղղեալէ իբրև կշ
ռած. սահմանի զբնութիւն այնորիկ, որ՚ ի մէջ նո
բազմեցաւ՚ ի վերկոյս հաստանիցէ. և անդր հայե
ցուցեալ տեսողացն՚ ի հայրն՚ ի գլուխն Քի՝ և
բնութիւն ցուցանիցէ։ Իսկ աջ անկիւնն. ցուցանիցէ
զզօրութիւն աջ բազկին. աջոյն զուրախութիւն զուար
թութեան արդարոց պարգևատուութեան. պատրաստութեան
պսակացն ցուցանիցէ։ Իսկ ահեակ անկիւնն՝
զտանջանսն նշմարեցուցանէ զմեղուցելոցն. մն զի
ունի սեղանն. դ. անկիւնս որ է խաչն. և յիրաւի
սեղան. զի եղև մերձընկալ տրուանական միածնոյն՝
ճշմարիտ պատարագին որ մատեաւ հօր։ Յիրաւի. դ.
անկիւնս ամ Ճրի. և զամ տիեզերս ուրախ առ
նել յայսմ սեղանոյ. զԶուորս և զԾրաւորս. և
զանդարամետականսն. և զհրեշտակսն՝ որ են
առաքեալքն՝ և մարգարէքն. և զերկնաւոր հրեշտակսն՝

բձր զզօրսն

Զ փրկագործ նշանն.

զօրսն հոգեղէնս. որոց կարի խոկ ուրախութի
եղև. և լինի Ը կարծր կենացն և մարդիկք խոկ
երկրաւորք՝ որ կեցին և դարձան. և դուք արդ
կամիք կեալ. և այցելութն քի. և սանդարամետա
կան ննջեցելքն. զորս և փրկեաց զնս գալստեամբն
իւրով: Նաչն իւր կանգնական զյաղթականն
ցուցանէ. որ՛ իմէր անկիւնն զյաղթութին մե
րացուցանէ: Նոկ յայսմ սեղանոյ վայելեցին
նախ առաքելքն: Նորոյ տեառն զյարուլի նր
եցնծայան. կցել կարգս այն որ ասէ. արբէք սմա
ուրախութե կանխամբ մինչև յանկիւնս սեղանոյ.
անդ կերէր ենուագ ազմբրանին. որ ած մեր
երևեցաւ մեզ՝ արբէք ամս ուրխւթե. որոյ ցուցել
զնշան չորեքին յորնցելոյն. որումև պօղոս վկայէ.
այսուհետև ոչ մեռանի՝ և մահ նմա ոչ ևս տիրէ:
Նուէր զի ազանչելագործէ, ևանհամս՝ իքննողաց.
ևսմ անհնարից հնարաւոր. զի Դյուքք զչորրին
պարգևեաց զկենդանարր միմն և զարիւն իւր
աշկրտցն առ՝ իցեյցս թէ. ինքնակամ չորրի. նոյն
պէս և յետ յարութե ցուցանէ յանձին զնշան
բևեռացն. յայտ արարեալ թէ. չէ ին բնաւական
վէրքն արգելու՝ իգերեզմնի զբժիշկն վերւրաց.
սոյնպէս և ճաշակեն Ը աշակերտան՝ ի նոր յար
քայուե, զի յայտ արասցէ թէ. որ յանկարօտ է

 յան

Եւ զփրկագործ ... խաչն գումէ.

յանձաշակ արքայութէ ճաշակել գիտէ։ Նոյնպս
և յետ ջ քան զչորչորնան քաղցրական եղ արմաւոր
տիւ. լի և անկարօտ ամենայնցն շրջէր։ Այլ զօր
օրինակ՝ անդ մն հաստատելոյ աշակերտացն ճա-
շակեաց։ Նոյնպս և աստ՝ առ ՚ի հաստատարիմ առ-
նելոյ տի քաղցեմն։ Եարդարեւ խնկական որդ են
ժյ եղեալ ը ժամն եօրդն մրդոյ՝ զի կերցուսցէ
զնս։ Վսյ ևկանխաստաց եղէն մրգերէն առէ։ Տն
յուտնկան։ Տն որ հստտեպ զծառս ծնո չքաղցի
ցէ ևոչ վաստակեսցի։ և ոչ դոյ քննութի իմնւթե նր։
Սրբեն և կղէտոպեանց ու.մեծն ՚ի ճանճրհին է-
մնւոյսայ։ և առաջին եդեալ նց զմնանդս մար-
դարէական՝ որ վն նր վկայեալ։ Յետ այնրիկ
երևեր աշակերտացն առ տիբերական ծովուն։
և արբեալ նշանս առ ՚ի հաստատելոյ զնս։ և յայտ-
արրեալ նց՝ եթէ ոչ ինչ կասեցուցէ զգերեզ-
մանին զտնծագործ զօրութի։ այլ Դ առ ծննդեմբն,
և յետ ջ քան զչորչորնան։ և ՚ի չարչարանսն նովին հզօր
զօրութբ։ և յետ յարութե։ որում և վկայէ իսկ
երանելին պօղոս։ Յս Քս։ երէկ՝ և այսօր նոյն
և յտնս յտնից։ Ապա յիշեցուցանէ աշա-
կերտացն, և վկայեցելոցն հաստատութի և առէ։
այս բանքեն զոր խօսեցայ ը ձեզ՝ մինչ առ ձեզն
էի։ թէ պարտէ լնուլ տմ գրեցոյն յօրենսն

 Մով

մովսէսի՝ եւ ի մարգարէսն եւ ի սաղմոսն վն իմ. եւ փչեաց
ի նոսա յՈւս եւ ասէ. առէք զհոգի սբ. եւ յայնժամ ե-
բաց զմիտս նոցա իմանալ զգիրս, եւ ասէ ցնոսա թէ. այսպէս
պարտէր չարչարիլ քսի՝ եւ յառնել ի մեռելոց յաւ-
ուր երրորդի։ Եւ իբրեւ կատարեաց զուխտադրու-
թի նոյ՝ վն հրէական ազգին. զորոց եւ ամբաստա-
նեալ յանդգամութն ասելովն. իմ եթէ չէր եկեալ եւ
խօսեցեալ ը նոսա՝ մեղ ինչ ոչ գոյր նոցա. բայց արդ չէք
պատճառս վն մեղաց իւրեանց. զի տեսին զգործսն իմ՝
զոր այլ ոք ոչ գործեաց. եւ ատեցին զիս, եւ զհայրն իմ։
Բարձուցանէ այսուհետեւ զլուսաւոր վարդա-
պետութի իւր՝ ի հեթանոս. որով ածեալ ի կատարումն
զյառաջապատումն պատգամն եսայեայ թէ. ետու
զքեզ ի յուխտ ազգին. եւ ի լոյս հեթանոսաց լինել
փրկութի մինչեւ ի ծագս երկրի։ Եւ եհան զա-
շակերտսն ի լեառն ձիթենեաց եւ հաստատել միաւորա-
կան ճշմարտութբն. ասելով գնացէք այսուհետեւ
աշակերտեցէք զամ հեթանոսս. եւ մկրտեցէք
զնոսա յանուն հօր եւ որդւոյ եւ հոգւոյն սրբոյ։
Եւ ամբարձեալ զձեռս իւր օրհնեաց զնոսա. եւ ը
օրհնելն վերացաւ յնս. ասէ աւետարանագիրն. զի
կատարեսցի երգ սղմոսարանին թէ. համբարձա-
ւ ած օրհնութբ։ Որոց հրշտկն տուեալ թէ. նստա-
րուք յեմ. եւ ես առաքեցից զաւետիս հօր իմոյ

բձժա ՚ի

՚ի ձեզ. որում եկեալ ՚ի վախճան ամուլսականն բարբառոյն թէ. որ շինէ յՏէս զհամբառնալ իւր՝ և

զաւետիս իւր յերկիր հաստատէ։

Այն արկեալ մեզ այսու հետև ՚ի վախճան աստցելոցս. ճառս ՚ի մէջ առնուլ զքնապատում աւետեացն խոստացելոց վն մեր թափուն աղբեր հոգւոյն սրբոյ. Միւանդ զի առնա թերևս ունիցիմք՝ զխուրահասոյցն քաղցրարիչ զերանելին ղուկաս. որ իրագէտ՝ և միջամուխեր քսագործ իրացն կատարելոց. վս և բարձրապատում իսկ հնչեցուցանէ իսկզբանն՝ տիեզերախօս աւետրնին ասելովս թէ՝ կմ եղև ինձ՝ որ իսկզբանէ զհետ երթեալ էի ամն ճշմարտութ կարգաւ գրել քեզ քաղցր թէոփիլէ. զի ծանիցես զբանիցն՝ որոց աշակերտեցար ճշմրտութ. և.զ զի հմառօտ բանիւք առ՚ի կտրծ աւետարանին իւրոյ զերկնաչու ճանպրհին քն նշանակեաց։ Բռնութն առաքելանշան յերկրրդ մատենին զորպիտոյ իրացն կարգել. և միանգամայն իսկ յառաջագիր աւետարանն յիշտկելով սկիզբն դնէ առաքելագործ գրոյն. զնոյն թէոփիլոսն։ Զբանն առաջին ասէ զոր արարի վն ամն՝ ո թէոփիլէ. զոր սկսաւ յս առնել և ուսուցանել. մինչև կարճապատումն շարէն ՚ի վերանալն փառօք. և լուսաւո

բձծր

ծորագոյն պատմէ զհանգամանս վերանալոյն ·
զհրաշիցն քի առ աշկրտսն · և զամպայ ջուելն նորին ·
և զվկայութի հրեշտակացն իջանելոյ՝ վս վերանալոյն
քի · և զօրինակն միւսանգամ նորին գալստեանն։
Յետայնորիկ պայծառագոյն, և առաւելագոյնս
նշանակէ զէջս հոգւոյն սրբոյ յա̃կց · յա՛ւուրն
պենտեկոստէից · էին ամ̃քն ՛ի միասին՝ և եղև
յանկարծ կի հնչիւն յե̃կց՝ եկեալ իբրև զսաստիկ
հողմոյ · և ելից զամ տունն յորում նստէին · և
երևեցան նոցա բաժանեալ լեզուք իբրև ՛ի
հրոյ · և նստաւ ՛ի վր̃ ն̃ց, և լցան ամ̃քն հոգով սր
բով · և սկսան խօսել այլ և այլ լեզուս՝ որպէս
և հոգին տայր բարբառել ն̃ց։ Տեսանես զբարձրա
նշան զհռչակաւոր և զյանկարծահաս զմուտ
հոգւոյն սրբոյ։ Եւ եղև յանկարծակի հնչիւն
յե̃կց՝ եկեալ իբրև սաստիկ հողմոյ · Դ̃ և յայտ
իսկէ թէ երկնաւորացն և երկրաւորացս ծա
նուցեալ զէջս հոգւոյն սրբոյ · մանաւանդ եթէ
հանգերձ երկնաւոր զօրուն իսկ խաղացել գայր
որում յառաջընթաց իսկ եգեալ յերգ սաղմո
սարանին՝ մրգ̃րէն հայցեր · Դ̃ ՛ի քառասներորդ
իններորդ սաղմոսին նուագէ · ա̃ծ մեր յայտ
նապէս եկեսցէ՝ և հուր առաջի նր̃ գնասցէ ·
և շուրջ զնովաւ մրրիկ յոյժ · կոչեսցէ զե̃ս ՛ի

բՃԺԳ վե

վերուստ․ և զՏր՝ ի դատել զժողովուրդ իւր, ժո
ղովել առ ինքն զսուրբս իւր։ Սուքն զի յուղղագոյն
վկայութի եդեալ հոգւոյն սրբոյ տանն իէլի․
և ուխտ եդեալ քստամուտ գալստեանն երկնից
և երկրաւ․ երբեմն թէ՝ նայեցարուք Տէ, և խօսե
ցայց․ լուիցէ Տր զպատգամս բերանոյ իմոյ․ և
երբեմն թէ՝ լուիցէ Տին, և ունկնդիր եղիցէ Տր՝ զի Տր
խօսեցաւ։ Կոչեաց այնուհետև ՚ի դատաստան կոչէ
զՏս․ և զՏր․ ՚ի դատել զժողովուրդն։ Վասն որոյ և
ամենափրկիչն իսկ նշանակեաց թէ․ եկեալ յան
դիմանեսցէ զաշխ վս մեղաց՝ զի ոչ հաւատան յիս․
Ք զի տեղեկագոյնք և ընտելականք էին հոգւոյն
սրբոյ՝ տունն իէլեան․ առ ՚ի գումարութ մրգր
էիցն յարուցելոց․ և նովին սքանչելեօք և նշա
նօք երևեալ․ որով հեթանոսական ազգացն յայտնի
եղեալ նման զօրութի հոգւոյն․ և նշնիկ իսկ
ծանուցեալ թգրացն․ ասել փարաւոնի ցյովսէփ
թէ․ ոչ գտանեմ զոք իբրև զքեզ՝ որ ունիցի հոգի
այ։ Որպէս և բաղդասար ասաց ցդանիել եթէ․
գիտեմք զի հոգի սբ այ գոյ ՚ի քեզ։ Այլ որդիքն
իէլի առաւել ևս յղփագոյնք կատարելագոյնք
որ մրգրէք ճանաչէին․ մեծն մովսէս եօթանա
սուն․ և բ․ ծերովքն յանապատի անդ․ և ի պարգև
ական երկրին դասք դասք մրգրէից յարուցե

 լոց

րոց՝ յաւուրս Թգրացն․ որ՝ ի Թագաւորագիր մա
տենան կարգեալ կայ․ որոց բնաւ ին ինքնապա
տում, յայտ արարեղ զմերձաւորութի հոգւոյն։
Եսայի ասէ․ հոգի տն՝ իվերայ իմ։ Եւ միքիայ՝
ես լցայց հոգով զօրութ տն։ Իսկ եզեկիէլի միան
գամայն իսկ յայտ արար զազգողական զօրութ
հոգւոյն․ ը պատմութ կառանչան տեսլեանն․
կամ նոյն ինքն իսկ յորժամ զքանչելականերպ զյա
րութի ագործ տեսիլն պատմէ թէ․ եղև ձեռն
տն՝ իվրիմ․ և ած զիս հոգին սբ․ և տարաւ զիս՝ ի
դաշտմի՝ լի էր ոսկերօք զօրաց բզմաց․ և ասէ ցիս
հոգին սբ․ իցէ թէ կենդանի լիցին ոսկերքդ
այդոքիկ․ և ասեմ տր ած դու գիտես զայդ։ Տե
սանես զմրգրէն․ որպիսի ճշմարտագոյն տեղե
կացեալ․ յայտ առնելով զածական պատիւ հո
գւոյն սրբոյ՝ ՝ իմիտ առ եղածահրմն գործոյն
զօրութ՝ իվր Թանձրախուռն ոսկերացն հնացե
լոց․ Թէ ՚ի առ իւրաքանչիւր ոսկր յարեալք և
պատուաստելք և կենդանացելք՝ կանգնեցան
կացին․ զի մի՝ իբանից և՛ իհրմնցն միայն․ այլ և ա
ռաւել ևս յիրացն կտրելոց առեալ տանիցես
զճշմրտութ բարձրութս։ Եւ արդ՝ նոյն բաւա
կան ամնկալ հոգին սբ քննեչ խորոցն այ․ որ յա
ռաջագիր օրինացն աւետարանեց մրգրէական

բարէւողք՝ մեր կենսաբեր գալստեան որդւոյն
ածոյ․ որ առաքեցաւ յածական փոխուն․ ՚ի ժողովեր
կատարմանիցն ընտրելոց՝ ժողովել առ ինքն զմեզս
իւր․ և ճշմարտագոյն հաստատել մեր իրացն կա
տարելոց․ որ մեր քի գործեցան․ և երևեցաւ նոյ
բաժանեալ լեզուք իբրև ՚ի հրոյ․ զի ականատես
իսկ փայլեցուցանէ զշնորհացն բարձրութ․ և նոյ
լցեալ հոգւովն սրբով․ որք և իմերձերացն՝ եպե
րեալք եթէ արբեալք իցեն․ Պ և էին իսկ արբեալք
մրգրեական բաժակաւն․ զի նք արբեալք և ուրախա
ցեալք․ և միանգամայն իսկ զամ տիեզերաց առեալ բե
րել զբարձրութեց ուրախութ․ զոր և մնոցայն իսկ
փոխանակ պատմեալ մրգրէին թէ․ ուրախ եղէց
և ցնծացայց ՚ի քեզ․ և զի թէ․ արբեցայց յերե
սաց փոխց քոց․ և թէ՝ բաժակ քո Տ անապակ ար
բեցոյց զիս․ և թէ ողորմութ քո տր յոլով մղեաց
զիս․ որ և յայտնի իսկ ծաւալեալ հոսեցան շնորհք
հոգւոյն սրբոյ։ Ձ իբրև հուր երևեալ՝ զի խո
տանն այրեսցի․ և ընտիրն լցցի բաժակօք ուրա
խութ հոգւոյն․ անկարօտ գանձու պարգևօքն
որ ոչ անցանէ․ և նք լցեալք անկարօտ հասանօք
հոգւոյն․ զամբարեցին հրդեհական հոգւոյն զօ
րութ որոց բարեգործացն բարութ ուրախութ
պատրաստեցին․ զի զամ տիեզերաց մատրուակէք

բձժգ

եղ

Ի զանազան շնորհաց հոգւոյն սրբոյ ասէ․

եղեալ արբուցին զծարաւիսն։ Իսկ անհնազան
դիցն արբուցին զկործանումն։ Զի խակիզըն
մատըռուակաւն ժիր մրջիւն մանուկն երեմիայ·
ընթացաւ· արբոյց բըղխելովն զբաժակն հա
ւուցման մեղացն· և զդառնութի մահուն ան
կանգնականն։ Իսկ սրբ միանգամայն արբին զհուր
հոգւոյն ուրախութե· և եղեն մատռուակք ա
ռիեղերս ընթացան· պաշտեցին զանուշութե
քաղցրութե բաժակին ուրախութե· արժանաւո
րացն ի բազմականսն արքունական հարսանեցն։
Իսկ յուլքն ծուլացելոցն· անմտացն· չքթելո
ցն· խառնեցին մատուցին զմրուր բաժակացն
լեղոյն դառնութե, զի այրեսցին իսկ ի ըմպելն
շրթունք իւրեանց։ Որք՝ զայս բաժակ անանխա և
կինն իւր սափորա· եւ ոչ կարացին զօրել ուժոյ
զօրութե անոյշ գինոյ նր։ Ուարաւեցան՝ արբին
եզմայլեցան· եւ զձիլ պապաքեցան՝ ի մաղձոյն որ թա
քուցեալ էր ի փոր նց· չորացան երկմտու մեղօք
իւրեանց· եւ կիզան՝ ի մահու հրաբաժակ գինոյն
սաստիկ զօրութե։ Որք զայս բաժակ եկին ամե
տաբիթայ· բաժակ գինւոյն որ արբոյց ննջե
ցոյց զնա· դձլ առողջութ արդարութե կանխեց
եւյարոյց զնա յուսոյն։ Որք ի բաժակէս յույսմա
նէ եկունանելիս· որ եղե արժանի բազմակա

բաժե նըն

նին. եւ ետ բազմաց որ ը̃ նման էին. մատուցանա
կութե շնաւորի սկզբնարար ուրախութեանն՝ ի
նմանէ՝ բաժանական, որ՛ ի ձեռն նր: Նոյն ահա
գայ պաշտէ զանձն. եւ հաս աւասիկ մինչեւ առ
ձեզ. ահա լի են շտեմարանք այս թփրի. եւ կազ
մեն մատուցուակքն արքուցին. յօրինեալք բա
ժակք իմաստութե. եւ յօրինել բազմականք՝ ի տա
ճարս կազմեալ է զըմպելի. քաղցր անոյշ գինի
ուրախութե ամենեցն՝ որ կամին ըմպել զնա հեշտիւք:
Կազմեալ է եւ զմրուրն դառնութե խմբին չարութե
չարացն ըմպելին. այրիչն կործանման: Արդ՝
ահա զոր կամիք ըմպել՝ պատրաստ է երկոքումբք
ստուգութե ձեզ ծանուցանել. արբէք զիմաստութի՝
եւ մի զանմտութի. զողորմութի, եւ մի զբարկութի.
զհաւատոյն քաղցրութե. եւ մի զերկմտութեց ան
հաւատութի. զայրիչ հրոյն չարութե. որ տոչորէ
՛ի գեհենի: Այլ զի հուր բաժակացն լուսաւո
րեսցէ յըմպելին ձերում զնա. այրեսցէ զժանկ
մեղաց ագիտութե ձերոյ. եւ պահեսցէ զանձինս
ձեր՝ յուսով հետոց ձերոց: Ռուաքեալքն երա
նելք արքին եւ արբեցան, եւ ուրախ եղէն. եւ ար
բուցին տիեզերաց երկոքու բաժկօք որք կամեցան.
զինչ կամեցանն ըմպել: Արբոյց եւ ձեզ ծուարիկ
յիմարութե ագիտութե. եւ խառնեցի աւազիկ եւ
ձեզ

ձեզ դեղ բաժակի մահու. առէք. արբէք. արդ
հաւտովք զբժշկութե բաժակին կենաց անձանց
ձերոց. զի փրկութեն ապրեսջիք յայրմանէն՝ որ
գալոցն է. ահա հասեալ է բաժակին պատուհասի
պատժոց յանձինս ձեր. առէք արբէք զբաժա
կն խաղաղութե՝ որ լի է օգտութե. ծարաւի լերուք
ապաշխարութե. զի խառնեսցի ձեզ մխիթարութե
ուրախութե. արբէք զհոգին որդեգրութե, և մի
զհոգին պղծութե՝ զոր էարբեն սամուող, և տարա
գրեցաւ. էարբ դաւիթ, և եմուտ յուրախու
թն իւրոյ. նոյնպէս և դուք՝ թէ կամիք մայն.
բարերարն է ուրախարարն՝ որ առաքեաց առ ձեզ
զառաքեալս. որ ե կլին ձեզ յուրախութի. և բե
րին երկուս բաժակս. զմինն սաստից, և միւսն
ուրախութեց. զի այն որ առաքեաց զերկոտա
սանսն իւր՝ ը թմ նր մատրուակս. նոյն և առա
քեաց և զայս զիւր վկայս՝ իմէջ ձեր. զի արբեալ
իսկ էիք դուք զմոլորութի մեղաց ձերոց. արբու
ցին ձեզ զմիուր պատուհասին՝ որ եհաս առ
ձեզ. և մահուամբ իւրենց եղեն մատուռակք չհ
մարտութե ոյ աւետեացն՝ որ ձեզ զ.քարոզէ ցին
նոքա նեղութն իւրենց. և խառնեցին զարիւնս
իւրենց յերկուս բաժկս. զի խրատեսցեն զանմի
տուն կուրութե սրտից ձերոց. և դձ պատրաս

բձժթ

տես

տեսցէն յաշակայն՝ բաժակ ուրախութեան ձերոյ·
և զի մահու բաժակօքն ուրախ արասցեն զձեզ
զոր ինքեանք արբին· մի զի տեսին զ՟տրն և զա
րարիչն արարածոց· զի խոնարհեցաւ՝ ի բաժակ խո
նարհութեան մահու՝ անարգութեան՝ ինքնակամ իւրով
կամօք· և էարբ զհամբերութեան բաժակին չարչա
րանաց ինքնայօժար խոնարհութեամբ· վ՟նկ ամսաւ
քինիքն վկայքն ճշմրտութ՟ և ա՟ծութ՟ նր՟· ետուն
զանձինս իւրեանց նեղութեան· զի իւրեանց նեղութեամբն և մշ
տօքն զոր կրեցին՝ վկայ լիցին այնորիկ՝ որ կամ՟ կր
եաց զայն· զի զմեր անարգութիւս կրեաց· և մեր
չարչարանս յանձն առեալ· և մերում մահուն հա
ւասարեացի հաճոյ կմյն՝ Գ կմցւ՝ զինչ կմցւ՝ և
եղև· և Գ կմցւ արար· զի զմեր հողեղէն բնութիւն
զգեցաւ· և խոստանեաց անխառն՝ յա՟ծութիւն·
և զի տացէ մեզ զիւր անմահութի՟, և զանմշտութի՟,
և զանչարչարութի՟· և զապականացու մարմինս
մեր՝ խոստանեաց յանապականութի՟ ա՟ծութ՟· զի ըզ
բնութիւս մեր անապականս գործեսցէ։ Եւ ար
դ՟րքս այս ցանկացան ՟տն մահուանն· մահուամ
բն իւրեանց լինել վկայ այնմ որ զմեռելութի՟ արա
րածոց կենդանացոյց մահուամբն իւրով· և ցան
կալի եղև մահն՝ մահու ՟տյն մերոյ· որ վասն մեր
էարբ զբ՟ժկ մահու· և ետ ըմպել մեզ զբաժակ
ան-

բձն

անմահութե. վն զի այս մահ ժամնկեանն է զի միւս
անգամ նորոգեսցուք՝ ի միասին յարութե անխափանս
կենացն մշտնջենականաց. Տ եւ ինքն տէրն ասէ՝ ի
մէջ աւետարանի անդ. թէ. արդարեւ ասեմ ձեզ.
զի թէ հատն ցորենոյ որ ոչ յերկր անկանի եւ մեռա
նի՝ լոկ միայն հատ կայ. բայց՝ ի մեռանիլն բազմա
պատիկ փթթի, եւ պտղաբերէ տոհմականս.
Իսկ ամ վարք ծրի կենաց՝ նմանեն վարուց մշա
կութե երկրաբուղխ արմտոց. վն զի սերմանի
նախ սերմն յարգանդ, եւ ապա պայծառացեալ
ծաղկի մարդահասակ պատկեր ածութե: Որ Տ
վերագոյն ասացաք. թէ մարդ էր պատկերի նոյ
արարչին. իմաստութե. բանաւորութե. Տ զվարս որի
նակաց՝ ի բնամարտէն կարգեցաք իսկ առ ձեզ:
Որդ առ մարդն վարել եւ սերմանել զծր. զի ան
դէն եդաւ նմա հրամն թէ զինչ վարեսցէ մարդ՝
զնոյն եւ հնձեսցէ. եւ սոյն տուաւ խելամտութի
իմանալ մարդկան զառ՝ ի յայտնեաքս ծածկել
զաներեւոյթսն սերմանել. եւ հնձել. զի ընկալցի
յուսով զհամբարսն պատրաստեալս. զի զինչ
եւ վաստակեսցէ մարդ ած պաշտութե պատուի
բանօքն՝ անդ՝ ի պատրաստել հանդերձելումն ըն
կալցի զպտուղն: Այն օրինակ իսկ Տ մշակութե.
զի նախ վարս վարեալս ցելեալս կակղեալս. հեր

բձխ ձեա

Սերմանիքն այլ օրինակ.

ձեւոյս․ ակօսաձիգս պատառելով զծիրն․ սեւակօշ
տեղւոյս․ պարարտացուցելոյս։ Սակս քրտամբք
և աշխատանօք հատանիցեն ընդ վայր արմատս մո
լաբոյսս՝ տարապարտ աճմանն սիզաբոյսն բան
ջարաց․ և ապա սերմանել զսերմանիս օգտակարն
ցանիցէ։ Նոյն օրինակ և քարոզութիւն աւետարա
նին․ եթէ ոչ նախ հատցէ ոք զպարտս պատժա
պարտութեան իւրայնոցն․ ընդ վայրաբոյս սովորութեանց
արմատանեացն․ կամաւոր․ կամագնաց․ ինքնակամ
մեղացն․ Թէ այժմ իսկ առ ձեզ տեսանիցեմք, զի
թէ ոչ խլեսջիք դուք ՚ի մտաց ձերոց զարմատսն
վայրաբոյսս․ զնասակարս․ կորուսիչս․ մեղացն՝
որ արմատացեալ են ՚ի ձեզ․ և զսպեալ զոստովք
մտաց ձերոց՝ առ ՚ի խափանել զծաղիկն․ և առ ՚ի
չտալ բերել զպտուղն։ Սա և միանգամայն իսկ
՚ի փօսացուցանել՝ արկեալ զձեզ ՚ի տարակուս
անօրէնութեան՝ և կամ անհիւթ ապառաժ տեղին․
որ թէպէտ վարել վարիցէ ոք՝ անմասն եղեալ
՚ի պտղոյն զրկի։ Նոյն օրինակ եթէ ոչ խլեսջիք
՚ի ձէնջ զանհնգեանն սովորութիւս․ ոչ կարէք ընդու
նել զսերմն՝ որ ՚ի ձեզ պտուղ տայցէ զօգտակա
րութիւն։ Արդ՝ դուք եղբարք՝ նայեցարուք իմաս
տուն մտօք ընդ անձինս ձեր․ և խորհուրդ առեալ
ձեզէն ՚ի ձեզ խորհեցարուք․ և տեսէք զանձի

նս ձեր · զի ա՛ծ գթա՛ծ է և մարդասէր · յայցել
ձեզ, և տեսս · և ո՛չ կամեցեալ է կորուստն ձեր
և վաղագոյն ստուգանալէ ջք պատուհասիցն՝ կո
չեաց զձեզ՛ի դդրուն ապաշխարութե մուծանել
զի կեցջիք, և մի մեռանիցիք: Ո՛չ անարժանն խնդ
րոյ մրդիկքն՝ որ անցին հեթանոսութն իւրե՛նց ·
և չեղէն իսկ արժանի գիւտի անձանց · որք ո՛չ
կամեցան իմ՛նլ զարարիչն իւրե՛նց · յո՛ջագէտ կան
խագէտ իմաստութե մեծութե ա՛յ՝ թողէ՛լ զն՛ա որ
ո՛չ էին իսկ լսելոց հր՛մնաց նր · այլ պատր՛ստեալ
տանջանացն կանխութեցն նիւթեալք թողլեցան:
Արդ՝ պարտ է ձեզ կակղացուցանել զանդամս մր
տաց ձերոց · և խլել զմեղսն գայթակղեցուցիչս
յանձանց ձերոց, որ խափա՛նն առնեն՛ի ձեզ բու-
սոյն · այսինքն կռապաշտութեցն սովորութիք · որ
՛ի նախնեաց հետէ մոլորեալք դանդաղեցին ·
որ իբրև քուն է արթունս եղէն՝ յիմ՛րակորոյս
անմտեալք է վայր թօթափեցան · որ թէ ո՛չ ինչ
յօգտակարն · այլ յունայնութիս սնոտիս՛ի տարա
պարտս յանօգուտս՝ որ բնաւ ոչինչ իսկ են · ո՛չ
օգուտ, և ո՛չ վնաս · ումէք օգուտ չէն · զի ան
շունչք են · անիմ՛ստո՛նք · անխաղա՛ցք · անշա՛րժք ·
լո՛կ · ո՛մնք կոփածո՛յք են · ո՛մնք կռածոյք են · ո՛մնք
ձուլածո՛յք եղեալ՛ի ձեռաց ճարտարաց հաստա

տեալք․ ՚ի մշտասել է վայր և եթ աշխատեալք՚ ի
զմուր․ որք պաշտենն զնա՝ ոչ կարեն զմիտս ինչ
պահել ՚ի նմանէ․ և ոչ այնչափ՝ թէ լոյս մի․ կամ
ձանձ՝ որ անօգուտ է մրգ կանէ ընակէլ․ քշել
հանել ՚ի տանէ պաշտօնէիցն իւրեանց․ և ոչ
զամրդքն որ ել և էջս առնեն զնոյնմբք պատկե
րօքն՝ և ձգեն զոստայնս իւրեանց զգլխովք նց․ թէ
զայն ՚իբրաց ոչ կարասցեն մաքրել յանձանց․ այլ
է վայրխսկ ՚ի ներքոյ ժանկակեր փոշոտեալ հա
րել մաշին։ Իւ քարեղէն պատկերացն՝ առեալ
զքարաքոս ժանգոյն․ զաղբացեալ․ կանանչա
ցեալ․ ներկեալ․ և անփոյթք եղել ագեղանան։
Իսկ զփայտեղէն պատկերսն․ որդանց հարել․
բորբոտակերել մաշին։ Իսկ զհանդերձին որ ըզ
նոքօք արկեալ է․ այն ցեցակեր․ մեցոտեալ՝ փխ
րեալ՝ եղծեալ՝ մաշեալ․ կորուսել զպայծանին։
Իսկ թէպէտ և ոսկւք վն նց անմտութիւն զոք
ստիպին փոյթ առնել յախերակմն կատարել
զանասնունս իւրեանց՝ ՚ի զոհս ձենձերոյն զազ
րուէ պղծուէ շարժուոյն․ սակայն նոյն խանձ
րախոս մուրն՝ և ծուխն այրեցածոյն ելեալ մա
ծեալ զնոքօք ,իբրև զածուխ սևացուցել զնս՝
յայլագոյնս գարձուցանէ․ և ծախք անշահք,
և անօգուտք վաստակք՚ որ ՚ի նոսայն լինի․ Իւ

բձիդ　　　　զայս

զայս ամ ըմբռնեալ ձեր ՚ի մոլորութիւն ձեռպէք՝ մնա-
սել օգտութե. և յաւիտենական նուաթել ձեզ տան-
ջանս յանշէջ հուրն. և յորդն անմահ. զի երթալք
մի ոչ ըմբռնէք. Զարարիչն ձեր թողեալ՝ անմահն
չովքն զրկեցուցանէք զանձն ձեր. հանէք ձեր սեր-
մանիս՝ փոխանակ ցորենոյն փուշ. և փոխենք հա-
ճարոյ՝ որոմն. և փխենք պարարտ ծրին՝ զանօգուտ
զառապարն՝ զանպտուղն ընտրեցէք: Արդ՝
ասէ տեսէք դուք՝ մեղադիկ յանդիման կայ. ո՛
ոք ՚ի ձէնջ յու՛ կայցէ տայցէ պատասխանի՝ թէ լռու-
ոք զձայն պատկերաց. կամ ետես դուզնաքեայ
ինչ օգուտս ՚ի նոցանէն. որ չափ թէ սակաւ մի
յայտնեցէք: Բայց միայն երազովք և պատիր
խաբէութե՛ ցնորիւքն՝ որ ՚ի մէջ գալ ոչ կարեն. այլ
միայն կորուսեալ զոգիս ձեր, և հանեալ յարրչէն.
որ այսպէս անօգուտ են և ոչինչ. և ոչ ումեք պի-
տանացու. հաւտէք խղճեցէք յանձանց ձերոց ըզ-
ցամաքելն գոսացեալ. որ ոչ ձեզ խնդութի. այլ
առողջութի բժշկութե՝ զարմանս տանել անձանց.
իբրու զայն՝ որ թափիցէ զմաղձն և զմաղձոյն զառ-
նութե. և թեթևացուցեալ զինքն յախտիցն՝ առող-
ջութե լինի: Այնպէս և դուք զանօգուտն եթէ
թողեալ լինիք՝ զօգտութի գտանէք. ՚ի յաւիտենից
տանջիցն գոյսատանացն ապրելով. զի կուապաշ-

ըձիե տու

դանւոյն ընկլուցեալ զնոսա։ Եւ այն զինչ իցէ որ
ասէն. մինչև ՚ի միտ առնէին զփուշս իւրեանց. այս
ինքն անհոգ դատարկութեամբ գործէին զմեղսն. մինչ
ոչն դիտէին զյանցանս ՚յառաջագիր պատուհասեցան
տանջանքն։ Զի և ուսումն այլուր ասէ. Թէ յետին
ք զօր իւր՝ հող պատահեցին նմա ցանքն իբրև զջուրս.
Դ ի սկզբանն։ Իսկ փուշք մեր մեղաց յանցաւո
րութեան բուսան. նոյնպէս և զյանցաւորքն պատե
բուսեալ ելուցիք եղեալ՝ այրեսցին իսկ ՚ի յառ
նելն։ Իսկ ձեզ սիրելիք ազդարար կանխեաց.
Զի դուք ապրեսջիք յայն ահագին հրոյն հե
ղեղէ. զի որ սերմանէք ցանեսցին ՚ի ձեզ, և մի
փուշն այրելի։ Որդ՝ որդիք մարդկան մինչև
յերբէք խստասիրտք. ընդէր սիրէք զնանրութի. և
խնդրէք զստութի։ Ծաներուք զտն ագործ զս
քանչելիսն՝ որ առ ձեզ երևեցաւ. զի այսու հե
տև ոչ թողցէ զբուգուց զտմբնակիչս որի. եթէ
ոչ ծանիցեն զնա տմարդք որի. և նմա ծառայեսցեն
Ա միով լծով։ Սղեսցուք ասէ զկապանս նց. և
ընկեսցուք ՚ի մէնջ զլուծ նց։ Որ՝ կոչեցէք զկա
պանս հեթանոսութեան յանձանց ձերոց. և ազատեցա
րուք ՚ի մեղացն յանցանաց. ուրախակից լինել
այնոցիկ՝ որ ծիծաղին ՚ի կորուստ ամբարշտաց.
Զ ասէ իմաստութի՝ ի հանդերձեալսն. այսու հե

բձիր   տև

տւ ես ծիծաղեցայց ի վեր կորստեան ձերոյ. և
թէ այն որ բնակեալ է յերկինս՝ ծիծաղեսցի զնոքօք.
և որ ինքնին արհամարհեսցէ զնոսա. յայնժամ խօսես
ցի ընդ նոսա բարկութեամբ իւրով. և սրտմտութեամբ իւրով
խռովեցուսցէ զնոսա։ Այս ինքն ժամ կշտամբութեան
յանդիմանութեան. զի որդւոյն տայ առեալ ի հօրէ ի
ծնողէն իւրմէ՝ դատել զամենայն. որ ոչ պաշտե
ցին զհայր՝ դատէ զնոսա. և որ ոչ զորդին, կամ
զհոգին սուրբ՝ տանջէ զնոսա։ Այս ձեզ ճանաչելոյ ըզ
հայր՝ բարբառն որդւոյն կանխեաց առ ձեզ.
ասէ ես կացի թագաւոր ի նմանէ՝ ի պատմել ինձ զհր
ամանս տեառն. հովուել զնոսա գաւազանաւ երկա
թոյն. և իբրև զկաւեղէն անօթ փշրել զայնոսիկ
որ դիմադարձ լինիցին փրկութեան։ Զի անօթք
կաւեղէնք իսկ են մարդիկ. արդ՝ որ պիտանա
ցուքն են՝ զնոսա գանձիւ պատուականաւ լցցէ։ Իսկ
որ անպիտանքն են՝ զնոսա տանջանօք և կորստեամբ
լցցէ. զի զարթուցել իսկ է յամպոց որոց իւրոց.
այց առնել տեառն անօրէնութեանց մարդկան։ Արդ թագաւորք
զայս ի միտ առէք. խրատեցարուք ամենայն դատա
ւորք երկրի. ծառայեցէք տեառն երկիւղիւ. և ցնծացէք ա
ռաջի նորա դողութեամբ։ Կալարուք զխրատ նորա՝ զի մի
բարկասցի տէր. և կորնչիցիք ի ճանապարհաց արդարու
թեան. զի բորբոքեսցի բարկութիւն նորա։ Իսկ երանի իցէ

բձիթ ձեզ

Կծ կործանման ամբարշտաց ասէ.

ձեզ եթէ մարթիցէք աղաչել զերեսս տն. և
յուսասջիք ՛ի բզմ ողորմութի փրկութե նր. թողցէ
ձեզ և շնորհեսցէ ձեզ զյանցանս ձեր: Իսկ որ
յամառեալ կայցեն՝ և փշրեսցէ զատամունս ՛ի
բերանս ամբարշտելոցն յամառացն. և արկցէ
՛ի յւտնական տանջանսն: Ապա ոչ ինչ օգուտէ
այն զղջումն որ անդ ՛ի միտս անկեալ լինիցի. այլ
տես զինչ գոչէ մրգրէն. ոչ ոք է որ ՛ի դժոխս
խոստովան առնի առ քեզ. և ոչ եթէ ոք յայնմ
մահու յիշէ զքեզ. զի այնուհետև ոչ ոք կարէ
անցանել ընդ եդեալ սահմանն հստտուե: Իսկ
ժմկ այժմէ ողորմութի գտանել ապշխրողաց.
որ այժմ այսպէս ասէ մրգրէն. տծ գթւոր ար
դար. հզօր և երկայնամիտ. որ ոչ ածէ զբարկու
թի իւր զօրհանպզ. ապա արդ՝ այս զինչ ասի
ցէ արդեօք. եթէ ոչ դարձին ասէ՝ զսուր իւր
սրեալէ, և զաղեղն լարեալ. և նոցա պատրաս
տեալ զանօթս մահու. և զնետս հրեղէնս գոր
ծեալ է. որոյ երկնին զանօրէնութի. և յղութի նց
ծնանի զցաւս: Իսկ այնք որ լսեն սքանչելեացն,
և դառնան յարրիչն տծ. և պաշտեն զնա՝ այսպս
ասէ. քաղցր է երեսաց նր. խնդա՛ և ուրախ լեր. զի
մեծամեծս արար տր զանելն իւր ընդ քեզ: Ու
մարդիկն այն՝ որ զարրիչն իւրեանց ոչ ճանաչէցին.

բձ նք

նք իբրև զանասուն հմբեալ են. վասն իբրև ընդ
երեսս խօսի. մի երկնչիր երէ', զի բուսան քեզ
ձարակք' ի դաշտս եյանապտս. Ք զի զանապատ
անպտուղքէին սիրտք մրդկան. եք զդաշտս եւ
անջրդի։ Որդ' եայգի կոչէ զնուաձեալսն. և
Թզենի պտղաբեր քաղցրութեն տծպաշտութե
բանին. Գ եասէ. Գ զի քաղցրեն' ի քիմս իմ բանք
քո. ք զմեղր բերանոյ իմոյ. եդձլ քաղցրես դու
տր, եքաղցրութք քով ուսո ինձ զարդրութս քո։
Նու գձլ առ տծ ամպշտսն գոչէ մրգրէն եասէ.
լցցի կալք քո ցորենով. եզեղցին հնձանք գի
նւով եիւղով. եհատուցից ամացն յորս եկեր մա
րախն. և ջորեակն. և ժանկն. եԹրթուրն. զօր
իմ մեծ' զոր առաքեցի ես' իմզ ձեր. ուտիջիք և
վայելեսջիք. եօրհնեսջիք զտր տծ ձեր։ Իսկ
առ անօրէնս այսպս ասէ. արկէք զմանգաղս' զի
հասէ ժմնկ կթոց. մտէք հարէք հնձանք. զի լցել
են հնձանք, եզեղուն գուբք իւրնց. զի բազմա
ցան չարիք նց. ձայնք հնչեցին' իձորն դտաստանի։
⸎ Ի ժմնկս աբրահամու էարբ սոդոմ զգինին ա
նօրէնութե. արդ' խնդրեցաւ եքննեցաւ' ի բար
ձրադահաց տնէն.' ի հարիւրոց մինչև' ի տասն.
եոչ գտան' ի նմա տասն բաժակք արդրութե. զի
խաղող նց խաղող դառնիձ. եողկոյզ նց' ի դառ

բձլա нութե

Ան սոդոմացոց ասէ.

նուն լեզուոյ. սրտմտութբ վիշապաց գինի նց.
սրտմտութբ չարաթոյնք իժից՝ անհնարին ա
ուանց բժշկութե բժիշկք նց. վսկ իսկ և արբուցին
նոցին զհամ հրաբաժակ գինւոյ պղծման նոցին.
և կծիցան նք բաժակօքն իւրեանց. լցեալ էին շտե
մարանք նց անօրէնութբ: Ահ իսկ հնչեաց կոր
ծանումն նց. հող էր յանդս նց որոմն. վսկ՝ ի գործ
անկանէ մանգաղ նր: Ընձեց եկեղ զնա՛ ի հրդեհի
իւրում: ուռկանն որ պատեաց զնա. զոհեցան
նք՝ ի նմին ուռկանի. և ծխեցան՝ ի նմին ցանցի.
զի եղեն բաժին նորին. եկեր զնա թրթուր, և
ծախեաց զնա ջորեկ. և արծեցաւ՝ ի նմա մարախն մե
ղաց իւրեանց. վսկ վաղվաղակի գօսացան. և պրա
ծեաց հուր՝ ի շինուածս նց. տեղեաց՝ ի նմա հուր,
կորդեցին փուշք հրեղէնք՝ ի մէջ նր. և եհերձ զխր
ուխտն՝ ի միջոյ նր. յորդեցին գետք հրեղէնք. յար
եան՝ ի մէջ և ողողեցին այրեցին զշէն նր. լցան շտ
տեմարանք նր հրով, և զեղան նովիմբ հնձանք
նր. լցին զբաժակս մեղաց իւրեանց. ՝ի մրրոյ նր ար
բին, և կծիցան միանգամայն: Ոչ զովտեան բա
ժակն որ գտաւ՝ ի մէջ նր. ուստի ոչ արբին նք
զուրախութ. եղև նա նց այլ բաժակ. և արբոյց
նց զտրտմութ: բաժակն կենդանութե՝ ուստի ոչ
կամեցան ըմպել զկենդանութ. արբոյց նց զմա

բԺլբ հու

հու դառնութի։ Բաժակին քաղցրութեն որ ոչ
քաղցրացաւ ՚ի քիմս նր· դառնութի ըմպեաց ՚ի
նմանէ· այլ զի հուրն որ ոչ այրէր զգալարսն·
այլ պահէր զկանանչսն· և ոռոգորէր ՚ի գոսս· և այ
րէր զգոսացեալսն։ ✠ Որք զայս յուդա սկարի
ովտացի, և այրեցաւ· զի աղաւմունէր ծառ նր։
✠ Որքին զայս ամքըլըն տմ, և գալարեցան· և ըզ
ցին անուշահոտ պտղով զծր տմ· տարած եցաւ
հոտ ծաղկանց նր է տիեզերս· որքուն նր և զի
նին անուշ՝ պաշտի յուրախութի վերնոց՝ և ներք
նոց· հրեշտկաց՝ և մարդկան· և տր տաճարին ու
րախէ ՚ի նմ· իբրև զայս բաժակըս որ հասին ա
ւաքիկ արբուցանել ձեզ։ Ա՛ի զովս՝ բաժակն
աբրահամեան՝ որ գտաւ ՚ի խոզոմ· ուստի չեղէն
նք ուրախ· և ըմ այլ ոչ գտան ՚ի մէջ նր։ ✠ Ն. հմ. Ն.
և եօթն բժակք քնեանք՝ որ եկին պաշտել ձեզ·
հօւրէ զօրութի նր, և անոյշ համ նր՝ ուրախութի
՚ի յայտնիս նր· և տրտմութի ՚ի ծածուկս նորա։
Ով թէ ըմպիցէք զնա արժանեօք՝ այրեսցէ
զմեղս ձեր, և սրբեսցին անձինք ձեր։ Այրեցան
մարմինք որդւոյն ահարոնի· և ոչ այրեց հուրն
զպատմուճանս քհնյուէ նր· սովորէ այս բժակ
այրել զաղտեղիսն· և պահել զսրբեալսն· արդ
եթէ կամիք սիրով ըմպել զբաժակն երանութե։

Սա անհամար բաժակին ասէ·

զոր յանկման 'ի մէջ ձեր բղխեաց՝ պարեսցէ զմեզ
ձեր. եւ զտեսցէ զանձինս ձեր յուրախութի: Նաեւ
եթէ արդեօք գայցէ ինչ զմտաւ ձերով՝ թէ մեք
սպանանեմք զՔս վկայսն. այսպէս եւ պօղոս՝ անօթն
ընտրութեան. 'ի գիտութեն 'ի հրեշտակս. 'ի ժամա
նակին է կին քաղաքն տասպեկրացն. 'ի հալածանս
նոցին 'է սպանանեա զըստեփաննոս. որ եղեւ վկայ
տծուն խոնարհութն. եւ անդէն բարձրութեն նո
րին 'ի նմայնն: Արդ ահա եդուք տգիտացայք. որ
բէք զբաժակն զայն զոր մզեցին ձեռք ձեր. զի
զոր վկայեցին նք եւ մեռան՝ եւնոյն մահուամբ
կենդանացան նոքին. եւ եղին 'ի վիճակս Տրս:
Իսկ սբն ստեփաննոս 'ի ժամ մահուն իւրոյ ե
տես զՔս բացեալ եզօրդ 'ի աջմէ ծնողին իւրոյ.
խնդրեաց զթողութի սպանողաց իւրոց՝ եւ ելեծ
զկապանս ամբարշտութե նց. բարեխօսութբ եւ
զօթիւք իւրովք դադարեցոյց զգոչումն արեան
իւրոյ. եւ լռեցոյց զբողոք տանջման իւրոյ. հայց
եալ 'ի Տնէ զթողութի նց: Նորկ եւ բարձ պօղոս
վերագ նր զլուծ՝ զոր ձգէր 'ի զն ամօլոյն. եւ առ
յանձն իւր զանձինս նորին, եւ էսպը զնոյն. եւ եղեւ
վկայ բանից նորին. Ը նմին եւ հաւասարորդ առ
ոռր իւր. եւ եւտես զնոյն տեսիլ. եւ լուաւ զնոյն ան
ձառուի բանիցն՝ զոր եւ տես ստեփաննոս: Որդ՝

բնկէ դուք

դուք սպանօղէք այսց սպանելոց. հաւատացէք
զհաւտս նց. ևձգեցէք զլուծ նց. ընկեցէք յան
ձանց զլուծն մեղաց. լերուք վկայք ճշմարտուե
քարոզչաց. այլ արբէք զնոյն բաժակ հոգևոր.
ևեղերուք կցորդ նոցա. ևիջանէ մարդասէր
սիրոյն վտակք յանդն սրտից ձերոց. պարարտա
ցուցանել զծր մտաց ձերոց. զքարոզութի. որ
՚ի ձէնջ տոհմական. լինի զօրաւոր հաւտովքն ձեր
՚ի նա. ըմպել զբաժակն մրդասիրութե զարիչ
հրոյն ընտրուե: Որպ ՚ի ժմկս հրէուե քհնյուե՝ ՚ի
գերութե անդ. առեալ զկենդանի հուրն պա
տարգց. տարել արկին ՚ի ջրհորն. և ջուրն ՚ի հուր
դրձւ. և յետ ամացն եօթանասնից ՚ի դարձին. եր
թեալ առին զջուրն՝ և բերեալ արկին զողջակի
զօքն: Իբրև շինեցաւ տաճարն. և ջուրն դրձւ
՚ի բնութի հրոյ. վս զի կարօղէ զկերպարանսն
փոխել. ևզարդիւնան ըս իրացն մատուցանել.
Սուանդ այս սքանչելութե հուր՝ երևեալ ըս մա
սանց հոգոյն սրբոյ: Որպ հուրն ՚ի մէջ դալարոյն
կանանչ ոստոց մորենոյն երևեալ՝ պահեց զնա
անթարշամ. զի հուրն լուսատու պահեաց զմո
րենին. և ապրեցոյց զմովսէս. եղև նմա բաժակ
ուրախուե. ևէ արբ ՚ի նմանէ մովսէս՝ որ յուսա
ցաւ ՚ի նա. ապրեցոյց զանասունն իէլի. և խան

Ճեաց զստացուածս եգիպտոսի՝ իմէջ կարմիրն
և՝ իմէջ ծովուն արբոյց զբաժակն իւէր․ զի ար-
բին զհոգին մբ․ և երգեցին ՚իմէջ ծովուն․ ո-
րում մատուցանէր մարիամ քնարաւն․ զի ան-
ցին է ծովն յաղթ, և օրհնեցին։ Յայնմ ժամէկէ
արբին եգիպտացիքն․ և արբեցան ՚ի բաժակէ
սեանն՝ որ կապեաց զանիւս կառաց նոցա․ գլո-
րեաց զնս մրուր նր․ և զարկոյց զնս հաս նորա։
Իւրք ժողովուրդն զարտնջման բաժակն՝ զոր
խառնեաց բարկութի․ արբոյց նց բաժակքն
նման որ պղտորեցան նք․ սիւնն մբ՝ որ է ամպս
օդոյն հովանոցանայր նոցա ՚ի տապ խորշակին
՚ի տօթ ընջեանն․ և լուսատու ջեռուցանէր զնս
՚ի ցրտոյ սառնամանեացն՝ ՚ի գիշերապահուէ
առաջնորդութէ․ նոյն սիւն է ժմկի ժմկի փոփո-
խեալ՝ է պիտոյից նց զպէտսն պատրաստէր․ եր-
բեմն վիմայէ հոսէր նց ՚ի յագուրդ ՚ի ծարաւսն
վտակս անոյշ ջուրցն․ զի ինքն քս էր այն՝ որ է
ամին ամունի լիութի լցեալ բարերարէր նց․
որ երբեմն քաղցրուի հայիւն․ երբեմն թռչնովքն։
Իսկ երբեմն քաղցրուի աղբերայն բղխէր նց․
և բաժակ հոգւոյն ուրախ առնէր զնս։ Իսկ է
նոցին խստապրանողութե․ և ոգն դժնեայ բա-
րուցն՝ խառնէր տայր նց զբաժակն դառնուե․

բժկզ   զի

Զմովսէսէ եղիսցոց պտմէ յղէս օրինակի

զի այս բաժակ թէպէտ հուր՝ թէպէտ ջուր·
Է զի կարէ զզօրութի իւր փոփոխել յինչ և կամի·
երբեմն ձիւն լինի· երբեմն սառն· երբեմն անձ
րեւ· երբեմն հուր՝ ի փայլական գառանց· երբեմն
ի ցօղ՝ մնուցիչ բուսոց· կերակրել զգազանս,
և զանասունս· և զթռչունս՝ և զերկի· և պատրաս
տել զզարմս մրգկան· և զխնամս արտօրեայ· նոյն
պէս կարէ և հոգևոր ցօղել և բուսուցանել
սերմն հանձոյ կեց վերնոյն· պատրաստել բանէ որ
հօտին՝ զկերակուրն անապականն: Իսկ երբեմն
քաղցր անձրեւն շահէ կան բուսուցիչն երկրա
պարար խարանկեց փայլատակմամբք· որ զՔերմա
գոյն արկեալ առ ի բոցսն քրտնացուցանէ· որ
բուցանէ զատեղն յուրախուն· զի զկիթիթսն
զուարթութե կրկնակի պահանջէ զզօհութ տա
լեզն շնորհողին յորժամ օգտի ի հաճութեց անտի·
զայս բաժակ արբուցանէ· զի և ամպք սպունգք
հոգւոյն մատուռակեն· զի թէպէտ լցել և պատ
րաստել լի անձրեւով զերեսս Տէր ունիցին· այլ
ի գումն և յարձակեալն ի խոյն, և խմատուռակն
ձրի· յորժամ կամի՝ զշահեկանս մատուցանէ:
Իսկ յորժամ ոչ՝ զզժնդակսն· զե զեամն և զձիւն·
և զչխատակար կարկուտն· այրիչ նշոլիւքն տա
պացուցանէ· և ժանկառուն պատրաստէ րզ

բՃլէ ձեւսն·

մեռանի․ և զչարաթոյն շնչմունս խառնեն գրա
նութն․ և խորշակահար ցամքեցուցանէ զկանա
չաձև բոյսս դալարիցն՝ մոտ առ կաճկնոն ցամա
քեցուցանէ։ Ըմպողքն զհրմնան կորէ․ զի ընկն
իմնէ ամպողքն երևիլ խսկզեանցն․ իսկ իբրև ըն
դունիչ իմն հրամանացն երևին․ և պաշտօնեայ
մատուցանկութեցն առ միրգիկ երևել․ երբեմն
բրկութեց․ երբեմն ողորմութեց․ զի յորժամ կամէր
տծ առ միրգիկ երևել՝ զզօրութի իւր յամպն ծած
կեալ՝ առագաստել պահէր․ զի ոչ կարէին մր
դիկ համօրէն ժուժալ բաւել տեսլեանն տծու
թե․ այլ փակել զնս իբրև սրահակաւ իմն յինքն
վարագուրեալ․ զի մի ան ժուժ եղեալ կիզցին
արրծք․ նա թէպտ ևէր երբեմն ժմկս ումեք
ումեք արժանեացն՝ ըր նոյայ հանդուրժելոյ
տեսլենցն երևէր․ Ց զի նք տանել կարասցեն․
Ց մովսէսն․ և կամ դլխավին ժողովուրդն՝ իսի
նէականն լերինն՝ իջեալ ամպոյն պատել երևէր․
և անտի խօսէր ը նս․ նաև էր յտմ դարս՝ նոյնպես
երևեալ ամպովք։ Իսկ որբոյն եզե կինելն հոգէ
լոց մարգարէին և ս հուչական տեսլեամբ երև
եալ․ սակայն ոչ առանց ամպոյ տեսան երբէք
ուրէք յտմ մսեղէն․ սոյնպս և հոգէկիր միչրէն
՛իտեսողուն իւրում պատմէ և ասէ․ տեսի զի հո

գին մերացեալ գայր ՚ի կողմանց հիւսիսոյ. և ամպ մեծ ՚ի նմա, և լոյս սաստիկ զնովաւ. և հուր կայծակունք հատանէին ՚ի նմանէ. և ՚ի մէջ նորա տեսիլ արեգական, և ճառագայթ հրոյ. սակայն լոյս և հուր. և ոչ տեսանց ամպոյ. զի լոյսն ՚ի լուսաւորել զպիտանիսն. և հուրն այրել բարկութբ̃ զանպիտանսն: Իսկ ամպ զերկոցունց զերկոսին տալ մատուցանէին յարբանեկել. զի հուրն՝ զմեղաւորսն այրել. և բարեացն՝ զհոգին շնորհաց յորդեգրութե̃ արբուցանել. և զբոցն ծխախառն՝ հեղձամղձուկն երութե̃ տանջանաց: Այս և մեծութե̃ իսկ՝ ամպքն գտանին սպ̃ւոր. Պ̃ և տեսօղն պ̃տմէ թէ. և ամպք փոշիէն ոտից նր̃. և մե̃ յորդելոց բազմացելոց ամբարշտութե̃ցն ասաց. սաստէ̃ ծովու, և ցամաքեցուցանէ. և զգետս ա̃մ աւերէ. մե̃ զի զծով մեղաց ցամաքեցուցանէ. և զգետն անօրէն կղեցուսցէ. զի ընէխականն և զանհամականն. և զպղտորն. և զկայունն. և զկայանն պարզեսցէ: Իսկ իւրայնոցն ապաւինելոց՝ և ՚ի նմա յուսացելոց՝ փրկութի̃ բազմացեալ և ծովացեալ. և գետ առանց մեղաց յորդեսցէ. մե̃ միւս մարգրէ ասէ ՚ի նոյն պարու երգոյն իւրոյ թէ. զգետս ցրուեսցես սաստկութբ̃ անձրևի քոյ՝ որ անցանէ ը̃ սա. զի զջուր սաստ

բժլթ Ժ.Զ. կու

Ամպն և անձրևն բերէ օրինակ.

կուռԹեցն 'ի մէրմանս հասեալ 'ի մէջ ջուրցն. զի
նախ զջուրսն դառնացեալս 'ի բաց մղեալ մերժեա
ցէ. զի այն մտեալ որ սրբահամն իցէ. զաղտե
ղին եղծաւորշն 'ի բաց անցուսցէ։ Սէպ միւս ատե
սող 'ի դոյն նուագեաց. և անդէն զնոյն միաբան
միահամուռ մեկնեաց. անձրև կէտ աստ պատ
րաստեցեր քեզ ժողովրդեան քում. զի Թէպէտ
և հիւանդացաւ՝ սակայն դու հաստատեցեր
զնա. զի 'ի մեղաց ծովէն ըմբռնեալք. և նոյն ախտիւ
հիւանդացեալք, և կապեալք յամբարշտութե կա
պանսն։ Սէկ զծովս անուն անհամութե քամել.
եցամաքեցուսցէ զակն աղբիւրն նր. և զանձրև
սաստիցն տեղացեալ առ մրդիկ. Դ և այսպս հայե
ցեալ երգեաց մարգարէն. խորք խորոց կարդա
ցին առ քեզ՝ 'ի ձայն սահանաց քոց. զի իբրև սա
հանք հոգևոր պատուիրանացն 'ի մէջ կուտէին. և զախ
տաժէտսն եղծաւագնոտսն 'ի բաց կորուսցէն։
Սա ցօղն բժշկութե և առողջացուցիչ Դ և ասէ.
ցօղն որ 'ի քէն ցօղէ՝ այն բժշկութի է նց. զի Տրձ
ցին առ նա երկիւղիւ։ Զի այն քոր սիրոյն ոչ
դարձան առ նա՝ ահիւ պատրաստեաց. արար
զնմ իւր ժառանգութի. Դ և զձեզ իսկ. զի նախ
զհեղեղն մեղաց 'ի բաց անցուսցէ. և այժմ սա
ցէ ձեզ զառատութի շնորհաց իւրոց. զի 'ի
քձև ձէնջ

ձենդ բղխեալ յորդեսցեն իբրեւ զգետս. որ
դարուէք եւ իրաւունք, իբրեւ զջուրս հեղեղաց
բազմացին. եւ այժմ զիւր գիտութի կենացն ձե
րոյ՛ յամպոյն ողորմութե՛ իձեզ տեղացէ. Դ եւ
ասէ. անձրեւ կամաց պատրաստեցեր այ ժողո
վրդեան քում. Թէ ոչ եւ հիւանդացաւ՝ սակայն
դու հաստատեցեր զնա. եւ թէ զուղխս փափ
կութե քոյ տացես ըմպել արժանի եղելոցն. զի
ծ բանի հոգեւորական երգչին՝ որ ասէ. ՛ի քէն է
տր աղբիւր կենաց. եւ լուսով քո տեսանեմք ըզ
լոյս: Ո՛ ագեամ զողորմութիւ քո՛ ոյք ճանաչէն
զքեզ: Ա՛սկ իւրոյն ճանաչչացն ծագեալ եաղ
բիւրքն իմաստութե. ՛ի նոյն լուսովականէն ա
նոսին բղխեալք Ա՛սկ անիմաստիցն այրիչ փոականք,
եւ ողողիչք. եւ հրդեհիչք. եւ տաչորականք: քան զի
իբրեւ զհուր յնձի վառեալ էին մեղօքն՝ առ՛ իտայ
լոյս. զի անթափանց լինիցին ՛ի վրէժխնդրութե
անտի՛ որ՛ ի վերայ նոցա հասանելոց: Ա յս յողջոյն
կանխեալ յողջադէտ մրգիչութի. որ եւ իւրոց
իրացն սասցելոցն հաստատութի. Դ ասէ. տեսի
՛ի մարգարէիք զմեզս ծովացեալս. բազմացեալս.
հեղեղեալս Ժ միանգամայն եւ մեկնեցաւ իսկ ա
ռակն յամուրս նոյեան դարին՝ ծովացեալ մե
ղացն յձրի. ԶԸ նմին ծովացան եւ ջուրքն՝ կործանա

բձխա նել

նել զմդիկ սաստկացան։ Որդ՝ որբոց մրգրէիցն
զեղելոց զառակսն իմն յաճախագոյնս՝ իմէջ ըբե
րեալ. Թերևս եղելովք ա՛հ արկե՛լ առ նն՝ յիւր
աքանչիւր ամբարշտութեց փրկել կարացեն։
Մեկ յաճախագոյնս երբեմն զստգտմայեցիսն
հրկիզել. երբեմն զհեղեղամած մարդիկն ջրա
հեղձույց դարին՝ օրինակ առ՝ել. և զայլոց բազմաց
և զանօրէնութիւս ծովացեալս կոչէ, փարաւոն
յծրէ խոստանայ. և զ ծ՞ զարդարութիւս յծրի խոս
տանայ գնել. և ք զծրհեղեղս և յորդագոյնս
բազմացուցանել. և զիրաւունս ծաղկեցուցա
նել մարդկան օրինաղանցութէ ծովուն՝ գոչէ մար
դրեն. անցցեն ը ծովս յաղթ՝ և հերձցեն զալիս
ծովուն՝ այսինքնէ զամբրշտութիս. և թէ ցամքես
ցին պտուղք գետոց. այսինքն մեղաց յորդորու
թիւք։ Մորոյ միւս մրգրէն ասէ. սրտմտութի
քո՛ իմ՛ գետոց. կամ բարկութի քո՛ իմ ծովուց. և
թէ՛ ի գետս բարկացցիս տր. զի անցցէ զյորդութէ
անձրևն, որ ջուրքն մեքն կենդանութէ հոսանքն՝
մերժեսցեն զջուրս ամբարշտութէ. և ծածկես
ցեն յծրի զդառնութի չարութէ ադխտութէ մարդ
կան ամբարշտութե. Պ և ասէ իսկ մրգրէն. լցցի
յծր գիտութք տն իբրև ջուրքբ ղ՛մք՝ զի ծածկես
ցեն զծովս. և յայնմ կորստական ջուրցն ասէ՝ և

բծխք ի

՚ի կորուսիչ ձ՚ի հեղձուցիչ ջուրցն. թէ զայն ՚ի
ջուրս ծածկէ որ արբուցց զն ՚ի հրապուրս պղտորս
որ առաւել ևս մն հրապուրանացն ՚ի կռապաշ
տութեան յորդորեն, մոլեգնեալ էին յա՞ի.
զի հանցեն զամայն հոգի ընկալ որ եզե կիել մար
գ՞րէ ին երևեցան. զի նոյն ամպ տեղացել առ
մարգինկք զշնորհան գիտութե. և նոյն գալարե
ցուցել եզերոյ ՚ի բոյսս շրջեալ. Իսկ զգօ
սացելովքն որ ՚ի հաւանու չկամին գալ՝ առ
ռեացեալ զանձրև փայլատականցն ՚ի կիզու. յայ
րել. և խլախձանել. իսկ մատուցել ըմպել զքա
ժակն՝ Դ՚ի. Ճ. երրորդ սղմին նուագեց տեսողն
թէ. տեղացի ՚ի վր մեղաց որոգայթ. հուր, և
ծըծումբ. այս մրրիկէ բաժին բաժակի նց. զի
տր արդարև և զարդարու սիրէ. և արդարու
կամի առ ինքն կոչել զձեզ յորդեգրութե. զի
հոգի ընկալ ամպն տծակիր ճշմրտութեն՝ սովորէ
տեղալ յոգիս մրդկան զուսումն գիտութե. և
անկել ՚ի սիրտ մրդկան. զերկիւղ տն տծապաշ
տութես, և մատուցանել զսէրն քս արբչին առ
իւր արմնս. և նորին կամօք ամբառնալ ՚ի բարձ
րութ սիրոյ տծու. զոր և ձեզ պարտ է ունել.
զի թէ ամպք որ սպասաւորք են, առեալ հրամն
՚ի տնէ՝ իջեալ ՚ի բարձանց ՚ի խորութի անդն

քձնզ　　　գա

Յա՛ց և երկիւղ անդղնից.

դաշկան ծովուցն՝ խոնարհ առ Թերացն լցեալք.
ուռուցեալք՝ անփոփեալք՝ վերացեալք. տարա
ծեալք. ծածկեալ զերեսս Քի մի որոտմամբ՝ ցո
ղագին առաստուցն զարտչին զհրամանն կտրեն.
առ՚ի ներքնոցս մատուցանէին: Որ չափ եւ առա
ւել այս վկայք որ վերացան՚ի սէր Ածուէ. առ
որս Ած խոնարհեցաւ. եւ եւս առաւել առ ին ըղձ
շնորհս հոգւոյն, եւ լցան պարգեւօք նորա. որք զմար
մինս իւրեանց ետուն՚ի գանձս տրուժի. զի միւսան
գամ առցեն անդրէն, նորոգեալ զհնացեալսն.
եւ լցեալ Ածային պատգամօքն՝ եւ գոււն եղեալ
մեծաւ ձգնութբ քարոզեցին. եւ տեղացին՚ի ձեզ
անձրեւ Քեր շնորհացն. եւ փայլեցուցին՚ի ձեզ ըղձ
լոյս, եւ զհուր միանգամայն. եւ զԱծ ընկալ ամայն՝
եւ զօգուտն՚ի ձեզ հոսեցին. փոխանակ ամպա
շուփ տեղալե որոտալոյն ահագնութ. Ած որո
տաց առ ձեզ եւ ահագնագոյնս. եւ կծցս զձերն
կեանս եւ զկորկուտ. եւ արքայ որ առեցին զՔրս, եւ
զԱծմ ինչ որ յՔրիս. եւ սիրեցին զՔս, եւ զպատուի
րանս Թագորին արտչի որ նստի՚ի վերս նր. որ ընկալ
զնա եւ զօգնիս նց՚ի յարկսն լուսեղէն. եւ Քր առա
գաստն յափշտակեցան նք, եւ զուարթականց եր
կնաւորացն եղէն կենակիցք. եւ փոխեցան՚ի տակա
րուէս՚ի շօրուէս. յապականուէ՝ յանապականութ.

բՃին ՚իմա

՚ի մահուանէս յանմահութի̃. զի յաղթեցին մար
մնեղէն ցանկութե̃ն. և հաղորդեցան ա̃ծեղէն
փա̃ցն՝ որ նորոգեցան՝ ի փառս անպատում. և
զերծան յանպիտոյից. և ոսկերքն նշ̃ա̃ձր եղեն
ա̃ծութե̃ հոգւոյն. ք̃ զի առ ո̃րն խորհ̃ց կեն
դանիք են. և ո̃ք հոգիք նշ̃ գրկեալ պահէին կեն
դանի: Նաև մարմինք և ոսկերքն նշ̃ տաճար են ա̃յ
՚ի միջի ձերում. զի ոչ այլևիք կարիցէք գուք
զա̃ծ ը̃ ձեզ հաշտեցուցանել և մերձենալ առ նա.
եթէ ոչ բարեխօսու ք̃ աղօթից նշ̃. և հաւանել ձեզ
հ̃տոցն այնց՝ որով նոքայն վարեցան. և արժանի
եղեն ելանել՝ ի ծոցն կենդանի. և անդ հասել
՚ի ձեզ զվտակս քր̃ղւէ̃ ա̃ծածանօթ պատգա̃մօք.
և պաշտել զբժկօք արր̃չկան սիրոյն՝ թէ ը̃ունել
կամիցիք. ք̃ զի ոչ ոք ՚ի կամս զձեզ թողուցու ը̃
անձանց գնալ. այլ թէ կամիք, և թէ ոչ. սակայն
զոր ինչ ա̃ծն կամի՝ զայնէք կատարելոց: Քան զի
իբրև ետես ա̃ծ զազգս մրդկան տկարացեալս
և եղծեալս հիւանդութե̃ մեղօքն. եկն իբրև ըղ
բժիշկ բժշկել. զի մի ՚ի հիւանդութե̃ մեղացն մե
ռանիցին. որում վկայէ մր̃գրէն և ասէ. զի թէպտ
և հիւանդացան՝ սակայն դու հաստատեցեր ըղ
նա. արդ՝ այն գթածն և մրդասէրն՝ որ ՚ի սկզբան
էն էր յա̃տոնից հաստիչն և արարիչն ա̃մի. որ է նոյն
բժիշկ ինքն

ինքն բժշկէ իւրոց արրծոց · որ երկիւղածացն
ծագէ · Դաւէ մրգրէուլ · ծագեսցի ձեզ եր
կիւղածաց անուան իմոյ արեգակն արդրուե ·
և բժշկուլ ՚ի թևս իւր ։ Ո՞վ լիցէ արեգակն ար
դարուե · եթէ ոչ որ խոնարհեցաւն և ծագեաց
զիւր ճառագայթսն ամ̃ հիւանդացելոցն և յախ
տանկելոցն մեղօք · նոյնէ որ ՚ի հօրէն ծագեաց ·
զի նա միայն ինքնէ՝ որ կարօղէ լուսաւորել զո
գիս խաւարեալ մարդկան · և զուարճացուցանել
զանձինս ստուերանստաց անկելոցն · և նա ինք
նէ որ յայցել կորստեան մերոյ · որոյ ճառագայ
թիւք նր կեան արրծք · նա և զարդն Գց · այսինքն
լուսաւորքն զիւրեանց լոյսն յակնարկել ճառագայ
թից նր ՚ի մէջ արրծոց նր ջահեցուցանեն՝ առ ՚ի
տալ լոյս Ձրի · և լինեն լուսով նր ամ̃ Գք և ատս · և
հոգի նր նշոյլք ճառագայթից՝ նորին էուե · որ
խոնարհեցաւ կամօք գթուե իւրոյ՝ և եկն լուսա
ւորել զարրծս · զի էին խաւարեալք՝ եկն տալ և ծա
գել զլոյս իւր ։ Իսկ եթէ ոչ կամիցին զգանել
զաչս իւրեանց ճառագայթից ածուե նր · այրեսցէ
մինչև իսպառ · Դաւէն թէ · հուր բորբոքե
ցաւ ՚ի բարկուէ իմմէ · այրեսցէ և իջցէ մինչ ՚ի
դժոխս ներքինս · կերիցէ զեր՝ և զամ բոյսս Ձրի
նց · վառեսցին հրով՝ բորբոքեսցին հիմունք լե

բձնզ   րանց

Ընկղմումն փրկուե օրինակ բերէ ամբողջս ·

րանց նոցա· զի՞ կամ, ընդէ՞ր· կամ Դ՞ զհիմունսն մատու
ցեալ հրդեհիցէ· այլ ըստ որ հիմնացեալ էին մեղքն
յՏրի ազօրացեալ։ Ո՞ւ այնորիկ հիմամբք ար
մատովք հանդերձ զչարն կործանիցէ· և խլե
ցէ զմոլորութի յՏրէ առ հօրկ· զմոլորութի երգ
կութչութին ջնջել՝ և հեղաց կորուսանել· Դ և
սկիզբն անընդհատ՝ որ առ ձեզ տեսանէ· զծուլու
նմնութի՝ ի մէջ բերէ ձաւս· զմեղացն կամելոյ· և
զյստակելոյ· և զդժնդակսն հեղձուցանել ան
դէն· ըստ չհլուէ նմնուէ խոստասրտուէ· ըստ դիմա
սովոր բարոյիցն· և ապարասան ապրթանական
փարաւոնեան զօրուն՝ վշտացեալ գնդօքն· և բաղ
մացեալ կառօքն· և սպառազէն առն և ձիոյ նի
զակօք· և անթիւ երիվարօք վառելովք՝ ի ջուրսն
կործանելով· զի՝ իշխանքն որ ժմկի՝ ուսուցմունք կարէ՝ ալի
տոյքեն առ թմ բոյս սերմանեալս· իսկ յորդն
և անչափն՝ նախ և ապականէ, և կորուսանէ·
իսկ որ կարի բաղմանայ՝ ողողէ անդնդակ ջնջէ·
զի սոյն օրինակ և լոյսն ցանկալի յաչս մեր· այլ
յորժամ կարի ջերմակիծն առնիցէ՝ վնասէ, ըստ
հեբրայական բանակին՝ որ հակառակ կացեալ
ըստ մովսէսի· այրեցան ի բարկութէ անտի այ։
Իսկ ցամաք նր բնակութիւ մեր· և տմ օգուտք
և պաճարանք կենաց մերոց խամանէ, և իւրը սորա·

բաժնէ

և դայե

Եւ դայեկութէ դարմանք մեր՝ ընդ նմին կաթին՛ի
մօրէ. իսկ ասցին՝ իմացնէ վն նոցին ասյն խնամակալ
մեր. ջրս պայթեայց՝ եպատառեաց՝ եբայց զիւր
թանձրութի. և եսոյզ. ընկլոյզ. ե կուլ միանգա
մայն կենդանեայն։ Իսկ՛ի դժոխս ուղարկեաց
զդևտացիսն. որ իշխեցին յընչաց քերել. և արհա
մրհել զընտրեալն և զսիրելին ած զմովսէս. յայնմ
ժամն այս եղև իսկ։ Տաքեսն արդ ած զորդին
իւր առ մարդիկ. որ եկն շրջեցաւ ընդ նս. և առա
քեսն զառաքեալսն իւր ընդ ամ տիեզերս. և այս երա
նելիքս որ առ ձեզ հասին. ոչ միայն զորկ բանս՝
այլ և զնշանս արուեստիցն ցուցին ձեզ ձերով
պտուհասիւքդ։ Արդ՝ որք անգոսնեցին զծառն
ած զմովսէս. այնպիսի պտուհասի եղեն արժանի։
Իսկ որ իշխեցին ընդդէմ ած որդւոյն խօսանալ.
որպիսի լինիցին արժանի պատժոյ պատուհա
սից. զի նք որյոր հրշտակն հրաժարեցին՝
այնչափ բարկութե եղեն պատահեալք։ Իսկ որ
յորդէն հրաժարիցեն՝ որ չափ ևս առաւել տան
ջանաց պատահեսցին։ Բան զի որ ած որդին
առաքեալ՛ի հօրէ. յորժամ զիւր առաքեալսն և
զսիրելիսն առաքէր ընդ ամ նր. նա եհատ զգատա
վճիռն, և հաստատեաց. որ զձեզ ընդունի՝ զիս ընդու
նի. և որ զիս ընդունի՝ ընդունի զհայրն իմ. Իսկ արդ՝

բձիսը   թէ

Թէպէտ սպանէք զուք զնա. այլ նք և այժմ կեն
դանի են. և յետոյ կենդանիք լինելոցեն: որդ՝
նոցին բարեխօսութեամբ հաճեցայց ԺԱ ամյ ԺԲ խրա
տու նոցին առաքելականցն ձերոցս առաքելոց՝ մե
ծին պօղոսի. որ ասէրն թէ. մեօք հաճեցարուք
ԺԱ ամյ՝ ՚ի ձեռն մահու որդւոյ նր. զի որդին ամյ
մեռանու և եկաց. այնպէս և վկայք նր սիրելիք՝
կենդանի են, և ձեզ բարեխօս. զի որդին ամյ նմ
ինքնին ձեզ քարոզ աւետեաց. և ինքնին ձեզ մա
տուռնակ ուրախ արար պատգամացն. նմ ինք
նին ձեզ հրաւիրակ յարքայութե. նմ ինքնին պատ
տօնեայ իւրոց բարեացն. նմ ինքնին բաժակս
՚ի վեր հարեալ ՚ի մէջ գետին անցեալ պարգևա
տու լինի իւրոցն արժանաւորաց. նմ ինքնին
ահարկու լինի եզարձուցիչ ՚ի վր այնոցիկ՝ որք
ճանաչէին զնա. նմ ինքնին գիտակ՝ որ կորուսեալ
լինին ՚ի նր բարեացն. նմ ինքնին առաջնորդ լինի
մոլորելոցն՝ որ մոլորեալքն ՚ի ճանապարհացն. նմ ին
քնին նմանահանգիստ լինի այնոցիկ՝ զորս ալեք
ամբարշտութեան մեղացն պատէին իբրու զձկն.
նմ ինքնին դարձուցիչ լինի գերութեան. որ կային
գերեալ ՚ի մեղս իբրու զձկն. նմ ինքնին լինի
բժիշկ վիրաւորելոց՝ որ ամբարշտութեամբն են վի
րաւորեալ իբրև զձկն. նա ինքնին լինի օգնա

բձխթ　　　　　　կան

կան՝ որք թափէլէն յօգնութէց զնայն ճանաչէ
լոյ. նա ինքնին լինի յոյս ամենայուսացելոց՝ ի նա. մշ
տնջենաւոր յանապատ՝ յանկէտ՝ յանպատուամ,
եւ յանվախճան յարքայութ, որ նայի քաղցրութ
յարրծս իւր. եգթութ իւրով կերակրէ զչարս
եւ զբարիս. այլ եւ խրատէ զամսին՝ զի յորդեգրութ
կոչման ամծութե մերձենալ արժանի արասցէ
զմեզ. այլ զի ձեզ յայտ լինիցի՝ զի այս այսպէսէ.
որ ամծ մարդասէրէ. կամի՝ զի ժառանգս արաս
ցէ զձեզ ինքեան. այլ յայնժամ մէջ ոչն գիտէիք
զուք զամծ. ծառայէիք այնոցիկ՝ որք ոչնէին ամծք.
այլ այժմ իսկ ծանէրուք զուք զամծ. մանաւանդ
թէ ամծ իսկ ծանեաւ զձեզ. զի էիք զուք մոլոր
եալք՝ իտկար յարրծս. եւ՝ ի նսեմի պաշտօն. եւ՝ ի
լուծ ծառայութ մեղացն էիք հնազանդեալ. այլ այժմ
ազատեցայք յայնմանէ՝ յանօգուտ կամաց լծոյ
ծառայութ՝ ի տարկութէ անտի. ՚ի քսյս՝ ի տր մեր
յորդ ին տյ: Զգուշ կացէք զուցէ հրաժարի
ցէք՝ ի խօսելէն ասստի. զի թէ այնք ոչ կարացին
ապրել որ յերկր հրամայութեն իշխեցին հրաժա
րել. որ չափ եւս առաւել մեք եթէ յերկնից թի
կունս դարձուցանեմք. որոյ ձայնն զերկր շարժեաց
յայնժամ, եւ այժմ խոստացեալ է եւ ասէ. դարձեալ միւս
անգամ շարժեցից. ոչ միայն զերկր, այլ եւ զերկինս. այլ

բձծ

եւ

և զայն որ ասէն միւս անգամ ևս յայտ առնէր
զշարժելոցն՝ իբրև զեղելոցն փոփոխումն զի
այն հաստատուն կայցէ որ անշարժն իցէ։
Վս այսորիկ հնազանդեցէք դուք զկիրս ձեր
անշարժ թգրութե․ և ըմբռնեսջիք զշնորհսն․
որով պաշտեսցուք մտադիւրութեամբ զԱծ․ զի Ած
հուր այրիչ է․ զի այրեսցէ զմեղսն ձեր․ և սրբես
ցէ զանձինս ձեր՝ իբրև ՚ի հնոցս փորձութե ճար
տարութե՝ արուեստիցն կռանագործ արծաթ
արարացն․ ընտրել զժանկն՝ ՚ի սրբոյ անտի։ Իսկ
որ ընտրի՝ սրբի և պատուականանայ․ և որ ոչն
այրի և հրդեհի՝ Պ գիտողն ասէ թէ, եղիցի լսան
իլի իբրև զհուր․ և սրբեսցէ զնա՛ ՚ի բոց բորբոքել։
Եւ զանօրէնութիւն խոտոյ նմանեցուցանէ մա
թէ՝ վառեսցի զնովաւ, և կերիցէ զնա իբրև ըզ
խոտ յաւուր յայնմիկ․ չիջցին լերինք և բլուրք
և անտառք․ և կերիցէ ՚ի շնչոյ մինչև ՚ի մարմին․
և որ ապրէն եղիցի իբրև ոք՝ զի ապրէ ՚ի բոցբո
քեալ բոցոյ․ և որ մնացեալն իցէ ՚ի նոցանէ՝
թուով եղիցին ասէ։ ❦ Արդ ՚ի ժամս առաջինս
յետ ջրհեղեղին․ իբրև բազմացան մարդիկ ՚ի
վր երկրի՝ վայելէին ՚ի պարարտութե խնամոցն Այ․
և ճարպոյ եկեալ զակամբ յայլայլութի մտաբե
րէին՝ անգիտացեալ յիմարեցան։ Ելեալ ՚ի մի

բծծա

վայր

վայր խորհուրդ. առեալ ՚ի պաշտօնս նորիմաց խոր
հրդոյ. շինեալ ՚ի պաշտօն մեհենից՝ աշտարակ իմն
երկար անհնարին. կոթողեցին ՚ի դաշտն սենէար՝
յերկին աստուածանեալ: Որք՝ շինեալ շինէին
՚ի պաշտօն դիցն անձանց իմն անուն մեհենաշէն
կապեալ դիւաց. առ իւրեանց որդիսն թողուլ.
պանծացեալ հպարտացեալ՝ զանձինս ՚ի գործ կա
ցուցեալ կուագործութեան աշխատէին՝ իբրև
պաշար հերձուածանաց չարութե. զաւակաց ազ
գաց զկնի եկելոցն իւրեանց թողուլ խնդրէին.
անմիտ ազգն առաջին: Որ ած նայեցեալ ՚ի նց
պակասամտութի. անդ խառնեաց զբարբառ նց
զխառնակութի լեզուացն բաժանման. անդէն
՚ի նմին տեղւոջ զնս ՀԲ միմեանս խառնակեաց.
ուստի և նոյն տեղին զխառնակութե զբաբիլոն
անուն ժառանգեաց. և նք ցրուեալք մեկնեցան
՚ի միմեանց. չլուէին այնուհետև այր ընկերի բար
բառոյ. այսպէս քակեալք ՚ի միմեանց անջատեցան.
և լքուցին գործոյն զոր առաջի արկեալ միաբանք
տանէին. և արբեալք յիւրաքանչիւր լեզու՝ ու
սեալք յամենահաստիչ յարարչէն. խառնեալք
և ցրուեալք բաժանեցան ՚ի միմեանց. և հուրն
ահագին հողմախառն շոգի հոգւոյն այ. որ ս
վորէ զմարդիկ յուղղութե ճանապրհն հաստա

 տել

Շինուած աշտարակին.

տել. և՛ ի գուարավաստակ ճանապարհացն խափա
նել. և ուղղել և հաստատել զամենայն յարդարութ.
ոյն հուր անկեալ՛ ի մէջ բուսոյ կատարեալ զաշ
տարակն վերուստ ՛ի մայր փլուզեալ հոսեաց.
տապաստ դաշտացն ցան և ցիր կացուցանէր:
Արդ՛ իբրև այս նչ նորացոյց ամբարշտութեցն
խափան լինէր. ցրուեալք ընդ իւրաքնչիւր մենակն
ըստ կեցցն ազգ՛ ի մէջ նորա սփռեցան. եօթանասուն և
երկու. նահապետաք լեզուաց կացեալք՝ բաժանեցան
ընդ նր. հաստատեալք յիւրաքանչիւր սահման:
Բայց միայն ՛ի հեբրայական ազգին ոչ եմուտ ՛ի
խորհուրդ չինել զվաղափուլն. և ոչ կցեցաւ
յերազաւէրն՝ որ մն այնրէր խորհուրդն. մն
այնորիկ զիւր լեզուն պահեց շնորհեաց. որ նախ
արարչէն՝ զառաւկօքն իւրովք ծանօթ եղեալ. զ
իսկզբանն պատմեցաք. զած պաշտութի յանձն
առեալ՝ ժողովուրդ ձեռական անուանեցան
ած. ուստի և մրգքրէքն ածախօսք. ուստի և քան
ըստ մարմնոյն՝ որէ՛ ի մէջ ածմ ած օրհնեալ յաւիտեանս:
ուստի և աշակերտքն աւետարանիչքն՝ նորապար
գև կտակարանացն շնորհելոց. որք և ամենայն զօ
րութե գործոց նր. նշանաց և արուեստիցն՝ որ
գործեցան ՛ի նր զաւստեանն. որք և մատակարարե
ցին իսկ զշնորհսն որք և զհոււրն կենդանութ՛ իբր

բՃծդ

բան

րան առեալ. հրդեհեալ սրբեցին զաղտն տիե
զերաց որք նկարուցին՛ ի գլորմանէ զանկումն
ածմ՛ նրի. որք զանօրէնութս տիեզերաց փլուզել
աւերեցին. մաշեցին զա օրինակի բարձրաբերձ
աշտարակին. զորմէ ասպտմեցաք։ ⸎ Որդ՝ փինկ
բրձրաբերձ և վաղաւեր աշտարակին՝ խաչն ճշմր
տութե կանգնեցաւ՝ որոյ զօրութին մշտնջե
նաւորէ, և փառք նր ածծ. Դ գիտողն ասէ.՛ի քեզ
տր յայտնեացի՝ և փառք նր զքեզ ծանկեացեն.
և գնասցեն թգրք՛ ի լոյս քո, և հեթնոսք՛ ի ծագել
լուսոյ քոյ. ահա թգրեալք որ պարծեցան՛ ի խաչ
ելեալ փրկչին. որք ավկայքեն ածութե նր որք մե
ռան Ը քի՝ Ը նմին և թգրեն. մատնեցան՛ ի մահ
վս անուանն այ. զի և կեանքն քի յայտնի լինին
մուադիկ՛ ի մահկանացու մրմինս սիրելեաց քի.
որք յայտնի մուելք և՛ ի ծածուկ կենդանիք. որք
քարոզեցին յայտնի զկենդանութի իւրեանց. և տան
արբուցանեն զկենդանութի ձեզ որ մեռեալէք
՛ի մեղս ձեր. որ ածն իւրեանց յայտնեցաւ ձեզ յոս
կերս սոցա. վս զի առին սք յանձինս իւրեանց զլոյս
չարչարանաց խաչին. և նովին քի չարչարանօք
օրինակել զհամբերութի փրկչին յանձինս իւրեանց.
լուսաւորեալ զխւարն՝ որ մածեալէր յոգիս ձեր.
Դ ասեն տեսողքն թէ. խւր ծածկեաց զծր. և

բձծդ Ժ. Օ. մա

Օրինակ բերէ զաշտարակն.

մառախուղ մածեալէ զհ̅թ̅նոս. արդ արև խո̄ր
և մառախուղ մածեալէ զհ̅թ̅նութ̅ե̅ն ոգւովք
ձեռովք՝ անծանաչական սովորութ̅ե̅ն. Դ̅ և աշտա
րակն մոլորութ̅ե. որ յղացան աղտ. մարդկան զանօ
րէնութ̅ե պաշտամունս. անշնչոց և շնչաւոր արա
րածոց պաշտօն մատուցանել՝ փոխանակ արարչին.
զի թէպէտ յղացեալ խորհրդովք անօրէնութ̅ե՝
յաշտարակագործ կործանիչ պաշտամանցն. մե
րոյ և ցրուեցան իսկ ի Հ̅Բ̅ խառնակել լեզուացն.
սակայն ոչ թողին զնոյն. Դ̅ և ասէ գիտօղն՝ ինոյն
սաղմոսարանի անդ. Թէ ահաւասիկ երկնեցին
զանօրէնութ̅ի. յղացան զցաւս, և ծնան զանօրէ
նութ̅ի: Զի յետ քակելոյ աշտարակին՝ յիւրաքն
չիւր գործս անօրէնութ̅ե գործեցին ձեռագոր
ծս. որում և Ն̅ր պղնձէին. Դ̅ և միւս գիտօղն ասէ.
փայտին ասացին Թէ հայր իմ ես դու. և քարին
Թէ դու իսկ ծնեալէ զմեզ. և դարձուցին յիս զթի
կունս՝ և ոչ զերեսս իւրեանց. վնկ փոխանակ փայտին
որում Ն̅ր պագանէին՝ կանգնեցէ զխաչ իւր՝ ուս
տի և լոյս ճառագայթիցն արձակեսցէ ամ̅ արա
րածոց՝ որ նստէին՝ ի խաւարի և ի ստուերս մահու:
Իսկ զանպիտանսն այրեսցէ. ը̅ մրգրէական բա
նին՝ որ ասէ. եղիցին լոյս Ի̅է̅լի՝ ի հուր. և սրբեսցէ զնա՝ ի բոց բորբոքեալ. իսկ աշտարակն յու

Աշտարակն բերէ օրինակ.

զեաց զարտմութիւն բարկութե առաջնոյ. ցրուեալ,
և խառնակեալ զխզ գուս նց. իսկ ՚ի խաչէ անտի
ողորմութիւք յուզեցաւ՝ ժողովել զցրուեալս ազգաց
որդւոց ադմ: Ու փխնակ քարշչութեն հնոյ
անօթոյն վիմացոյց զհետս իւրոյ վկայիցն. զի ան
շարժ լիցին և հաստատուն: Ու չինեցուք մեք
ձեռք հոգւոյ ՚ի վեր հաստատութե հաւատոյն ա
ռաքելոց և մարգարէից. ընկալցուք զհոգի շնոր
հացն: Լուրն հոգին՝ որ այրեաց և փլոյց զզաշտա
րակն մոլորութե: Այն շինեսցէ զմեզ հիմամբն
հաստատութե հաւատոց, և ածցէ զմեզ ՚ի միաբա
նութի խաչին իւրով. և տացէ մեզ զհուր հո
գոյն՝ որով մեղքն այրեսցին. և արդարութի լու
սաւորեսցէ ՚ի խաչին. ուստի տրնյայտնեցաւ.
և փառք նորա ծածկեցին և լցին զծր. ուստի
վկայքն թգւորք՝ թգրեալք ՚ի քի. որով և հաւ
տիքն իսկ դուք ՚ի ած՝ ՚ի ձեռն մահու որդւոյ
նր: Մ որոյ և ած որդին իսկ խոնարհեցաւ՝ զի
առցէ զմարմին մրդկան. և խոնարհեցի յանար
գութի մահու՝ մինչև ՚ի թաղումն անգամ. զի զար
ժանաւորսն նմնկից արասցէ պտկրի ածու՝
մարդասիրութեն իւրով. որք և եղբարք անուա
նեցան մն անբաւական սիրոյն՝ որ սիրեաց զմար
դիկ. զի լիցի ինքն անդրանիկ ՚ի մէջ եղբարց ընդ
մաց.

բձծգ

Ա. շառաւիղն բերէ օրինակ.

մայ· վոյ մարդասիրութե եհատ այսպէս զդատա
վճիռն· ասէ իսկ ինքն ած որդին Թէ· սոքա են իմ
քորք եւ եղբարք՝ որ առնեն զկամս հօր իմոյ որ
յՋսէ։ Ոչ որդին եկեալ կատարեաց զկամս
հօր իւրոյ· եւ զինչ իցեն կամք նր· եթէ ոչ զի զոր
դիս մարդկան զմերժեալսն ընկալցի՛ ի միաւոն
դամ յարքայութի· եւ զանկեալսն՛ ինեքոյ մահու
կանգնեսցէ՛ իկենդանութի· եւ զկամակատարն
հօր՝ որ ինքն բնութբ է որդի միածին· արասցէ
որդիս շնորհօք վսկ էջ ինքն ծրն զօրութց ՛ի տիկ
արութի մարդկան կարգացն· զի նովին տկարու
թբն ըմբռնեսցէ զտկարացեալսն ՛ի զօրութի
ածութե կարգացն· եւտացէ արժանի լինել յոր
դէգրութե շնորհին· արդ՝ ինքն իջեալ կմ՝ զի
զսիրեցեալսն խառնեսցէ յածութի անդր· որք
էն արժանաւոր սիրոյն իցեն տպաւորեալ յած
ային սէրն· զնս եղբարս իւր անուանեաց· եւ զղ
բնական սէրն իւրոյ հայրական իմաստութե՝ ու
սոյց նմ· եւ ինդութ խնամոցն հօր գրգեմ· յորդէյ
ջեռոյց զնս· եւ տ իշխանութի որքոյն՝ որդիս ած
լինել՝ որք հաւատացին յանուն նր· եւ ցոյց նմ
հայր շնորհաց զծնօղն իւր· եւ եդ բանս ՛ի բերան
հայր կոչել զնա անձանց· եւ ցոյց նմ զեղբայրա
րութի հօր իւրոյ· զի հօրաբարոյ բարեբարու

Թէպէտ լեցին արժանի՝ ճշմ որդւոյն քո եղբարք
անուանիլ․ զորս առեալ որդւոյ առ Հայր մատու-
ցանէ Թէ․ ահաւասիկ ես և մանկունք իմ՝ զոր
ետուր ինձ Հայր․ և գտեալ առ Հայր խօսի և ասէ․
պատմեցից զանուն քո եղբարց իմոց՝ և իմէջ ժո-
ղովրդոց օրհնեցից զքեզ․ Դ և առ աշակերտսն
ասէր՝ զամ զոր ասաց ինձ Հայրիմ, և ես ձեզ ցու-
ցի․ զի ես զձեզ ինձ բարեկամս գիտեմ․ ճշմ որ
դին քո ճշմարիտ վկայս և խորհրդակիցս արար
զկամարարս ածութե իւրոյ․ որք մնեցան՝ իսկր
նր․ զպատուիրանս նր պահել․ զորս և այնչափ վե-
րացոյց բարձրացոյց զնս ածութե անդր։ Սորոյ
և առ Հայր գոչէր՝ Թէ այսուհետև ոք ոչ էնյաէ
աստի․ Դ և ես չեմ յաէ։ Սու ես աղաչեցից ըզ
Հայրն․ զի Հոգին սուրբ զբարեխօսն առաքեսցէ
առ ձեզ զառհաւատչեայն․ որ խառնեսցէ ըզ
ձեզ յածութե անդր․ որ՝ ի ձեզ իսկ բնակեսցէ
մինչև յաստն․ զոր ոչ տեսանէ աշ, և ոչ ճանաչէ․
Արդ՝ զնս արար նախ տաճար ածութե յիւրի․ և
տուն օթևանաց հոգւոյն սրբոյ․ և եւ Հայր իմ
ասէ եկեսցուք, և օթևանս առ նմա արասցուք
և զանձանակ սիրոյ զօրութե մեծութե խորհրդոյն
Հօր պատրաստեաց զնս․ Այլ Ք զն ծանուցաւ։
Սուք զի ոչ կարացեալ մրդկան բառնալ զլուծ
պատ

բձծր

պատուիրանաց արդարութե. վս այնորիկ անկան Է կարեօք մահու մեղաց. եւ իբրեւ ոչ ոք ուրեք կարացեալ՝ ի մարդկանէ ցանել զխրամատութի՝ ի ծննդատոհմ ազգաց անտի. ոչ հնարեցաւ այր լինել. որ՝ ի ձեռն ադամայ յանցաւորութե. զօրացաւ մահ եւ կուլ. Դ եւ ասացաւն թէ յադամէն ամքեան մեռան: Ինքն որդին այ առ զկերպարանս ադամայ՝ ի նմանութի ծննդի. եւ զե ինքն իբրեւ զմի՝ ի մարդկանէ. եւ կն ցանկել զխրամատելյն. զի շինեսցէ զաւերեալն. Դ ասէ մրգրէն թէ՝ շինեսցին աւերակքն յտնից. զի ասցէ զմարմին արդարոցն՝ իւրոց կերպարանիցն. եւ նովին մարմնովն կատարեսցէ զարդարութիս այ. Դ եւ առ յովհաննէս իսկ. թէ այժմ այսպէս արժանէ լինել. զի կատարեսցուք զարդարութիս այ. վս զի ինքն որն ծննդական մարմնովն՝ զամ արդարութիս կատարեսցէ. զի մարմնովն զոր խառնեաց եւ միաւորեաց յածութի անդր. նովին մարմնոյն տացէ յաղթութի. զի Դ Է միոյ ադամեան մարմնոյն պարտաւորեցան. Է միոյ տրունեան մարմնոյն ազատեսցին՝ ի ծառայութե մեղացն այնուհետեւ ազատութեն՝ որ՝ ի վերեւք զամ ազատութիս եւ վս զնս ազատելոյ էջ՝ ի ծննդուն. զի իւրով մարմնովն լցցէ կատարեսցէ զամ չափս կարգացն

բՃԾԹ հան

հանդիսի արդարութեցն. զի միանգամայն բարձ
ցէ զկարիս տկարութե մարմնոյ մեղացն. և միան
գամայն իսկ ինքն ընծայեսցի հօր իւրում. և միան
գամայն ինքեամբ հաճեսցէ մատուսցէ զինքն
պտուղ հաշտութե հօր իւրում. և նովին պատարա
գաւն մատուսցէ է նմին զհոտ խոստովանութե
մերոյ. զի յորժամ ինքն էր որ յաղթեացն և կոտո
րեցն. և հատ ընկէց զդատավճիռն մահու. զի ան
շուշտ և անսուտ և անվրէպ լիցին կենացն աւե
տիք. զի՛ ի Քս Յս ամէքն կենդանասցուք: Իւ զինչ
այն իցէ որ ասեն թէ. կոտրեաց զկամս հօր իւրոյ.
եթէ ո՞չ՝ զի իւրով մրմնովն բրձրցուսցէ զանուն
յաղթութե կոտորման արդարութե. է նմ մրմնիւրայ
աւետալ զնպատակ յաղթութե՝ բարձցէ զնախա
տինս յորդւոցն ադամայ. և թափեսցէ զթոյնս
դառնութե մահու. և շիջուսցէ զխայթոցս դժո
խոց. Դ զի համարձակ լիցուք ասել թէ՝ ուրէ
յաղթութիւն քո մահ. և կամ ուրեն խայթոց քո
դժոխք. զի հատցէ միանգամայն զամ արտօսր
յամ երեսաց. և բարձցէ զսուգն տխրական
և տացէ զուրախութի անտրտում: Որ ինքն էտ
նարհեցաւ՝ ի բարձրութենց անտի. սոյնպէս բարձ
րացոյց զորս եգիտ արժանի իւրոյ ծնութե. և արր
զնոս գանձանակ սիրոյ՝ իւրոց կեցն. և տւր բնա

բձկ կու

կութե հոգւոյն սրբոյ․ զի լցին նք ընկղմեալ
յածուն անդր․ զի խուռով յազգակից մարմնոյն
ձգեց զնս առ իւր նախ։ Իսկ նոքօք զամենեան
ձգեսցէ ՛ի նս ուրախութե․ Դ յանչախօս գիտող
մրգրեն՝ յայս հայեցեալ ասէր թէ․ ուրախ լե
ցուք յուրախութի յազգնի քոյ․ և գովեսցուք
մեք ՛ի ժառանգութե քում․ զի ժառանգութի հօր՝ որդին
մածինն է։ Իսկ ազգք ուրախակիցն արդարք՝
մարմնակիցք տրունական մարմնոյն․ զի զգովու
թի արդարութե՝ ինքն բռնօրացոյց ԺԲ ամ մրմնոց
մրդկան․ որ ժառանգն էր հօր, և ժառանգիչն ամ
արրծոյ։ Իսկ զի և վկայէլքս իւր՝ ուրախակիցս
իւր արր․ զի տոհակիցք էին մարմնոյ նր։ Իսկ ամ
տոհմակից մրդիկք լցին ուրխակից տոհմակցաց
իւրնց վկայիցն այ․ և տրն նախ զնս զատոյց յծրէս
կարգաց․ և զհրշտկկրօն և անձախասոն կարգօքն
բարձրացոյց յերկրէ․ զի ինքեանք վերացեալք
յածուն անդր․ զամենն զտոհմակիցս իւրնց վե
րացուսցեն ՛ի նոյն սէր ածութե՝ յորս ինքեանք
հասին․ զի և զխորհրդս ածութե՝ նախ նոքօք ամ
արրծք գիտացին․ զի ո ասէ՝ ոչ տեսանէ, և ոչ
ճանաչէ․ զի նք նախ զատան մեկնեցան յայէս․
և ապա հասեալ սիրով ան իւրնց՝ ՛ի շօրութի հո
գւոյ նր․ զուք ասէ ճանաչէք․ զի ՛ի ձեզ իսկ բը

նա

բ̃կա

նակեսցէ մինչև յաւուրն։ Տեսանէ՞ք զդատաստանին·
զի ասաց թէ· մինչև յաւուրն՝ ինձ զբնակեսցէ· զի
Տ՛ի կենդանութեան սոցա· սոյնպէս և յայժմ և յաւուրն
բնակեալ է յոսկերս սոցա՝ բարեխօս հոգին· որ
դեգերութեան արժանի եղելոցս· որով հաշտեցիքն
իսկ դուք ընդ այ՝ ի ձեռն մահու որդւոյ նորա։
Ով ոչ վկայէս այսոքիկ հոգւոյն՝ որում արժա
նի եղեն· նովին լցին բարեխօս· զի և ձեզ ան
դիտելոց զանցուցելոց՝ լցի թողութի· զի որդին
այ որ ինքեամբ եցոյց զօրինակ կենդանութե՝
իւրոց վկայիցն՝ սիրելեաց իւրոց· ասէ ցնս թէ·
ես կենդանի եմ· և դուք յիս կենդանասջիք·
և ես ընդ հօր· և դուք ընդ յիս· և ես ընդ ձեզ· զի որ
ունի զպատուիրանսիմ և պահեսցէ զնս, նա է որ
սիրէ զիս· և սիրեսցի նա՛ ի հօրէ իմմէ· և ես սի
րեցից զնա, և երևեցուցից նմա զիս։ Բողարձ
սիրեցին զտէրն՝ առաւել քան զկարս իւրեանց· քան զի
տեսին զտէրն և զարարիչն՝ զի եդ զանձն՝ ի վերայ նց·
իսկ նք ետուն զանձինս իւրեանց՝ ի մահ· փոխանակ մա
հու նր· և խառնեցան՝ ի սէր ածութե· և զեն
օթևան մեծութե նր· տեսին զտէրն՝ զի մատոյց
զանձն պտրագ հօր· վսն և մք իբրև զգառինս
մատնեցան՝ ի մահ· զի լցին պտրգ ածորդոյն·
զի որդին այ կատարեաց զկամս հօր իւրոյ։ Իսկ

բձկե քք

մք կատարեցին զկմս ած որդւոյն· և ած որդին
ձգեաց զնս առ ինքն· և նորօք զամ տիեզերս· ա
ւրն նք հրմն՝ իտնէ՝ արհմրհել զնս, և զամ որ ինչ
յնին· զի արհմրհեսցեն զայս կեանս նի՝ զի
անցաւորքեն· արհմրհեսցեն և զնեղութիւն որ՛ի
սմա մն արդարութ որ գայցեն՝ զի երանութիքեն·
և անբովանդքեն մշտնջենաւոր բարութեան· զի
խոտեսցեն· անարգեսցեն՝ լքցեն· թողցեն զխ
րաքանչիւր գործս ունայնութե կարգացն· զի
ապրեսցին յտնից տանջանացն· Մ՛ի երկնչիք
ասէ յայնցանէ որ սպանանեն զմարմինն· և զհո
գին ոչ կարեն սպանանել· այլ երկերուք դուք
առաւել յայնմանէ՝ որ զհոգիս և զմարմինս ար
կանիցէ՛ի գեհեննի հուրն· զի թողեալ զչարն և
ընտրել զբարին· լիցին զի փափաքեսցեն ընթա
ցին՛ի բարբութ և յՔ՛որ լոյսն· և զյտնից փառսն
ժռնգել· և ժռնգակից անմահութե լինել ած
ային յտնական փոցն· մոտ.ք ասէ Տր նեղ դու
ռն· զի նեղէ աստ դուռն որ հանէ՛ի բարիս· և
անձուկ ճանպրհն որ տանի՛ի կեանսն յտնից·
զի նեղութե և վշտօք հասցեն յանսպառ արքայ
ութե անդր՝ որ պահեալէ նց ՝յորժամ քս յայտ
նեսցի մեծ ամ յտնական պարգևօքն յա
րութեն, և անմահութ բերելով· և ըստ գործոցն

Օպնութեր տն առաչակերտսն բերէ օրինակ·

հաստուցանելով. Դ եանդ յիւրում տեղւոյն
պատմեսցուք։ Ողերուք գուք խորագէտք
իբրեւ զօձս։ Ու զինչ էզէ խորագիտութի օձին.
եթէ ոչ՝ իբրեւ զի ծերացի նա, եւ տեսցէ ապա
կանեալ զմարմին իւր. զխորհուրդս խորագի
տուէ ՚ի մէջ բերէ. զի գիմէ նա Ը տեղի ինչ նե
ղածերոպ վիմաց. եւ Ը կրթելն կեղեւէ զապակա
նեալ զմորթն ծերացեալ մարմնոյն՝ իբաց մերկա
նայ. եւ միւսանգամ ՚ի մանկութի գտանայ նորո
գել զարդարէ զինքն։ Այնպէս եւ զարդարեցեալքն՝
զանցաւոր մարմնոյս զխախտուէ յանձանց իբաց
մերկանան. զի մտցեն Ը նեղուէ, եւ ըմբռնեսցեն
զանմահ Թագաւ. զի որք զորն սիրեցին՝ կենդա
նեքեն յառտն: ՔՍ զի այսպէս ասաց. որ հաւայ յիս՝
թէպէտ եւ մեռանի՝ կենդանի է. զի ես խսկեմ
յարուԹի եւ կեա՜նք՝ ասաց որդին ԱՅ. որ կամքն
հօր Դ վերագոյնն ասացաք. Ճաշակեաց զմահ
վն մեր. զի փրկեսցէ յապականուէ զմեզ ազինս։
Իսկ այժմ զի նստի Ը աջմէ հօր. զամ ինչ պատ
րաստէ, եւ շնորհէ յուսացելոց իւրոց։ Ողէ
րուք սաէ միամիտք իբրեւ զաղաւնիս. մի՝ վն զի
մարդասէր է՝ եւ մտրդ ընտանի. եւ իմարդամտի եւ
եթ կամի կեալ աղաւնին. Դ զի եանծուէ մտրգա
սէր է, եւ կամի հանապազ ՚ի մէջ սրբոց բնակել.

բնկ Սւ

Օգտակար են առ աշակերտսն բերել օրինակ.

ՏԳԻՏԱՆԳՆԵԼՈՑ.

Նու մի՛ զի թէ ընդ՚ում անգամ բարձցէ ոք զձու, կմ՟ զձագս աղաւնոյն. ոչ երկմտեալ թողու ըղ տեղն բունոյ իւրոյ երբէք։ Այն օրինակ. թէ պէտ ընդ՚մանգամ հանապազ իցեն չարիք մարդ-կան հանդպլա աճրչուն անդր՚ուստի և խնամք դարմանոցն մատակարարին. որք զնա ոչ ձանա չեն՚սակայն ոչ թողու, և ոչ հեռանայ յարբծոց իւրոց. այլ հանապազ յայց ելեալ խնդրէ զկորու-սեալն՚զի գտցէ և ասէ թէ. այսօր ձայնիւ իմով լուիցէք, և կամի. վասն և զորդին իւր առաջց. զի արասցէ ժառանգս շնորհօք զամենին. զի ուսցին զխորագիտութն օծին. մերկանալ զհնութն մարդ-կային տգիտութե ամբարշտութեցն յանձանց. և առցեն զիմաստութն զանփոխ և զմբ աղաւնոյն որ. և զբարս ծնութէ յինքեան բերէ։ Բանզի և հոգին ամյ յորժամ յայտնեցաւ տէր զօր՚իվերն պատմեցաք. ՚ի կերպրնս մարմնոր աղաւնոյ եր ևեցաւ. զի ցուցցէ զիմաստութն բարերարական սիրոյն. զի որք կամիցին աստնձական հոգւոյն ծնութե լինել. առցեն՚ի տեսլենէ փնտի զբարսն զանփոխան՚և զանեղկանն աղաւնւոյն, Պասէր իսկ տրն առ աշակերտսն. եղերուք դուք բարե րարք՚առ չարս, և առ թշնամիս. և յամենեցունց հալա ծեալք վն արդարութե. զի հայրն ձեր բարերարէ՛

բձկէ ծա

Զարդարն աղաւնւոյ նմանեցուցանէ.

ծագէ զարեգակն իւր՛ի վ՟ր բարեաց՝ և չարեաց․ և ածէ զանձրև՛ի վ՟ր արդարոց՝ և մեղաւորաց․ լինիք դուք որդիք բարերարք հօրն ձերոյ բարերարի։ Իսկ արդ՝ որ յայսմ միամտութե՟ արդարութե՟ պտուիրանի կացեալ լիցեն՝ առցեն զկերպարանս արագաթևն աղաւնւոյ․ և թռիցեն թևս հոգւոյն սրբոյ, հասանիլ յերկնից արքայութի՟ անդր՝ որում ցանկացեալ մնային մեք յայն․ յոր և մարգարէն կաթոգին տենչացեալ ասպասէր ասելովն թէ․ ո՞ տայր ոք ինձ թևս իբրև զաղաւնւոյ՝ զի թռուցեալ վերանայի․ զոր և երանելին պօղոս՝ առաքելակից ձերոց առաքինոցս․ մեկնեաց՛ի թղթին իւրում մխիթարականի․ որով զթեսաղոնիկեցիսն սփոփէր․ թէ մեք որ կենդանիքս եմք՝ որ մնացեալս լինիմք․ հանդուցեալովքն հանդերձ յափշտակիցիմք յամպս՝ ընդ յառաջ լինել տեառն՛ի վ՟ր օդոց․ և այսպէս յամենայն ժամ ընդ տեառն լինիմք՝ խառնեալք՛ի գունդն քրիստոսի․ թռուցեալք՛ի թռիչս երագութե՟՛ի լուսափետուր և՛ի սպիտակ երամս աղաւնեաց․ որ առին կերպարանեցին յանձինս՝ զկերպարանս հոգւոյն՝ որ երևեցաւ նմա․ և զնոյն պտուիրան յանձինս մատուցանել․ զի բուսուսցէ նմա թևս հոգևորս՝ խառնել՛ի գունդն տեառն սրբոյ․ Արդարև՝ զարմացեալ հարցանէին ևս վերին զօրքն լուսեղէնք՝ յորժամ տե-

սանիցեն զներբողնագունդ սրբոցն մրտակինաց·
զի առ տրն ՚ի ներբողուստ թռուցեն վերացեն
գայցեն· Թէ ո՞վ են նք որ իբրև զամպս թռու
ցեալեն· և իբրև զաղաւնիս ձագախառն երա
մովին գան առ իս· ապա անդէն լսիցեն ՚ի տնէն
պտասխանի թէ· սոքա են որ յիմն յուսացեալեն·
տարայց զսոսա ՚ի լեառն սրբութե իմոյ· և ուրախ
արարից զնս ՚ի տաճարի իմում· և ամքն որ տեսա
նիցեն զնոսայ՝ ճանաչիցեն և ասասցեն թէ· սո
քա են զաւակ օրհնել այ, և ուրախութբ ուրախ
լիցին ՚ի տր· ապա անդէն ասիցէ տրն թէ· եզի
ջիք ինձ յուստերս և ՚ի դստերս։ Նդ ապա և
գութք ինամոց յուզիցին յարարչական սիրոյն՝
ը բանի մրգրէին թէ· Ո գթայ հայր ՚ի վր որդւոց
իւրոց· գթասցի տր ՚ի վր երկիւղածաց իւրոց·
զի այժմ յուսով զայս ամ իբրև ը հայելի տե
սանեմք· բայց յայնժամ դէմ յանդիման տեսա
նիցեմք· և նոյն նորոգութն նորոգիմք փառաց ՚ի
փառս· իբրև զտն հոգւոյն· որ և փորձէն, և ընտ
րէն զամենն· և նորոգէ բոլորովիմբ զոր եգտանէ
արժանացեն մրդ· որ ՚ի բուլսն փորձութե հալոցաց
ընտրութե հրոյ կացուցանէր զլե զուս առաջի·
զի նոքօք ամ տիեզերաց ընտրութի արասցէ այնու·
զի և աճր ածութե· և բովք ձրի· և օթևանք արար

չու

չուէ եղեն • զոր և յառաջավաստակ մշակացն մար
գարէիցն • զկնի գալոցն դաւանեալ զայսր զկե
նելոցս ամ ազգաց: Նախ իւրեանց հրեշտակն ազ
գին ծանուցանելովս • և անտի ամ ազգաց ազգ
առնել նմին • զոմ թէ • ժողովել ժողովրդոց՝ ի
միասին, և թգրաց ծնելեալն • և գձ յանձինս հայ
եցեալք • և զառաջապայ գալոցս որդիս՝ զառաջին
նրկատել • և առ՛ իւրն գոչեալ իբրև զանձանցն
իբրև զոգւոցն • որ և ափռևլոցէին Ը Ձր • զոմ թէ •
փխնկ հարցքոց եղեցին որդիքքո • և կացուցես
զնս իշխանս Ը ամ Ձր • որ և կացեալ իշխանք՝ դար
ձուցանել զամենեսեան • և միում իշխանութե
հնազանդեալ՛ ի ծառայութի ազատութե անձնիշխան
կամօքն • զկ լեցին ամէն ժողնգ արքայութե • յինք
նափորձ լաւութէ անտի՝ հանդերձ իշխանօքն:
Ապ ինքն տրն խօսի զհնդրձելոցն՝ բերանովք
մրգրէիւքն թէ • արարից զիշխանս քո՛ ի խաղա
ղութի • և զայցելուս քո յարդարութի • որով առա
քեալքն արքին զքաժակն այցելուէ • և արքու
ցին տիեզերաց զքաժակն խաղաղութե • վս և
յառջգոյն իսկ կանխեալ մրգրէին տեսողութբ՝
զկնելոցն ասէ թէ • այսպէս ասէ ցիս տր • թէ
արկ դու զարծաթն՛ իբովս՝ և քննեա թէ սուրբ
իցէ • Գ ևես քնն՝ ց ո վն նոցա • և առի զարծաթն

բձկը և

ևարկն ՚ի տուն տն ՚ի բոմ։ Իսկ զի գալոյ իջանե
լոցէր ածորդին. և զամ ազգս մկրտութեանելոց
երկածուն անդր։ Սակայնորիկ եղեալ քննուն
՚ի մէջ ամ մրգկան՝ ընծու ծառոյ պտուիրանին
չհաշակելոյ ՚ի պտղոյ. զի արժանի լիցին զանմա
հունն առնուլ շնորհել պարգևի. ևնոյնպս մար
մնոյն խոնարհութբն ևանարգ երևելովն փոր
ձեալ քննեցէ զքաջահութն. որք ՚ի գծուծ կէր
պարանս տեսին, ևլուան թէ ած է. թէ դ կմ
զի մրդ հուտցեն ՚ի բնութ բարձրութ. մնի ած
ևասաց. Դ ասէ թէ. ևես քննեցայց ՚ի մէջ նր։
Իբր՝ արդ զնս միանականն միաբանութբ ՚ի բրև
զմի տուն երևեցուցել միախորհ՝ միահամ հշմր
տութ. միաքրդ յօդապատ անդամօքն. մի ոգևար
ածութ. որով և զամ տիեզերս քննեցէ՝ վասն
իւրայոյն գալստեանն հրտալոյ։ Իբր՝ քզի ե
կեր հուր մեղացն, ևմաղձանեաց առ հոր կ զմրդ
կութ բնութ. զի բորբոքեալ մեղքն ՚ի նմն ՚ի հրոյ
տոչորեցան. ևբրկութքն ևսրմտութքն ածութ.
արդարև իսկ թուով մնացելքն. Դ ևասացն թէ
որ մնացեալ իցեն՝ թուով լիցին. արդ՝ ևնախ Է
թուով մտանէր՝ որ ևյայտնի էր. զի երկոտա
սանս հասուտելս. մշակս կացուցել ը աշգացն
իւրեան տոհմին. որ ը առաջին լեզուացբաժա

նելոց ամ ազգաց· երևեցուցեալ·Հ· և երկուս·
Դմ լեզուացն բաժնելոյն յառաջագոյն քան զայս
ասացաք· զի այնոքիւք իմաբանութե զառաջին պա
տառութն ազգացն և լեզուացն ժողովեսցէ ։
Իսկ մք զառաջինն Թուսովմացորդք և սակաւք·
մս ևինքն որդին եկն ուսուցանել միաբանական
հոտովքն ընտրել զմի և զնոյն ժողովս · վս եկն
իսկ՝ հունձք բազմքեն ասէ, և մշակք սակաւ · արդ՝
աղաչեցէք զտր հնձոցս՝ զի հանցէ մշակս՝ իգոր
ծս արդեանց իւրոց · և նոյն ինքն այսուիկ պա
հանջեաց՝ ինոցանէ զսէրն առ միմեանս · և միա
ցուցեալ զնս՝ տէր իւր հստտեաց յնրի · և նո
քօք փորձեցն զամ տիեզերս ։ Եւ այս իսկ էր որ
երևեցաւ հուր հոգւոյն՝ յաւուրս պենտեկոս
տէին · որ եկեղ հանգեաւ՝ ի լեզուս առքլցն, որ
եկեղ ժողովեցն զցրուեալսն՝ որ սկսան խօսել լե
զուս · ՚ի լեզուսն առաջինս՝ որ ցրուեալք էին ·
մն զի անկաւ սերմն անօրէնութե յարգանդ մր
տաց անմիտ մրդկանն առաջնոց · մն այսոր և սաղմն
ամբարշտութե ընկալեալ ձեռն զկշռաւ արկեալ
յղացան · զկռապաշտութե ծնունդ՝ ի մէջ բերեալ ։
Իսկ պտուղն այսոքիկ՝ քակտումն էր · այլափոխ ·
այլաձայն · այլ և այլ՝ ի միմեանց մոլորելք · այր յեղ
բօրէ իւրմէ անջատելով ցրուեցան ։ Իսկ սա

զմիասիրտ ժողովն՝ միաբանք խնդրել ՚ի վերայ միմեանց։ Որք հրճիք. զի նախ ինքեանք իւրեանց մօրքն առ միմեանս ժողովեսցին. զի ուսցին զամենայն ազգացն ժողովել. ՚ի մի՝ միաբանութիւն ածել. զի նախ զնոյն արասցէ օթեւանս պատրաստելով. եւ ապա առաքեսցէ առ նոյն զհոգին Աստուծոյ, որ զսէրն հօր եւ զորդւոյ առեալ՝ խաղացեալ գայր առ նոյն. զի նախ ՚ի նոյն բնակեսցէ. եւ նորքօք յամ արարածս։ Սոյս եւ հայրիմ եկեսցուք առ է. եւ օթեւանս առ նմա կալցուք։ Սոյնու սիրովն առ միմեանս զոր ուսոյց նոյն. առ է աղաչեցէք զտէր հնձոցս՝ զի հանցէ մշակս ՚ի գործս արդեանց իւրոց։ Ո՛չ ի թէ ինքն ոչ կարէ առանց նոյն աղաչանացն առնել զայն, որ ակնարկելովն արար զամ արարածս. այլ մի՝ զի ամ ընկեր սիրութիւն պատուական է առ Աստուծոյ անգր. զի Դ Աստուծոյ միրգասէր է. նոյնպէս կամի զի զմիմեանս սիրելովն՝ արժանի լիցին Աստուածութեան. զի ՚ի միու մէջրէ հող. եւ հողք. եւ բոյսք հողոյ՚ ՚ի միմեանց բաժանեալք՝ ծնունդք միոյ արարչի սաեղծուածք. սիրեսցեն նախ զարարչութիւն. եւ սիրեսցին ՚ի նմանէ. եւ նոր հաճոյքն կեալ կարասցեն՝ ըմբռնեալք զարքայութիւն Քրիստոսի. զի անձնասէրն ընկերասէր ոչ լինի, այլ ինքնասէրն ոչէ հաճոյ կենաց արարչութեան. վասն որոյ եւ մեղք խոկզբանն մօրինյան. իսկ զի Աստ մի

Գովէ զմիաբանութիւն. եւ պարսաւէ զբաժանումն.

դասէր է. վն այսորիկ իւրոց կեցն արար զնն խոր
հրդակիցս. զի նք սիրեսցեն զմիմեանս, եւ լցեն
հրամ՟ւիրակ.ք տիեզերաց. եւ աղաչեսցեն հանցեն
մշակս՝ ի գործս արդեանց ձռն իւրնց. վն զի առա
ջին յղու թի անձնակամ մարդկանն գնալոց. ծնա՟
զպատառումն խառնակութ լեզուացն. Դ եւ մն
հրէական ժողովրդեն. տեսանի՝ ի մրգրէակա
նացն պատմութե անտի. զի ասէ. ադէ հարցէք եւ
տեսէք. իցէ՞ երբէք լեալ. եթէ ուրուք յղանան
եւ ծնանին. ձեռն արկանել զի տերօջ՝ եւ դարման
խնդրեն. զի տեսանեմ ահաւանիկ զամ այր՝ եւ
ձեռն իւր՝ ի մջ կշտի իւրոյ. հայիմ ը մարդ. եւ ե
րեսք ամ իբրեւ՝ ի գոյն դալենկան՝ եւ դեղնացեալ
շրջին. արդարեւ յղացեալ իսկ էին յամբարշտութս
կռապաշտութե բազմաստէր բարոյիցն. եւ ձեռն
եդեալ էր յընտէրս. այն ունէին շահագլուակ
գտանել անձանց՝ ի անավաստակ գործոց անտի.
ուստի եղեղուն զգոյն ախտի գունոյն ծննդեն
անձանց՝ ի հատուցմանէ անտի յանդիմանութե.
գտեալ լինէր նոյ զգերութի ծնանելով. եւ զքայ
քայումն աւերածոյ ցրմանն. փխնկ պտղոյ որո
վայնի՝ իբրեւ զմանուկ՝ ի գիրկ առեալ տանէին.
եւ յաղգս օտարս պանդխտել. փխնկ սիրոյ ամուս
նութե սենեկայն՝ թափառական գտեղ լինէին

փոխանակ ապստամբութեան վնձակատութեան՝ զկործա
նումն յորչէն իւրեանց՝ ՚ի մերձաւոր ժամէն ըստունէին։
Այն օրինակ և ազգն առաջինք․ փոխան զի իշխե
ցին ՚ի բուն յիւրեանց ժամէն զթիկունս դարձուցա
նել՝ որ զնոյն յուղղիչ էր յինչ արար։ Եւ խեցակոյտ
՚ի խեցակարկառ․ ՚ի կպրաշաղախ աշտարակն ա
պաւինեալքն՝ ՚ի միմեանց բաժանեալք ծնանէ
ին ԺԲ երեսս երի․ իւրաքանչիւր առ անձինն մի
մի ՚ի նշանէ զմեկնութեան չկեցութէ յանձինս իւրեանց՝
իբրև զպտուղ յորովայնի ՚ի գիրկս․ ԺԲ նմանութէ
մանկամբք առեալ ԺԲ գրկեալ բերէին։ Եւ սկսան
հայել ՚ի պատուհասն յոյժ ջրին եկեալ ջրհեղեղին,
և գործել սկսան զաշտարակն․ իբրև ակն ունել
նմին․ և նովին շինուածովն ապրել յորժամ գայ
ցէ․ և ոչ հայեցան յորինչն կարծելս իւրեանց անօրէ
նութեան․ և նորին համէլ գործովն ապրել․ և ՚ի
նմին է որ ինչ կամք և լինել ո՛ թէ յետ ոՃ թէ յաղ
զայն ինչ ոչ ածէին զմտաւ․ իսկզբանէ արարիչ
էր․ և միաժողով եկեալ ամենքն․ և ոչ ևս զգային
՚ի միմեանց յղուն որով և ծանրացեալ էին․ փոխ
և ամենատեսն իբրև ետես զհանճարոյ կամացն
իւրեանց զխակութն զանհաստութե․ արդ խոր խոր
հուրդ արկեալ ամծութե․ զլղութն նշ բերեալ ՚ի
մէջ զծնունդս։ Եւ ասէ ած թէ եկայք իջցուք

և

ևխառնակեսցուք ասէ․ իբրև առ հնարուն
գործոյն յայտնի առնէր՝ իպղտորեսցուքն ասէ
լուծն։ Յիրաւի և առ մարդոյն արարչութե՛ և լե
զուացն բաժանմամբ՝ օրինակեաց զայսք զի և
զմրդկուն վն մերոյ փրկուե յանձն առնելոցէր
ածութի․ զթիւ երրորդութեն երեսաց ուսու
ցանել առաքելոցն․ զի ժմ օրինակի աշակեր
տեսցեն զամ, որ ի ամ տիեզերս մարդկուեն
յայտնեսցէ՝ երեք անձնականն միասնականն զօ
րութի միապաշտօն որուե խոնարհեալ ծունր
կրկնեսցեն։ Իսկ զպղուն նդ ծանոյց՝ զանլուր
մամեանց ձայնիցն չխոթութի։ Իսկ արդ՝ զինչ
ասացին ազգն առաջինքն՝ իշինել զաշտարակն։ Ե
կայք շինեսցուք ասեն զաշտարակն․ զի իցէ գը
լուխ նր՝ իվեր մինչև յԵս․ ոչ կարացին հաստա
նել՝ իբարձրուն խոստացել յանձանց պրծնաց
զօր պանծացան․ այլ աւերեցին․ փլուզին․ քակե
ցին զմիաբանական միալեզու միաբանուե իւր
եանց շինուն միատնուն։ Եւ հասուցին զաշտա
րակն ե ասելոյն յԸս․ զի յԾրի էր՝ և աստուած էր
շինուածն․ այլ անտի իջուցին՝ ի կործանումն
բաժանման ցրելոյն․ յղացան զանօրէնութի
և ծնան զբազմաձայն լեզուացն բաժանումն․ զի
մի լուիցեն այր ընկերի բարբառոյ․ ի միմեանց

բՃհԴ մե

մեկնելով ցրուեցան։ Որ և Աստուածութիւն երևեցաւ յայնժամ խորհրդով. յայտնեցաւ այժմ յայս ժամս յայտնապէս մեկնեցաւ արդ ի մեզ. զի ծանիցեն և հաստատեսցեն։ Արդ սերմանեսցէ յանձինս մտաց իւրեանց զշնորհսն յաղագս իմաստութեան հոգևոյն որ քոյ. զի յղասցին զճշմարտութեան աւետիս աստուածային գալստեանն ամենայն արարածոց. և նոքա սերմանեսցեն զամենայն տիեզերս. զի յղասցին զխորհուրդն կենդանութեան. ակնկալութեան անմահութեան բերել զծնունդն յղասցին զյոյսն և զսէրն. նախ առ արարիչն Աստուած. և ապա առ ընկերն աննենգ կեղծաւորութեամբ՝ հաստատ առ միմեանս պահել։ Զոր և ինքն իսկ եկեալ մեկնեաց թէ. յայս երկուս պատուիրանս ամենայն օրէնք և մարգարէք կախեալ կան։ Նախ սիրել զԱստուած յամենայն սրտէ և յամենայն անձնէ ամենայն զօրութեամբ հանդերձ. որ սա է առաջին։ Իսկ երկրորդն լսել աստուածային բանին աւետեաց առաւել երկնաւորութեան. և հաստատել այսմիկ։ Իսկ յղացան զերագութիւն սլանալոյ՝ որով ծնանին՝ ի թռիչս ի թևս հոգևոյն. զի խառնեսցի ի գունդն քերովբէ. յղանալ և զյոյսն հաւատոց. և ծնանել զարքայութին ըմբռնել։ Զի և զամենայն արարածոց գոչէ մարգարէն առ հայր՝ ի բերոյ յամենեցունց ընդ բանոյ իբրև զամենայն տեսանել զորդեգրութին շնորհին՝ զոր կորելոյց էր առ մեզ. ասէ ի բերև զերկունս յղոյ, զի հա

բեհէ սեալ լիցեն ի ժա

Յաղագս խորհրդոյ խաչին ասէ.

ժամս ծննդեան. եւ առ ցաւս իւր ձչիցէ։ Եւ զինչ իցէ երկունքն հասանելք՝ որ զցաւսն ձչեցելոյ ստիպիցեն. այլ ապաշխարութ̄ցն յղացեալք. Դ եւ ասեն թէ այսպս եղուք սիրելոյ քում. զորմէ սիրելոյ արդեօք խօսեսցի մրգրէն. թէ ոչ վն որդւոյն այ՝ ասիցէ որ գալոցն էր. որով մայր ակնկալութ̄ի ամ արարծոց որ եկն եւ կատարեաց ինքեամբ զամ. Դ եւ ասէն եւս առ նա բարբառքէն թէ. տր՝ յահ եւ երկիւղ քո յղացաք. երկնեցաք. եւ ծնաք զհոգի փրկութ̄ քո. ※ Որդ՝ փոխնկ աշտարակին. ինքնին տրն կանգնեաց զխաչափայտն՝ ըն յռջասաց մրգրէութ̄ որ ասէ թէ. ահաւադիկ գնեմ նշան՝ ի վր հթնսց. այսինքն զխաչն փրկական. յորոյ վր ինքնին տրն. ուստի եւ զկեանս գործէ տրի։ Նայց եկայք շինեսցուք ասէն զաշտարակն. զի իցէ գլուխն ՝ի վեր՝ մինչեւ յերկս. եւ այս ըն սոյն ըն նմ կարծիսն անցեալ. եւ այն ոչ եղի։ Իսկ խաչ աշտարկն՝ յորոյ վր ած որդին. խաչն յերկ՝ եւ մրմինն՝ ի վր նր. իսկ ածութի՝ ի վեր քզ երկս. եւ քզան կէս եւ զանսահման բնութ̄ի տարրեղէն արարածոց բովանդակեալ եւ բեւեռեալ՝ ի խաչափայտին. ցեալ եւ տարածեալ՝ ի տարերս. եւ յանտարերս. այնպիսին եւ որ՝ ի խորոտս անդնդոցն եւ ամ մէջ բնակեալք հնդրձ հարբ իւրով եւ հոգւովն։ Եւ լեզուաւ՝ փո

Յաղագս խորհրդոյ խաչին ասէ.

խանակ լեզուացն խափանելոյն չարժէից· զի յա
ւաջին աշտարակէն ցրումն եղև· իսկ՚ ի խաչէն
ժողով· անտի մերժումն ՚ի տանջանս· և աստի
մերձումն յարքայութիւն։ Յղացան առաքեալքն զսէրն
առ մարմնակիցս իւրեանց· և ծնեան զամ աշխարհս խառ
նելյամենուն անդր· մատնեցին զանձինս իւրեանց·
ընկերաց բողոքելով՝ զի ամենեցին· մինչ իբրև ըզ
թշնամի չարամահ եղև ՚ի մեր երախտեացն· չար
փինկ է բարւոյ էութեան հրաւիրակքն· որ ե
կին կոչել զամենեսեան ՚ի հարսանիս ամենայն սիրոյն։
Ահ ընկալեալ տանջանօք հնարս· փինկ է դրու
ատեցն և պատիւ գտանելոյ ՚ի նմանէ· Դ և գուք
առ ձեռս արարիք· զի ոգիտութ արարիք· քանզի
ոչ էիք հաւեալ յիրաւի լուսուեցն մեր։ Որդ՝ ա
ռաջին աշտարակէն՝ ցրումն լեզուացն եղև·
արդ՝ ինքնին այն ժողովեաց զցրուեալսն ազգա
ցն· և բևեռեաց և մարմնոյն իւրոյ զօր առ ՚ի մէնջ
՚ի փայտին՝ զօրմէ կախեցաւ· զի անքակութիւն ա
րասցէ ՚ի մի հօտս՝ միաանական պաշտամանն։
Իսկ նք առին հրամն սիրել զայրն, և զկամս նր կա
տարել· զի զանձինս տուժակցաց իւրեանց· այսինքն
ամ մարդ իկն ապրեցուսցեն ՚ի յաւիտենական մահ
ուանէն· զի այն ինքնին մեռաւ և ամեցուն· զի
զամենն ձգեսցէ յանմահութիւն անդր։ Իսկ նքնո
րին

Յաղագս փորձութեց·

րին կմյն քարոզք առաքեցան. զի տացեն զփոր
կութի և զերախտիս ա͞ծութե առնուլ ՚ի միտ
ամենեն՝ որ առ նոսայն եղև. մինչ յղեցան առա
քեալքն ՚ի հոգևոյն սրբոյ. և ծնեան լեզուս խօսս
անմահութե ամենեն. զի ինքն եկն հոգի ա͞ծութե՝
փորձել քննել և զամենն իբրև զարծաթ ՚ի բովս՝ լե
զուաւ առաքելոցն. Ծ և ասէն. Է ամենն իբրև Է ծրի
բերան առ ե՟ն. իբրև զփողնովին զօրութբ գոչէր
մրգրեն թէ. փորձեցեր զմեզ ա͞ծ և քննեցեր՝
Ծ կքննի արծաթ. արդ արդ իսկ փորձեցան ար
դարքն իբրև ՚ի բովս ՚ի հոգին ս͞բ. զի նախ զն͞ն
փորձեաց ՚ի միչել հոգևոյն զօրութ. փչեաց ՚ի նն
և ասէ. առէք հոգի ս͞բ. զի զն͞ն նախ ընտրեսցէ
իբրև զարծաթ՝ զի աղտն այրեսցի. զի տուն ա͞ն
ինքն ա͞ծ ախտն մարմիններ. որ և տիեզերացեին
բովք սրբելոց անկան առաքելք առաքինիք ՚ի բով
անդր. թուով երկոտասանք. այրեցան հալեցան՝
կորեան՝ մի ՚ինոցանէ յուդայ՝ որդին կորստեն.
իբրև զանակ ՚ի մէջ հրոյ ծախեալ սպառեցան.
սրբեցան մետասանքն՝ և ընտրեցան իբրև զար
ծաթ ՚ի բովս. և եղեն անօթ ընտիրք ճարտարութ՝
պիտոյից ա͞րչին. փորձեցան պէս պէս նեղութեք
և տանջանօք՝ զոր կրեցին ՚ի մարդկանէ՝ յայնցանէ
որոց զօգուտն խօսեալք, հաստատեն սիրով

տայի՛ն

տայլին մարտիակցացն· ընդունէլին տանջանս·
զի զոտն առաջչին հրմման կտրեսցեն՝ սէր օգտի
ընկերացն բերելով. համբերել նեղութեանցն· զի
զանցաւորս արհամարհեսցեն· զի յորժամ ատրիչն
տի միասանգամ յայտնեսցի· նքք ընդ նմին թգրես
ցեն յաւտենական մշտնջենաւորութեն· Դ աւէ յիրաւի
'ի դէմս նոյն՝ վս սոյն երգողի մրգրէ ուէ թէ·
փորձեցեր զմեզ այ, և քննեցեր Դ և քննի արծաթ·
և թէ՝ 'ի ջուցեր զմեզ յորոգայթ՝ եդեր նեղութի
'ի թիկունս մեր· և անցուցեր զմրդիկ՝ ի վր գլ
խոց մերոց· զի քննեաց զնս հրով հոգոյն՝ և 'ի ձեռս
մրդկան· զի հանդիսի փորձութեքն՝ երևեսցին նե
ղութեքն վս արդարութեանցն· Դ դուք յայտնանէ՝ ի
ձերոց 'ի ձեռաց տի անձի ձեր· տծուէ վկայք
տան՝ գիտէք զփորձ· զի սիրեցին զլոյսն խոս
տացեալ միասանգամ գալստեան տծորդւոյն·
առին զհուր հոգւոյն կենդանւոյ յանձինս իւր
եանց· և ընկալան զվաստակս բղխման անմահութե·
վայրկ կարացին գիմել անցանել արհամարհել ըզ
հրով տանջանօքն· և զպաղէ սառնամանօք մե
ղացն· արդարև արհամարհեալ զմեզ մեղօքն· ընդ նմին
և զնեղութիւն ըղմեանցն եկելոց· գոհանային և ս
զտուօղէն շնորհաց թէ· անցաք մեք ընդ հուր և
ընդ ջուր, և հաներ զմեզ 'ի հանգիստ։ Օրինակ ան

բռհթ ցին

Յաղագս փորձութեանց·

ցին ՚ի հուրն և ՚ի ջուրն մեղաց․ և արհամարհեցին ըզ
հուրն՝ և զջուրն՝ և զսուրն տանջնց փորձութ․ և
ընկալան զլուսաւորիչ հուրն կենդանութ․ և զջրո
րն նորոգութ․ և զսուրն՝ այսինքն՝ զբանն այ, որ
սուրբ է քան զամ սուր երկսայրի և պողովատիկ․ և
կարօղէ հասանել՝ հատանել՝ թափանցանել մինչև
յորոշումն ոգւոյ՝ մարմնոյ՝ և շնչոյ։ Սորոյ և
միջերէն յառաջ բերել զլինելոցս յառաջագոյն ընծայ
եցուցանէր զայս թէ․ սուր երկսայրիք են ՚ի
ձեռս նց․ որով և կոտրիցեն հատանիցեն միան
գամայն զանօրէնութիս յամբարշտութեցն յերկրէ․
և զհնձեալսն՝ և զհատեալսն զինչ առնիցեն․ ասէ՝
հողմք առցեն․ և ամպք բաժանեսցեն․ և փոթո
րիկ իբրև զխուփ կուտեսցէ զնոսայ։ Իսկ կու
տեալքն ՚ի հուրն անշէջ մատնին․ զի արդարև
իսկ մշակաց ճշմարտից գործ այնէ՝ զպիտանի ար
դիւնսն, և զշահեկանսն՝ իշտեմարանս ժողովել․
և զփուշն՝ և զդժնիկն ճարակ հրոյ տալ։ Որդ՝
ոք նախ զանձինս փորձեցին, և ապա եղեն բովք
բոլոր աշխ․ ընկալան զհուրն կենդանութ․ միւս
անգամ մտին ՚ի բովս՝ իբրև զարծաթ զտեալ և
պարզեալ․ և ձուլեալք՝ իսկեր արարչին․ գտան հնո
ցեն հալոցաց փոխլկուածոյք․ իսպառ ան հրա
մանացն։ Պոչէցին լցին զտիեզերս․ փողք առ ՚ի

փո

փողս գոչեցին. ասեն ընկեր ցընկեր թէ. աւե
տարանեցէք օր ը օրէ զփրկութի նր: Պտմեցէք
՚ի հեթանոսս զփառս նորա. յամն ժողովուրդս
զսքանչելիս նր. զի մեծ է տր եւ օրհնեալ է յոյժ.
ահարկու է նա ՚ի վր ամն կռոց. եթէ ամն կուռք
հթնսաց ոչ ինչ են. այլ տր զերկս արար: Իսկ փինկ
պատկերացն կռոց. առաջեալքն իբրեւ զի փողք
կռածոյք անուանեցան. զի զամ ը Է հանուր
ցին. Դ եւ ասէ՝ Է ամ նր ելբարբառն նց. մինչեւ ՚ի
ծագս տիեզերացն խօսք նց. որդ՝ ինքեանք
հնոցք տիեզերաց. եւ հուր կենդանութե հո
գոյն ՚ի լեզուս նց. այժմ եւ զամ ըս փորձեսցեն
եւ զի գոչեսցեն եւ ՚ի տանէն զծնէ բնութէն ած
ութե յայտնութե. տեսէք տեսէք զի եսեմ. եւ ոչ
գոյ այլ ած բաց յինէն. ես սպանանեմ եւ ես կե
ցուցանեմ. հարկանեմ եւ ես բժշկեմ. եւ ոչ ոք
հանիցէ զձեզ ՚ի ձեռաց իմոց. եթէ սրեցից իբ
րեւ զփայլակն զսուսեր իմ. եւ ինդիր վրէժուց
արձակեցից զաջ իմ. հատուցից զհատուցում
թշնամեաց իմոց: Յեղացան լեզուք առաքելոցն
զանչառաւիղ հնոցն իւրեանց. եւ ծնան զլեզուս
զորս ոչ գիտէին: Գոչեցին իբրեւ զփողս՝ միա
հեծան տրուե իշխանութե. եւ ծնան զանթիւ եղ
մունս մարդկան ՚ի կարգս հրշտկցն՝ ՚ի սպասաւո

 րու

բութի ած որդւոյն. զի փոխնկ հրշտկացն անկե-
լոց որք կործանեցան յաձանկեր՝ ի լուսեղէն ըս-
պասաւորութէ անտի. որդիք մրդկան հրեշտա-
կացին. կանգնեցին. և կալցին զտեղի նց. զի
թիւն կայր կարգեալ փառուորութեան՝ որքնոյն
անխախուտ մնչ լուքն անպակաս լիցին. զի՝ ի
հորկ փառուէն՝ գովեստ անձեցեալ զօրացին.
ուստի՝ ի հորկ համեմատութէ անտի՝ փառք՝ ի բար-
ձունս այ. և յնր խաղաղութ, ի մրդիկ հաճութ.
Եղէն փողք առաքելքն ժամամուտք տիեզե-
րաց. զի գիտեն՝ ի խորոս ամ ձրի՝ ակնկալութ կա-
մակալութ. սպասել անձգալուստ փողոյն. զի
նովին ձայնիւ եկեղ հասեալ՝ ի ժամկի անդ, ծա-
նուցեալ զնոյն ձայն փողոյն՝ ի մահահանգիստ
քնոյն յարուցեալք. զգարունաբեր բուսոցն
իւրքնչիւր հասելոցն երևեցին. զի այնու հե-
տև յայն հասել գարունն, զիւրքնչիւր սերմա-
նեաց յարմատոց անտի՝ զտեսիլս կերպարնացն
բերիցեն. Իբրև ամն զարմաւն քաղցրահամ, և
զգեղեցկատեսիլ. Դ ասէն իսկ յոչընծայ մար-
գարէութ թէ. արդարքն Դ զարմաւենիս ծաղ-
կեսցին, իբրև զմայրսն լիբանանու բզմք եղի-
ցին. և թէ տնկեալք եղիցին՝ ի տան տն. և՝ ի գա-
ւիթս այ մերոյ ծաղկեսցին. Եւ դղ ինքն տրն

բձձք մերյաւետաբեր, և՝ իկեն

Նաւաքեծաղիկ բերէ օրինակ հմօրէնյրւէ.

կենդանարար մաւետարանին՝ ամենայն տայ զգիտու
թիւ յայտնապէս թէ․ ի թզենւոյ անտի ուսա
րուք զառակն․ զի յորժամ նր ոստքն կակղասցին՝
և տերևեսցին, գիտասջիք թէ մերձ է գարունն․
զի կարի նշանաւորք, և օրինակք են ամ ծնատունկք․
զի ւրաքանչիւր կերպարանաց տեսիլ բերիցեն․ և
ոչ երբեք փոխեն զգոյնս գոյնս ծաղկանցն․ հա
մոյն․ և հոտոյն․ զի արմատն զիւր տեսիլս իւրոյ
տուրևոյն․ և զպարար կեղևոյն․ և զտարր մրգոյն
ի նմին է որոշ․ և այլքն ի նմանէ ուրոյնք․ զի կար
մրախնձորն զիւր զօրինակն․ և կարմրատանձն
զիւրն․ և կոճրատանձն զիւրն․ և են նոյնք ի նո
րին բնութեան՝ որ այլագոյնք են․ զի և զհոտն անձմ
իւրաքանչիւր ոք ի նմանէ՝ առանձինն արձակիցեն․
Նոյնպէս և կիտրոնն․ և ապաբաղնաւամոնն․ և գաբ
նիգն․ և սերկևիլն․ և ձիթենին գեղեցիկ․ և մոր
տըն․ և ընկոյզն․ և նուշն․ քնարուկն․ և հաճարու
կըն․ և թութն․ և նռունն․ և հոնն․ և ամ ծառք
մրգաբերք․ և ծաղկաբերք․ և տերևաբերք․ և
հասկաբերք․ բարձունք և մեծամեծք․ Գ մայրն․
և նոճըն․ և չօճըն․ և թեղօշն․ և սալորն․ և սարոյն․
սօսն․ և յակրէն․ և գին․ և կամուամախն․ և տօսախն։
Նոյնպէս և գունակ գունակ․ և երփն երփն ծաղ
կանցն․ Գ մանրագօրն․ և մարգն․ և շուշանն․ և աս

պաշտմնն • եյասմիկն • անխորն • եկամմակն • նար
գէսն • եշամշխտակն • եմեղրուկն • հօրուտն • և
եմօրուտն • եմանուշակն • եայլ ամ համասպրա
մրն ծաղկանց՝ եծառոցն • բոյսք բողբոջցն գար
նայնոյ՝ երևեսցին յետ ձմերայնոյն ։ Այն օրինակ
յարութե մեռելոց • զորմէ ասեղծաւ Տր • ոչ
որ՝ ինչնէ՝ յաշունն, կամ՝ ի գարունն • փոխ առ
յընկերէ իւրմէ անտի • եկամ զիւր ետ՝ զնէ րպա
րանս լուսոյ ծննդեն նմնե իւրոյ • այլ իսկզբան
ցն արարչութե՝ խաեղծագործ ժամէան անտի՝
մինչև ի վախճանեւլոյ ժամն թէ ըստէպ ըստէպ
յաշունն ունին բոյսք անձունք՝ չորացեալ տե
րև ընկեց լինին • եպարարեալք ձմեռնաունք •
սառնապատք • ձիւնաթաղք • եղեմնախարք՝ խա
ւութբ հարեալք • ձգին արմատք ծաղկանցն • և
կամ բազմակոյտք իմն իմն գարաստանացն • և
անտառք բարձրաբերձ վայրիցն • վայրեացն • ա
ձեռոցն՝ սոուարապատ յօրացելովքն՝ հնչիրձ շա
ռաւիղօքն ։ Սակայն ՝ իժամկի գարնանոյն հողք
ամպաշողք • որոտ Է որոտք • անձրևաբախք • ցօ
ղահարք • առատաբուղխք • ամարաւունք • ի մէր
բերեն զիւրքն չիւր օրինակ բուսոյն տերևոց ։
իւրոյ իսկ բնութե գայ տեսիլն յիւր իսկ՝ իկեր
պարանսն • եոչ փոփոխի՝ ինմնէ յընկերն՝ ինոր նր

Ուի· այլ և հաստատել կարգօղէն՝ նոյնպէս յիւ
րում բնութե· անխախուտ՝ անխափան պատրաս
տեալ· և արարչին հրմն՝ բուսանին· փթթին·
նա և մանրախոտք դալարի իմն իմն· և այլ և այլ
և որէնչէն նմու· է՛ իմիմեանց· Պլուն· և վարսակն·
և կնճիւն· և որ ինչ նմանէ սց· նա և սերմանիքն
օգտակարք մրգկան· Պ ցորեանն· և հաճարն· գա
րին· և կորեակն· և գաճուարսն· և ոսպն կմոլռան·
որիզն· և գկուզն· և սիսեռն· և այլ ևս են բզմ սեր
մանիք· զոր՛ ի թիւ ոք ոչ կարէ արկանել· որք յիւ
րաքանչիւր յիւրում ժամու՝ ի գարունն՝ ցուցա
նեն զյարութին իւրնց՝ բուսովքն· և հոտովքն·
և համովքն· բողբոջովքն· և ծաղկովքն· և ընտով
քն· և տերև ազգեաց զիւրնց մերկութի և իւրա
քանչիւր նմանութե ագուցանեն։ Ապ միան և մեր
մինք մարդկան· ամծայրին ցողովն՝ ի մեծ գարունն
պատրաստեալ՝ ի գերեզմանացն բուսանիցեն·
զի միանգամյն կազմին զոսկերովքն չորացելովք·
միսքն· և ջիլքն· և աձառքն· և նէարդքն· մորթ ովն
զգեցեալ· և մազովքն զարդարեալք· և իւրենց
նմանութիքն յինքեանս՝ զիւրաքանչիւր գործոցն
տեսիլս՝ ի գլուխ իւրնց առեալ բերիցեն։ Արու
սոց իբրև զմիրգս քաղցրութե և ղանուշութե
պտուղն՝ համովքն՝ և իւղովքն· և ծաղկովքն· և

հոտովքն. ամենայնք. բազկարձակ՝ տերևալից. Ջրասուն վայելչութեքն. զոր և սաղմոսարանն մեր գարեհական նուագեաց թէ. եղիցի նա Ի զծառն որ տնկեալ է՛ի գնացս ջուրց. և թէ՝ որ զպտուղ իւր տացէ՛ի ժամու՝ և տերև նր մի թափեսցի. և զամ զոր ինչ արասցէ՝ յաջողեսցի նմ: Եւ դժն թէ ծաղկեսցին՝ ի բղխել տն՝ իբրև զծաղիկ ծրի. և թէ՝ եղիցին օհլ յմտնս: Եւ արդարն՝ իսկ գարունն բուսաբերն, զօրինակ մարդկանն յարուն մեռելոցն ուսուցանէ. զի ծաղիկքն՝ և ծառատունկքն զարդարին. նա և փուշքն իսկ բուսանին. Ի դժնիկն՝ և տատասկն. և եղինձն. և պատաղինձն. խայթահարն. ժանդափուշն. որոմն. կայծուն. գաղցն փխասակոր. և որ ինչ նմանէ սոցա. և այլ ամէքն իւրքնչիւր նմնն բնուն բուսանին: Իսկ օգտակարքն ծաղիկքն. կամ շառաւիղք ծառոցն դարաստանացն՝ յիւրնց բնութե անդր հասանին դարնանոյն: Իսկ միայն մրդկան որեն տունկք բուրաստանաց. կմ ծաղիքկ ծաղկոցաց ածութե. ունին յինքեանս ը կմց իւրնց բերեն զնմնին՝ և զօրինկ տերևոցն ծաղկանցն հոտոցն. և մրգոցն. զի թէպէտ դառնաբերք լինին. և թէպէտ քաղցրաբերք. թէպտ մրգաբերք լինին. թէպտ փշաբերք. թէպէտ արգա

րաբերըք լինին. Թէպէտ մեղսաւորք. Թէպէտ
ծաղրելք լինին. զի իսկ տեղս պատուական Թագին
եղանիցեն. Եպսակք զարդու ուրախութե պի
տոյից պատրաստ իցեն. Ը տանելյն իսկ գուշա
կութե հոգւոյն սրբոյ. ՚ի բերանոյ խօսեցեալ
եսայեայ մրգրէի Թէ. յայնժամ եղիցիս դու
պսակ վայելչութե ՚ի ձեռին տն. և Թագ արքայ
ութե ՚ի ձեռին այ. և քեզ անուն կոչեսցին կամք
իմ. և յերկրին քում շինութի բնակութե: Յոր լինելոցէ
շինութի. յանծակմն. և յանաստութերն. յանխուլ.
և յանկարօտ, և յանփոփոխ քղքին. զի այժմ տմ
բոյք՝ յիւրնց բնութե կան կապեալք. բայց միայն
մարդատուննքն կարօղեն զիւրաքանչիւր կմս
գունակ գունակ կերպրնացն շրջ շրջել. այժմ
Զ կամին՝ զայն բոյս Թաղեն յանձինս իւրնց. և նո
վիմք Թաղին՚ի գերեզմս՝ այսինքն զմահաշունչ
հոտոց. այլ մրդկանն որ ժողովին՚ի շտեմարանս:
Իսկ ոչ խոտոցն կամ փայտիցն. այլ մարդկանն
զայն կերպարանս Ը քեզ բերէ՝ զոր ընդ քեզ
Թաղեցեր՚ի Թաղիլն քում գերեզմանի անդ.
զի Թէ ծաղկանձև՝ կամ անուշահոտ՝ անուշա
համ արդարուք ննջիցիս՚ի գերեզմանի անդ. Ը
քեզ իսկ կանխէլք Ը քումբուսանին՚ի յարութե
Ը քեզ բուսանին քո արդարութիքն. ապա եԹէ քո

բճձէ Թ.Ի. մեղօ

մեղօքն թաղեցար դու ՚ի քո անուանդ՝ ՚ի քո գերեզ
մանի անդ. Ո՛վ քեզ բուսեալք ՚ի քո գարմանն՝ փուշ
քն ՚ի քում յարութեան շուրջ զքև բուսանիցին։
Ա՛ղէ լուր մեծին յովհաննու. Պ բողոքէ առ հր
րէական ազգն աբրահամեան. արարէք ձեզ ա
սէ պտուղ արժանի ապաշխարութե. և մի ևեթ
ձեռն յանձինս հարկանիցէք և ասիցէք թէ. ու
նիմք մեք հայր զաբրահամ. զայս ասեմ ձեզ թէ
կարող է այ ՚ի քարանցս յայսցանէ յարուցանել
որդիս աբրահամու. քզի ոչ եթէ զաբրահամ ինչ
զեզջաց ՚ի հայրպտութէ անտի. այլ զի արժանիքն
իցեն նորա որդիք, և ոչ անարժանիքն. որդ՝ զօգտա
կարան գ.արմանէ։ Իսկ վն անշահեկան խոտոյն
փշոյս՝ զինչ կամիցի առնել արդեօք. ցամաքեցու
ցանէ նախ և զօսացուսցէ՝ յորում ոչ գտցէ ըղ
պտուղն։ Ա՛ղէ նայեաց յառաջն թզենւոյն և
տես. եկն տրն առ ՚ի թզենին՝ զի գտցէ ՚ինմա
պտուղ, և ոչ եգիտ. քզի չէր իսկ ժմկ պտղոյն
բերելոյ. անէծ զնա և ասէ՝ թէ յայսմ հետէ ոք
՚ի քէն պտուղ մի կերիցէ. քզի այմ բուսաբերք
ժմկս ունին բերել զպտուղն. իսկ սա զի անի
ծաւ արդեօք՝ զի չէր ժմ պտղոյն. զի թէ պիտոյ
ինչ էր. ոչ կարէր արդեօք որ բանիւն միանգմյն
բղխեաց հրմյելովն նրա՝ բերել ծառս. և զբզմւ
մայ

բձձը

մայրեն. կամ մի իւրաքանչիւր պտղովն. եւ մի
բուսոցն նորին՝ իւրաքանչիւր սերմամբ ըստ ազգի
իւրում՝ ի վերայ նորին պատրաստել. եւ ծառոյն զկե-
րակուր պիտոյից այն՝ ի հասեալ ժամկի. անդ ոչ
զորագաւ ինչ գոյուն ծառոյն հասուցանէր.
այլ կանխեալ ինքն ասէ. ի թզենւոյ անտի ու-
սարուք զառակն։ Եւ թզենին՝ բարձէ՞ ունէր
զօրինական պտուղ. զի զանպտուղն արդարեւ
ցամաքեցուցանէ զխուշն. Սակ լուր մեծի մրգոյ
էին եւ յետ ընթաց կարապետին յովհաննու. Զ
ասէն տապար առ արմին ծառոյ կայ. ամ ծառ
որ ոչ առնիցէ պտուղս բարի՝ հատանիցեն ա-
սէ. եւ ինիւթ հրոյ պատրաստիցեն։ Իւ մրգոյն
եսայի ասէ թէ՝ եղիցին մեղաւորք իբրեւ փուշք
այրեցեալք եւ լքեալք։ Եւ զգալարովն խնա
մարկեալ կենդանի ջրովն յորդայոտէն յայն գա
րունն նորոգեալ պարարիցէ. որ տայցեն զպտ
ուղ՝ ըստ միոյ հարիւր. եւ ըստ միոյ երկերիւր. եւ ըստ մի
ոյ երեք հարիւր. այսինքն ըստ վաստակոցն զհա
տուցմունս պարգեւացն՝ իւրաքանչիւր հաւտոյն
լուսաւորութեան։ Բողբոջ իգորունս բուսաբերս.
եւ ծաղկաբերս՝ եւ որք զնորոգումն գեղեցկութեան
գարնանոյն՝ յետ հնութեան ձմերանոյն բերիցեն. եւ
թռչնոց հաւուց ծանուցելք զեւրենց ժամկ գա

բանձթ

լստեան· Դ յայս հայեցեալ մոգքն երեմիայ ա
սէր՝ զեւրնցայոցն ժմկին գեպս՝ ինձու ի օրինա
կաց յանդիմանութի բերէ· եւ զհնգիրձելոցն ակն
արկէ յասելն թէ արգրե ծիծառն· եւ տատրակն·
եւ խորդն· հաւք վայրենիք ծանեան զժմկ գալս
տեան իւրեանց· զի ժմկ գարնանոյն, եւ իւրեանց գա
լստեամբն ցուցանեն զժմկ վարուց կենաց ու
րախութե մարդկան· ՚ինձայն առնելն ձչէ· ՚ինձաս
զելն· եւ ՚ինչինել բոսնոցն· ծիծառն մրգասէրն·
յորժամ տեսեալ մրդկան նովաւ ձանաչեն զկա
նաչացգեստ հասակն գարնանոյն անձմանն։ Եւ կ
տատրակն ամուսնասէր երեւեալ զջերմաձայն
զքաղցրաձայն· զլսելիս մրդկան լնու՝ ի գործ ար
կեալ· զթեթեւագործ· զկրկտակերտ· զգուգնա
քեայ փայտակերտին· երկ թեւեն ձըւոցն իւր
եանց՝ ապաւէն ծննդոցն պատրաստէ։ Իսկ եւ
գամ գամ խորհրդոցն հաւուց եկեալք ը գար
նանոյն ժմկս՝ երամացելք հարօրանեան· ելեալք
թռուցեալք բարձրացեալք՝ ի բարձրութի բար
ձանց· օդայ յաստակ թեւոցն գարշապարաց կոխան
առնեն՝ զանհաստատն ձանճրհս իւրեանց գնացք
հաստատեն· փոքք եղեալք՝ զկուչաձայնն զաղա
ղակ բարձեալ՝ զգործս մշակացն արթնութե՝ վաս
տակոց օգտութե մարդկան՝ զարթուցանեն՝ ի քը
նոյ

բձղ

Վասն յարութե հասարակաց պատմէ յաձախ·

նոյ. զկանուխս եզանց փութացուցանեն. իսկ
թռչունքս փոքրեն՝ երկրագործութե, հողա
գործութե. յանքինունս յորդորելոյ. Դ մեղուն. և
մրջիւնն. վաստակն վրդպուք լինիցին. և կամ նա
խատորդ կայցէ: Իսկ սոյն օրինակ նմին և թռ
չունքս՝ մեծաձայն, մեծագոչ փողոյն՝ տնազկսստ
ազգութեն առնելոյ ամենեն՝ ի մեռելոցն յարութե.
Դասէն յամենապատրաստ Միմնութե անդ՝ ինուագ
սողոմոնեան երգոյն թէ զարթիցեն պահպա
նեալքն՝ ի ձայն հաւոյն. և ոմկիցեն պահպանելքն
եթէ ոչ ոգիքն ժողովեսցին և պահեսցին հոգւոց,
որք զներքին մտմինս իւրեանցիւր զգենլոցեն. և Ն
գործոցն ըմբռնեալք զներքինչիւր պտղոմուխս.
զներքինչիւր վաստակոցն սերմանեցին զպտուղն
Դ՝ իվեր անդր պատմեցաք. և կմ արգ ևս պտմես
ցուք: Իսկ առաքելքն փոքրեն պատուիրակութե.
զի պատրաստեսցեն ամենեն զնմ լսելիս՝ ձեծայ
ին փողոյն գալստեան պատրանոկոն սպասեալ.
զի անխափան ամէքն խառնեսցին յայն գունդն
թռչնոյն: Աստի և ձայն ազգոյ փողոյն յարութե
հարկանիցի. զի և մք արժանասցին իւրեանց թևս
առնեալ. բարձրանալ՝ ի բարձունս՝ և զօրնեար
ձանց առանց ամօթոյ տեսանել. այն որ՝ իւրե
ռաստանեն ձանաչէ. և զգնացե լսն՝ ինեղութե

բնզա · · · կե

կեցուցանէ զնս. որք վն արդրւթե զխստամբե
րութեն փորձութիս՝ վն սիրոյն այ տարան յանձինս
իւրեանց: Որդ՝ որք կտրեցին զկամս տն իւրեանց. զի
սիրեցին զմիմեանս. զի և նա սիրեաց զնս այնչափ.
զի ետ զանձն իւր 'ի վր բարեկամց իւրոց. իսկ նք
առին հրմն սիրել զմիմեանս. զի այնու ընկալցին
յանձինս իւրեանց զշնորհսն խոստացելոյն. վնրկ ըզ
սէր սրտիցն ծածկելոց՝ և կերպրնք ցուցանէին
'ի ժողովելն միով հաճանութբ 'ի վերնատունն
անդր, ուր և եկեալ հոգին սբ եգիտ զնս. և օթև
անս կալեալ բնակեաց 'ի նս. զի զանձուկն նց որ
առ այրն ունէին. լցեալ միանգամայն՝ իսկ կա
տարեաց զխոստացեալն՝ զի ասէ. երթամ և զմխի
թարիչն առաքեմ առ ձեզ. որ եկեալ մխիթարես
ցէ զսիրտս ձեր. զի նա ասէ՝ զիս փառաւորեսցէ.
զի յինէն առնու՝ և պատմեսցէ ձեզ: Որ և զեր
րորդութե սէրն միաբանութե անդ լցցէ՝ որ 'ի տանէն
առին հրաման թէ՝ ելեալք ընդ ամ աշխ, և աշակերտե
ցէք զամ ազգս. և մկրտեցէք զնս յանուն հօր
և որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ. ուսուցէք պահել
զոր խօսեցայ ընդ ձեզ. և ես ընդ ձեզ եմ զամ աւուրս
կենաց ձերոց՝ մինչև 'ի կատարած աշխի. զշնմրտուի
երրդութե. զմիաբանութն տրութին երեք անձնական
զօրութե. ետ նց զգիտութի, զի ըմ օրինակի աշա

բձզ կեր

Ս. միաբանութն սբ երրորդութե ասէ.

կերտեսցեն զամէն․ և մկրտեսցեն յանուն հօր
և որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ․ և զամ ազգաց լեզո
ւաց բաժանելոց ընկալան զգիտութի․ զի ամ ազգաց
որ Է ամ տիեզերս մրդիկ իցեն․ բաւական լիցին
ուսուցանել զհրմնս ածուե․ և զսէր արրչին առ
իւր արրծս․ և զխոնարհութիւն վն մերոյ բարձրու․
և զայսն յանձնահոութե յետ մեռելոց յարութե․ և
թէ սոյն ինքն մտանիջէնորին զօրութե ածորդւոյն՝
վն մերոյ փրկութե եկն զգեցաւ զմրդկութի․ և մա
նաւանդ թէ առաւել վն նորոգմն ամ արրծոց․
զի տացեն ամէն զայս գիտութի, որ նց մեծա
մեծք շնորհեցան։ Որդ՝ կատարեցաւ յռջասաց
ընծայութէք մրգրէ իւն նոքօք թէ՝ յաւուր յայն
միկ ասասցեն հազարապետքն յուդայ՝ ի սիրտս
իւրնց․ եկայք գտցուք զբնակիչսն երսղմի՝ ի տր
ամենակալ ած նց․ զի նախ անգէն իւրնց ազգին
եղուն զգիտութի․ և անդուստ յէմէ բաշխեցաւ
Է ամ տիեզերս ածպաշտութի․ ևքզի տրն յամի՝
յազգէն յուդայի ծագեաց․ վսկ ևնք հազարա
պետք տանն յուդայի կոչին՝ զոր ևմեկնէց պօ
ղոս առաքեալ․ ած թափեաց ասէ՝ թէ մէք հազա
րապետ եմք խորհրդոյն այ․ այսպէս յիրաւի ասէ
նոյն հոգի ՚ի բերանոյ մրգրէին յռջագոյն թէ
յաւուր յայն միկ ասէ տր՝ եդից զհազարապետ

բձզգ տանն

տանն յուդայի՝ իբրև զջահս վառեալս՝ ի մէջ փայ
տից․ և իբրև զգամբարս հրոյ յեղեգան․ և կերի
ցեն յա՛ջ և յահեակ ձեր զա՟մ ժողովուրդս շուր
ջանակի․ և խոնարհագոյն ես ասէ Թէ՝ հեղից ի
վ՟ր տանդ դա՟ւթի և ի վ՟ր Ե՟մ՝ զհոգի շնորհաց
և գթութե՟․ և դարձցին յիս, զոր եկն կատարեաց
ինքն ա՟ռ հոգին՝ որ առաքեցաւ՝ ի հօրէ և որդւոյ․ զի
որդին առաքեցաւ և եկն հարբ և հոգւովն․ սոյնպէս
և հոգին առաքեցաւ հարբն և որդւովն․ զի երևեսցի
միանական միաբանութ՟ն զօրութ՟ն։ Սակայն եկն յԵ՟մ
քղ՟քն գտեղ՟ զն՟ս՝ ի միասին՝ ելից զսիրտս ն՟ց միով
զօրութ՟բ․ զի կ՟տրեսցին և ասաստցին և ասացելքն
յառաջխօսութե՟ նորին հոգւոյն՝ ի բերանոյ մրգա
րէութե՟ յովէլեայ։ Եւ եղիցի յետ այսորիկ յաւ
ուրս յետինս ասէ Տ՟ծ․ սփռեցից ես հոգւոյ
իմմէ՝ ի վ՟ր ա՟մ մարմնոյ․ և մրգրէասցին որդիք ձեր
և դստերք ձեր․ և երիտասարդք ձեր տեսիլս տես
ցեն․ և ծերք ձեր երազով յայտնեսցին․ և՝ ի վ՟ր
ծառայից իմոց՝ և՝ ի վ՟ր աղախնեաց իմոց սփռեցից
հոգւոյ իմմէ և մրգրէասցին․ և տաց ես նշան յե՟ս
՝ ի վեր՝ և յերկր՝ ի խոնարհ․ արիւն և հուր և մրրիկ ծը
խոյ․ արեգ՟կն դարձցի՝ ի խ՟ւր՝ և լուսինն յարիւն՝
մինչև եկեսցէ օր տ՟ն մեծ և երևելի․ և եղիցի ա՟մ
որ կարդասցէ զանուն տ՟ն՝ կեցցէ։ Եւ զինչ էր
ասէ յաւուրս յե

Ա՟ն միաբանուն ա՟ռ երրորդութէ ասէ․

յետինս ջ զի յորժամ արար ած զարրծս․ յաջ
աւուրն սկսեալ՝ ի վեցերորդին կտրեալ զամ ինչ․
հանգեաւ յամ գործոց իւրոց․ վս ամենակար և
անջան․ անաշխատ և անդանդաղ զօրութ․ Իսկ
զօրն է երրդ կոչեաց հանգիստ։ Որպէս ետես
ածութի՝ սայթաքեալ՝ կործանեալ անկեալ զմրդն
՚ի պատուիրանապահութէ անտի․ զի ոչ եկաց մնաց
՚ի լմաւուէ անդր՝ զԴ նմայն կամէր․ այլ է պատժօք
պատուհասի անկեալ յարդրութէ ՚ի դրախտանին
դրաւեցաւ ՚ի ներքոյ մահու․․ վերաւորեալ խո
ցեցաւ ՚ի հոգւս և ի ծոփս․ յաշխրհս՝ ի քրտունս
ցաւոց․ յանհանգիստ երերմունս տաժանմանց
ընկղմեցաւ․ ոչ դարձոյց զբան իւր զոր այլ
ինքն՝ զմահն զոր եդ* ՚ի վերայ*․ այլ զարարչութ
ժամն զորակն է վեց օրեայն թուով․ զի յայտ լի
ցի մեծութի իւր։ Իսկ սոյն օրինակ և կշռեաց
զ․է, ամաց ժամն․ ցաւոց՝ քրտանց՝ հոգոց՝ աշ
խատութեց ձրի․ մի մի հազար ամաց՝ առ օր մի կշռել
է վեց աւուրն առաջնոյ՝ որում լցեն ծննդք
և սերունդք բազմաց ոնդք լնուլ․ յորում և
փորձութք հանդերձ լրացն՝ գործիցէ զընտրու
թի հտուցմանցն․ պարգևատու խոստմանց ակն
կալութեց ժուժկալութեցն արդարոցն զնեղու
թեց․ որ ներողն՝ իշաբաթու ամացն աշխատու

բՃղէ　　　　թեց․

Թէց· զոր ևմփրէին ձայն յամէն ազգեցոյց և
տաէ· հազար ամ յասս ՟ն իբրև զօրմի անցանէ
զի յՔաշնութն սկիզբն· և իվէց երրորդութեան նոր
դութն՝ զոր արար իւրով գալստեամբն· և զի Ք
հոգոյն պարգևեց· և խամին հազարի վախճան
վին եյետին կոչի· յորում գնա միւսանգամ գա
լոցէ· և զի երորդ ճշուրն զխհուրդ՝ ժամին զա
ուանց Թոսյն՝ և զաւուանց չափոյն· զհանգիստ
զպարգևսն Ը նմին բերելոցէ· ք զի ինքն իւրո
արարչութեն՝ զորն է երրորդ՝ ՟ը և փափուկ ա
նել պատուիրէ· զի ՟մ որ ծանուցել զորն փա
կուէ հանգստեն արարչին՝ պատուեսցեն· զի Ը
այսորիկ· է· երորդի գարուն հանգուսցէ զա
խատեղն· որ աշխատեցան՝ իվէց գարեան իւ
եանց ժամին իբրև այն Թէ՝ Ը նմա աշխատեցա
յիւրեանց ժամին՝ անդ: Այնպէս և Ը նմ հանգիցե
յայն երկայն ամին յանչափու Թէ անդ՝ և Ը նմի
ուրախ լիցին: Ի՟ւ հոգին ՟ն, զի՝ իվէց երորդի
երևեցաւ՝ նուլ զՔ ջաձայն զխոստմունսն իւ
զառաջեալս բերանով մրգրէին· որ և զեզան հ
զան շնորհք հոգոյն սրբոյ՝ յետին ժամին սփուե
ցան՝ իվէ բազմախոսութն գումարութ ժողովրդ
ցն՝ հասեցան իբրև զյորդագէմ բազմուի բա
նութ ջուրյն բազմուեց· մրգրեցան զխհրգան

բՃղղ ծած

ծածկեալս. խօսեցան յանկարծակի զամ լեզուս
ամ ազանց ետուն առ հւրակ վերանալ յարքայ
ութի. ընկալան զյայտնութի տեսլեանց՝ պատմե
ցին ամենուն. յայտնեցին զնհւրդ հարսանեաց
մտնջենաւորաց ամ որդւոյն. այսինքն յորդէ
գրութի վերանալ. և նովին որդւովն և հոգւովն՝
ընդ հօր ուրախ լինել։ Ուղէն կոչնականք կոչել
զամեն յաւազանս մկրտութե՛ ՛ի լուանալ յազգոյն
՛ի սաղնայական ծխոյն. զի զգեցցին զպատմուճանս
լուսեղէնս. և մտցեն յուրախութի հարսանեացն
ուր փեսայն քս ուրախ լինիցի առ հարսինն. այս
ինքն՝ առ մարմնակից արդարսն՝ որք Է. քսին չար
չարեցան. Է. նմին և թագաւորեսցեն։ Որդ՝ յայտնեցան
հասեցան շնորհք հոգւոյն յամսին. զի զամսին առ
ժանիս արասցէ՝ նորապարգևն՝ նորատուրն.
նորաբերն շնորհի ամ ութե. ուստերաց, և դս
տերաց. ծերոց, և աղախնեայց. առ հւրկ շնորհէր
զշնորհս հոգւոյն սրբոյ. զի ՛ի միջոյ ՛ի բաց բարձել
զխտրոցն. զի մի լիցի խտիր. ո՛չ հրէի, և ո՛չ հեթնոսի.
ո՛չ ծառայի, և ո՛չ տեառն. ոչ առն, և ոչ կնոջ. զի ամքն
միաբս արժանիք լիցին ՛ի քս։ Եւ ո՛չ միայն այս
պէս. այլ և ծանրագործացն եբաց զդրունս թո
ղութե. զի մաքսաւորք և պոռնիկք և մարդաս
պան աւազակք. և որ իւր խսկ խաչահանուքն՝

բաղե	ԼԷ

լցին իսկ նմա աւետարանիւք· զփրկութիւնս
առնելոյ՝ եւ զթողութիւն ածելոյ, եւ զարքայութն
ածային շնորհելոյ։ Որք՝ լցան հոսանօք զօրութե̃
հոգւոյն սրբոյ· ելին ը̃ տիեզերս՝ զի տացեն զգի
տութիւն սքանչելեաց ածութե̃· բազմազգեան
լեզուացն առնուլ ՛ի միտ· զոր ետ նշանս յՔս ՛ի
վեր նոյն ՛ի խոնարհ։ Երկնաւորացն այն նշան·
զի տեսին զորդին այ մարդացեալ ՛ի վեր յՔս· ը̃
նմին եւ զմարմնակից կամարարան· զի իջեն ը̃ նմին
թռ̃րեալք, եւ միահոմեալք· միագունդք ՛ի գուն
դս հրշտակացն։ Իսկ յՆր խոնարհացն նշան՝ զի մր
դիկ տեսին յՆրի, զմինն զնոյն զորդին այ խոնար
հեալ· մարդացեալ· Եւ ի վէմ խաչին՝ զի հեղուցու
զիւր արիւն· ուստի եւ հուրն վառիցի յոքեղն·
եւ գայցէ ՛ի լեզուսն զամբարբ· զի զմեզս ամ մրդ
կան հալեսցեն՝ այրեսցեն· բարձցեն ՛ի միջոյ· զի
ինքն եղև գառն· եւ մատեաւ հօր իւրում պտրգ
հաշտութե̃ ՛ի վէմ խաչին· եւ միահաղոյն իսկ եբարձ
զմեղս ա̃րհ· հուր ասէ եւ արիւն եւ մրրիկ ծխոյ·
հուր սրբիչն՝ որ սրբեսցեն իսկ եւ սրբէ զամենն հո
գին ս̃բ՝ եւ արեամբն քի սրբէ։ Իսկ որք ոչն կա
մին սրբել· զծուխն ծառացուցանէ· զոր ունին
զօրինակ յայտնութե̃ զփրկութի այրեցածին։
Եւ զարիւնն իւր՝ զոր արար նոցա ՛ի փրկութի·

բՃՂԸ զնոյնն

զծոյնն արիւնն արասցէ նմ՚ ի կորուստ ը̄ն իւրնց
արժանեաց։ Որեգակն եւ լուսին դարձցին իսկ
՚ի խաւր. եւ լուսինն յարիւն. յորժամ տեսին զՏէրն
խաչեալ չարչարեալ. զի այն չէր օրն երեւելի որ
գալոցն էր. օրն որ դատելոցն է՝ արտրացուցանէ
լոյն ամենայն դատաստանօքն. այլ օր փրկութե արդա
րացուցանել զամենն ՚ի շնորհաց անտի. քզի արե
գակն եւ լուսինն եղեն իսկ քարոզք յայնմ ժամին.
քզի արեգակն իւրով խաւարելովն բողոքեաց՝ ցու
ցանելով ամենայն զՏէրն ՚ի խաչին։ Իսկ նր ոչ կա
րացեալ տեսանել զանարգանսն տն. Իսկ լու
սինն եւս մեծամեծս ցուցանէր. զի ը̄ն նմանութե
հայելոյ զարիւնն յինքեն ՚ի վերուստ ՚ի բարձանց
ամենայն արարծոց ցուցանէր զփրկութի տմ մրի.
որք առնիցեն ինքեան մաօք զայն արիւնն իւրնց
արքայութի։ Իսկ որք զայս արհամարհեցին՝ եւ ոչ գայ
ցեն յայս պարգեւաբաշխութի. լուսինն ցուցանէ
զմշտաբուխ արիւնն ՚ի նոցին մարմնոց. որ զհամօ
րէն տանջանացն կորստեանն. զանմահ որդունսն
դժոխոյ բղխիցէ։ Այլ ասէ՝ տաց նշանս յԾծ ի վերյ
եւ յԾր ՚ի խոնարհ. Տր ՚ի խոնարհ նրն ՚ի վր խաչին.
Իսկ լուսաւորք ՚ի բարձանց քարոզք. որ ազդեն
ը̄ն տիեզերս տմ։ Որին եւ հուր եւ մրրիկ ծխոյ.
Մրկու ինչ իրք պաշտեցան. մինն կենաց տե

բձղթ　　　　ոխք

Ան կատարածի գալստեան քնի ասէ.

լցին իսկ նմա մատուցանիցք · զփրկութիւնս
առնելոյ՝ և զթողութիւն առնելոյ, և զարքայութն
անճառ շնորհելոյ։ Որք՝ լցան հոսանօք զօրութե
հոգւոյն սրբոյ · եղին ը՟ տիեզերս՝ զի տացեն զգի
տութիւն սքանչելեաց ածութե · բազմազգեան
լեզուացն առնուլ ՝ի միտ · զոր ետ նշանս յՔս ՝ի
վեր և յերկր ՝ի խոնարհ։ Երկնաւորացն այն նշան ·
զի տեսին զորդին այ մարդացեալ ՝ի վեր յՔս · ը՟
նմին և զմարմնաւորից կամարարսն · զի իջեն ը՟ նմին
Թզրեալք, և միահոսեալք · միագունդք ՝ի գուն
դս հրշտկացն։ Իսկ յերկր խոնարհացն նշան՝ զի մր
դիկ տեսին յերկրի, զմինն զնոյն զորդին այ խոնար
հեալ · մարդացեալ · և ՝ի վր խաչին՝ զի հեղուցու
զիւր արիւն · ուստի և հուրն վառեցի յոքնքեղն ·
և գայցէ ՝ի լեզուս նշ զամբարք · զի զմեղս ամ մրդ
կան հալեսցեն՝ այրեսցեն · բարձցեն ՝ի միջոյ · զի
ինքն եղև գառն · և մատեաւ հօր իւրում պտրգ
հաշտութե ՝ի վր խաչին · և միահաղոյն իսկ եբարձ
զմեղս աշխ · հուր առէ և արիւն և մրրիկ ծխոյ ·
հուր սրբիչն՝ որ սրբեացն իսկ և սրբէ զամենն հա
գին ամ՝ և արեամբն Քի սրբէ · Իսկ որք մէն կա
մին սրբել · զծուխն ծառայացուցանէ · զոր ունին
զօրինակ յայտնութե զմերկութե այրեցածին։
Եւ զարիւնն իւր՝ զոր արար նոցա ՝ի փրկութն ·

բՃղը զնոյնն

զնոյնն արիւնն արտաքսէ նշ՟ ՛ի կորուստ ը՟ իւր՟նց
արժանեաց։ Արեգական ելուսին դարձցին իսկ
՛ի խաւար. և լուսինն յարիւն. յորժամ տեսին զտ՟րն
խա*չեալն չարչարեալ*. զի այն չէր օրն երևելի որ
գալոցն էր. օրն որ դատելոցն է՝ արդ՟րացուցանէ
լոյն ամեն՟ն գ՟ոստանօքն. այլ օր փրկու՟ե արդա
րացուցանել զամ՟ն ՛ի շնորհաց անտի։ Քզի արե
գակն ելուսինն եղեն իսկ. քարոզք յայնմժամին.
Քզի արեգակն իւրով խաւարելովն բողոքեաց՝ ցու
ցանելով ամ՟ենայն զտ՟րն ՛ի խա*չին։ Իսկ նր ո՟չ կա
րացեալ տեսանել զանարգանսն տ՟ն։ Իսկ լու
սինն և ա մեծամեծս ցուցանէր. զի ը՟ նմանութե
հայելոյ զարիւնն յինքեան ՛ի վերուստ ՛ի բարձանց
ամեն՟ն արդ՟ոց ցուցանէր զփրկութ՟ի տ՟մ տ՟ի.
որք առնիցեն ինքեան մասն զայն արիւնն իւր՟նց
արքայու՟թ։ Իսկ որք զայս արհամարհեցին՝ և ո՟չ գայ
ցեն յայս պարգևաբաշխու՟թ. լուսինն ցուցանէ
զմշտաբուխ արիւնն ՛ի նոցին մարմնոց. որ զհամօ
րէն տանջանացն կորստեանն. զանմահ որդունսն
դժոխոյ ը՟ղխիցէ։ Նա ասէ՝ տաց նշանս յԾ՟ռ ՛ի վեր
և յԾր ՛ի խոնարհ։ Տ՟ր ՛ի խոնարհ Ծրի ՛ի վեր խա*չին։
Իսկ լուսաւորք ՛ի բարձանց քարոզք. որ ազդեն
ը՟ տիեզերս տ՟մ։ Որի՟ն և հօր և որդիկ ծխոյ։
Երկու ինչ էրք պաշտեցան. մինն կենաց ծ՟առ

տիք. և միւսն արհաւիրք սպառնալեացն պատու-
հասից։ Արեգակն դարձցի ի խաւար. և լուսինն յար-
իւն. մինչչև եկեալ իցէ օր տ՟ն մեծ և երևելի.
այսինքն զօր գալստեանն հատուցմանն նշանակէ.
զի նա ինքն է օր մեծ և երևելի։ Իսկ մինչև այն ե-
կեալ՝ որ կարդասցէ ասէ զանուն տ՟ն՝ կեցցէ ի
շնորհաց անտի. զի ա՟ծ յե՟ր խոնարհեցաւ. և զմ՟ր
դիկ. ք յՔ՟ս վերացոյց. և խառնեաց ը՟ հողէ զէնքս
ը՟ հոգեղէնսն. նորոգեաց միանգամայն զմա՟րդս,
և մանկացոյց. եբաց զարգանդ աւազանին՝ զի
նորոգեսցին. ծնցին վերստին մանկունք արքայ-
ութե՟ ի Մկրտու՟է անտի. զի առին առաքելքն զար-
գանդ աւազանին՝ և ծնան զա՟մ տիեզերս, վերս-
տին դարձուցին յանմեղու՟ի մանկու՟ե. անխառ-
դախ կաթինն առնել զամէն որդիս ա՟յ. և ժա-
ռանգաւորս փրկու՟ե ք՟ի. Դ՟ երանելին պօղոս
ասաց. որդեակք իմ զորս դր՟լ վերստին երկնեմ,
մինչև նկարեսցի ք՟ս ի ձեզ։ Արդ՝ մանկացուցին
զա՟մ տիեզերս. վ՟սն զի առին զօրու՟ի զայնոսիկ՝
որ հին աւուրցն մանկացաւ. Դ՟ ա՟ծախառն իմս-
տու՟ի երգե՟ց յու՟ջագոյն և ասէ. դարձցի թ՟ր՟ն
ի մանկու՟ի. դարձան և տիեզերք ի մանկու՟ի. զի
տեսին զպ՟րն Ա՟նկցեալ. արդ՝ նոր ծնան առաքելքն
զա՟ս ա՟մ ի ջրոյ և ի հոգւոյ. յաղթեցին հուրբ-

գՃ　　　　զա՟մ

զա̃մ ոք, զի առաջին իսկ հրա̃ն թէ՝ ա̃մ ոք հուրբ յա
ղէսցի. խառնեցան անքակուծ յամ̃ ունին անդր.
և լուսաւորեցին. զմայլեցուցին զտիեզերս պրգե
ջք. զի որ միանգամ ի քս̃ մկրտեցան՝ զքս̃ զգեցան. և
զհոգի նորին լուսոյն անկանին՝ արբեին զշնորհսն. և
նովին ահացոյց նշանօքն հրադեղ զօրութն յաղթել
պնդելի՝ իններորդ մեղպղծութն հեթանոսաց. և առող
ջութն բժշկութն ցողալից առատութբն բանաւոր
անձրևաճան պտղեցան սրտից նս մաեղէն՝ անդպա
ցէլ մէդկան. և ամ̃ ին իբրև զծով զդալարալիր ըղ
խաղաղութն. իբրև զգետ յորդեգնաց զփրկութն.
իբրև զադբիւրս մշտնջենաբուղխս, զողջոյն և
հանգս իբրև զբաժակս ուրախութն. զսէրն ամ̃ ային
իբրև զհաւր. զահ և զերկիւղ տնկեալ իսկիրտս մրդ
կան: Զի զոր օրինակ ճարտարպետն գարբնոց
առեալ զերկաթն ընկենու՛ ի բովս հրոյ. և ջեռու
ցեալ հրագոյն շողացուցանէ: Այն օրինակ և
արդարքն մխեցան՝ փութեալ հոգի արդարութե.
և ներկան՝ իշողիւնս՝ իգոյնս հոգւոյն սրբոյ. ըղ
քս̃ ինքնին զլխովին զգեցան. իբրև զլոյսն վա
ռեցին յանձինս իւրեանց զսէրն այ̃. առին զօրութ
՚ի բարձանց՝ իբրև զքաջ մշակ ընթացան ընդ
սերմամբ այ̃ պտղաւբ զամ̃ լեզուս: Եղեն ճրա
գունք լուսեղէնք՝ իբրև ՚ի վերայ աշտանակի. այս

գձա ինքն

ինքեանք ՚ի վերայ խաչին են, նորին զօրութեան ճառագայթիւն
լուսաւորեցին զտիեզերս. հալածեցին զմութն
խաւարին յամենայն մարդկանէ. զի արարին զնոսա ընտա
նիս ամենայն սիրոյն։ Սփռեցան ընդ տիեզերս՝ լի
նել քարոզք ճշմարտութեան. զի ոչ գոյր արգել. ոչ է խտ
իր. ոչ հրէի, և ոչ հեթանոսի. ոչ ծառայի, և ոչ
տեառն. ոչ առն, և ոչ կնոջ. զի ամենքն մի են ՚ի Քս։
Եւ բազումք ՚ի հրէական ազգէն. նոքին իսկ բուն
առաքեալքն՝ սիւնք հաստատութեան. և բազումք ՚ի հեթանոսաց՝
զնոցին օրինակն յանձինս իւրեանց բարձեալ բերէին.
բազում ազատք, և բազում ծառայք. ազատք ՚ի յազատութենէ
՚ի ծառայութիւն ընթացան. այնոքիկ՝ որ թագաւորքն մեծա
ցին խոնարհեցան ՚ի բարձրութենէն։ Իսկ ծառայքն ՚ի
ծառայութենէն յազատութիւն. այնոքիկ՝ որ զկերպարանս
ծառայի առ, և ազատեցան զանձն ՚ի ծառայութենէ խաւարի։
Իսկ հրէականքն հարքն և մարգարէքն. աւանդե
ցին իւրեանց իսկ ազգին՝ զխորհուրդն յառաջագոյն.
իբրև եկն եհաս խոստումն աւետեաց. և ծագեաց
յայտնապէս ՚ի մէջ նոցա արեգակն արդարութեան. որ է
ինքն Քս։ Իսկ որոց պատրաստեալ էր կեանքն յաւի
տենից՝ որ հաւատացին ՚ի նա. եղեն ՚ի նմանէ քարոզք
և առաքեալք տիեզերաց. առաջին վկայք. և յարուցին
և ՚ի հեթանոսաց. յորդորեցին գունդս գունդս
հաւատացելոց. և դասս դասս վկայից, և զամենայն եր

ցին։ Ոչ ոչ միայն՝ ի ձեռն արանց, այլ և ի ձեռն
կանանց սրբոց քարոզեցաւ աւետարանն կեն
դանութե ը̄ ա̄մ տիեզերս․ զի և կանայք որ հնե
ցան վս̄ կուսածին ծննդեանն որ՝ ի ննջնէն։ Արդ՝
բուն սիւնք առաքելքն․ ամոլքն որ խօսեցան զա̄մ
լեզուս՝ և ցրին զտիեզերս․ վիճակեցան․ բաժա
նեցին զազգս ա̄մ․ զորս առաքեացն և ետ նոցա
իշխանութի՝ առնել նշանս, և զօրութիս արուես
տից․ զմեռեալս յարուցանել․ զհիւանդս բժշկել․
զախտաժետս ողջացուցանել․ զկաղս գնացու
ցանել․ զկոյրս բանալ․ զխուլս՝ ի բան դարձու
ցանել․ և տալ համրոց խօսել․ զբորոտս սրբել․
և զա̄մ ցաւս և զլկութիս հալածել․ զդևս թշնա
միս մրդկութես փախուցանել․ զչար պահակ մե
ղաց մոլորութե կործան առնել․ զա̄մ ոք ծանօթս
կացուցանել ա̄ծ պշտե․ և խափանել զմոլորու
թիս․ հոտոտել զա̄մ ազգս՝ ի հա̄ս անբիծ հրա
մանացն։ Փառք Որդւոյ և գալստեն իւրում․
ինքնակմ̄ պարգեւն՝ հանդերձ սբ̄ Հոգւովն ամէն։

Արդ՝ Բանագունդ և խաչակիր առաքելոցն․
Որոց գլխաւորն Պետրոս, և Անդրէաս․
Յակոբոս, և Յօհաննէս․ Փիլիպպոս, և Բար
դուղիմէոս․ Թովմաս․ Մատթէոս․ Յակոբոս․
Սիմոն․ Թադէոս․ և Բարսաբաս․ Մարկոս․

Ղուկաս. Պօղոս. Բռանաքաս: Եւ այլ ևս որ
նման իցեն սոցին. որք և օթանասունքն են.
որք առին իշխանութի՛ի տնէ. գնալ՛ի վճռ իժի՛ և
քարբի. և կոխել զզօրութիս թշնամւոյն. լինել
լոյս ճրի. և համեմել յաղել զանկարգութի չարութ՝
անգիտութե մրդկան. աղէւն ոծութե հոգւոյն
որբոյ. իբրև զքաջ ախոյեանս. իբրև զպատերազ
մասէր նահատակս զանձինս՛ի կկիրթս առաքինու
թեցն մխէին. եղեալ ևզնեղութիս չարչարանացն ա
ռաջի. զի Է վաստակոցն ծգնութեցն ոչ ձրի. այլ
վարձուցն փխնակ բռնութե համբերութ ըմբռնես
ցեն յանձինս իւրեանց զարքայութի այ. մարտիւք
պատերազմաց՝ իբրև զքաջ նահատակացն զզե
ցեալ յանձինս իւրեանց զհետս ևզսէր իբրև զզրա
հրս ամրութե. յորում ոչ կարեն ներգործել նեն
գութե նետք բանսարկու թշնամոյն. և եզգեալ
զյոյսն փրկութե իբրև զսաղաւարտ անվթար. և
գխմեալք Է տիեզերս՝ հրաւիրեցին զազգս մա
ռուէլ ևս զօրինակս տուեալս համբերութեցն. և
այլոց ևս տայլին թղթովք զառաջնոց վարս իբրև
զկաղապար արկանէին թէ՛օրինակ առէք եղ
բարք զերկայնմտութի մրգրէ իցն. որք խօսեցան
յանուն տն. և թէ զհմբերու ի յոբայ լուարուք,
և զկատարումն տն տեսէք: Զի և տերն զնոյն ու

տոյց նշ զհամբերութն. թէ երանի է ձեզ յորժամ
հալածեսցեն զձեզ վս իմ. ցնծասջիք և ուրախ լե
րուք. զի վարձք ձեր բազում յերկս. կաղապար արկա
նէր՝ թէ այս հալածեցին զմրգրէսն՝ որ յառջ քան
զձեզն էին. և թէ դուք էք աղ ձրի. և լոյս աշխի։ Եւ
զինքն օրինակ տուեալ նշ. որ ինքն ամէն կատարեաց
զամ. Դ նք այլոց ցուցանէին՝ թէ զտէրն ինքնին
գլխովին տեսաք։ Եւ ապա սփռեալ էին ամ ազգս
տալ զգիտութի աստուածաճանօթութեան, և կեցուցանել
զաշխն. Դ մրգրէն յառջագոյն երգեաց իբրև՝ ինչնէ
յառջգիտութբ՝ գուշակութբ հոգւոյն սրբոյ.
թէ՝ լուարուք զայս ամ ազգք. ունկն դիր լերուք
ամքն՝ որք բնակեալ էք յաշխի։ Ծնունդք ձրի՝ և
որդիք մրդկան՝ ի միասին մեծամեծք և տնանկք։
Եւ այսպէս սփռեալ էին ի տիեզերս՝ բաժանեցան
յամ լեզուս. որք վկայեալ եկք հրէայքն յամ
կողմանց. թէ լսեմք մեք յիւրաքանչիւր բարբա
ռոյ. որք ժողովեալ տեսին զառաքելսն՝ ի միոջ վայ
րի. յառջ քան զսփռելն նց ի ամ ձրի։ Արդ՝ ոմանք իսկ
զիւրեանց զհրեշտակութն առեալ վրդպետեցին. իսկ
այլք՝ սփռեցան ի տիեզերս. զի ոմանք՝ ի հնդիս.
և ոմանք՝ ի պարթևս. ոմանք՝ ի խուժաստան. և
ոմանք՝ ի միջագետս. ոմն՝ ի կողմն գամրաց. ոմն՝ ի
պոնտոս. և ոմն յասիա. ոմն՝ ի փռիւգիայ. ոմն՝ ի

պան

պանփիւլեա․ ոմն յԵգիպտոս․ ոմն յՀնդ կաց․
ոմն ՚ի կողմանս Լիբէացւոց․ ոմն ՚ի կողմանս կիւրե
նացւոց․ ոմն ՚ի կողմն գաղատացւոց․ ոմն ՚ի կողմն
սպաննիացոց․ ոմն ՚ի կողմն ազովտայ․ ոմն ՚ի կող
մն Թրակայ․ ոմն ՚ի լակոնիայ․ ոմն ՚ի կապադովկի
այ․ ոմն ՚ի բիւթանիայ։ Եւ ոչ ոք կարէ թուել․
բռնել․ հասու լինել․ այլ Է ամն եւ բարբառ
նց․ եւ մինչեւ ՚ի ծագս տիեզերացն ելոյք նց։ Այսպ
քարոզեցին Է տիեզերս առ ՚ի լուսաւոր առնել
զամ մարդ որ գալոց է յաշ․ տալ զապաշխարութ
փրկութ անձանց լուանալ զանձն․ արձակել ՚ի կա
պանաց խսրի մեղաւորն․ եւ ի քսագունդն դրոշ
մել զամ ազգս․ տալ զորդին այ բնակել ՚ի սիրտս
մրդկան․ միաբանել խառնել ՚ի սէր այծ որդւոյն․
զի ՚ի սրտից անձանց իբրեւ աղաղակեսցէ՝ եւ զամ տս
միաբանեցն ասել աբբայ հայր․ զի բարձցի անուն
ծառայութ․ եւ դիցի անուն որդեգրութ․ զնորհելոյն
քն․ զի ուտել զմարմին այծ որդւոյն․ եւ ըմպել
զարիւն կենդանարար․ զի այնու մտցեն ամ տս
՚ի ժառանգութ քն․ լինել ժառանգ այ․ եւ ժառանգակից
քի։ Այսպէս զօրացուցէք զձեզ ՚ի խորհուրդ կեց
ուրեանց՝ յուսովն որ ՚ի քս․ զոր եդուք լուարուք
եւ հաւատոցէք ճշմարտութ աւետարանին փրկութ
ձերոյ․ յոր հաւատացէք, եւ կնքեցէք ՚ի հոգին աւե

տեաց

տեաց սրբութե․ որ է ինքն գրաւական ժառան
գութե մերոյ, 'ի փրկութի նուաձութե 'ի գովեստ
փառաց նր։ Ապա ընթացան ը տիեզերս ամ, մինչ
'ի ծագս նրի լի առնել զքրզւի բանին կենաց․
Ընդ 'և զօրք հեշկացն հոգեղինացն և հրեղինաց'
առ 'ի մխիթարութի առաքելոցն գումարել․ զի և բա
նից ընկեր' և ճանապարհաց' և բանտամուտ կապա
նաց․ ուստի և շնորհօքն այ կորզել զառաքեալսն
ճանաչէին․ և առաջնորդել հրեշտակ հոգւոյն
սրբով քղք 'ի քղքէ․ և ա յմէ․ զհաւատոյն քրի
ընթանուր ծանօթս տալով․ զոր և մեք սակաւք
զառաւելագունացն ճշմարտութի բերիցեմք․ մի
ինքն ահրամանն առաջնորդութե հոգւոյն սրբոյ․
քզի այսպս հրմն տուեալ աշակերտել զազգս
ամ․ առաքեալք ը տիեզերս 'ի հնչել հաւատոյն
ամ հեթանոսաց․ հրաւիրել զնս 'ի համբձակութի քարո
զութե' առանց զանգիտելոյ․ և միանգամայն իսկ
ը ամ տիեզերս' առաջնորդութե հոգւոյն սրբոյ
համբձակեալք․ զի քրզէին զարքայութի այ․ և ու
սուցանէին մի անոյն քնի․ անարգել և անխա
փան ամ համարձակութե։ Նույետ այսորիկ քրա
գունդ առաքելոցն շնորհակարգութե հոգւոյն սր
բոյ' գումարելոցն ը ամ կողմանս 'ի նեղքոյ Գից․
ամ նշանօք և արուեստիւք․ և շնորհագործ զօրու

գձէ թբ

Թէ այդ տարածել ը իւրքնչիւր մասին. և զբանն
կենաց հնչեցուցել. և միանգամ ին քսա ծանօթս
և զյարութեան յուսոյն ծաղկեցուցեալ. քզի
ի նոցունն իսկ շնորհազարդ բանից՝ Երգործոց՝
յայտնի է իւր սահմանադրութի հրմն հոգւոյն
վերձակել. զոր և պօղոսի իսկ նշնկեալ յեմբ մինչև
ի յերրորդ երկինս՝ ի նմ եհաս լմ առնել զաւետարանն
նյ. և զգալ թէ որ կարգեցն զպետրոս ի թլխատու
թն. զօրացոյց և զիս ի հեթանոսս. որոց և ծա
գիր ժմկն մերձել կայր առ նմ ումեք. քսատուր
փրկութե հասելոյ. Պ և պօղոս յաթէնս պատասխա
նատու եղեալ թէ. զժմկն անգիտութե անտես
արրլ նյ. արդ՝ զայս պատուիրէ մարդկան՝ ամ ու
մեք ապաշխարել. հանգոյն սոցա նշանակեալ և
պետրոս ի կաթուղիկեան թղթին իւրում թէ՝
բաւականէ անցեալ ժմկն լինելոյ կմն հեթա
նոսաց. արդ՝ այսուհետև ը կմն նյ կեցցէք.

Նայց ոչ անդէն և անդ յանկարծաթափ ը զօ
րութե հոգւոյն՝ շնորհնծայսն յանընտելական
Ածածնս ձգտեցուցանէին. այլ նախ թեթևա
գոյն ըստ ակիր կարգացն առակաբանեալ և
պրուեստախօսել. վերյ և պօղոսի իսկ յայտ ա
րարեալ թէ. կաթն ջամբեցի իսկ ձեզ ի քս. և ոչ
հաստատուն կերակուր. քզի չէ իք բաւական. Պ

գԴր նյա

Եյուղագոյն իսկ կարգեաց ամենիմաստն այ՝ մով
սիսաբեր օրինօքն ․նախ զօհիւքն, և շաբաթուքն․
և տօնահրամ կարգօքն․ յորոց յետայնորիկ հրա
ժարեալ մրգերիւքն յարուցելովք՝ զատաւելա
գոյնն հայցէ․ որով ասէ՝ թէ․ յագեցեալ եմ արդ
զօհիւք ձերովք․ և թէ՝ ոչ վն պտրգացքոց կշտամ
բեմ զքեզ․ այլ մատն այ պտրգ օրհնութե․ և թէ՝
Ով մարդ․ զինչ խնդրէ՝ ի քէն տր․ բայց առնել
իրաւունս և արդարութի․ և պատրաստել երթալոյ
զհետ տն։ Այն կանոն և առաքելովքն պաշտե
ցաւ․ քզի միոյ այ օրէնք և օրինապտուղք․ առա
ջին և երկրորդն ճանաչէր․ զոր իւր իսկ յայտ ա
րարել տն ասելովն թէ յայսմիկ բանն ճշմտ․ զի
այլէ որ սերմանէ, և այլէ որ հնձէ․ ես առաքե
ցի զձեզ հնձել՝ զոր դուք ոչ վաստակեցէք․ այլք
վաստակեցին և դուք՝ ի վաստակս նց մտէք․ զի
որ սերմանէն, և որ հնձէն՝ հաւասարակ ցնծասցեն։
Այնքան տեղեկացեալ էին իսկ արուեստիւքա
րօզութե՝ յամենափրկչէն քսէ․ զոր սկսաւ առնել
և ուսուցանել․ քզի և ինքն քս ոչ անդէն իսկ զբա
նըն զբարձրագոյնսն՝ և զանհնարականսն որոտաց․
այլ նախ խոնարհագոյն և առակախօս բանիւք․
և անխտահալած բժշկութք մերձաւորս արարեալ
և իմացանացուցէլ․ յորս և ասէր իսկ թէ զճուորս

ասա

ասացի ձեզ. եւ դուք ոչ հաւատայք. զի՞արդ եթէ
զերկնաւորսն ասացից ձեզ՝ հաւատայցէք։ Ապա յետ այ-
նորիկ ի վերեւ կոչելոց՝ համարձակ եւ բարձրագոյն
զճշմարիտն վարդապետեալ. նոքին կանոնաւ եւ առաքելոցն
ի բարբարոսական կողմանսն գործէին։ Այլ եւ
սիւնհոդոսական հրամանաւ առաքելոյն. նախածանօ-
թից մատուցելոցն հեթանոսաց՝ զթեթեւագոյնսն
աւանդել. եւ որոշել նախ ի կերակրոցն կռոց. եւ
ի պոռնկութենէ. եւ ի խեղդելոյ. եւ յարենէ.
Իսկ յորժամ առաջին եդեալ հիմն ուժէք եւ վկայ-
եալ հոգւոյն սրբով. հրէից եւ հեթանոսաց՝ միոյ յուսոյ
հաւատոցն. որ ի Քրիստոս. Պետրոս իսկ յառաջագոյն
ասէր հրէիցն թէ. եւ մեք եմք նորա վկայք. եւ հոգին
սուրբ զոր ետ հնազանդելոց իւրոց։ Իսկ պօղոսի
ահագին զգուշութեամբ ի մելիտոս՝ առաջի համաշունչ
ժողովելոցն յուշ առնէր զաւանդելոցն զհրամանս.
եւ ուխտեալ թէ ոչ զանգիտեցի յօգտակարացն
հրապարակաւ եւ առտնին՝ տալ վկայութիւն հրէից
եւ հեթանոսաց. զապաշխարութիւն որ առ Աստուած՝ եւ զհա-
ւատոցն որ ի Քրիստոս Յիսուս. որոյ եւ վճիռ իսկ տուեալ
թէ. վկայութիւն դնեմ ձեզ յաւուրս յայսմիկ. զի
սուրբ եմ ես յարենէ ամենեցուն ձեր. քանզի ոչ խորշեցայ
ի պատմելոյ ձեզ զամենայն կամս Աստուծոյ։ Բան այնուհե-
տեւ երանութեան հասեալք՝ ի խորհրդանոց հոգւոյն

գձժ սրբոյ

սրբոյ · և զա͞ծախօս՝ զա͞ծալտուն զմևետապար
գև վերջպատի միածնին ա͞յ · զի գրով հաստատեն
կարգեցին ա͞մ ազգաց · և յ͞ոնց եկեղեցն՚ իներ
քոյ Տից · առ՚ ի լուսաւոր առնելոյ զա͞մ մարդ որ
գալոց է յա͞շ · Ուստի թէ ազդեցութբ հոգւոյն
շարժելք՝ յաշխ երգեցին յաջողեցան · վասոյ և յու
սուցանելն իսկ նշանակեցց աշակերտացն սրբց ·
ամեցուն փրկիչն ասելով թէ · ևս բզմ ինչ ունիմ
ասել ձեզ՝ այլ ո՛չ կարէք հանդարտել այժմիկ ·
յորժամ եկեսցէ հոգին ճշմրտն · առաջնորդես
ցէ ձեզ զա͞մ ճշմրտն ։ Ակնարկեց և վս կենդան
արար աւետրնին իւրոյ թէ. քարոզեսցի աւետրնս
արքայութն ընդ ա͞մ ՚ի, ՚ի վկայութ ա͞մ հեթնաց · և
ապա եկեսցէ կատրծ ։ Բան զի և առաքելոցն իսկ
նորին վկայիցն ճշմրտն առեալ ՚ի նը աւետրնէն,
և իմրձրելական գրոց · թուղթս հոգեպտումս
առաքելախօսս ծաղկեցուցեալ · զի կանոնք մշ
տնջենակարգ աշակերտելոցն լինիցին · Ուստի
հայեցեալք և ՚ի կատարումն եկեղեցեացն յաձա
խեցին այնուհետև զյաձախագոյնսն բրբռելով ·
Պաւղոսի յայտ արարեալ ասէ · զիմստուի խօ
սիմք ՚ի կատրեալս · զիմստուի ո՛չ զա͞տիս այսօրիկ · և
ո՛չ զի շխանաց ա͞րիս այսօրիկ զխափանելս ասցս ·
այլ խօսիմք զա͞յ իմստւին ծածուկ խորհրդով ·

գձժա զոր

զոր յո̃ւղիք զյուտոնս սահմանեաց ա̃ծ ՚ի փ̃ս մեր·
զոր ո՛չ ոք յիշխեսցէ մ̃իս այսորիկ ծանեաւ· զի
թէ էր ծանուցեալ՝ ո՛չ արդեօք զտ̃րն փ̃ց ՚ի խաչ
հանէին։ Իմաստու̃թն լուսաւորեալ եզարդարեալք
էին ասելովն թէ· մեք ո՛չ զոգի մ̃իս այսորիկ առ
եք· այլ զհոգին որ յա̃յ է՝ զի նովաւ ծանիցուք
զայն որ յա̃յն շնորհեցաւ մեզ։ Իսկ արդ՝ առեալ
հոգեւորք եւ հոգեւորակս ա̃ծատեսացն զա̃ծատուր
աւետիսն, եւ գրով հաստատեալ· եւ զմի աւանդու
թի չորս աւետարանս սահմանեալ· ո՛չ օտարա
գոյն ՚ի միմեանց՝ արուեստախօսեալս· այլ ամե
նագէտ հոգւովն ա̃յ· զմիաւոր ճշմարտութի
հր̃եշտցն քր̃ի պատմել· զոր յո̃ւղարկ մ̃րգրէսնէ
տեսանել։ Զի զոր մեծին մովսէսի յո̃ւղագոյն
շնորհօք հոգւոյն զլինելոցն առակախօսեալ· ըզ
նո՛յն հոգէպտուղ բարբառովն՝ եւ զկնի եկելոց
մ̃րգրէիցն երկրորդեալ· որովք երեւեալ ամենա
պարգեւ հոգւոյն զօրութի· հմ̃երձեալ այնուհե
տեւ թեւօք հոգւոյն աւետարանագիր արանցն
քառասիրացն· եւ անցեալ Ը̃ յա̃ս· եւ բարձրացեալ ՚ի
վե̃ր խորանացն Ա̃յ· անդ ՚ի վեր յա̃ծականն յաթոռն·
եւ տեսեալ զերկայնեալ հոգւովն սրբով խորոցն ա̃յ· եւ
ծանուցեալ զմիածին որդին՝ անդէն ՚ի ծոց հօր
իւրոյ· եւ այնպէս ճշմարտագոյնս հաստատեալ

գծմբ Նորին

Նորին գիտութ. Զ և գիտէ հայր զմիածինն իւր
որով լուսաւորեալ և առեալ զանպատումն՝ ի
պտմել թէ՝ իսկզբանն էր բանն. և բանն էր առ ած.
և ած էր բանն. նա էր իսկզբանէ առ ած. ամ ինչ
նովաւ եղև. և առանց նր եղև՝ և ոչ ինչ։ Տեսա
նես զի չե թող ինչ՝ իմիջի զած ագէտ իմաստութե
պայման. այլ միանգամայն զըովանդակն բերէ՝
ասելովն թէ. էր իսկզբանէ. և առ ած էր. և ած
էր. և ամ ինչ նովաւ եղև. և առ ժամայն իսկ ծա
նօթ եղեալ էակն անձին որդւոյ. և միութեան
ածակից պատուին՝ և ամենակար զօրութե նորին.
ք զի յոչնչգոյն իսկ. ած ագէտ այարդրեդ բիւրա
պատիկ սքանչելեօք՝ ամենատրն զսիրե լե աշա
կերտան իւր. զի գեղը և կերպարանաց՝ և միաս
նական բնութե. երից անձանցն կատարելոց՝ մեր
ձաւոր և ծանօթք իցեն. զի ոչ թէ իւրնց կարծա
հաս իմաստութբն հասեալք չքնաղ գիտութե ույ
այլ նորին իսկ մարդասիրին ույ յայտ արարեալ
յէց թէ. զայս որդի իմ սիրելի՝ զմա լուիջիք. զոր
և պետրոսի իսկ վկայեալ՝ իկաթուղիկէին իւր
ում թէ. ոչ պաձուձեալ ինչ առասպելեալ ցըզ
հետ երթեալ ցուցաք ձեզ տն մրոյ յիսուսի քի զօ
րութի և զգալուստ. այլ մեզէն եղեալ ականատես
և ապասաւոր նր մեծութե. քզի առեալ յայ հօրէ

գԾԺգ զփա

զփառս Աստուծոյ՝ եկեալ այնպիսի բարեբանութեամբ՝ ի մեծ վայելչութենէ փառաց անտի Թէ. դա է որդի իմ սիրելի՝ ընդ որ ես հաճեցայ. և զայս ձայն մեք իսկ լուաք եկեալ յերկնից՝ որ ընդ նմա իսկ էաք ՚ի սուրբ լերինն. Ապա որդին եկեալ մատուցանէ առ հօրն գիտութիւն Թէ, եկի ոչ զիմ կամս կատարել. այլ զկամս հօր իմոյ որ առաքեացն զիս. որ յորդորագոյն նշանակելով ՚ի վերջապատելն իւրում, զփառս հօրն բարձրացուցանէ. յայտ արարեալ զմիաբանական կամացն Թէ. զբանն զոր խօսիմ ընդ ձեզ՝ ոչ եթէ յանձնէ ինչ խօսիմ. այլ հայրն որ յիս բնակեալ է՝ նա գործէ զգործսն. Այնպէս և վասն հոգւոյն սրբոյ ասէ. Թէ՝ հոգին ճշմարտութեան առաջնորդեսցէ ձեզ ամենայն ճշմարտութեան. զի ոչ եթէ յանձնէ ինչ խօսի. այլ զոր լսիցէ խօսիցի, և զգալոցն պատմեսցէ ձեզ. նա զիս փառաւորեսցէ՝ զի յիմմէ անտի առնուցու, և պատմեսցէ ձեզ. զամենայն ինչ զոր ունի հայր՝ իմ է. վասն այնորիկ ասացի Թէ յիմմէ անտի առնու և պատմեսցէ ձեզ. Տես զմիաբանութիւն. զմիակամութիւն՝ միայնաւորական ճշմարտութեան. և տես զի որդ լուսաւորեաց զգոյութիւն երից անձանցն համաւասարի՝ և ասէ Թէ. ոչ յանձնէ ինչ խօսիցի հոգին սուրբ. այլ զի յիմմէ անտի առնուցու և պատմեսցէ ձեզ. զի զամենայն ինչ զոր ունի հայր՝ իմ է. Տես զհայրն կատարեալ. և զորդի ճշ

մարիտ. եւ զհոգին հաստիչ: Նշանակեաց եւ զան
որոշական զմիաբուն ածային զօրութեն պայման
ասելովն. ելև ՚ի հօրէ, եւ կի յա: Նոյնպէս եւ զմ
ճշմարիտ հոգւոյն թէ՝ հոգին ճշմրտւթն որ ՚ի
հօրէ ելանէ: Տայ վկաիւ՝ եւ զմ միաւորութն միա
նական երրորդութե ասելովն թէ. հոգի է ած. ցու
ցանել զմ իւր՝ եւ զմ ճշմարիտ հոգւոյն՝ անմերժա
կան ՚ի հօրէ, թէպէտ եւ առաքիչ անուանեցան
յառաքչէն հօրէ, այլ ըն նմին միաբուն եւ առանց
մեկնելոյ զմիանական գործն կատարեցին. ասե
լովն թէ. ոչ ոք ել յերկինս՝ եթէ ոչ որ էջն յերկնից որդի
մարդոյ՝ որ էն յերկինս: Տեսանես զի եւ իջեալն յերկր.
եւ է յերկինս: Յորոյ վն եւ աւետարանիչն յօհաննէս
տեսեալ վկայեաց թէ. զած ոչ ոք ետես երբէք
բայց միածինն որ է ՚ի ծոց հօր՝ նա պատմեաց:
Եւ արդ՝ գու՛ ՚ի միտ առ զոր ասէն թէ. որ էն ՚ի
ծոց հօր՝ նա պատմեաց. զի զոր առ իւրեանսն
տեսանէին. ՚ի ծոց հօր զնոյն տեսանէին: Ով
զարմանալի պարգեւելոցն. եւ ածագէտ վերծանե
լոյն. որպիսութեամ վայելչութե առ ժամայն հասին:
Նոյնպէս եւ զճշմտ հոգոյնէ իմանալ յասելոյն
թէ՝ որ ՚ի հօրէ ելանէ. ելանէ եւ ոչ բաժանի. բղ
խէ եւ ոչ սպառի. եւ միանգամայն խոկ զճշմարտա
գոյն. եւ զմիապէս. եւ զմիակշիռն ասէ թէ. ես ՚ի

գձժե Հայր

հայր․ և հայր յիս․ և որ ետես զիս՝ ետես զհայր իմ։
Քանզի ոչ եթէ սահմանք ինչ զածականն բո
վանդակեցին․ թէ հայրն յՔս․ և միածին որդին և
ճշմտ հոգին յՆրի․ որով լինի ած․ և է յամի․ և իվր
ամի․ վս այսր յամի ածխօսեալ և վարդապետեալ
աշակերտացն իւրոց՝ հրամաիրէ յառաջնորդութե
հոգւոյն սրբոյ․ յորս և ասէրն իսկ թէ և ս բզմ
ինչ ունիմ ասել ձեզ․ այլ ոչ կարէք հանդարտել
այժմիկ․ բայց յորժամ եկեսցէ հոգին ճշմրտւէ՝
յիշեցուսցէ ձեզ․ և առաջնորդեսցէ ձեզ ամ
ճշմրտւթք․ վսորոյ և պետրոս իսկ նշանակէր առել
զհոգին սբ․ թէ յիշեցի զբանն տն՝ զոր ասէր․
յովհաննէս մկրտեաց ջրով․ բայց դուք մկրտի
ցիք հոգւովն սրբով․ և ոչ միայն նա, այլ և մատու
ցելոցն նոքօվք առ ած։ Որ և երանելոյն իսկ
ղուկայ՝ յսկզբան աւետարանին յայտ արարեալ
թէ՝ բզմք յօժարեցին վերստին կարգել զպատ
մութի վս իրացն հաստատելոցն՝ ի մեզ․ Որ աւանդե
ցին մեզ՝ որ իսկզբանն ականատես և սպասաւորք
եղեն բանին․ յորոց և զաւետարանն տն կարգեաց։
Իսկ պօղոսի՝ և ս սքանչելագոյն և ահաւորագոյն
ազդեցութք երևեալ․ վսորոյ և ինքն իսկ զարմացեալ
պատմէ ասելով․ թէ մրմնով և եթէ առանց մար
մնոյ՝ ոչ գիտեմ․ բայց հափշտակեալ յերրորդ մասն

Զից. և՛ ի դրախտն. եղուեալ զբանս անճառա
կանս. գիտեմ մտօրոյ եանդէն իսկ թէ. ոչ իմար
դոյ առիես, կամ ուսայ յուսմեքէ. այլ՛ ի յայտ
նուէ տն մերոյ յիս.քի զոր և ականատես եղէն
պարծի՝ թէ զտր յս քս աչօք իմովք տեսի. բայց
թէպէտ և այնպէս պանծապատիւ և պայծառա
նշան առաքեցաւ՛ ի տնէ. տայ հնազանդութի և
երկոտասանիցն՝ գրեալ կորնթացւոցն. զի ես
ձեզ զայն նախ աւանդեցի՝ զոր և ես ընկալայ։
Այնպէս և հեբրայականացն թէ՝ մեք զի որդ-
ապրեսցուք հեղգացեալքս յայնպիսի փրկուէ՝
որ սկիզբն առ խօսելոյ՛ ի տնէ. և՛ ի ձեռն այնոցիկ
որ լուանն՝ ՛ի մեզ հաստատեցաւ, որոյ յայտնի
իսկ է՝ թէ միոյ զօրուէ շնորհօք զամենն լուսաւո
րէն առ՛ ի միկայութի մի ճշմրտուէ զարթուցանէին.
քզի և ասէ իսկ պօղոս թէ. ամեքին մեք մի հոգի
արբաք. որով բերձրապտուղս և երկնաբերձագոյ
նըս սկսան հաշակեցուցանել զպատիւ իսկական
փոյց միածնին՝ հանդերձ կանխասաց մրգրեա
կան բարբառովքն. զոր ասաց իսկ ածապտուղն
թէ. իսկզբանէ էր բանն. և առ ած էր. և ած էր
և ամ ինչ նովաւ եղև. Ասէ և ղուկաս զառաքե
լոցն թէ իսկզբանէ ականատեսք և սպասաւորք
եղէն բանին. Որձ զայն և յօհաննէս ասէ՛ ի

գ ձժէ — կա

կաթուղիկէ ին իւրում թէ՝ որ էրն ի սկզբանէ,
ընդմր հայեցաք· և ձեռք մեր շօշափեցին՝ ի վր
բանին կենաց· և առ ած էր ասէ բանն· վկայեմ
տն ասացելոյ թէ· հայր տուր ինձ զփառսն զոր
ունէի յառաջ քան զաշխարհս: Ներբէ՛ իսոյն և պօղոս
թէ· ոչ յափշտակութի համարեցաւ զէ անալն
հաւր այ· սոյնպէս և յօհաննէս աւետարանիչն
իւրում թէ· որ էր առ հայր՝ և երևեցաւ մեզ· և
թէ՝ ած էր ասէ բանն· Դ և քս իսկ ասաց թէ՝ զոր
ունի հայր՝ ունիմ և ես: Նա և յօհաննէս՝ ի թղ
թին իւրում ասէ թէ· նա է ճշմարիտ ած: Նոյնպ
և պօղոս թէ՝ յերևիլ փառաց մեծին այ փրկչին մե
րոյ յի քսի՝ որ ետ զանձն իւր ՛ի վր մեր· Արդ՝
միով միաբանութբ, և ինքնայօժար մերովք իսկ
կամօք հաստցուք մեք հաւատոյ դիտութե որդւոյն
այ· յայր կտրէլ՛ իչափ հնկի կտրմն քի· Բան զի
և տուել վրդպտւէ քի, առ՛ ի բզմեց ունկնդրուի
հայի· որով հրմնւ զմմ ազգս Նրի· Ը անզղջական
վրդպտութբն Նուիրեաց ասելով թէ· ելէ՛ք Ը
ամ հեթնոս՝ և աշակերտեցէք· մկրտեցէք զնս
յանուն հօր և որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ· առա
ւելով բզմց անկիկալութբ կամի երևեցուցանել
զփառք ր գալըստն իւր· Դ թէ՝ վս երկայնմտութ
համբերողայն, նյուսալից սպասելոյն գայցէ

երևիլ։ Ո՛չ այսպիսի ինչ է իմն և զառաջին գալուստն Ք̃ի․ և զէ՛ջս ա̃ծեղէն հոգւոյն ՚ի տասներորդ աւուրն պենտեկոստէից տօնին․ քանզի ո՛չ եթէ օթևանք ինչ պիտոյէին ծախել միածնի որդւոյն ա̃յ ՚ի յե՛ր բարձրութե Պ̃ից․ և կա՛մ ո̃ք հոգւոյն իջելոյ ՚ի ժողովս առաքելոցն․ որովՀ̃ք ևն լի է․ այլ այնպէս կեցու մարդասէրն ա̃ծ․ Դ զի տասն աւուրցն ակն կալու̃թ առաքելոցն ՚ի վերնատունն․ կոչեսցէ ըզ՛ պարգևաբեր հոգին՝ զմխիթարիչն ամեցուն․ և ա̃մ ուրեք պատճառս ինչ մարդիկ հարկանէ զերկրոյ բարեգործու̃ե․ զի վ̃ս փոքր պատճառանաց աստի ՚ի վերընծայելոյ, անչափ բարեաց պարտական գտանիցի հատուցմնոցն․ և զինչ իսկ արդ̃ք և անչափ ևանհասականքն զայն կայցէ․ յորժամ երթալ ՚ի Ց̃ց փառօքն գայցէ․ և առաջի ա̃մ հրշ̃տկա գունդ զօրուն զձեռանէ առեալ զիւրոցն սիրելեաց՝ առ ինքն հանեալ տանիցի․ յիւրում իսկ ա̃ծեղէն բնու̃ե․ զանզրաւական զկեանսն միանական վայելեցուցանէ։ Քան զի և ապէնիազն ա̃ծ վայրակե̃ց բնակու̃ե․ և կայանաւոր սահմանացն բնակութեան ա̃ծ ամուստ սքանչելի վ̃ս իւրոցն սիրելեաց զարքայութ̃ն յարդարէ․ յորում միակեաց վայելչու̃թ՝ ա̃մ արժանք բանաւորաց․ հոգեղինաց՝ և մարմնաւորաց, առ ինքն պատրաստեալ

զետեղեսցէ։ Որոյ և ամենափրկչին տայր մե
տիս աշակերտացն ևքաջալերէր թէ․ ուրախանեմ
ևդուք ընդ իցէք․ ևայժմ ժամ զիմ փառսն տե
սանիցէք։ Նայց միայն ես բարձրագոյն՝ յայնմ
աւուր ծանիջիք ասէ թէ ես ՚ի հայր․ և դուք ՚ի
յիս, և ես ՚ի ձեզ․ սոյն իսկ առնուլ պատեհագոյնէ
զպատրաստեալն․ զոր ակն ոչ ետես․ և ունկն ոչ լու
աւ․ և ՚ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ՝ պատրաստեաց
ած սիրելեաց իւրոց․ ասել և զԷ երանելոյն պօղո
սի թէ շնորհքն քի ՚ի իմ անպտուղ պարգևացն էր։

Կատարեցաւ Արդպտուէ Սրբոյն Գրիգորի Հայոց
Լուսաւորչի․ ՚ի փառս Քնի այ մերոյ Օրհնե
լոյն ՚ի Բարձունս յաւիտեանս Ամէն․

ՍՐԴՆԿԼԸՅԲԵԳԸՐՐԲՕՕ
գուտն մեր հայկազն շինուէ փութասցուք․
զի և ՚ի ձեռն պատուհասքդ վերաս
ցին՝ և լեսցի ՚ի խռովութեանց՝ վաղվաղակի խաղաղութի․
և ՚ի գերեալ մոլորութեանց՝ դարձ փրկութե․
Արդ ես զամ պատգամս ածութե կարգեցի՝ եդի
՚ի լսելիս ձեր զամ առ հայրկ․ ոչ թագուցեալ զօ
գուտն իսկզբանցն՝ մինչև ՚ի վախճանին․ զամ պտ
մեցաք ձեզ։ Արդ՝ եկայք անփոփեսցուք զգանձս
ածային՝ զնշխարս սոցա․ զի յայսմիկ պարգևես
ցի ձեզ բժշկութի ամենեցուն․ մատուսցուք զսոսա ՚ի
գձի հան

հանդիստ. և շինեսցուք վկայարան ՚ի վր՟ սոցա՝
տաճար աղօթից միաբանութե՟. հնազանդ խնդրել
յա՟յ. նախ զհաշտութի՟ և զխաղաղութի՟ աշ՟ի. և զո
ղորմութի՟ հ՟տովք և սիրով. ը՟նմին զկեանս և զար
քայութի՟ ա՟յ։ Զի եդուք ազատեսցիք ՚ի ծռ՟յ՟է
անձնակամ գործոցն խաւարի. և զփառս լուսե
ղէն՝ ա՟ծային ըմբռնեսջիք. աղօթիւք և բարեխօ
սութ՟բ սոցա առ ա՟ծ. զի և սուրբք հանգուսցեն
զանձինս ձեր ՚ի տանջանաց մտուհասից եկեղեց
՚ի վր՟ ձեր. և սուրբք հաշտեսցին ը՟ա՟յ. զի ա՟ծութի
որ բնակեալ է ՚ի սոսա, գթասցի ՚ի ձեզ՝ ձերովք
ապաշխարութ՟բ. խոստովանութ՟բ. խոնարհութ՟բ, հնա
զանդութ՟բ հ՟տոց. կրօնաւորել ձեզ պահօք.
տնկել ՚ի սիրտս և առնուլ ՚ի միտ. սփռել զկամացն
զխորհուրդս. և արժանի լինել լուացման մկր
տութե՟ սրբութե՟. և սրբոցդ մասին ժառանգութե՟ լու
սոյ վիճակին հասանել. և պարծանաց խաչին՝ որ
կորուսելոցն է յիմրութի՟. և ձեզ որ գայք՝ ի մաս
տութի՟ և փրկութի՟, և զօրութի՟ ա՟յ է. որ յորդեգրու
թի՟ ա՟ծութե՟ արժանի արասցէ զձեզ. ջնջել զմեղս
ձեր. և թողուլ զպարտիս ձեր. և ը՟նդունել զմասն
պսակի սրբոցս որ առ ձեզս են. զի եղուք լիջիք
փառաւորիչք ա՟ծութե՟. գտասջիք փառաւորչացն հաղոր
դեալք ՚ի կցորդութի՟ օրհնութե՟ հոգւոյն սրբոյ. և

գՃիս որ

արժանի լինիջիք դուք զխորհուրդն ածային առ-
նուլ· զի լուացեալ լիցէք դուք յաղտոյն՝ իմաց·
եւ նա ձերոց ոտից գարշապարաց կոխան լինի·
եւ դուք մտանիցէք ուրախութբ՝ ի հարսանիսն
ածային· ուտել զմիս ճշմարիտ գառին որդւոյն
այ· եւ ըմպել զարիւն նր· եւ կցորդիցէք չարչարանաց
նր· եւ փառացն հաղորդելոցէք· եւ լինիցիք միոգի՝ ի
նմ· կցորդիցէք մարմնով եւ արեամբ նր՝ ի նմ· եւ
վկայքս լինիցին ձեզ ողորմութք նր՝ բերդ ամուր,
եւ աշտարակ հզօր· եւ վերակացուք բարեխօսութք՝
հեղմամբ արեան նհտկութ իւրեանց քաջացեալք
զձեզ առ ած մատուցանեն· որ շահեալ զձեզ
իւրեանց զիւրեանց նահտկութ մարտին ցուցին ձեզ
զյաղթութի· Օհ այժմ օրս Է երեկս անցեալ·
երթայք՝ ի հանգիստ քնոյ՝ խաղաղութբ ննջե-
ցէք· եւ ի վաղուեան հետէ փոյթ լիցի ձեզ՝ շինել
զյարկս հանգստի սրբոցս· զի նք ձեզ փոխարէն՝ Է
հողեղէն յարկացս զոր աստ շինիցէք· պատրաս-
տեսցեն ձեզ յարկսն լուսեղէն յարքայութն Քի·
որում եւ մեք ունիմք հասանել՝ բարեխօսութբ սր-
բոցս՝ ի նոյն ժողովել միաբանութն յարքայութի Քի·
զի նր են փառք եւ զօրութի· այժմ եւ միշտ եւ յաւի
տեանս յաւիտենից ԱՄԷՆ:

Եւ զայս ասացեալ՝ արձակեաց զամբոխն· բայց
գՃիր Թգւրն

Թգրն ևամենայնքն՝ ոչ երբէք մեկնէին՝ ի նմանէ.
զի հարուածեալքէին. ևահաբեալք. որ զցայգ և
զցերեկ՝ օթևանք նց առ՝ նմա լինէին՝ ի մէջ այգ
ւոյն՝ առ դրուրս հնձանին. զգեցեալ քուրձ, և
նստեալ՝ ի վր մոխրոյ. և պահեալ լինէին պահս
ծուրս. կ. ❦ Եւ այսպէս երանելին գրիգորիոս.
անհանգիստ ևանդադր զցայգ և զցերեկ ոչ դա
դարէր ծուրս. կ. և. ե. խօսել. խրատել. ուսու
ցանել՝ և հաստատել իբրև զի մանկունս բժիշկ՝
գտանել ջանայր զդեղն օգտակարութե. զի նք
մատուցեն զանձինս առ՝ նա իբրև զհիւանդա
ցեալս. և նա իբրև զճարտար բժիշկ՝ բժշկեսցէ
զանձինս նց՝ ծուե տրնաւն քի. համօրէն տեղե
կացուցեալ խելամտեցուցանէր. ոչ եթէ ծայրա
քաղ ինչ արարեալ. օգաբանս՝ կամ սրավարս խօ
սեցան, այլ յստակապատում արարեալ ուսու
ցանէր ամենայն. ի սկզբանց անտի սկիզբն արար
յապապատում յարարչութեց՝ մինչև՝ ի բուն որ
բոց պատգամախօսաց նց ամենայն իւրաքանչիւր
գործոց առաքինութե. և հոգեպատում պատմէր,
ընտելս ևծանօթս կացուցանէր։ Եւ զարանց
ածասիրաց՝ ը քնուանդ հրանգելոց ճշմարտութե.
զայր իւրքանչիւր ածամուխ կենօք՝ և վաստակա
սէր հոգևորական վարուք իւրովք հանդերձ վե

գձիգ   կայ

կայուծք · զմի մի ոք՝ ինչնէ՝ առ անձին յականէ
յանուանէ ծանուցանէր · և նոցին յայս ասայն
լովք կարգեալս և յարմարեալս ընծայեցուցա
նէր զամաստացեալսն · զպատգամս հոգւոյն սր
բոյ · Եւ նմին զմեկնութիւն նորին հանդերձել գրեց
նորին զօրութեն : Այլ նոք ժողովեալք կուտեալք
անթիւ բզմութիւն մարդկանն · զմիմեամբք դրոհել՝
խնձոյս կացուցանէին ունկնդրութիւն վարդա
պետութեն մատուցանել զլսելիս · բազմութիւք ան
հունք անչափութ անհնարին շատութիւք ժողո
վեալ՝ ի հուչակեն՝ տեսանել և լսել զանպայման
սքանչելիս ածութե · ժողովեալք յիւրաքանչիւր
գաւառաց · արք և կանայք, և մանկտի · ահաբե
կեալ յահէ անտի զօրութեց արարչութե՝ լինէին
հնազանդեալք, և ըստ ունէին զհետս · ձեռպէին առ ցու
ցեալ սքանչելեացն · մտերմութ հասեալք լինէին՝
օգտակար խրատուն կենսաբեր քարոզութե բա
նին կենաց աւետեաց աւետարանին : Ամ
յանձն առեալ թագուորին · և իշխանքն փութային
առնել՝ զինչ և հրամայեսցէ : Յերդ՝ ի նուլ վաթսն
երորդ մեց երրորդ աւուրն՝ ի այդոյն առաւօ
տանալն · մատուցեալ իշխանքն նախարարօքն · և
թագաւորն՝ հնդ տիւձ ամ խառնիձաղանձ ամբոխիւն
իւրեանց · նա և կանանոյն ժողովել մատաղ մանկտո

գձիգ քըն

Ժողովումն բազմութեանն ·

քըն անմեղօք․երամ երամ․և գմս գմս լեալք՝ ան
կանէին առաջի սրբոյն գրիգորի՝ աղաչէին և ին
դրէին գտանել զբժշկութի հարուածոց պտու-
հասին հասելոյ․քզի հարեալքէին բարկութբ
գաւազանաւն յարդար դատաւորէն։ Մանաւանդ
թգրն, զի էր փոխեալ նա ՚ի կերպարանս աղբևա
յոյզն խոզաց․քզի թաւացեալէր առ հնրկ ամ
մարմինն․ և է անգամ ոսկերացն բուսեալէր
խոզսն առև՝ իբրև զմեծամեծ վայրենեաց վարա
զաց․և եղնգունք ծայրիցն մատանց ոտիցն և ձե
ռացն՝ կճղակացեալքէին իբրև զգետնաքեր և
զարմատակերն կնճթացն․նա և պատկեր դիմաց
երեսացն՝ շրջեալէր ՚ի պատկեր և ՚ի կնռճիթ կո
ճանաց՝ յեղեգան բնակելոյն՝ իբրև յիւրոյ ՚ի գա
զանամիտ բարուցն բնութե և ՚ի վարուց՝ ՚ի թգր
ութե շքոյ սաստկութե․ անկեալ շրջեալ ՚ի տեսիլ
նմանութե՝ անասուն խոտակեր՝ գազանաց․և շրջէր
՚ի մէջ գազանացն ՚ի ներքոյ եղեգան՝ կորուսեալ
՚ի միջոյ մարդկանէ․ Իբրև եկն եհաս ելեալ ՚ի
բանտէ վիրապին՝ խոստովանօղն քի գրիգորիոս,
հասանէր ՚ի տեղի վկայելոցն՝ իբրև ՚ի տեսչութեն
այ․ամէքն ՚ի մի վայր ժողովեալէին, այսահարելք
ամէքն ՚ի տեղին հասեալք յայտնեցան․ և թգրն
խոզացեալ մեծաձայն ձչէր․կնչէր․խնչէր․բոհբո

գձիե խե

խելով փրփրացեալ․ դիզեալ զկէնձթակերպն ե-
րեսօք․ լեալ՝ ի նմանէ չորքոտանեայ․ ընթացեալ
յեղեգնաբնակ երամն գազանացն միջոյ՝ հա-
սանէր յայն տեղին։ Իսկ երանելին գրիգորիոս
յաղօթս կացեալ․ խնդրեաց յամենապարգևն այ
առ մի նուագն՝ ոչ զկերպարանացն հարուածելոց
զառողջութիւն, այլ զմտացն զունկնդրութիւն վրդովե-
տութե զգաստութիւն․ առնուլ ի միտ զասացեալսն այ
պատգամացն։ Եւ լեալ բժշկութի նց՝ այսչափ
միայն քաջ լսել և ի միտ առնուլ․ և հերձակ խօսել։
Մինչև ի վաթսուն և իվեց օր զամուրս վարդա-
պետութեն՝ ի նոյն կերպարանս խոզի կայր․ այլ ձոր
ձապատել կայր պատատել․ ի բազմամբոխ հա-
ժողով հրապարակաց կուտակելոց մարդկանն
միջի։ Երբև սկսան թուալ ել՝ անկանել առաջի
նր և խնդրել բժշկութի․ քզի Թդրին զատեալ էր
կերպարանն ի մարդկայինն բնութէն՝ ծաղածանակ
տեսլեամբն։ Նայց միայն ի բանիմաստ խօսա-
րանցն և ի լսելեացն։ Իսկ յետ աղաչանացն տուեալ
նց պատասխանի ասէ թէ՝ և ես ա ձեզ եղբարք զմի ի
ձէնջ՝ խնդրեցից զձեր օգուտն․ և դուք սրտի մը-
տօք խնդրեցէք զձեր բժշկութի․ մարդասէր
ածութի ողորմելոյ է ձեզ․ բայց միայն փութա-
ցուք չինել զվկայարանսն․ զի հանգուսցուք

դձեզ

զվԸ

զվկայսս այ. զի և մեք զձեզ հանգուսցեն ՚ի տան
ջանաց պատուհասիցդ. և ապրեսցիք յահագին
և դառն ՚ի հնոցէն՝ պատրաստեալ խոստա
ցեալ դատաստանացն. և արժանի լինիցիք արքա
յութ՛ն քս՛ի։ Իսկ նա փութով ինդրեաց. եթէ զինչ
հրամայեսցէ ՚Տ կամի. և զինչ կամի առնել։ Իսկ
նորա տեսիլ պատմեաց նոցա ասէր.

Տեսիլ Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչի.

ԱՐԴ ԵԿԱՅՔ ՊԱՏՄԵՑԻՑ ՁԵԶ ԵՂԲ
արք զայսմանէ սէր արարչին առ ձեզ. որ
ինձ երևեցաւ ահաւորութի տեսլեան. մեծու
թի խոնարհեալ առ մեզ վկայքս իւր՝ և սոցա զան
համեմատ բարձրութի յանպատումս վերա
ցեալ յանզուգականութի արքայութե Ք՛ի։ Որդ
զինելոցս է ձեզ կենսաբեր տուչութե շնորհե
լոյ. և երևեն ինձ տեսիլ անպատումս սքանչելի
մեծակերպ, զորոյ փոքր ՚ի շատէ առ ՚ի զհանգա
մանսն։ Որդ ՚ի հաստարակել գիշերիս յայսմիկ,
զի խոնջեալ դուք ՚ի քուն կայիք ՚ի ծանրութե աշ
խատութեցդ՝ ի տագնութե այդի. և ես դեռ ՚ի
զարթմանէի հարեալ՝ մտախորհ կայի. մի յան
կարծ ահագին դիպելոյ անքննին սքանչելեաց որոր
մութե մեծութե, այց առնել ձեզ ՚ի բանս իւրա

գԶիէ

տու

տու հանճարագիտութեան՝ աստուածային վերծանութեան:
Ոռոմն ածէր և զսէր վկայիցն՝ առ սիրեցեալ
արարչութիւն. և փոխարէն դարձուածս՝ անպա
տմամս պատրաստեալ նմա: Յանկարծակի եղև
ձայն սաստկութեան բոմբիւն որոտման. ահաւոր
թնդիւն, իբրև զձայն եռանդեան կուտակելոյ
խռովութեան ալեաց ծովու: Նացեան խորանաչէն
յարկն հաստատութեան Տէրն. և իջեալ այր մի՝ ՚ի նմանութի
լուսոյ. կոչեաց զանուանիմն և ասէ՝ Գրիգորիոս.
և իմ նայեցեալ տեսի զկերպարանս նորա. և զարհու
րեալ դողացեալ յերկիր կործանեցայ: Եւ ասէ ցիս.
Նայեաց դու ՚ի վեր և տես զսքանչելիսն՝ զոր ցու
ցանեմ քեզ: Եւ իմ նայեցեալ տեսի՝ բացեալ
զհաստատութիւն երկնից. և զջուրսն որ ՚ի վերայ նորա ըստ
հաստատութեան պատառեալ. զի ըստ նմանութեան ձորոց իբրև
զկատարս լերանց՝ յայսկոյս և յայնկոյս բաժան
եալ գիզէալ կային անբաւութիւնքն. անկշռելոյ յա
կան տեսանելեաց. և լոյսն հոսեալ վերուստ ՚ի
վայր մինչև ՚ի Ն հասանէր. և ընդ լուսոյն՝ զօրք անչափ
լուսեղինաց երկթևեանք՝ ՚ի տեսիլ մարդկան.
և թևքն իբրև զհուր. և ընդ նմանութեան մանրամաղ
փոշւոյն հիւղէի. որ ՚ի ժամու արեգականակէզ զար
նայնոյն՝ ընդ պատուհանացն. կամ ընդ լուսանցոյց եր
դոյն ՚ի շողսն խաղայցէ մանրամաղ փոշին: Այն

գծիը պէս

պէս եւ զօրքն էին լուսոյն լցին զաւաստորեան ամ·
եւ յոյժն ցուցեալ յոյժ երեւեալ լուսոյն՝ եւ զօրքն էին նոր
մին · եւ մի տեսիլ ահաւոր մրգոյ բարձր եւ ահեղ՝
որ զգլուխն ունէր եւ զէ զան՝ ի վեր բուսա մինչեւ՝ ի խո
նարհ՝ առաջապահ յոյժեալ · եւ՝ ի ձեռին իւրում
սառն մի մեծ ոսկի · եւ այն ամ զհետ նոր խաղացեալ
գայր · եւ ինքն սլացեալ խոյացեալ գայր՝ ու արա
գաթեւ նմին է արծուոյ · եւ եկն եհաս մէջ մտ՝ ի
յատակս ծրիմ՝ ի շինուածէ ջրհեղեղի · եւ բախէր զթանձ
րութի լայնատարած գետնոյս · եւ մեծ եանչափ
թնդիւնք հնչեցին՝ ի սանդարամետս անդնդոց
եւամ ծոր յերկրե լիս ական տեսանել եւ աց բաւա
կանի հարթ հաւասար՝ դաշտաձեւ յատակեցաւ:
Դու տեսանէի՝ ի մէջ քաղաքիս, մօտ յապարանս
արքունի՝ խարիսխ ձեւ ձախարակաձեւ խարիսխ
ոսկի · մեծ ուէ իբրեւ զմեծ մի բլուր · եւ բարձր մէջ
յոյժ · ՝ ի վեր նր սիւն մի հրեղէն · եւ ի վեր նր թակա
ղաղ մի ամպեայ · եւ խաչ լուսոյ՝ ի վեր նր: Դու նայե
ցայ՝ եւ տեսանէի այլ խարիսխ երիս · մի՝ ի տեղ
ւոջն՝ ուր վկայեաց ոսն գայիանէ · ը · ընկերօքն
եւ մի՝ ի տեղւոջ ուր վկայեց ոս հռիփսիմէ · լբ · ըն
կերօքն · եւ մի՝ ի տեղւոջ հնձանին · եւ այն խարիսխք
կարմիրք էին՝ ի գոյն արեան · եւ սիւնք ամպեղէնք ·
եւ ի վեր սեանցն երեք խաչք լուսեղէնք ու նմին է
նմանման խաչին · եւ այս սեանց խաչն հաւանբքէին այնր

լուսեղէն սեանցն թակաղաղի · զի նա քարձ
րերքան զնոսա · Եւ ի վերայ խաչիցն կամարք զար
մանատեսակք՝ ի միմեանց կապեցան · Եւ ի վերայ
այնորիկ տեսի կմբեթաձեւ · խորանարդ · ամպե
ղէն · շինուած ածակերտ զարմանալի : Եւ ի ներ
քոյ խորանին՝ ի վերայ կամարացն տեսի զաթ վկայքս զայ
սոսիկ · և Է · իբրև լուսաւոր կերպարանս սպի
տակուէ հանդերձիւք · զոր ոչ բաւէ մ պատմել :
Եւ ի կատար շինուածոյն՝ տեսանէի աթոռ զար
մանալի ածակերտ սքանչելի հրեղէն · և զխաչն
տէրունական ՚ի վերայ նորա · զորով փարեաց լոյսն հա
մատարած՝ և խառնեցաւ ընդ ճառագայթս խա
չին · և մածեալ՝ ի նոյն միացեալ · և սիւն գործեց
լոյսն շոգացեալ · ՚ի մէջ ներքին սեանցն խարսխաց ·
և ընդ գլխեց աղբիւր յորդաբուղխ · և հոսեցաւ ծա
ւալեցաւ ընդ դաշտն ամ · և ելից առ հասարակ · որ չափ
ակն քաւեաց · և եղև ծով մեծ · կապուտագոյն ,
և երկնագոյն երևեցան դաշտքն առ հասարակ :
Եւ տեսի զըզմէն հրեղէն սեղանոյն այն քազ
մութ · և սիւն մի առ սեղանն՝ և խաչ մի՝ ի վերայ նորա :
Եւ իբրև զաստեղս քազմութիւն այնչափ երևեալ՝ այն
չափ փայլեալք : Եւ տեսի հօտս այծեաց անթիւս,
՚ի գոյն սևութեան · որք անցեալ ընդ ջուրսն · յօդէս
դարձան · և զգոյն իւրեանց ՚ի կերպարանս սպիտա

կու

կութն շրջեցին. եւ լուսակէզ զարսն փայլէր առ-
հարկ՝ մէջ ճառագայթ հատանէին ՚ինոցանէ։
Եւ մինչ դեռ նայէի ես. յանկարծակի ծնան
հօտքն եբազմացան եւ լցին զվայրն. եւ ծնեալ գա-
ռինքն ամ լուսակիզնէին։ Եւ յանկարծ այլ ծը-
նունդք յաճախեցին եբազմացան. եւ կէսքն ան-
կեալ եղանէին յանկոյս ջրոյն. եւ գառինքն գայլք
եղեն թուխք. եւ յարձակեցան ելին ՚ի մէջ հօտի
ցըն եւ սկսան կոտորել՝ եւ եղեն արեան ճապաղիք։
Եւ մինչ դեռ նայէի. տեսանէի զի բուսան
թեւք հօտիցն, եւ եղեն թեւաւորք. եւ վերացան
խառնեցան ՚ի զօրսն լուսեղինս։ Եւ յարեւմու-
հեղեղ հրեղէն, եւ արկեալ տարաւ զգայլսն։
Եւ ես նայեցեալ զարմացեալ կայի։ Եւ այրն
որ յառաջնումն կարգաց ինձ. եցուցանէր ինձ եւ
ասէր թէ. այր դու զի՞ կաս զարմացեալ՝ եւ ոչ
՚իմիտ առնուս զմեծամեծն այս։ Եւ ասեմ
ես. թէ Տ՞ր։ Եւ ասէ ցիս. տեսիլ ցուցաւ
քեզ այս՝ զի՛ իմիտ առցես. զի բացեալեն մեծա
դիրկ Քի. գիտեա զի բացեալեն դրունք մարդա
սիրութեն քրիստ. իւր արծս։ Եւ ձայն բարբա
ռոյ որոտմանն. գիտեա զի իջանէ անձրեւ գիտու
ողորմութ այս։ Բացեալեն դրունք Դց՝ բացան
եւ ջուրքն որ ՚ի վերն են զի մարգել լցի յայսմ տի

գձլ մար

մարդկան ելանել՛ի վեր․ զի որ վկայքս այսորիկ որ աստ վկայեցին՝ հիւսիսական կողմանցս ճանապարհ գործեցին․ զի ինքեանք եղեն՝ եւ այլոց շաւիղս ուղղեցին։ Ահաւասիկ լոյս զի ելեց զվայրս․ այս քրիստոսի աւետարանինն է․ որ եւ զկողմն հիւսիսոյ լնու․ եւ զօրք լուսեղէնք ցանկացեալ փափաքէին իջանել՛ի հոտ անուշ ծաղկանցն վարդագոյն արեան վկայիցս․ այսու հետեւ խառնելոցեն ընդ մարդկան՝ ի բնակութի բազմութիւք հրեշտակաց։ Իսկ այրս ահաւոր եւ շքեղաւոր որ զառաջին զլուսոյն ունի․ եւ զլուռն ոսկի՛ ի ձեռին իւրում․ եւ բախեաց զսանդարամետս․ այս տեսչութիւն այ է․ որ հայի յնր, եւ տայ դողալ․ մերձի՛ ի լերինս եւ ծխին․ այն ահ ած ուէ հարթեալ կործանեաց ընկեց զմոլորութի յնրէ․ Այն զի հնչեաց յնր՝ զձայն հնչնդութե ծառայութե բարբառեցաւ։ Որոյ սեան խարիսխն ոսկիէր՝ եւ նորին սիւնն հրեղէն․ եւ թակաղաղն ամպեայ․ եւ խաչ լուսեղէն ՛ի վր̃ նր̃։ Ոսկի խարիսխն մէ̃ն հաստատուէ անշարժութե․ եւ սիւնն հրեղէն կթողիկէ եկեղեցին՝ որ ժողովէ զա̃մ ժողովուրդս ՛ի միաբանութի հաւատոյ՝ ՛ի ներքոյ թեւոց իւրոց։ Եւ թակաղն ամպեայ․ որ ընդունելոցէ զարդարանն՝ յորժամ թռիցեն ընդ յառաջ վերանալ տն̃ գալստեանն։ Իսկ խաչն լուսաւոր՛ ի նմա

գձր ինքն

ինքն մեծ քհնյապետութինէ՝ իմէջ ժողովրդոց
օրինակ քի պատկերին մարմնացելոյ քհնյապե
տութե օծութե ած որդւոյն։ Եւ տեղին այն տա
ճար լիցի այ՝ եւ տուն աղօթից խնդրուածոց ամ
հաւատացելոց․ եւ աթոռ քահանայապետութե։
Եւ խարիսխքն դ․ որ կարմիրէին՝ ի գոյն արեան․
վն չորչրնացն եկելոց նեղութեց մահուն համբե
րութե․ զի զմահն իւրեանց արարին խարիսխ ճշմար
տութե՝ հաստոցն հաստատութի արեամբն իւրեանց։
Եւ սիւնք ամպեղէնք․ վն զի ամպն ունի զթե
թեւութի երագութե յարութե՝ յքս վերանալոյ․
Եւ թակաղն հրեղէն․ զի բնակութի նց լինելոց է
՝ի հուր ածութե լուսոյն։ Եւ խաչն ունի զչարչա
րանս վկայիցն․ որք նմնեցին տն չորչրնացն, եւ մե
ռան փոխանակ նր․ զի ավ կեցին՝ եւ ը քի խաչե
ցան, կենդանին է քս յոսկերս նց․ ցուցանել
ամէցուն զկենդանութի նց․ յայտնի է առնել զհա
անուշութե գիտութե իւրոյ՝ ի նցնէ․ եւ հաչակել
զառաքինութիս նց ը տիեզերս․ զի սպանին նք
զմարմինս երկրաւորս, եւ կախեցան զտրունա
կան խաչէն․ եղեն տն իւրեանց չորչրակիցք․ նոյնպս
փոխցն եւ զօրութե լինելոցեն հաղորդք․ Իսկ առա
ջին խաչն որ ցուցաւ քեզ․ ունի զպարծանս քա
հանայութեան պատուին՝ պանծացեալ ՝ի խաչն

գճլգ քի

քի։ Իսկ երեքն ևս․ ունի զտեղի վկայարանաց
հանգստի սրբոցն․ զի՛ ի տեղւոջ պսակմանն իւրեանց
հեղլոյ արեանն իւրեանց՝ շինեսցին հանգիստք վը
կայարանք ոսկերաց իւրեանց։ Իսկ զի բարձրէ
սիւնն առաջին․ զի մեծ և բարձրէ պատիւ կա
թողիկէ եկեղեցւոյ․ ք զամբարձութիւն սրբոց։
Իսկ կամարքն որ՛ ի սեանց անտի՛ ի միմեանս կա
պեցան․ այսինքն հաւասարութիւն միաբանութեան կա
թողիկէ եկեղեցւոյ։ Իսկ խորանն՛ ի վերոյ․ ունի
զօրինակ վերնոյ քաղաքին՝ ժողովարան միաբա
նութեան արքայութեան Այ։ Եւ զի երևին․ քեզ վկայքն․
գլխատեալ զի մահու ժամկէանէ ասէ․ և կենդանու
թեան յաւիտենական փառաւորեալ՛ ի փառս ած որդւոյն․
Եւ զօրինակ խաչին Քի․ տպաւորեն յանձինս
նոցա։ Եւ՛ ի վերոյ կատարոյ շինուածոյն զոր տե
սանես․ նոյնինքն աթոռ ամենազօր բնութեան աստուա
ծութեան․ բարձրութեան ինքնութեան․ զի նա ինքնէ գլուխ
եկեղեցւոյ սրբոյ․ և կատարիչ մեր բարութեանց․ և՛ ի
նմա մեր շինուած պատշաճի․ և ածէ զածումն
մերոյ․ յորում մեր մարմին յօդիւք և խաղալեօք հաս
տատեալ և կազմեալ է։ Եւ լոյսն զի փայլի ասէ
զխաչին․ այսինքն հոգին աստուածութեան՝ որ զօրդին
փառաւոր առնէ։ Եւ զի խառնեցաւ ընդ ճոյգ աթո
նոյ․ այսինքն է՝ զի յորդւոյն առնու և պատմէ սի

ԻԲ․ գրեալ րէլ

րելէ իւրոյ։ Եւ զի միացաւ ՚ի նոյն մի է բնութ
աստուածութեան։ Եւ զի ծագեաց լոյս ՚ի մէջ ջահանցն
չորեցունց· և բղխեցոյց զաղբիւրն յորդաբուղխ·
զի Մաթ*ուզեկէ եկեղեցւոյ՝ շնորհք հոգւոյն
՚ի մէջ վկայելոցն՝ և ՚ի մէջ քահանայապետութ*եան բղխեսցէ
աղբիւրն մկրտութեան, լուանալ զաղտս ոգւոց
մարմնովքն հանդերձ։ Եւ այն զի յորդեալ է
լից ընդ մէջ վայրս· զի լինելոցէ փրկութիւն ընդ մէջ ժողո
վրդոց՝ մկրտութեամբն։ Եւ զի երկնագոյն երևե
ցան դաշտքն առմ· այսինքն է՝ զի Յս Քին լինելոցէ՝
խառնուրդ հրշտկաց՝ և մրդկան։ Եւ հրեղէն
սեղանոցն ընձեռիք որ քե ղզ երևին· ճշմարտիւ
իսկ լինելոց են սեղանք այ, որ զքաւութիւն բաշ
խեն ամէնեցուն։ Եւ հրեղէն յայն սակս երևեցաւ·
զի պաշտօն հոգւոյն եղեցի փոքր։ Եւ սիւնքն
մի մի առ սեղանն· պաշտօն աղօթից քհնյութեան։
Եւ խաչքն որ ՚ի վերն էր· այսինքն նշն անուանն Քի
փոխուրեսցի ԼԸ ամ տիեզերս։ Եւ Ձ Լի ընդմէջին իբ
րև զաստեղս· զի պաշտամունք սրբութեանցն իբրև
զաստեղս բազմասցին։ Եւ հօտք բազմութեան այ
ծեացն սևութեան· որք յիջանեն ՚ի ջուրս յօդ էս
դժնեայ սպիտակութեան· ճ․ւագ իկ ամէն աստուծոյ շնոր
հացն ՚ի ձեռն քհնյութեան հաստատելոցէ· յորոյ ձեռն
բղխեսցէ աղբիւրն մկրտութեան՝ ՚ի թողութիւն

գձլե ԻԲ· քա

քաւութե՛ բզմմեղաց։ Եւ որ լուսաւորէ զասրն
նց փայլեալ պայծառացեալ էր. այսինքն մկրտե՛լքն
զլոյս զգեցեալ են։ Եւ ծնան հօտքն եւ բազմացան
եւ լցին զվայրս. այսինքն բզմ ժղվս աճեցուցանէ
քրիստոս. եւ ծնանի նոր ծնունդ նորոգութե՛, եւ բազ
մացուցանէ մկրտութե՛։ Եւ զի կէսքն անկեալ էլ
էին կէս հօտքն ի ջուրսն. ՚ի նոյն կողմն ուստի
անցեալ էին. այսինքն՝ յետին ժղվս անօրինելոցն՝
անկեալք ՚ի ճշմարտութենէն. եւ յետոյ ընկելոցն
զզղջումն ուխտի սրբութե՛ օծութե՛. եւ բզմք թողուն
զուխտն սրբութե՛։ Եւ ՚ի գառանցն լինելոցն
գայլք՝ որ կոտորեն զբզմ գառինսն. այսինքն որ
գնան ՚ի ճշմրտութենէ անտի. եւ յուխտէ քրիստոնէից լի
նին գայլք. եւ հանեն ճապաղիս արեան ՚ի գառան
ցն. այսինքն ուխտին քրիստոնէութե՛, եւ խռովու-
ժողովրդոց։ Իսկ որ համբերեն միամտութե՛ ՚ի գա
ռանցն. ՚ի ժողովրդոց կամ ՚ի քրիստոնէից. թէեւ սա
նուցուն, եւ յարքայութի քի վերանան։ Իսկ որ
զմիտս գայլոցն կամ զգործս յափշտակութե՛ նո
ցուն իցեն. ՚ի հուրն անշէջ մատնեսցին։ Եւ
դու քահանայ լեր ասէ. պինդ կաց զգոյշ լեր. զի գործ
՚ի ձեռն եկեալ հասեալ է քեզ. զի բարուն գիւր
եմաւե լինելոց. զի եւ գու ՚ի ճշմտ մշակն մտեալ
վարձս առցես զանապական պարգեւացն քի.

գձլզ

արդ

որդ՝ զգուշէր աւագիկ որքեզ հաւատացաւ ի
տնէ յսէ քսէ․ շինեսջիր զտաճար անուանն տյ՝
՚ի տեղւոջն որ քեզ ցուցաւ․ որ սիւնն հրեղէն
ունէր ոսկի խաչիւն․ և զվկայարանս սրբոցն՝
՚ի տեղիս ուր զենան ինքեանք ՚ի կենդանութե
իւրեանց՝ յուսովն որ առ այծ․ զի բժշկեսցին հար
ուածեալքդ․ և զքո զուէ յաջողուած յաջարգէմ
լիցի հանգստրդութե որ ը օրէ հասանել ամեցուն
՚ի չար հասակի կտրման հրտոցն քի։ Եւ զայս
ասացեալ շարժութե եղեւ՝ և ընդ առաւօտա
նայն ծածկեցաւ տեսիլն։

Որդ՝ ամենակալն․ ամենաստեղծն․ ամենահաս
տիչն․ ամէն իմաստն․ ամենատրն․ ամենա
կարն․ ամենաբժիշկն․ խրատեաց զձեզ․
զի այծուե իւրոյ զձեզ մերձաւորս արասցէ․ վս
այսորիկ ցուցեալ ձեզ մեզ զկենացն ճանփրհ․
և զփրկութե հանգամանս․ և զթողութի միանգամյն
ածել հաստուցանել ՚ի վէր․ վսկ և զտեսիլ ՚ի հանգանց եր
ձեղոցն եցոյց ինձ պատմել ձեզ․ և զառ ժամկիս
զիւր կամս առ ձեզ կտրելոյ։ Որդ՝ և դուք զա
սացելոն հրմնցն փութացարուք․ այժմ և կայք
շինեսցուք զվկայարանս․ փոխել զվկայքս ՚ի հան
գիստ․ զի և նք փոխեսցեն զձեզ ՚ի նորոգութի․
Եւ զայս ասացեալ հրմէեաց՝ զի զնիւթ շինո

գձէ ւած

ւածոյն վաղվաղակի պատրաստեսցեն։ Եւ ամ
բողջն մրդկան լուեալ զայն, իւրաքանչիւր ընթա
ցան պատրաստել զնիւթսն՝ ՚ի հրամայեալ տե
ղիսն կուտէին. ոմն վէմ. ոմն քար. ոմն աղիւս.
ոմն զմայր փայտ պտրստէին խնդալից փութով՝
ամենայն երկիւղիւ։ Եւ ինքն սբն գրիգորիոս.
զլար ճարտարուն շինողաց ՚ի ձեռն առեալ զե
րանելեացն վկայարանս հանգստարանացն հի
մունս յօրինէր. ամէն մի իւրաքանչիւր ամբողջն
սատարուն ՚ի ձեռն առել ը գեղեցկագիր յար
մարելոյ հիմն արկին ՚ի կատարումն շինուածոյն
կանգնեցին. ամ ոք ձեռն արկեալ ՚ի գործս։
Եւ կանոնոյն անգամ սատարեալք ը իւրեանց
տկարուն կանացի ուժոյն։ Եւ այսպս առ հա
սարակ գործեալ էին զգործն հտով ամենայն
երկիւղիւ. զի մի ոք ամենեւին անմասն եղեալ ՚ի
փրկուէ շնորհացն, ՚ի բժշկուէ զրկիցի։ Եւ կան
գնեալ երիս վկայարանս. մի ՚ի հիւսիսոյ յարեւե
լից կողմանէ քղքին. ուր վկայեաց սանդիմնն
հռիփսիմէ. Լ. Է. ընկերօքն։ Եւ զմիւսն շինե
ցին ՚ի հարաւակողմն կուսէ անտի. ուր վկայեաց
սբն գայիանէ նորուն մնուցէն. Է. ընկերօք։
Եւ միւսն մօտ ՚ի հնձանն ՚ի մէջ այգւոյն ուրէին
վանքն։ Շինեցին կազմեցին զտեղիսն. եզար

գՃլը դարն

դարեցին ոսկի և արծաթի կանթեղօք լուսե-
լովք. և լապտերօք վառելովք. և աշտանակօք բո-
բոքելովք: Եւ հրճուեաց մեծն մի իւրաքանչիւր արկ-
ղագործ տախտակամած. մայրափայտեայ. բևե-
ռապինդ. հաստահեղուս. երկաթագամ, տա-
պան գործել: Եւ ամ ազգ ասացելոց պատուիրա-
նին արարել. հանդերձել կազմել պատրաստեցին՝
ազգ եդեալ հրամանին տալ ելոյ. բերին զարկեղսն ա-
րարել առ դուրս հնձանին՝ առաջի սրբոյն գրի-
գորի: Իսկ նոր առեալ ինքն միայն՝ իներբս մտա-
նէր. և ոչ թողոյր զայլ ոք ամենևին՝ իներբս մտա-
նել. ասէ՝ ոչէ ձեզ պարտ հուպ լինել և մերձենալ
առ սոսա՝ որև չեւ գտէք բժշկեալ՝ այլ չեւ գտէք սր-
բեալ մկրտութ. այլ ինքն միայն առանձնացեալ.
զմի մի իւրաքանչիւր առեալ՝ խորբոցն՝ յիւրաքանչիւր
յարկեղ դնէր՝ իւրաքանչիւր հանդերձով և իւրանց
լոկ կազմութն՝ պատէր և կնքէր քսանչին կնքովն:
Իսկ թագաւորն՝ և արքայազունքն ամ. և մեծքն. և
նախարարքն. և ազատքն. և զօրքն ամ զիւրաքանչիւր
բերէին զխունկս անուշահոտս. և խունկս ազնիւս.
և զգոյնագոյն նարօտս պատանաց. զմետաքս
առէջս. և զոսկեթելս կերպասուցն: Եւ կին
թագաւորին, և օրիորդք թագաւորազունք, և կանայք
պատուականացն. և մեծամեծացն դստերք՝ բե-

գՃլթ բերին

րէին ծիրանիս, և զոսկէ հուռ. և զգիպակ, և զերկ
նադոյն սպիտակ իբրև զձիւն հանդերձանս որ
բոցն։ Նոյնպէս և զոսկին, և զարծաթն. և զկը
տաւն՝ փութով կուտէին առ դուրս հնձանին։
Որդ՝ ելեալ տեսանէր մէջ գրիգորիոս. զի շեղջ
շեղջ կուտեալ կային առ դուրս հնձանին։ Իսկ
նա ոչ առնոյր յանձն զինչ ինչ առ նմ մատուց
անել. ասէ՝ թէ ոչ վաղ իսկ ասացի ձեզ՝ եթէ ոչէ
պատշաճ զձեր ինչ՝ որ չէ դեռ սրբեալ մկրտու
առ նմ մատուցանել. այլ յօժարութիւ ձեր բա
րիոքն վն ձերոյ փրկուե. այլ այսմ յարքայա
կան գանձուն պահեալ կայցէ՝ մինչև հովիւ և
վերակացու՝ իտուցուք բարերարե այ՝ երևեսցի
ձեզ. առաջնորդք. քահանայապետք. տեսուչք. եպիս
կոպոսք՝ երիցամբք. եկեղեցական կարգ լուսա
ւորութե սրբոյն այ. և այդ ամ երթիցէ խապաս
պաշտամն փոխ ընկալ սեղանոյն այ՝ ի ձեռն քհա
նայապետին կացուցելոյ. այլ այժմ եկայք զսոսա
յիւրաքանչիւր հանգիստ մատուսցուք։ Իսկ
թգրն տրդատ յայնժամ դեռ ևս էր ամի՝ ի կեր
պրն խոզի. բայց միայն ի մէրդ ապէսն խօսելոյ. և
կճղակք ձեռացն և ոտիցն իբրև զխոզի. և դէմք
երեսացն կնճթացեալ. և ժանիք մեծամեծք իբրև
զմեծամեծ վարազաց. և խոզանն ստեւն թանձացեալ
գՃև զամ մարմը

նոցա· այլ կայր պատեալ զերեսն գլխոյն՝ հանդերձ արկեալ քօղոյ զիւրեաւ· և կայր երևոյթ տեսլեամբ՝ ի մէջ ժողովրդոց։ Յորժամ մատուցեալ առաջէր զսուրբն գրիգորիոս ասէ գոնեայ· ձեռացն և ոտիցն հնար լիցի բժշկութեան· զի ՚ի գործ շինուածոց սրբոցն արժանի արասցէ գէթ սակաւ ինչ մասնաւորել զնա։ Իսկ երանելին գրիգորիոս՝ երթեալ ծունր կրկնեալ ամենաստեղծն բարերարին Աստուծոյ· երթեալ զսուրբ ընկալ արկեղօքն երանելի մարտիրոսացն՝ քաջական վկայիցն մատուցանել պաշտաման· համբարձեալ զբազուկսն հնդ̃զատարած յԱստուած· ամենայն ժողովելոցն, և թագաւորին զբժշկութիւն հայցէր· ապա դարձաւ առ թագաւորն շնորհելովն Քրիստոսի՝ զձեռսն և զոտսն բժշկէր· զի թափեցան կճղակք ձեռացն և ոտիցն· զի առ մի նուագ հաղորդեալ լիցի ՚ի գործ սրբոցն՝ իւրոց ձեռացն վաստակելովն։ Իսկ նորա հարցեալ զգրիգորիոս՝ թէ զի՞նչ հրամայեսցէ նմա· և նա տայր նմա չափ զարկեղաց սրբոցն· զի հատեալ զտեղիսն իւրաքանչիւր բնակութեան յօրինեսցէ ՚ի ներքս մարտիրոսական յարկի հանգստեանն նոցին։ Իսկ նորա աղաչէր զգրիգորիոս· զի հրաման տացէ· մի վէմ կնոջ իւրոյ աշխէն թիկնոջ· և միւս ևս վէմ քեռն իւրոյ հարազատի՝ որում անուն էր խոսրովիդուխտ՝

գձխա

զի

զի իշխեսցեն ևնք հաւատարել գործոյն։ Եւ
նր տուեալ հրմն. ևնց երթալ Է նմա օգնել գոր
ծոյն. փութալ փորել զտեղիսն հանգստի սրբոցն՝
՚ի ներքս ՚ի տաճարս հանգստարանացն։ ⁜ Հրմ՝
տուել Թգւրին բաց ևփայտատ՝ հատանել զդիրս
հանգստարանացն սրբոց՝ իւրաքանչիւր ըստ
չափարանի արկեղացն։ Այնպս ևինքեանք եր
կոքին՝ աշխէն տիկինն ևքոյր Թգւորին խոսրովի
դուխտ Է բրել բրողին՝ ՚ի հնդրձս իւրնց ընկալ
եալ զհողն արտաքս պեղէին. ևայնպէս կարգի
յռջակողմն պատրստեցին զդիրս սրբոյն հռիփ
սիմեայ. ևզկնի նորա զԼ. ևերկուցն ՚ի տեղւոջն
յայնմիկ ուր հեղան արիւնք վկայարանք եբա
նութեն նց՝ ՚ի տեղւոջ հանգստեան պատրաստե
լոց՝ որ ևփոփրեալ սեղանոյն քի։ Այնպէս ՚ի
վկայարանին որ ՚ի հարաւակոյս քղքինէր՝ պատ
րաստեաց և զայն տեղիս փոսէր երանելւոյն
գայիանեայ, ևերկուց ընկերացն. ինքն Թգւրն
տրդատ՝ քերբն խոսրովիդխտաւ՝ ևաշխէն տիկ
նաւ հանդերձ. զդիրս սրբոցն յիւրքնչիւր ընա
կուն յօրինէին ինքեանց ձեռօք։ Եւ եկն Թա
գաւորն՝ խնդրեաց հրաժեշտ ՚ի սրբոյն գրիգո
րէ. Եօրեայ Ճանապարհ կալեալ ՚ի վեր՝ ՚ի բարձր
լեառն մասիս. ևանտի ՚ի գլխոյ լեռնէն առել

վէմս արասատոյս՝ անտաշս . անկոփս . յաղթս . ծա
նօնս . երկայնս . ստուարս . և մեծամեծս , որ
զմի մի ոչ ումեք լինէր հնար՝ թէ և դիպելոց բազ
մուե̃ մրդկան զայն շարժել : Որդ առեալ հրս
կայազօրն և այկաբար զօւթ արձանսն ՚ի վե̃
ուստ թիկանց իւրոց զայն դնէր . ստանձնեալ
բերէր ՚ի վկայարանս տե̃րացն . մէն չորս արձանս
սեամս կանգնէր՝ իբրու փոխարէն անմիտ մար
տին զոր ը̃ սրբոյն պատերազմեալ յիւրում սէ
նեկին . որ ամենապահ շնորհացն յաղթեալ՝ այս
չափ զարմանալիս գործեաց . և սա պսակ յաղ
թուե̃ զիւրոյ ձեռագործուե̃ զվաստակսն մա
տուցանէր արարե̃ . շինեալ կազմեալ զնե̃ վկա
յարանսն զերեսին . հանդերձեցին զարդարե
ցին՝ և օրինօք յարմ̃րեցին . և ապա առե̃ զիւրա
քանչիւր ոք յիւրաքանչիւր տեղիս վկայուե̃ մատու
ցանէին : Ոզն գայիանէ ՚ի կողմանէ հարաւոյ
մարտիրոսական . ը̃ . ընկերօքն դնէր ՚ի վկայարա
նի̃ տե̃րին : Նոյնպէս և զերանելին հռիփսիմէ . ը̃ .
ընկերօքն ՚ի կողմն յարևելից՝ կողմն տե̃րին մա
տուցանէին : Եւ մնացորս որ ՚ի հնձանին սպա
նա́ն՝ սորա տե̃րն ՚ի կողմանէ քաղաքին ՚ի հիւսիսոյ
կուսէ . և զա̃մ սբ̃ս հիմնասին գումարեալ զխաչա
կան վկայսնքն՝ յիւրաքանչիւր հանգիստս մարտի

գձխգ րո

րոսական բնակութե՛ շինուածոյն փոխեցին՝ը
երևելոյ հրշ̃ի տեսլեանն յուշագոյն գրիգորի·
այսպէս և կատարեցաւ։ Եւ ՚ի ներքսագոյն խո
րանացն ՚ի վե՛ր հանգստարանացն՝ կենդանագիր
գերեզմանացն ՚ի տեղիս սեղանոյն յերեսին
վկայարանին՝ մէն մի կանգնեցին զսբ̃ նշան տէրու
նական խաչին· զի միայն ասէ առաջի այդր ամե
նակեցոյց նշանիդ՝ երկիր պգ̃նիցէք տն̃ այ ար
արչին ձերում։ Ահա սուրբք հաստատունք կան
գնեցան ձերում խորհուրդ շինուածոյ· այս այն
սուրբքն ասէ, որ ունին զբեռն ծանրութե՛ ձե
րոյ շինուածոյն փրկութե՛· ահա ·գ· սուրբք· և չորրորդ
սուրբն կենդանութե՛՝ որ զձեզ առ այ մատուցա
նէ։ Եկայք զնկատել տեղին տէրունական տանն՝
և մեզ հրճուեալ· ՚ի մէջ առեալ ՚ի պատիւ փակես
ցուք, Թգ̃րն և տմ ժողովրդովքն հանդերձ՝ եր
թալ հասանել ՚ի ցուցել տեղին հրեղէն սեանն
ոսկեակալ խարսխին, և անդէն բարձր քշ̃ք որմով
փակել զտեղին ՚ի պատիւ՝ դրամբք՝ և դռնափա
կօք ամրացուցել· և կանգնել անդ զնշան տէրու
նական խաչին· զի առ հարկ հասեալ տմ զօ յայն
տեղի ամենազօր արարչին այ երկրպագեալ
ծունր կրկնեսցեն· և այսպս լուսաւորեալ զմիտս
և զհոգիս ժողովրդոցն քրիստոսէ՛՝ աղբեւն այծուե

գձխդ յա

յաղեալ համեմեալ. թողեալ զպաշտօն ունայն
ութեան մնոտեաց ձեռագործ կռոցն արարելոց.
Եւ ի պաշտօն դարձեալ մարդասիրին Աստուծոյ. Եւ յայնմ հետէ
եւ անդր կանխէին անձնահաս կամօք՝ ի պաշտս եւ
յաղօթս. եւ յերկիւղ եկեալ էր. եւ յունկնդրութե Աստուծոյ
վրդպատուէ փութացեալք: Արդ՝ իբրեւ ժողո
վեալք միահամուռ՝ ի պաշտօնարան տեղոյն յարկի
տանն Աստուծոյ կային: Ասել սկսաւ երանելին Գրի
գորիոս եւ ասէ՝ դիցէք ծունր ամենեքին, զի արաս
ցէ Տէր բժշկութիւն հարուածոցդ: Իսկ եդին
ամենեքեան ծունր առաջի. եւ երանելին Գրիգորիոս
մեծաւ աղօթիւք եւ ուժգին խնդրուածովք եւ
պաղատանօք՝ խնդրել ձգնութե եւ արտասուօք վս
Թագաւորին բժշկութե: Իսկ Թագաւորն մինչ դեռ կայր՝ ի
կերպարանս խոզի ընդ ժողովոյ եանն. յանկարծակի
հարաւ դողման. եւ զխոզին խոզէ արտաքոյ մար
մնոյն՝ ի բաց ընկենոյր. ժանդատեսիլն ժանեօք
եւ կնճթակերպ երեսօքն հանդերձ խոզանա
ցեալ մազովքն թաթովքն՝ զխորխացեալ կաշին՝ ի բաց
ընկենոյր: Իսկ դէմք երեսացն դարձան յիւր իսկ
կերպարանսն. եւ մարմինն փափկացեալ մատաղացեալ
լինէր իբրեւ զարբորբեալ մանկան ծնելոյ. եւ ողջ ան
դամ մարմնովքն ամենեւին բժշկեցաւ: Այնպէս
եւ այլ մերձականքն որ էին ընդ զմբռութեամբ կուտելք յիւրա

գձխե   քան

քանչիւր ախտից թօթափեալք։ ոմանք բորոտք
եւ ոմանք անդամալոյծք. եւ գօսացեալք. եւ ջրգո
ղեալք որովայնիւ. եւ գիւահարք. եւ գանջացեալք.
եւ պատատագրոսք։ Եւ այսպէս բացեալ մարդա
սէր շնորհացն քո՛ զիւր ամենակարն բժշկարան՝
բժշկեալ զամենին՝ ի ձեռն սրբոյն գրիգորի՝ ախ
տաժէտքն թօթափէին յիւրաքանչիւր հիւանդութեց։
Այնպէս բացեալ լինէր աղբիւր գիտութեցն
քո զլուսելոյս ամենայն՝ լնուլ ճշմարտապատում վար
դապետութեցն քոյ։ Ընդ էր այնուհետեւ սրտա
լիր ուրախութն եւ անկանավայել տեսիլ հայեցելոցն։
Քանզի երկիր որ եւ համբաւոյն անդամ անտե
ղեակ էր կողմանցն այնոցիկ. յորում սմ սծ ային
սքանչելագործութիւքն եղեն առ ժամայն վաղ
վաղակի իրացն եղելոց խելամուտ լինէին. ոչ
միայն ժմկ պաշտելոցն. այլ եւ յոյժ ջահկարգ յաւի
տեանցն. եւ յապականելոյն սկզբանցն եւ կտրծին.
եւ սմ սծ ատուր աւանդութե։ Իսկ իբրեւ զչափ
աւեալ զիրացն հսոտուն հիրձակ եւ առաւել
բարձրագոյն զաշակերտուն նորագիւտ վար
դապետութե խմբէ ին ուսանել. թէ էքել պատ
րաստական քրիստ սծ ագետ մարդկանն յօրի
նեալ. որոց եւ ինքեանց իսկ՝ իկողմանց կողմանց.
եւ իգաւառաց գաւառաց հայաստանն տին. յոր

գձխզ դե

դեալք ևդրդելք հատանէին՝ ի բացէլ աղբիւրք շնորհացն քի։ Բան զի յայրարատեան գաւառին՝ ի Թլ·որանիստ կայանսն բղխեցին շնորհք քրդուէ ճեւտրնին՝ հայոց տանն Թորգոմայ։ ⁜Ապա այնուհետև առնուլ խորհուրդ հաւանութե ըՆ Թգրին՝ և ըՆ իշխանսն, նախարարօքն և զօրօքն հանդերձ. մե հրկաց խաղաղութե. քակել. կործանել. բառնալ զգայթագղութիս՝ ի միջոյ՝ ի բաց կորուսանել. զի մի ումեք խէթ և խոռ թ այնուհետև ըՆ ժամ անկանել. խափան առնել աղատութե վերին. զի քաջալերեալք ամէն հասանիցեն՝ ի բարեաց կատարուածս. ՝ի նշնկեալ նպատակ երանելոյն պօղոսի՝ թէ միաբան հասանել՝ ի չափ հասակին քի. որոյ աղատութի յԱա. ակն ունել փրկչին մեծին այ. և պարծանք՝ ի խաչն. և գովութի՝ ի փառս այ։ ⁜Յուսկոյն անդէն վաղվաղակի թգրն ինքնիշխան հրամանաւ՝ և ամենայն հաւանութբ. ձեռն՝ ի գործ տայր երանելոյն գրիգորի. զի յառաջագոյն զհայրենական նախնեացն. և զերևր կարգեալ աստուածսն՝ չսոց անուանել. անյիշատակ առնել, և ջնջել՝ ի միջոյ։ Ապա և ինքն իսկ թգրն. խաղայր գնայր ամ զօրօքն հանդերձ՝ ի վաղարշապատ քղքէ՝ երթալ յարտաշատ քղք առ ի բեւլ անդ զբագին անահտական դիցն. և որ յե

գձխե բագ

րազմոյն տեղին անծաւանեալ կարգայր · նախա
գիտեալ ՚ի Ճանապարհի երազացոյց՝ երազ ը հան
պաշտամանարի դից դպրի · գիտութ. քրմաց անո
ւանեալ դիւան գրչի որմզդի ուսմանն Ճարտա
րութ. մեհեանն։ Նաև ՚ի նմա ձեռն արկեալ քա
կէին · այրեցեալ · աւերեալ քանդէին։ Որ եր
եւեալ կերպարանեալ դիւացն ՚ի մեծութ. ան եւ ձիոյ
բազմութ. գնդի, հետևակազօր մնդամութք · եւ
ունմութք առաջի ընթացեալք՝ ՚ի կերպարանս
նմանութ. մարդկան · նիզակօք եւ նշանօք · ՚ի գլէն եւ ՚ի
զարդ վառելովք · մեծամեծ գոչմամբ զաղաղակ հա
րեալ՝ փախստեայք յանապատական մեհեանն ան
կանէին · ուստի ը հաւնեալսն մարտ եդեալ կռ
ուէին · նետս անյանս · եքարավէժս · թանձրատա
րափս · ՚ի մերուստ ՚ի շինուածոցն՝ ՚ի խոնարհ ըն
մարդկան ցնդէին · զոր եւ փոքր սակաւ մի զար
հուրեցուցին զնորահաւատս մարդկան։ Իսկ գրի
գորն իբրև զայն տեսեալ · զնշան տէրունական
խաչին առնէր, եդիմեալ ՚ի դրունս մեհենին · եւ
ամ շինուածքն մեհենին ՚ի հիմանց դղրդեալ տա
պալեցան · եւ լուցել յանկարծօրէն փայտակերտն
հրդեհեցան ՚ի տէրունական նշանին զօրութ. եւ
ծուխն ծառացեալ մինչև յամպս հասանէր · եւ
ամ դևքն ՚ի փախուստ դիմել առաջի մրդկան՝ երևէ

գձիսը ցան զօձիս ար

կէլ, և զՃակատ հարեալ. և զՃի՛չ բարձեալ մեծագոչ լալիւ ասելով. վա՜յ մեզ. վա՜յ մեզ. վա՜յ մեզ. զի յամ յնէ փախստական արար զմեզ: Յս՛ որդին մարիամու՝ դստերն մրդկան. և ասա՛ ՚ի ձեռն կապելոյ՝ ե հան զմեզ փախստական լինել. արդ յո՞ դիմեմք. դե՞ռ փախիցուք, զի փառքն նր լցին զտիեզերս. այլ երթամք ՚ի բնակիչս լերինն կովկաս՝ ՚ի կողմանս հիւսիսոյ, թերևս անդ հնար լիցի՝ և ապրել մարթասցուք. զի առանց հանգստեան զօրս կոծեալք անցեալ զմեզ ՚ի բնակութէ մարդկան՝ կատարել զցանկութի կամաց մերոց նոքօք: Եւ զայս ասէին առաջի ամենեցուն. զի մրդիկն որ լուան՝ առաւել ևս ՚ի հաւատս հաստատեցան ամէքն: Եւ սկսաւ գունդք դիւացն աներևոյթ եղեալ. չքոտեալք ՚ի տեղոյն՝ իբրև զծուխ պակասեցան: Եւ մարդկանն հասելոց անդէն քանդեալ զհիմունս մեհեանցն՝ մեհերէին. և զգանձսն մթերեալս՝ աղքատաց և տառապելոց, որբոց և այրեաց և չքաւորաց՝ ՚ի գանձից մեհենիցն մասն առնէին: Եւ զգաստակերտսն և զսպասաւորսն քրմօքն հանդերձ. և նոցունց գետնովքն և սահմանօքն ՚ի ծառայութի սպասաւորութե եկեղեցւոյ նուիրէին: Եւ առհասարակ ամենեցուն սերմանեալ զածպաշտութե բանն. և զամէն ՚ի ձանձրոյ հա տն կացուցանէր՝ գիտուն

գձխթ առ

Կործանէին դիցն պատկերացն.

առնել զպատուիրանացն արարչութեան։ Եւ յամ
քաղաքս հայոց և ի գիւղս․ և յաւանս․ և յագարակս
երևեցուցանէր զտեղիս տանն այ։ Բայց ոչ
առնէր յայտ հիմնարկութեան հետ․ և ոչ սեղան սու
րբ ուղղէր յանուն տն․ զի չունէր պատիւ
քահանայութեան․ միայն լոկ պարզ քարինք որմով զտեղիսն՝
և կանգնէր զնշան տէրունական խաչին։ Նոյնպէս
զեղս և զմուտ ճանապարհաց ՚ի փողոցս և ՚ի հրապա
րակս և ՚ի ճանապարհակիցս՝ պահապան ապաւէն
զնոյն նշանն կանգնէր․ Բանայր այնուհետև՝
և զարշակունեացն տոհմի որեարս․ ՚ի վարժս
վարդապետութեան պարապեցուցանէր․ որոց առաջնոյն
տրդատ անուն․ որ և թագաւորն խնկէր ամ տամբ
իւրովք։ Այնպէս և զամ ոգի ջանայր յերիւրել
հաստուցանել ՚ի գիտութիւն ճշմարտութեան․ և այնպէս լի
առնէր ըստ ամ տեղիս զքր ուսուցարանն․ և աճեցուն
զդուշացուցեալ զճանապարհս կենացն վարելոյն։
Ապա աճեցուն զայն գնել ՚ի մտի․ զի տն այ իւրեանց
միայն երկիր պագանիցեն․ և նմա միայնոյ սպաս
տարցին։ Ապա յանձն արարեալ զնոսա ամենապահ
շնորհացն այ․ և ինքն առեալ զթագաւորն խաղայր
գնացեալ երթայր․ զի և յայլ կողմանս սահմանաց
հայաստան աշխին՝ սերմանել զբանն կենաց․ Եւ ար
թեալ հասանէր ՚ի գաւառն դարանաղեաց գաւառին, զի

Կործանելն դիցն պատկերաց․

անդ զանուանելոց սուտ ածոց զբագինսն կոր
ծանեսցեն, որ էր՚ի գիւղն Թորդան՝ մեհեանն
անուանեալ սպիտակափառ դիցն բարշամինայ։
Նաև զնա կործանէին՝ և զպտկեր նր փշրէին.
և զգանձն նմ ոսկոյն և արծաթոյն ա՛ւար հարկա
նէին. և աղ՝ քրմց բաժանէլ բաշխէին. և զգիւղն
նմ դաստակերտօքն և գետնովքն հանդերձ
յանուն եկեղեցւոյն նուիրէլ. և զամենափրկիչ
նշանին օրինակ՝ և անդ կանգնէին։ Իսկ երանե
լին գրիգորիոս՝ վաղվաղակի զա՛ւետրնեան առ
ուեսուսն ՚ի մէջ առնոյր. ձեռնարկեալ զգա՛ւա
ռաւն, հանդերձ միամիտ սատարուք թգւրին՝
գերել զամն՚ի հայրենեացն ա՛ւանդելոց. ՚ի սա
տանայապաշտ դիւական սպասուրուէն՝ ՚ի հնա
զանդուռ ծռյուէ՝ քի մատուցանէր. և յորժմ
՚ի նս զբանն կենաց սերմնէր. և զամն յած պաշ
տու ՚ի կրթէր. որ և յայտնի իսկ բնակչաց գա՛ւա
ռին՝ նշանք մեծամեծք երևէին. կերպակերպ նր
մանուէթի դիւացն փախստական լինէին՝ անկա
նել ՚ի կողմնս խաղտեաց. իբրև զնս և ս հաստատէր։
Ապա երթեալ հասանէր յամուր տեղին յանի՝
թգւրաբնակ կայանսն. հանգստանոցաց գերեզ
մանաց թագւորացն հայոց. և անդ կործանեցին
զբագինն դիցն արամազդայ՝ հօրն անուանեալ

դէսն տմ։ Եւ անդ կանգնէին զնորոգեալ կան
նշանն. և զմ՛ուանն ամրականմ՛ն հանդերձ՝ իծա
ուայուէ եկեղեցւոյն նուիրէին։ Եւ ապա յետ
այնորիկ՝ ի սահմանսկից գաւառն յեկեղեցաց ե
լանէր. և անդ երևեալ դիւացն՝ ի մեծ նիբռուն
մեհենացն՝ ի տեղիս պշտմնցն հայոց թգրացն.
՝ի մեհենին յերկեզն յաւանի. որ՝ ինմուէ վահա
նաւոր զորու ժողովեալ դիւացն մարտնչէին.
և մեծագոյն բրբռով զլերինս հնչեցուցանէին.
որ և փախստականք եղեալ. և ՟Է փախչէլ նյ բար
ձրաբերձ պարիսպքն հարթեցան. կործանեցան.
և որք դիմեալք հասեալէին զգաստացեալ զօրքն
սբն գրիգոր թգրան հանդերձ փշրէին զոսկի
պատկերսն անահտական դիցն. և ամենևին զտե
ղիսն քանդե՟լ վատնէին. և զոսկին և զարծաթն
նուիրեալ։ Եւ անտի ՟Է գետն գայ՝ յայսկոյս
անցանէին. քանդէին զնանեական մեհեանն՝ դս
տերն արամազդայ, ՝ի թիլ յաւանի. և զգանձս
՟Բ մեհենիցն աւար ժողովեալ՝ ինուէրս սբ րս
պասու եկեղեցւոյն տյ թողին՝ տեղեօքն հան
դերձ։ Եւ այսպէս՝ ի ձ՟յմ տեղեաց բառնային
զգայթակղեցուցիչս անմաքրենչս. ձուլեալս. կռ
եալս. կոփեալս. քանդակեալս. անպիտանս. ան
օգուտս. վնասակարս. արարեալս անմտութեն

գՃԾԲ ցնո

ցնորելոց մարդկան. դեղ սրտի մտօք՝ ի հաւատս
հաստատելին։ Որքան մեծ առաւել իշխանութ̃
տայր հրմ̃ն՝ սպայակոյտ եղեալ ազգացն այնո
ցիկ թափել եւ զերծանել յունայնասովոր հնա
ցելոցն՝ անտախագործ պաշտամնցն. եւ հնձնդել
ամենահեշտ լծոյ ծառայութ̃ քի։ Եւ յորժամ անդ
եւ զայս արդ հաւրուք անցեալ առ հօրն լցեալ
զպիտոյս քրզութ̃. ոչ ինչ ապաստան լինէր յահ
ի խաւսս թգրին՝ հաւանեցուցանել զամենին.
եւ ոչ լոկ բանիւք միայն, այլ նշանօք եւ արուես
տիւք. եւ ազգի ազգի բժշկութեք՝ փոյթ լինէր մե
անուանն քի. այս ամ գործեցաւ կամօք մարդա
սիրին քյ ի ձեռն գրիգորի։ Եւ տեղիս հասեալ՝
ինքն թգրն լինէր քարոզ՝ խոստովանելով զիւր
ամբարշտութիւն, եւ պատմէր զամ արդ սքանչելիսն
քյ՝ որ անցեալ էին ընդ նմա. եւ զողորմութի բժշկութ̃.
եւ զայն ցուցանէր բարձրաձայն աղաղակաւ՝ յայտ
յանդիման առաջի ամենեցուն։ Ապա փութացեալ
հասանէր ի գաւառն դերջան. զի եւ անդ յառա
ջեացի լնուլ զառաքելական քրզութն, զարմնեստ
մշակութ̃. եւ զերծուցանել զնս ի գարշելի դի-
ցական սպասակիր բարուցն ճիւղառութ̃. զխուժա
դուժ կողմանս աշակերտել՝ զխոշորագոյն. եւ
խեցբեկագոյն զբարս հեթանոսական. շրջել
գծծգ ’ի ս

՚ի զգաստութիւն ածուսցէ իմաստութեան ծանօթս մե
տարանական մեծութեանցն յարդարելընտելս կա
ցուցանէր։ Գայր հասանէր ՚ի մհրական մեհենն
անուանե՟ն որդւոյն Արամազդայ· ՚ի գիւղն զոր
բագայառիճըն կոչեն՝ ՚ի պարթեւարէն լեզուէն·
եւ զայն ՚ի հիմանցն բրեալ· եւ զգանձս մըթերեալս
յաւար հարկանէին՝ եւ աղքատաց բաշխէին· եւ զտե
ղիսն նուիրէին եկեղեցեաց· եւ զընակիչս տ՟ին հաս
տատէր ՚ի գիտութեան ճշմարտութեան։ Եւ յայնմ հետէ
փոյթ ՚ի վեր ունէր զառընթերակացս արքունիս
հանդերձ մեծամեծ աւագանովն, եւ ամենայն զաւրա
գունդ բանակաւն· ածեղէն իմաստութեան

վարդապետէր։

Իսկ թագաւորն Տրդատ հանդերձ միաբանութեամբ
կնաւ իւրով Աշխէն տիկնաւ, եւ քերբն իւրով
Խոսրովիդխտով· հրամանաւ եւս ժողով կոչել միա
բանութեամբ ամենայն զօրաց իւրոց· եւ վաղվաղակի հասա
նէին ՚ի ժամադիրն ըստ հրամանին՝ ՚ի կողմանս Այրա
րատեան գաւառին՝ ՚ի Վաղարշապատ քաղաք։
Ապա զի եւ թագաւորն չու արարեալ անդր հասանէր·
եւ կուտեցան զօրք ամենայն· մեծամեծք· Կուսակալք·
Գաւառակալք, եւ պատուաւորք· Զօրագլուխք
զօրուք· Պետք, եւ Իշխանք· Նախարարք, եւ
Ազատք· Գնդուորք, եւ պատուականք՝ հասեալ

գձծ կայ

կային առաջի թգ՟րին. Խորհուրդ՝ ի մէջ առեալ
թգ՟րն և ամենայն՝ փութալ հասանել. եբարեաց
գործոցն լինել ժառանգաւոր։ Եկայք ասէ՝ ձեր
պեսցուք զայս առաջնորդ կենաց մերոց՝ տու-
եալ մեզ յայ՝ զգրիգորդ հովիւ կացուցանել
մեզ. զի լուսաւորեսցէ զմեզ մկրտութ՟բ. և նորո
գեսցէ զմեզ օրէնսուսոյց խորհրդով արարչին
մերոյ յայ։ ❦ Իսկ գրիգոր ոչ կամէր առնուլ
յանձն՝ զմեծ պատիւ քհնյութե. ասէ՝ ոչ կարեմ
հանդարտել բեռան՝ վս անչափական բարձրութե
զօրել. զի անպատմելի այն պատիւ քհնութ
փոյցն առաջնորդութե՝ միջնորդ կալ ի՟ այծ, և ի՟
մարդկին. այլ զարժանին խնդրեալ գտցեն։
❦ Իսկ անդէն վաղվաղակի տեսիլ սքանչելի յայ
երևեալ թգ՟րին տեսանէր զհրշտկ այ՝ զի խօսէր
ընդ նմա և ասէր. պարտ է ձեզ զգրիգոր վիճակե-
ցուցանել առանց յապաղելոյ՝ ի քհնյպետութի.
զի լուսաւորեսցէ զձեզ մկրտութ՟բ։ Նոյնպէս
երևեալ և գրիգորի՝ տեսիլ հրշտկի այ. զի մի ինչ
իշխեսցէ ընդդէմ յամառել վս այնր, զի ի քէ է
այդ քեզ հրամայեալ։ Իսկ նա վաղվաղակի բար
բառեալ ասէր թէ՝ կամք այ կատարեսցին։
❦ Իսկ թգ՟րն վաղվաղակի երկիւղիւ մեծաւ խնդ
դութբ հոգացեալ. գումարեալ զգլխաւորս

գճծե   նա

Նախարարացն. զկուսակալս աշխարհացն։
Առաջին իշխան. անդեղտանն։ Երկրորդ
իշխանն. աղձնեաց։ Երրորդ իշխանն. մարդպե
տուէ։ Չորրորդ իշխանն. Թագակապ՝ իշխանու
թէ ասպետուէ։ Հինգերորդ. իշխանն ապա
րապետուէ զօրավար հայոց տէրն։ Վեցերորդ
. իշխանն կորդուաց տէրն։ Եօթներորդ. իշխանն
ծոփաց տէրն։ Ութերորդ. իշխանն գարգարա
ցւոց տէրն։ Իններորդ. իշխանն ռշտունեաց
տէրն։ Տասներորդ. իշխանն մոկաց աշխարհին։
Մետասաներորդ. իշխանն սիւնեաց տէրն։
Երկոտասաներորդ. իշխանն ծօդէից տէրն։
Երեքտասաներորդ. իշխանն ուտացւոց տէրն։
Չորեքտասաներորդ. իշխանն շահապ. զարեւանդ
ահէր գաւառին։ Հնգետասաներորդ. իշխանն
արծրունեաց աշխարհին։

Այս իշխանք ընտիրք. Կուսակալք. Կողմնա
կալք. Հազարաւորք. եւ Նախարարք, ի մէջ
Հայաստան տէր՝ Տանն Թորգոմայ. զորս գու
մարեաց Աբգրն, եւ առաքեաց զնա ՚ի կողմանս կա
պադովկացւոց՝ ՚ի քաղաքն կեսարացւոց. զոր ըստ
հայերէն լեզուի մաժաք կոչեն. զի տարցի զգրի
գորն. քահանայապետ կացուսցեն իւրեանց տէրն. եւ հան
դերձեցան գետ. ակն ունել ճանապարհացն։

ԱԶԳԱՏԱՆԳԵՂՍ․

Սա հրճուեաց գրել հրովարտակ օրինակ զայս։

Պատճէն հրովարտակի․

ՈՐԴՆՔ ՈՒՑ ՀԵՏԵՒ ԿՈՐՈՒ

սեալք, եւ ազգիտութե մեղացն պաշարեալք․ մտաւախլապմտք՝ միքապմտք՝ ապաշացեալք․ ոչ կարացէլք հայել․ իմանալ․ նկատել․ եզարեգակն արդարութե տեսանել․ վասնորոյ խաւարեալ ի մոլութ թանձրացեալք։ Իսկ յորժամ քաղցրութի եմրգա սիրութի արարչին մերոյ այ երեւեցաւ՝ խորատել եւ լուսաւորել զմեզ զարդս իւր․ ծագեաց զնր շող կենդանի լուսոյն իւրոյ՝ իսիրտս մեր․ եւ կենդանացոյց զմեռելութիւ մեր․ զախրելի զնը վկայսն իւր յայս կողմանս առաքելով․ որք եկեալ մերով անմտութե՝ զերանց զքաջութէ նահատակութ առաքինութե ցուցին զհանդէս․ իբրեւ զի տրն իսկ գիտէր զնց քաջութի թէ ծ՝իքեն․ զի մեզ անմրտացս ուսուսցէ զիմաստութի թէ որ չափ սիրեցին ոսքայ զտրն․ վասնորոյ ը մարտի նց առաքինութե․ տր ած սխրագործ՝ անչափ սքանչելիս արար, եւ մեզ պատուհաս՝ մինչեւ թշրիս մերում լինել խոզ․ եւ ը վայրագասուն գաղանս արածել․ ապա ողորմեալ մեզ բարերարութե եւ աղօթիւք վկայեցելոցս․ զմեզ՝ ինձեան այդ վկայեցելոյդ գրիգորի զամենն բժշկեաց։ Արդ զի եղաւ առաւելեա

գծծէ

վկայ

Պատճէն հրովարտակին հայոց․

վկայ գտեալ՝ առաւել քան զառաւել։ Վանրիկ
յոյ՛ տուեալ մեզ առաջնորդ զգամ։ Զնախնական
կարգն սովորութե ունայնութե՝ կռապաշտութե հայրե
նեացն. զոր ըստ ՚իձեռն գորա խլեայց եւ երբայրձ
՚իմիջոյ. եւ ուսոյց ամենեցուն մեզ զեւր վկայութիւն, եւ
զհրաշս ու խուրոց կենց գնալ. մինչեւ տալ մեզ հրաշ
յայտ յանդիման. զզոյն խնքդ զգրիգորդ մեզ
հովիւ եւ տեսուչ եւ վարդապետ Ճշմարտապատում կա
ցուցանել։ Վրկ եւ մեր ապաստան եղեալ յօգ
նութի ընտանելութե աղօթից ձերոց եւ սրբութե։
Պետադրիոս արք եպիս կեսարու. եւ ամ ուխտ
քահանյութե սրբոյ եկեղեցւոյ որ այդր էք. մեք
յողորմեց ան աղօթիւք ձերովք առցուք ողջոյն։
Տրդատիոս թագր՝ ամ զօրօք երկրիս հայոց մե
ծաց. եւ աշխեն տիկին. եւ օրխորդ մեծ խոսրովի
դուխտ։ Վ այդորիկ առաքեցաք մեք առ ձեզ
արս գլխաւորս. եպիսկոպոսս պատուականս՝ զտիս մե
րոյ մեծի, զի պատմեսցեն ձեզ զամ սքանչելեան այ՝
որ աստ յայսմ ժխս գործեցաւ ի մեզ. եւ տեսաք
մեք ածել առ ձեզ զնը խոստովանողդ քի գրիգո
րիոս. եւ զայս հրովարտակ մեր առ ձեզ գրեցաք՝
զի ըստ տուչութե աւանդութե հոգեւոր ածատուր
շնորհքն քի՝ մեզ զգրիգորդ հովիւ եւ տեսուչ. եւ
վարդապետ առաջնորդութե յած ագնաց Ճանապարհն.

գնծը　　　　　　　　եւ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

եւ բժիշկ եւ հովիւ՝ կացոյց սմին. Ի մեզ յայս հրաշե-
ցան։ Եւ մեզ աղօթս արասջիք. զի զմեզ արժա-
նիս արասցէ տր ի բարոյ ողորմութե, առողջութե
գնալ՝ի ճանապարհս նր։ Եւ սէրն առ մեզ եկեալ
հանգիցէ ողջոյն։ Եւ պատճէն հրովարտակին՝
օրինակ զայս գրեցին։

Եւ կազմեցան. պատրաստեցան. առին ընդ
իւրեանս պատարագս, ոսկի եւ արծաթ. ձիս եւ
ջորիս. եւ հանդերձս պատուականս գունակ գու-
նակ զարդս՝ ՝ի սպաս պատուական տեղեաց սրբոց
տանց այ՝ ուր առաքեալքն էին. եւ այլ եկեղեցեաց
առնէին պատրաստութի պտրգաց՝ ը օրէին ան-
ցանելոց։ Եւ հանին զսբն գրիգորիոս յոսկիա-
պատ կառս արքունականս՝ սպիտակաձեաց ջո-
րոցն. եւ այլ իշխանքն գումարեալք ը նմա՝ կառօք
եւ երիվարօք. ջորօք, եւ նշանօք իւրաքանչիւր գնդաւ։
Խաղացին գնացին յայրարատեան գաւառէն
՝ի վաղարշապատ քաղաքէ. եւ հասեալ ՝ի սահմանս
յունաց՝ ընդ պատիւս կազմութե հիւրասիրութե
գաւառին քաղաքաց քաղաքաց. ընդ խնդութե եւ կայ-
տիւս ցնծութե՝ խնճոյս ուրախութե կացուցա-
նէին. իբրեւ լսէին զայս զարմանալիս զսքանչելիսն.
եւ զհասելոցն գործ փրկութե, եւ զճանապարհս օգտա-
կարս. այսպէս պատուեալ ը ճանապարհսն՝ մինչեւ

(Գնալն գրիգորի ը իշխանս հայոց՝ի կեսարիայ.)

գային հասանէին՝ ի քաղաքն կեսարացւոց. և անդ
տեսանէին զտէր Կաթուղիկոսն Ղևոնդիոս. և
զամենեկեղեցական գունդս գունդս սրբոց կղե-
րիկոսացն. և զդասս դասս հրեշտակակրօն պաշ-
տօնէիցն։ Հոյրեալ ողջոյն՝ և պատմեալ նմա որ ինչ
միանգամայն եղեալ էր յայս. և մատուցին զթուղթն
թագաւորին առաջի սրբոյ քահանայապետին. և նա մեծա-
խնդութե և ուրախութե ըստ քաղաքին՝ զթուղթն ըն-
կալաւ. և առեալ առնէին տօնս ցնծութե. և զտէրն
պատուեալ ըստ արժանոյն՝ մեծ առաքինութե զգ-
նումն վկայօրէն մարտին. պատուէին կանթեղօք
և սաղմոսիւք, և երգօք հոգևորօք փառաւորէին։
Եւ իշխանաց քաղաքին ցուցեալ ըստ մեծարանս
հասելոցն. և ընկալեալ հոգաբարձութե ըստ քի
աւանդելոյն կարգի. և այսպէս մեծապատիւ
իսկ յանձին մեծարէին ըստ արժանաւորութե երա-
նութե վկայ անուան ստացելոյ։
Եւ եղեւ ժողով ըստ եպիսկոպոսաց՝ ի քաղաքն
կեսարացւոց՝ զի ձեռնադրեսցեն զտէրն գրիգոր՝
և աւանդել՛ ի նա զպատիւ խոնարհութե քահա-
նայապետութե քի. զպատիւ և զփառսն մեծ։
Սրբով աւետարանաւն՝ եդին ՚ի վերայ նորա ձեռս ժո-
ղովք սրբ եպիսկոպոսացն. գլխաւորն Ղևոնդիոս։
Զի առցէ նա իշխանութի յերկինս և յերկրի.

գՃկ   առ

առնուլ զքրիստոնեայս արքայութիւն երկնից։ Մեծա
պատուով և թղթով և ժողովով՝ զսուրբն Գրիգոր
անդուստ յուղարկեցին իշխանօքն հանդերձ·
տուեալ ողջոյն։ Եւ յուղի անկեալ անտի. շնոր
հօք ամն մերոյ յոխ քմի՝ գայրին հասանէին՝ իջուքն
սեբաստացոց. և անդ յեցան երեք կօթս մանուրս
ոչ սակաւս. և անդ տեսանէր զսրբն եղբարց՝
զորս հաւանեցուցանէր զնս ընդ իւր գնալ. զի մի
ձակեցուսցէ զնս՝ ի քհնյութենէ յիւրում տեղին։
Եւ բազում գունդս գունդս յաճախեալ առնոյր
ընդ իւր։ Եւ այսպէս մեծաւ շքով մեծարէին յեպիս
կոպոսաց և յիշխանաց տեղին. և՛ ի ժողովրդոցն։
Իսկ ընդ որ անցանէին՝ կուտէին ժողովուրդք՝ ի
մի ժողովրդոց, տեսանել զսուրբ եպիսն Գրիգո
րիոս՝ զի օրհնեսցին՝ ի նմանէ. և ասէին ցմիմեանս
թէ. եկայք տեսցուք զսուրբն Գրիգորիոս. զի այս
այն այրէ ասեն, որ մինչ ի համբեր չարչարանաց՝
վկայ հատորեմ գտել. զխոստովանողական անուն
ժառանգեաց։ ❦ Եւ յետ այսորիկ առնոյր ընդ
իւր զհաւանելոյն բազում նախարարակոյտ զօ
րուն հանդերձ. և հրաժարէին այնուհետև շնոր
հատուր պարգևօքն. և ամ իւրայովքն յանձն է
ղեալ շնորհացն այ՝ ճանապարհորդ լինէր. և այս
պէս բազում օթանօք անցեալ առողջութբ. յաջո

գծկա ղու

Պմծէն ընտրեալ·

ղուէ, և հոգելից ուրախութ՝ եկեղ հասանէին
'ի հայաստան աշ։ Եւ իբրև եկն եհաս 'ի սահմս
հայոց․ լուաւ գրիգորիոս թէ․ վահէ վահեան
մեհեանն մնցլէ յծրին տարօնայ՝ մեհեանն մեծա
գանձ․ լի ոսկով և արծաթով․ և բզմ նուէրք մե
ծամեծ թգրց ձօնէլք անդ՝ ուր թ երորդ պաշտօն
հռչակեալ․ անուանեալ վիշապաքաղն վահագ
նի․ յաշտից տեղիք թգրցն հայոց մեծաց․ 'ի սնա
րոս լերինն քարքեայ 'ի վր գետոյն եփրատայ․ որք
հանդէպ նայի մեծի լերինն տօրոսի․ որ և յանուա
նեալ էր յաճախապաշտ պաշտաման տեղեացն
յաշտիշատ․ զի յայնժամ դեռևս չէն կային երեք
բագինք 'ի նմա։ Առաջին մեհեանն վահէ վահէննն։
Երկրդն ոսկիմօր ոսկեծին դից․ և բագինն իսկ
յայտ անուն անուանեալ ոսկի հատ ոսկիմօր դիցն։
Եւ երրորդ մեհեանն անուանեալ աստղկան դիցն։
Սենեակ վահագնի կարդացեալ էր յունականին․
որ է ինքն ափրոդիտէս։ Արդ դիմեաց գալ սբն
գրիգորիոս․ զի քանդեսցէ և զայն ևս․ զի տա
կաւին իսկ տգէտ մարդկան խառնակու թէ զո
հէին և այս բագինս տեղս։ Եւ իբրև դրձ
գայր նա 'ի կողմանցն յունաց․ բրձլ բերէր ընդ իւր
նշխարս ինչ յոսկերաց մեծի մրտրէին՝ երանեալ
մկրտչին յովհաննու․ և զսրբ վկային քի զաթանա

գինէին։ Իբրև եկին հասին յանդիման մեհենե
ացն՝ մօտ ՚ի գետն եփրատ. կամէր հանել զնս
՚ի վեր ՚ի բարձր աշտանակ տեղի մեհենիցն. զի
կործանեսցէ զբագինսն. և շինեսցէ վկայարանս
նց. իբրև եկին մօտ եզերն ՚ի գետն եփրատ. իբրև
ձիոյ արշաւանօք. Ե. և դեռևս ԸՆ փոքր ձորակ մի
անցանել կամէին ԸՆ ջուրմի սակաւ. զտեղի աւին
սպիտակ ջորիք կառացն. ուր կային գանձքն սբ
ային ՚նշխարքն նց. ոչ կարացին անցանել ԸՆ ձորակն։
Եւ յայտնեալ հրշտկ տն ասէ առ գրիգոր. հաճե
ցաւ տր բնակել սրբոցդ քո ՚ի տեղւոջդ։ Ուր
և անդէն բզմ՛է զօրացն. մէն սկս սատարել շինե
ցին զվկայարանն. և զնշխարսն ՚ի հանգիստ փոխեցին։
Եւ մինչ դեռ զշինուած մատրանն կազմէին
հրամն ետ գրիգոր զօրականին և իշխանացն՝ որ ԸՆ
իւրն էին. զի ելցեն և միաձօք տապալեսցեն զշինո
ւած ս բագնացն. ուր ելեալ շատ ջանացան և ոչ
կրցին զդուրս բագնացն գտանել՝ թէ ՚ի ներքս
մտցեն. զի ծածկեցին զևքն ՚ի նչնէ. և ՚ի կողման
ցն արտաքուստ ջանացան և ոչ գծեաց անդր
երկաթ գործոյն. ապա փութանակի հասին ինքն
իշխանքն, և պատմեցին նմա զսմ։ Իսկ նա առնէր
զնշան տրունական խաչին. և ել եկաց ՚ի ձորակին
յանդիման բարձրաբերձ տեղեաց շինուածոյն

դձկդ ասէ

ասէ հրշտկ քո տր հալածեսցէ զնս. եւ Է քանիցն՝
հողմ ուժգին բղխեաց՝ ի խաչանիշ փայտէն՝ զոր ու-
նէր՝ ի ձեռին իւրում եպիսկոպոսն։ Ու երթայր հողմն
ուռուցեալ լերինն հաստատ. եւ հողմն հարթէր.
տապալեալս. ընկէց զամ շինուածս բագնացն.
եւ այնչափ կորոյս. զի յետայնորիկ ոչինչ ոք յայնմ
տեղւոջ նշմարանս կարէր գտանել. ոչ քարի,
եւ ոչ փայտի. ոչ ոսկոյ, եւ ոչ արծաթոյ. եւ ոչ բնաւ
երեւէր թէ լեալ ինչ իցէ անդ. զի անթիւ կոտո-
րեցան անդ մարդիկ պաշտօնեայք քրմութե՝ որ ի
տեղւոջ անդ էին. եւ անհետ եղեն ոսկերք նց.
զի որք տեսին՝ անթիւ մարդիկք հաւատացին։
Ասէ Գրիգորիոս. թէ արդ՝ տեսէք թէ զ ընկե-
ցան գայթակղութիւնք ձեր. զի եւ չէին իսկ ինչ. այլ
ծածկեցեալք յայսմ հետէ մն մյ՝ որ առր զՏս եւ զԾր։
Յետ այսորիկ եղանէր նա՝ ի վէր՝ ի տեղիս մեհե-
նիցն. եւ ժողովել դարձուցանէր զմարդիկք յԾրին
ած պաշտութն. եւ եդ անդ զհիմունս եկեղե-
ցւոյ. եւ ուղղեաց սեղան փառացն Քի. զի նախ
անդ սկիզբն առր շինելոյ եկեղեցեաց. եւ ուղղել
յանուն Տյ. եւ կազմել աւազան մկրտութե։
Նախ զայնոսիկ լուսաւորեաց մկրտութբ՝ որ Է
նմա երթեալ էին՝ ի քղքն կեսարացւոց. զմեծա-
մեծ նախարքն. եւ ապա զգաւառական բնակիչս

գԾկգ երք

Նփոփումն զնշխարս յոհաննու, եւ Թանագինէ.

երկրին աւուրս․ Ի․ երեկօթս առնէր, և մկրտէր
անդ աւելի քան զ․ Ճ․ բիւր մրդկն․ և կանգնէր
սեղան ՚ի վկայարան սրբոցն հանգստի՝ զոր շի
նեաց․ մատուցանէր զպտրգն փրկուէ, և բաշ
խէր անդ՝ զկենդանարար մրմն և զարիւնն քի․
Եւ հրամայեաց կատարել անդ՝ ամյամի՝ ՚ի նմին
տեղւոջ ժողովել աճեալ ՚ի յիշտկ սրբոցն՝ որ օր
եօթնէր սահմի ամսոյ․ զի խնդուե ժղվէլ զօրն
տօնախմբեսցեն․ զի նախ անտի սկիզբն արր շի
նելոյ զեկեղեցիս, և կացուցանէր քհնյս ՚ի տեղիս
տեղիս․ և ելից զվայրսն եկեղեցեօք շինելով․
և քհնյս կացուցանելով։ Եւ ինքն հոգ տրրլ ան
տի՝ մեծապարծ պարծանօք զօրուե խաչին քի։
Եւ բարձեալ նշխարս անտի կես մի ՚ի սրբոցն․
զի և յայլ տեղիս հաստատեսցէ զնց յիշտկսն։
Եւ ընդ նմ տեղիս՝ և ընդ նմ գաւառս շրջէր
յաւանս, և յագարակս․ շինէր եկեղեցիս, և առ
նէր մկրտութիս․ և կացուցանէր քահանայս։
Լուաւ ապա և մեծ թգւրն հայոց Տրդատ․ եթէ
գրիգորիոսն մէ՝ եկեալ հասեալէ նրա հայոց։
Եւ զօրս իւր․ և աշխէն տիկին․ և զքոյրն իւր խոս
րովիդուխտ․ և հոգ տրր յայրարատեան գաւա
ռէ ՚ի վաղարշապատ քղքէ ՚ի յառաջ գրիգորի․
գայր հասանէր ՚ի քաղա․ բագւոյն բագաւան, որ

Եւ յառաջ գնալն սրբոյն գրիգորի․

անուանեալ կոչի՛ իպարթևարէն լեզուէն գէց
ուանն. և անդ սպասէր մայր նմ, ամսօրեայ ժմկս։
Իսկ նա շրջէր՝ զի լցցէ զկողմանս կողմանս եկե
ղեցեօք և քհնյիւք և պաշտօնէիւք. և նմ տճա
գործ սպասաւորուն կարգօք. և լուսաւորեցէ
զքզմս մկրտուէքն առնելով։ Ապա գայր հասա
նէր յանուանեալ գիւղն՝ տմ մեծամեծօքն
և զօրօքն. և տակոյտ ամբոխիւն. որք ժողովեալ
՚ի կողմանց կողմնց ժողովուրդք՝ որ գնային շր
ջեին զհետ նր, և գտանէին բժշկուն. և զնուէին
զպետս իւրեանց ՚ի սրբեն չիւր՛ ինմնէ։ Իսկ նա ամենա
սփիւռ վրդպտուէն ամէջուն սերմանէր զբանն
կենաց՝ հանդերձ տմ սպասաւորօք աւետրնին,
որ ըն իւրնէին. զոր չէ ոք բաւական ըն անուանց
նշանակել. որովյանձն եղեալ երանելի եպսն
շնորհացն տյ՝ գայր հասանէր առաւտ որոտումն
նպատակին լերինն։ Ինդ յառաջ լինէր Թա
գաւոր՝ տմ զօրօքն հանդերձ. առաջին եփրատ
գետոյ. որ և ըն պատահին իսկ՝ լի առնէր զամեն
շնորհիւ աւետրնին քի. և բզմ ցնծուէ և ուրա
խուէ՝ յանձնն գառնային։ Եւ անդ մատուցեալ
զբերեալ պտսխանին ողջոյնաբեր Թղթոյն. զի
էր գրեալ պատճէն՝ օրինակ զայս։

Պատճէն Թղթոյն պատասխանին.

Պանեալքդ, և խրատեալքդ. հարուածել քդ

և ողջքեալքդ· տանջեալքդ, և նուաճեալքդ· կորուսեալքդ, և գտեալքդ· մոլորեալքդ, և դարձուցեալքդ· յակնառեալքդ, և սիրեցեալքդ։

Տրդատես Թգր Հայոց մեծաց՝ և Աշխէն տիկին· և օրիորդ մեծ՝ Խոսրովիդուխտ· և ամ հրապարակք բազմամբոխ ժողովրդոց՝ որ իցեն՝ ի Հայոց մեծաց։ Ղևոնդիոս արքեպիս մետրապօլիտ մեգաղէ Կեսարու· և ամ ուխտ սուրբ եկեղեցոյ քհնյութն· եպիսց· երիցանց՝ և սրկագաց· և ժողովրդոց՝ ի տր խնդալ։ ✠ Սբ կենսատուր փրկութե հասելոյ ձեզ յայ՝ որպ պատմեցաւ մեզ· անպայման ուրախութե գոհացաք զանգզջական փրցն քի· և մե սրբոց վկայիցդ այ՝ որ՛ ի ձերում միջի, և իմէջ ձերում տիգ փառաւորեցան· զի և դուք նայեցելյելս գնացից նց· և նմիօղք լեալ հաւտոց նց՝ փրկութեան սիրեք· պսակօք նց պսակելով պսակեցիք· զի արրիչն ամյն տր հրաց՝ որ է ամյն հաճե՞ զի առցեն զորդէ գրու ի իւրոյ հաճոյակատար կամօքն խրատէ զամենսին, որով մխիթարեսցէ՝ ի նմաստակ աշխատութենէն՝ յիւրում արքայութեն հանգուսցէ զբեռնաւորս զաշխատեալս· զի լուծ նր քաղցր է, և բեռն իւր փոքրոգիէ· առ իւր թևարկէ· վերդպեռէ· զի իւր հանգստեանն արժանաւորեսցէ զամենն· վս զի

Պատճէն հրովարտակին հօրն Ղևոնդեայ·

ո՛չ կանխեալ գիտացէք ձեր զարժանն. մի՛ այնր հած զանարժանն ի մէջ, իբրև ինքնբերոյ է ստատու ցեալ ձեր. տեսէ՞ք զոգաստութիւն որ արժանէ. և զի ոչ իմացայք դուք զմարդկանն ի միրդկարգոն. գիտութեան արարած ձեզ՝ ի չմարդապետն. և զոր յանգիտութեան արհամարհեցիք՝ հաստատեսցէ զձեզ յանշարժ գիտութեան. զի մեծ իսկ որ իբրև իշխէ նողաց անարգէին, եղև նա ձեզ գլուխ անկեան. զի զոր բարկացուցիքն՝ արտասուօք հաշտեցուս ջիք. զի զոր կափուցէլ զաչս ձեր հեռի էք իւր, ծագեալ երաց և լուսաւորեաց զտեսանելիս ձեր. մերկեալ ի ձէնջ զգեցեալ իւրն հեթանոսն. և զձառագայթարձակ զպատմուճանն զգեցոյց:

Իսկ զոր իւրեալ անմտութեան կորուսանել պանծացեալ՝ նոյն ինքն ձեզ իմաստութիւն տուաւ. և նոյն ինքն ձեզ գտիչ պարգևեցաւ: Արդ՝ մեք իբրև զայսպէս գտեալք՝ ընկալեցաք ի խորութենէ սիրոյ ալեաց բազմութեան անհատական գոհութեց. և ի մէջ այսորիկ՝ անդադար բերանով, և անհանգիստ լեզուաւ՝ զտէր մեր յիսուս քրիստոս, զբարերարն, զսքանչելագործն, զմեծպարգևաբաշխին որհնեցաք. և այժմ հօրն ամենակալի՝ գոհութիւն մատուցաք, շնորհելով գրիգորի զանճկան պարգևս սուրբ հոգւոյն. որով և դուք արժանի լինիք շնորհի՝ ողջունի արքայութեան

գձկը եր

Դից. զի և զմեզ հեռի մարմնով մերձ համբել հո
գւով. յիշեցէք 'ի նորաթէք յաղօթս՝ 'ի ձերում
պարգևեալ փրկութեդ. Մնւանդ յորժամ զյիշա
տակ սրբոցդ խմբիցէք ձերով ուրախութբդ.
և հաստատեալ կայցէ մկայութի 'ի մէջ երկոցունց
կողմանցս. զի պարգևաբաշխութի նորոգեալ՝
քհնյպետութեդ ձերոյ նահանգի. առ 'ի մէնջ
կայցէ անշարժ՝ յեկեղեցւոջս կեսարու. ուս
տի և հանդերձեցաւ ձեզ պտրստութի շինութի
ձեռնադրութեդ. որով անմիկան պարգևքբաշ
խին ձեզ. մկայեցեալ աջովք շնորհօք նորոգու
թե մկրտութե. և փրկական խաչին. և կենդանա
րար մարմնոյ՝ և քաւիչ արեանն քի. և երանութբք
բազմացելոյ քհնյութեց, որով և դուք լինիք մե
րացեալք. խառնեալք յաղօթաբանս մշտնջե
նաւոր՝ 'ի զօրս քահանայից գնդին: Ողջ լերուք
'ի քս՝ և հանապազ վայելեսջիք 'ի փրկութե տն:
Եւ ուրախ եղեն ընդ մխիթարութի թղթոյն. և ա
զի եկեղ հասեալ էին ուղղեգնացքն լուսւորբէ,
և երևեալ տն աշխրհ պարգևօք՝ առաւել զհո
գևոր անձուկն ախուեցին. և նա ք զնա 'ի հստոսն
հաստատեցան՝ մեծաւ ցնծալից բերկրութբ:
Այլ նա անդէն և անդստին ընտելական սո
վորութբ 'ի գործ արկեալ զանդրր վրդպետութի

բանկթ իւր

իւր՝ հօրմուք բարեպաշտ արքային Տրդատայ.
զեւր արժանեաւն առաջի գնէր. խրատէր յոր
դորելով. որով առաւելագոյն հնչեցին նմա ի
հրմնցն այ. Թգրն եւ զօրքն նմ, հնդերձ նմ նա
խումբ բզմուքն, որով յանձնառուեալ ամենայն զխնդ
րեալն կատարել. եւ զհրմնեալն՝ ի գործ բերել: Ե
նր առնեալ հրմն արքայագունդ բանակացն՝
ամսօրեայ ժմնկաւ՝ ի պահս եւ յաղօթս յամել. եւ
իւրում անձինն՝ զսովորականն գնէր առաջի իւր
այովքն անդուստ ածելովքն հօրոք՝ զպահս եւ
զաղօթս, եւ զաղքնութիս. զնրղատամնս արտասուա
բերս. եւ զխստամբերութիս. զհոգս տահեծս:
Յուշ առնել զասացեալն հոգեպատում մրգրէին.
Թէ յորժամ հեծեծեսցես՝ յայնժամ կեցցես:
Նմանապէս բզմ աշխատութբ վարեալ զհ տին բա
րեաց օձևու ինչ գտանելոյ. որում եպարգևեր
իսկ վերձակն ամենաշնորհն այ. հայրակին չափոյն
ծնանել նոր ծնունդ. նորոգիչ եւ սքանչելի պար
գեւաբաշխ տր ազգին իւրով. զոմ՝ ի ջրոյ եւ՝ ի հո
գւոյ՝ յարգանդէ մկրտութբ միւսանգամ վերս
տին ծնանել. կատարել. սրբել. դրոշմել մի ժողո
վուրդ տն: Եւ եդ անդ հիմունս. եւ շինեաց եկե
ղեցիս. եւ զնշխարս զոր ունէր յոսկերաց սրբոցն
՝ի տրօնական տանն բնակեցուցանէր: Այնուհ[?]

եւ

Եւ ը̄ ամ̃ կողմանս գաւառացն՝ զնէր հիմունս ե-
կեղեցեաց. և ուղղէր սեղանս. և կացուցանէր
քհնյս: Եւ ամ̃ ձր զձ սրտիւք իւրեանց, կանխէին
'ի պահս և 'ի պաշտօն եկեղեցւոյն այ̄:

Իսկ 'ի հնուց կիտին եգելոյ՝ պահոցն կատարելոյ,
առեալ սուրբն գրիգորի զթագաւորն զօրացն.
և զիւնքնին զթ̃դրն. և զկին նորա զաշխէն. և զմեծ
օրիորդն խոսրովիդուխտ. և զմեծամեծս ամ̃. և
ամ̃ մարդկա՛ բանակին հանդերձ՝ առեալ ը̄ այ
գո՛ւն առաւօտու՛ն լուսանալոյ՝ յափն եփրատ
գետոյն մատուցանէր. և անդէն մկրտէր ա-
հարկ զամէն՝ յանուն հօր և որդւոյ և հոգւոյն
սրբոյ: Եւ իբրև իջանէին մարդիկքն ամ̃, և թա-
գա՛ւորն 'ի մկրտութի̄ անդր 'ի ջուրսն եփրատ գե-
տոյն, նշան սքանչելի երևե՛ւ յայ̄. զի զետեղի ա-
ռեալ ջուրքն գետոյն՝ անդրէն դարձան ընդ կը-
րունկ. և լոյս սաստիկ երևեալ՝ 'ի նմանութի̄ սեան
լուսաւորի. և եկաց 'ի վ̄ր ջուրց գետոյն, և 'ի վ̄ր
ն̄ր նմանութի̄ տ̄րունական խաչին. և այնչափ ծա-
գե՛ց լոյսն՝ մինչ արգելոյր զճ̄ռգայթս արեգա-
կանն՝ և նսեմացուցանէր: Եւ զիւղն օծութե̄
զոր արկանէր գրիգոր 'ի վ̄ր մ̄րդկանն, շրջան ա-
ռեալ 'ի մէջ գետոյն՝ շուրջ զմ̄րդկամբն խաղայր.
Եւ ամէն զարմացեա՛լ՝ բարձրացուցանէին զօրհ-

գձհա նու-

նուն ՚ի փառս այ։ Եւ Է երեկոյ աւուրն նշանն
աներեւոյթ լինէր։ Եւ նքա ՚ի վեր յաւանն դառ
նային։ Եւ որ մկրտեցաւ յաւուր յայնմիկ՝ աւե
լի քան զհնգետասան բիւր մրդկան յարքունա
կան զօրացն։ Եւ անտի եղեւ մեծաւ ցնծութբ՝
եւ սպիտակազգեստ հանդերձիւք․ սաղմոսիւք
եւ օրհնութբ․ կանթեղօք վառելովք, եւ ջահիւք
բորբոքելովք․ մեծաւ լըջմտութբ՝ եւ զոմ զուար
թութբ լուսաւորելք՝ հրեշտակացելք․ եւ առեալ
զանուն որդեգրութ այ․ եւ մտեալ ՚ի ժառնգութի
սրբոյ աւետրնեին, եւ ՚ի վիճակ սրբոցն խառնելք՝
ծաղկեալք հոտ անուշ ՚ի քս․ եւ ելեալ ՚ի վեր ՚ի տրու
նական տուն դառնային․ եւ անդ մատուցանէր
զօրհնութե պտրգն ՚եւ հաղորդէր զամն ՚ի խոր
հուրդն գոհութե․ բաշխէր ամցուն զքս մարմինն
եւ զպատուական արիւն ամենափրկչին, զկենդա
նարարն եւ զկեցուցիչն ամ մարդկան․ զարա
րիչն եւ զստացօղն ամ արարածոց․ զամծատուր
շնորհն առ ամն առատապէս մատակարարէր։
Եւ դադարեաց անդ յետ այսորիկ աւուրս
Է․ մնն հոգեւոր մխիթրութե։ Եւ յայն աւուրս
եօթանս՝ որ մկրտեցան յարքունական բանակէ
անտի․ Է այր եւ Է կին, եւ Է մանուկ՝ աւելի քան զչո
րեք հարիւր բիւր։ ❦ Եւ զայնչափ վկայից բե

գձհբ րե

րելոց ժամադրեաց՝ ի տօն մեծ հռչակեալ յա
ռաջագոյն կարծեցեալ սնոտեացն պաշտամ
՝ի ժմկի գիտցն ամանորաբեր նոր պտղոց տօնին՝
հիւրընկալ գիտցն վանատրի, զոր յառաջագոյն խակ՝ի
նմին տեղւոջ պաշտէին՝ յոր ուրախութ նմա
սարդ աւուր։ Զի ժողովեալ՝ի յիշատակ մեծի
երանելւ մկրտչին յովհաննու. և զնշ վկայիւն քի
զանաթանգինէին. յայնմ աւուր խմբել՝ի նմին յա
ւանի։ Յոր և երանելոյն գրիգորի զվրդպտն
նւր ՝ի գործ արկեալ՝ և ժողովելոցն առ ՝ի յըն
դունել զքաղցրացուցեալ. և ծովացուցել զմար
դկտուն զխորութբ. և կցեալ զե զէ յամ հոգևոր
բարութբք հաստանել նմա բովանդակ ՝ի մէջ ամերր
կրին սահմնացն հայոց մեծութ տին. չինել զե
կեղեցիս յամ տս. և ՝ի գաւառս. և ՝ի կողմանս.
և ՝ի քղքս յաւանս. ՝ի շէնս. ՝ի գիւղս. յագարակս։
Այն և թգրն յամ իշխանութ խարումառ հարկ
կարգեցդ դտ, հողս երգոյ յամ ագարակ տե
ղիս։ Իսկ յաւանս է. է հողս երգոյն ՝ի ծառայութ
սպասաւորութ քհնյութ նուէրք պտղոց տն մա
տուցանէր։ Եւ կացուցանէր քհնս յամ տե
ղիս. և հրմն տուեալ զի պաշտեսցեն զտր ամ
միայն զտրէին զքի և զնի. և բղխեցուցանէր զպաշտօ
նեայս սեղանոյն տն ը ամ տեղիս. և կացուցա

գՃՀԴ ՆԵ

ներ քահանայս առ սեղան սեղան յամենայն եկեղեցիս։ Այնպէս եւ զեպիսկոպոսունս վիճակեցուցանէր՝ ՚ի գլխաւորութիւն ժողովրդոց տեառն. եւ պատուէր տայր նոցա զի հաստատարիմ առաջնորդութեամբ վերակացու լինել լուսաւոր հօտին Քրիստոսի։ Այնպէս հաւանեցուցանէր զթագաւորն. զի գաւառաց գաւառաց. եւ կողմանց կողմանց՝ ՚ի տեղիս տեղիս ժողովեսցեն բազմութիւն մանկտոյ՝ առ ՚ի նիւթ վարդապետութեան. զգազանամիտ եւ զվայրենագոյն եւ զճիւաղաբարոյ զաշխարհաբնակսն. զոր առնել արկանէր՝ ՚ի բոյս վարդապետութեան. եւ հոգեւոր սիրով եռանդմամբ՝ զաղտն եւ զժանիկն եւ զշարաւահոտն դիւաց, եւ զմնոտի գործ պաշտամանց՝ ՚ի բաց քերէր. եւ այնչափ անջատէր զնոսա ՚ի հայրենեացն բնակացն իւրեանց՝ մինչեւ ասել նոցա թէ. մոռացայ զժողովուրդ իմ, եւ զտուն հօր իմոյ։ Եւ ՚ի տեղեաց տեղեաց՝ ՚ի սահմանացն հայոց՝ տայր հրաման թագաւորն տրդատ յիւրոց իշխանութեանցն. յամենայն նահանգաց՝ բազմութիւն մատաղ մանկտւոյ ածել արուեստ դպրութեան. եւ կարգել ՚ի վերայ հաւատարիմ վարդապետս, առաւել զազգս պղծագործ քրմացն զմանկունս նոցա ՚ի նոյն ժողովել գումարել գունդս գունդս յարժանաւոր տեղիս. եւ դարման ռոճկաց կարգեաց։ Եւ զնոսա յերկուս բաժանել. զոմանս յասորի դպրութիւն կարգել. եւ զո-

Ժողովեն զօրք քրմացն.

Մա՛ի հելլէն. որով անդէն յական թօթափել վայ
րենամիտք և զտարկաստւնքն, և անասնաբարոյ
տաբնակքն. վաղվաղակի մրցրեցանք և առա
քելած անօթք. և աւետարանամ ժղդք լինէին.
Եւ ամ աւանդելոցն այ՝ ոչ իւիք անտեղեակք.
Դասանէր յւջին դասատակերտսն իւր յղուս
տակն այրարատեն գւառին՝ ի վաղարշապատ
քղքի՝ ուստի նախ զւջին քհանայս հրեշտակացն լի
նէր սկիզբն. ուր նախ նշմարեցան իսկ և նշանա
կեցի. կանգնեաց զնշան սրբոյ խաչին, ուր և
վկայքն այ զետեղեցան՝ ի նմ վկայարանսն, և՛ ի
հանգիստ կանգնեաց սեղան այ. և զնկատե
տեղի տանն այ՝ շինեց զցուցեալն նմ յայ՝ իտես
լեանն զյւջին գրոշմեալն իւր. և կանգնեց անդ
զեկեղեցին այ. Սյնպէս և յարտաշատ քղքի.
Սյնպէս և յամ տեղիս յւս երգաւառաւ առ հսրկ.
Սյն օրինակ գործեաց և բազմացոյց զեկեղե
ցիս. և կացոյց քահանայս. և քսեան գրոշմաւն առ
հսրկ ընծայեցուցանէր զամն լինել ամնցն հո
գոյն սրբով. Եւ այսպէս իր ամ հրս հայոց՝ ի ծա
գաց մինչև՝ ի ծագս ձգտէր տարածանել զմշա
կուտ քարոզուտ աւետարանին. ՚ի սաղաստացոց
քղքէն մինչև առ տաճկն խաղտեաց. մինչև առ
կաղարջջօք մինչև՝ ի սաւրի սահմանս մասքթաց.
մինչև

գծհէ

մինչեւ ՚ի դղրդունս ալանաց. մինչեւ ՚ի սահմանս կաս
բից ՚ի փայտակարան քղք արքայութե հայոց. եւ
յամիթայ քղքէն, մինչեւ առ մծբին քղք. քերէր
առ սահմանօքն ասորոց. առ նոր շիրական երկի
րաւն. եւ առ կորդուօք, մինչեւ յամուր տն մարաց,
մինչեւ առ տամբն մահքրթեան իշխանին. մինչեւ յա
տրպատական ձգտէր զքարոզութի իւր։ Զամ
ժամս կենաց իւրոց. զամառն եւ զձմեռն՝ զտիւ եւ
զգիշեր. անվեհեր՝ եւ առանց յապաղելոյ իւրով
իսկ աւետարանական եռանդութեամբ գնացիւքն
առաջի թգրց եւ իշխանաց. եւ ամ հեթնսց՝ անձն գխնա
կաց ՚ի հակառակորդաց. զամենափրկչին յի անունն
կրեաց. զամ ոգի ած ազգեստս եւ հոգեղէնս վառ
եաց. եւ բժշկութեանց. եւ կալանաւորաց. եւ տագ
նապելոց ՚ի բռնաւորաց, փրկութ առնէր կորզելով
զնոսա ահաւոր զօրութե փառացն քո։ Դու բազում
մուրհակս անիրաւագիրս պատառեցեր։ Դու բազում
ագահաւորաց եւ կարծամտելոց՝ մխիթարելով վշտակրու
թեան զանկանկալութիւնս՝ ընդ յայտնութե փոխ մե
ծին աց եւ ամենափրկչին յի քի նուաճեցեր. եւ զամ
մեռանս գամայն յածպաշտութե պայման փոխեցաւ։
Դու զձեզ բազում եւ անհամար գունդս գունդս վա
նականաց. ՚ի շէնս եւ յանշէնս՝ զաշտականս՝ շինա
կեանս. լեռնականս հաստատեցեր, եւ զոմանս յոր

գահգ դուոց

Յուշարկելն զորդիս քրմացն եւ հաստատել ընդ պղծոյս

դւոց քրմացն առեալ զա՟ջասունս ձեռնասու-
նս առնէր. փոյթ ուսման՝ ի վերայ ունէր, ըստ հոգեւ-
որ խնամով եւ երկիւղիւ սնուցանէր։ Որ յաստի-
ճան եպիսկոպոսութե՟ լինելին արժանի կալով՝
առնել ձեռնադրութի՝ ի նմանէ։ Որոյ առաջինն Ալ-
բիոս անուն, որ պա կողմանցն եփրատական գե-
տոյն՝ վերակացու լինէր։ Երկրորդն Եւտալիոս.
որ ի կողմանս վայրաց բասենոյ կա լինէր հովիւ։
Երրորդն բասոս։ Չորրորդն մովսէս։ Հինգերորդն
Եւսիբէս։ Վեցերորդն յոհաննէս։ Եօթներոր-
դըն ագապէս։ Ութերորդն արտիթէս։ Իններ-
երորդն արուկէս։ Տասներորդն անտիոքէս։
Այսոքիկ յորդւոց քրմացն ընտրեցան լինել
եպիսկոպոսք կողմանց կողմանց՝ աճեցուցանել զքարո-
զութի աւետարանին։ Եւ զայլոցն զանուանս եթէ
կամեսցի ոք՝ ոչ կարասցէ թուել։ Եւ զպապղոս
այր՝ ճշմարիտ ճանաչէր. վերակացու թողոյր ար-
քունական դրան բանակին։ Եւ ինքն ժամս ժամս
ինքն յանապատ լերինս ելանէր՝ որ ինքեամբ իսկ,
եւ իւրով անձամբն օրինակ ցուցանէր. առեալ զո-
մանս յաշակերտացն յիւրաքանչիւր մենաստա-
նաց՝ երթեալ լեռնակեացս. միայնակեացս. սորա-
մուտ ծակախիթ եղեալ. եւ զաւուրէական զկե-
րակուրսն խոտաբուտ ճարակօք վճարեալ. եւ

գձհէ այս

Հաստատել զեպիսկոպոսունս.

այսպիսս փշտակեաց՝ տկարութ զանձինս տուեն
մանաւանդ որոց հայեցեալ եւ մխիթարութի
առաքելական բանիցն. թէ յորժամ վն յի տկա
րանամ՝ յայնժամ զօրացեալ լինիմ. եւ թէ լաւ եւս լի
ցի պարծել տկարութբ՝ զի բնակեսցէ յիս զօրութ
քի. ապա հարբենալ գինւով՝ այլ առաւելով
հոգւով. եւ պատրաստել զսիրտս երգօք հոգեւո
րօք՝ ի փառս Նիգոհութի տյ. Ընդ կրթութի
քաղցրուսոյց ընթերցուածոց՝ հոգեպտուղ
գրոց. ընդ քաղցրութ յորդորական՝ լուսա
ւոր վարդապետութ, առ ի յանջագեմ ընտրութ պաս
կահամբար քսագիր կետինն. ընդ եւ առ հոգւով
մծ աղաչտ ծովութբ, այլ աղօթք աղերսականք՝ եւ
եպաղատանք փարելիք. եւ խնդրուածք հաշտե
ցուցիչք. վս ամենայն կենաց՝ առ միջնորդն մծ։
Եւ նովին հոգեկրօն արհեստիւն հանել մեւուրս
բզմս յանապատ տեղիս յակունս եփրատական
գետոյն. յայրս նկքարածերպս ձորին բնակեալ
լինէր, նկկատարս լերանց։ Օրինակ առեալ
մեծին մովսէսի եղիայի. եւ կամ զերանեալ մկրտ
չին յովհաննու՝ բարեաց գործոց նախանձաւոր
եղեալ՝ զնոյն կեանս վարուցն քաղցրութե մծա
մուխ կենաց անձին մատուցանէր. Եւ երբեմն
երբեմն ի ջանն ել հոլիւ զօրացուցանել զաշակեր
տեալս

Հաստատել զեպիսկոպոսութիւնն.

տեսալսն ճշմրտուէ հոգով. իրաց իրաց պիտոյից
օգտակարաց ամ եկեղեցեցն հասել յօգնուէ
շնորհօքն քո՝ առանց իւիք յապաղելոյ. հնպղ իշխա
նէր՝ ի թիկունս դիպողաց դիպողաց պատահե-
լոց, եւ վճարէր զօրութեամբն քո. եւ յորդագոյն
եւ պարարտագոյն եւ անփակ բերանով՝ զվտակ
վրդպտուէ՝ ի սիրտս սերմանեալ ծաւալեցու-
ցանէր. եւ զայս արդ՝ զամ ժամս իւր վս անձին եւ
վս տիքզի սովոր իսկէն ճշմ վրդպտք՝ զանձանց
առաքինութի կանոն աշակերտելոցն դնել. մա-
նաւանդ յուշ առնել զպտրունական զմիոյ զմի-
այնոյ զխնամատնոյն քո. զի ասէ սկսաւ յս առնել
եւ ուսուցանել. որոյ բզմ անգամ առեալ զաշա-
կերտսն ուրոյն, եւ անկիզական անձամբ՝ օրինակ
կտրելոցն լինէր յորժամ՝ ի թափօրական՝ ի լերինն
զաւետեաց երանութի տայր. եւ կամ յորժամ
՝ի նմին լերին կանոնական աղօթսն առնոյր՝ մինչ
դեռ աշկերտքն՝ ի տիբերական ծովուն նաւէին.
Արձ յաւուր բաղարջակերացն յօրինակ տօ-
նին՝ զգիշերոյն աղօթս երկիցս անգամ՝ ի ձիթաս-
տանեաց՝ ի լերինն՝ առ անձին մատուցանէր. ուս-
տի յայտ իսկ է. եւ առանց հետազօտելոյ. թէ ոչ
վս անձին ամենատրն՝ այլ վս տի յուսումն զայս
գործէր, որք օրինակ ամ հնազանդելոց. վս եւ

ասէ իսկ թէ արթուն կացէք՝ յաղօթս կացէք.
զի մի մտանիցէք՝ ի փորձութի։ Իսկ արդ՝ թեթև ա
գոյն արուեստից պակասագոյն՝ ի գիտութէ
ազգի երկրածնաց. Որչափ այնմ արուեստի ող
հմարիցի որ ըստ ածախօսն կարգի։ Որով երանելին
պօղոս աճեցեալ ի գիտանալ ասէ. վասն և զամենա
կեցոյց հոգին՝ ի թիկունս հասանել անմտութենչ
հեծութբ բարեխօս գիտէ. Իսկ արդ յորժամ
լսիցեմք թէ սկսեալ յոյ առնել և ուսուցանել. ա
պաքէն առնելն զի ուսուցէ՝ ոչ եթէ զի պար
գևեսցի. իմանալիէ և բարեխօսել հոգւոյն սրբ
առ՝ ի վերջապետելոյ մեզ. զի ըստ միմեանց բարեխօս
իցեմք, և ոչ եթէ առ բարձրագոյն ոք միածնին.
կամ հոգւոյն սրբոյ բարեխօսելն գիտէ. քան զի
պատուել ածակամն, և ոչ բազմաբար։ Իսկ երա
նելին առաքելոցն ընկալեալ՝ ի ճշմարիտ վերջապետէն՝
նախ կարօտանան զանձանց օգուտ՝ և ապա օրի
նակ աշակերտելոցն։ Պարձեալ տանելին եր
բեմն առանձին. երբեմն ժողովրդովք գումարե
լովք զփառսն քի բարձրացուցանէին. քան զի և
առուեալ իսկ օգտակարե յամ աշխարհական
զբօսանաց առանձին սահման. և միայն ածպաշ
տութե պարապէին. զոր և մրգերեքն յուղագոյն
գործէին, որք՝ ի լերինս՝ և յանապատս վայրս՝ և
՝ի փապարս վիմաց զածեղէն կրօնիցն զծածուկ հար

Բնակելն սրբոյն գրեգորի յանապատ.

կանէին։ Նոյնպէս եւ ամենայն հարքն որ յաջոր-
դեցան յառաքելական կանոնաց՝ ինքեանք ան-
ձամբ բերէին վերջնոցս։ Ուստի եւ երանելիս
այս բարձեալ տանէր զմանդելոցն. եւ ամ ումեք
մատուցելոց առնա զնոյն՝ պատուիրեալ գու-
շակէր. եւ նոյնպէս ամենայն ածեղէն գանձուցն
վայելչուէք՝ լցեալ պարարտացուցանէր ամե-
թուեթէք զամենին խաղացեալ գայր՝ իբր ժմս.
եւ ավին՝ ինոյն կանխեալ՝ եւ նմին հանդերձորդեալ։
Յայնմ ժամի երանելին՝ ցանկալի եւ անպայման
աքանչելի լինէր Ձրին հայոց, Դ եզմովսէս յան
կարծուրեամբ օրէնսուսոյց հեբրայական բանա
կին՝ ամ մրգրեական գնդան. կամ իբրեւ զյա-
ռաջադէմ պօղոս, բովանդակ առաքելական
գնդան՝ հանդերձ ժամկեցոյց մեծոմնան քի.
նոյնպէս եւ սա եկեալ հասեալ երեւեալ հայրաբարբառ
հայերէնախօս գտան։ Որդ՝ ը գմուառագց գա-
ռառագ երթեալ ընտրէր անձին իւրում կայս
հանգստեան զանդուտ տեղիսն՝ եւ անդ բնակէր, եւ
անտի լուսաւորէր զամն՝ եբազմացոյց կացոյց
տեսուչս եւ եպիսկոս յամ գաւառս իշխանութե
իւրոյ. եւ որ յատտիձան եպիսկուաթե ձեռնադրե-
ցան՝ իմնէ՝ սեւելի. քան զչորեք հարիւր եպիսկոպ,
որք կացին տեսուչք տեղեաց տեղեաց։ Իսկ

 զհար

Նորբեմբ գալ յանդպաշ՝ ակն ածել ժողովրդեան.

զհարգս երիցանց՝ ևսարկաւագաց՝ կմ անագա
նոսաց, ևոր այլևս՝ իպաշտօն տն կային՝ անթիւք
էին իբզմէ լէնս։ Իսկ Թգրն Տրդատ ուխտ զայս
գնէր Ը տմ մարդոյ՝ Ը մեծի, ևԸ փոքու՝ որք միան
գամ Ը նր տրուութբն էին. զի ամենեանց հաստա
տուն այն կացցէ առ նա. զի անխորշ ևանխէթ
տծ ահրմն պատուիրանացն հնազանդել առանց
երկմտուե. ևարարչութեցն հտալ յտմ սրտէ։
Նա ամենեն հաւանեալ այսմ փութայի վաղվա
ղակի կտրել զհրմնսն։ Իսկ Թգրն՝ շատ աղաչէր
զգրիգոր վս հանապազորդ առ նմա կալոյ, զի Ը ին
քեան շրջեցուսցէ, ուստ ոչ հաւանեալ չառ
նոյր յանձն. այլ յանտպտ տեղիս հաճէր բնակել՝
պահօվք կոխել զենքն՝ զի մի տացէ բարձրնալ հպր
տուե կոխել զենքն. այլ կէտ եդել իւնքեն զտմ
մաւորս կենաց իւրոց. Ի. Ի. օր պահօք ձգտել՝
միև յօր քաշակոչ հանգստեն իւրոյ վախճանին։
Իսկ իբրև կարի կարօտել Թգրն տրդատ ծսւն
հնգձ զնմնէ. զի ՝ի մէջ նշբնակեսցէ. ևքանքասէ
ին կարօտելք՝ իկայս նր։ Յայնմ ժմկի լուեալ յո
մանց ՝իտեղեկաց որ գիտակ արարին զԹգրն վս
որդոյն գրիգորի. զի յրջ ևս մինչ դեռ ՝իմանկուե
տխսնէր զինուորութբ՝ ամուսնացեալ. ևԵ. որ
դիս առացեալ. որոյ անդրանկան անուն վրթա

 նէս

նեւս ճանաչելոյ. որ յայտնեցաւ կենանեաց. որ ապա
եւ նա յետոյ յաստիճան պաշտաման երիցութեան եհաս։
Եւ երկրորդին՝ ուսուցանէս՝ որ՝ ի մանկութենէ ընդ ած
անպէշտ ծառայութեան նմին. էր՝ ի միայնակեաց՝ լեռնակեաց
կրօնաւոր մտեալ. եւ բազում ազգի ազգի վշտակցութե
ընդ աւետարանին կրեալ ամ կրթութբ, եւ ամ իրաց
հոգեւորաց զանձն տուեալ. միայնաւորութբ՝.
լեռնակեցութե՝ քաղցի, եւ ծարաւոյ. եւ բանջա-
րաճաշակ կենաց. եւ արգելարանաց անլուսից.
խարազանագելոտ՝ եւ գետնատարած անկողնոց.
եւ բազմանգամ զհանգիստ գիշերաց զհարկ քնոյ
յաւնեաւ որ տքնութբ՝ ի Թարթափական վճարե-
լով. եւ զայս արդ ոչ սակաւ ժամս. գտեալ զամս
եւ եւթնեքն յարեցուցեալ. եւ աշակերտեալ սմին
աւետարանական սպասաւորութե. եւ այսպս ամ
փորձութեց՝ ի վեր հասելոց կամայական քաջութե
տարեալ. եւ նովիմբ լուսաւորեալ եւ պայծառացեալ.
եւ ծանօթեալն եւ հաճոյ եղեալ առաջի այ, եւ մարդկան։
Որդ՝ իբրեւ զայս ամ լուաւ Թգրն տրդատ.
վաղվաղակի փութով եւ անզբաղաբար արձակեալ
արս երիս՝ ամենայն փառօք պատուականս, հրով-
արտակով հնազանդ. զի՝ զբ. որդիքն գրիգորի՝ վաղ-
վաղ նմ հասուսցեն։ Եւ որք առաքեցան յար-
քայէն՝ զի ածցեն զնս. այսոքիկ են։ Ռուանէոյն

անուն արտաւազդ, որ սպարապետ էր ամ՟ զօրացն հայոց մեծաց։ Եւ երկրորդին տաճատ անուն՝ իշխան աշոցաց գաւառին։ Եւ երրորդն դատ անուն՝ կարապետ արքայի։ ⁜ Արդ՝ իբրև եկին հասին նք՟ յ՟ն կապադովկացւոցն, եւ գտին զվրթանէս՝ ի կեսարացւոց քղ՟քին. եւ զսբն Ռըստակէս բնակէր յանապատի յիւրում միայնատանն. այլ ոչ հաւանէր նա իջանել յանապատէ անտի՝ եթէ ոչ եղև ժողով բզմ՟ե քրիստոնէից, որք հաւանեցուցին զնա գնալ անտի. զի լաւ է ասեն քեզ գործ մշակութե՟ ած՟՝ քան զայդ միայնաւորութե՟ բնակութե՟ յանապատի այդր. զորս այնուհետև յուղարկեցին զնս՟ անտի։ Իսկ նք՟ եկին հասին յ՟ն հայոց՝ յանդիման ունէին զօծեալն զերկու որդիսն գրիգորի՝ առաջի թգ՟րին. զոր առեալ թգ՟րին ինքնին նորօք հանդերձ՝ ի խնդիր ելանել որբոյն գրիգորի՝ ուր եգտցէ։

Ապա եկեալ գտանէին՝ ի դարանաղեաց գաւառին, ՝ի լեռինն որ կոչի մանեայ այր անապատին։ Ապա աղաչեաց երանելին թգ՟րն Տրդատ՝ զսբն գրիգորիոս. զի փոխանակ այնր զի ոչ հաւանեցաւ նա կալ եւ շրջել ընդ նմա՝ եւ սիրեաց զմիանձնաւորութե կեանս. ձեռնադրեսցէ եւ տացէ նմ՟ եպս՟ զսբն Ռըստակէս զորդի նորին՝ զոր ետ ածել ինքն,

գձձգ

զոր

զոր ձեռնադրեաց եպիս փոխնկ իւր· Դ ամ գրե-
լոյն ՚իդեպէ· Թէ փոխնկ հարց՝ եղիցին որդիք
կալ իշխան ՚ի վր ձրի։ Սրա ան եւ ք զհայրն լուսա-
գոյն եւ երեւեցուցանէր սա զեւր վրդովմուն
առ հարքն· նյեալ նր կալաւ զտեղի հայրենեացն
անդէ, նստեալ յաթոռ կթղկոսութե հայոց մեծաց։
Սա եւ ինքն իսկ մեծն գրիգորիոս եղանէր զտեղ
եօքն կարգելովք· եւ զգաւառօքն աշակերտելովք
յաշխն հայոց· զուարթացուցանել· զօրացուցա-
նել· նորոգել, եւ հաստատել։ ⁂ Ծաւէր Թգրն
տրդատիոս, բարեպաշտութե սպասաւորեալ ամ
աշակերտական հաստոց ՚ի քս՝ երկիւղած գտա-
նիւր· որով տեղեկացեալ եւ վարժեալ ածակեց
հրմնօքն, եցանկալի եղեալ օրինապահն կալովք՝
եւ բարեաց օրինակ ամ ամի· եւ անդէն ՚ի նմին աւ-
եդեալ փութով ընթերցօւած ոց ածեղէն գը-
րոց· զի յունական ասական դպրութե ձեւր իմաս-
տութե յաջողագոյնէր տեղեակ· առաւել փիլիսո-
փայական մտաց հանճարագիտութե՝ զի ունէլէր
զայս։ Որդ՝ ընկալեալ եւ զշնորհս Քեր պարգեւացն
որով առժամայն լուսաւորեալ եւ թեւակու-
թեամուխ եղեալ ածատուր հրմնցն Քրիստո-
թեց· եւ ամպատրաստութե զանձն յարդարել եւ ամ
աւետրնակին չափոցն ՚ի ծոյսն ամ մրգասիրին։

ՍԳԱՒԱՆԳԻՐՔ.

Պէտ՝ մերկացեալ յնուհետև զհեթնոսակիր ցան
կուխս. առնել զնշան պարծնոց խաչին յանձն իւր.
և պաշտել զնի ամենակեցոյց խաչելոյն հաճել
զհրմնցն պայման. զնի խաչակիր գնդին քի աշա
կերտելոցն հետևել. և անձին իւրում եդեալ
սահման՝ պահօք և ողջնութբ՝ աղօթս մշտնջենա
մաւնքս և բազմկատարած պաղատանս առ ած
և արտասուս հանապազաբուղխս մնին իւրոյ։
Այնպէս և մն իւր խնդրել՝ զի մի յիշեսցին մեղ
քն որ յառաջին ագիտութէ յայնժամ որ՛ իհնութե
անդ գործեր։ Այս բզմ և ամ ուժով նպաստա
ւորու ընծայեցուցեալ աւետրնագործ մար
դպտութէ հպատակութ ցուցեալ. և ծռեալ ը
աւետրնին մայելչուե. և այսպս խրատել և զգաս
տացեալ կրօնաւոր վարուք յառաջադէմ լինել ամ
ուղղութե՛ յամ գործս բարութե նր։ Բռաւել և ս
պայծառացուցանէր զմրդպտութե սատարութր։
Իսկ մեծ արք եպսն երանելին գրիգոր. նք որ
դեռևս իւրով ոլստակնաս, և ամ երևելի ոգ
նականօքն զամ աշխրտելովքն շրջէր՝ և հաստա
տէր զնս կամ՛ իպուիրանին Զմարտուե։

ՆԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱՒ ԲԱԳ

այնուհետև թգրեաց կոստանդիանոս որդի
կոստանդեայ արքայինն երին սպանիացոց.

գձճզ — եգա

Հաւատալն՝ իքն մեծին կոստանդիանոսի.

և զաւէջացուոց. և նա հաստատեալ յամն աւրինսն Քի եւ Ճշի:
Եւ ՚ի ծնունդն նորա ՚ի բանն յորդին միածին:
Եւ ՚ի հոգին սբ ածուէ նր: Եւ կուտեաց զու-
մարեաց առ ինքն զեպսն զօրաց իւրոց՝ առաջին
ովկիանոս ահագին ծովուն. և ուխտէր զայս
բանն ը̃ ամսին, զի առ հարկ ամ ոք ճշմարտութե
հաստեսցէ, միով ածաբարբառ պատգամաւքն. մի
ոչ կռոց կարել փառաբանիչ միոյ այ լինել. և յամն իւրա
խոստեալ. զիմաստնին հեթանոսական թգրցն՝ և առ
հարկ անդէն ստիպէր զամենին. զորս կործանէր
զօրութ ամենայն խաչին՝ զպիղծ և զանօրէն թգր
ան զդիոկղետիանոսն, և զմաքսիմիանոսն. զլիկիա
նոսն. և զմաքսենտիոսն. և զամ զանաւրէն պղծա
լից թգրցն հեթնոց ընջեր ՚ի միջոյ: Շինէր զաւեր
եալ եկեղեցիսն, և կանգնէր զսեղանս կործա
նեալս ՚ի տեղւոջ. շինել զամ քննարանս վկայից.
և բազմացուցանել զփառաւորութի յիշատակաց երանելեաց
մարտիրոսաց. յաճախել զպատիւ քհնյից այ. և
միանգամայն առնել խաղաղութի ձեւորաց. բառ
նալ զգայթագղութի ՚ի միջոյ՝ զի մի ոք մի իւիք այլ
թաքեսցէ յամենայն ճանփրհէն: Բերէր
զպղծալից մեհեանս դիւաց. և զնոսա առ հարկ մի
անգամայն իւրեանց իսկ պաշտօնէիւքն ՚ի փա
խուստ դարձուցեալ պակասեցուցանէր:

 Այս

Պատմէս և պարգև այնոցիկ շնորհէր՝ որք յամ-
պաշտաւն ճշմարտութեն էին կացեալ. և ոչ երբէք
զճշմարիտն թողել. վասն յաղթութեան տուեալ նմա ի վեր-
ուստ՝ վս զի էառ նա զնշան յաղթութեան յանձն իւր.
և զհրամն սաստկութեան պատերազմին ճշմարտութեան զօր էառ ի
տէր հրովարտակօքն իւրովք ընդ տիեզերս տարածա-
նէր. սպառնալեօք յաղթող զօրութբ հզօրացն՝ որ առ
՚ի տէրն ունել զբարեպաշտութին. այսու իսկ հա-
լածէր զզօրս խաւարին. և ՚ի վեր ամ՝ վերնոյն զօրութեամբն
գեր՚ի վերոյ լինէր։ Իսկ որք այսմ հաւանէին՝ զի
երկրպագութ լեցին ճշմարտութեն՝ զնոսա բարեկամեալ
մերձեալ պատուեալ՝ առ ինքն մատուցանէր. և
այսու օրինակաւ հզօր երևեցաւ՝ ի վեր մարդկան
հաստատէր զթագաւորութին իւր ամենակարգ թագաւո-
րութեն զիւր թագաւորութին անուանեալ, մինչև այնչափ
զօրացեալ՝ ՚ի վեր ամ մարդկան իրաւացի լինէր
պայծառացեալ. և այսպէս յաղթող երևեցուցեալ
զինքն հաստատէր, մինչև զամ աւուրս կենաց
իւրոց՝ հրշտկ յԱծ երևեալ ընդ առաւօտս առաւօ-
տս. զոր հնազանդ նմա սպասաւորել. զքսեան նշան
թագի առեալ՝ ՚ի նորին գլուխն դնէր. և այսպէս տե-
սեալ զնոր հրշտկն յիւրում սպասաւորութեան երա-
նելին և ցանկալին ամ թագաւորաց կոստանդիանոս.
որ և զիւր թագաւորութեն զծիրանիսն քի աւանդէր

 ամա

ածասէրն՝ ածապաշտն. յաղթօղն՝ իմը անցեն,
հաստատէր զթագաւորութի իւր հաւատովք. և
յամ եկեղեցիս հաստատէր զհնտս ծիմիտուէ:
Յայնմ ժմկի լու եղև այս յերկրն հայոց մեծաց
՝ի դուռն թգրուէ արշակունեաց առ տրդատ
արքայ հայոց մեծաց. որ իբրև լուաւ զայս ամ,
բզմ փառօքն ամենայն մատուցանէր խնդութ
և մեծաւ ուրախութ գոհանայր զայնմանէ. որ ը
ամ ձր զեւր ոչ անունն փառոր առնէր: Ապա
իբրև լուաւ զայս մեծ արքայն հայոց տրդատ.
խորհրդ առնոյր վն ձանձրհին այնմիկ հնդրձէր.
կազմէր. առնոյր ը իւր զմեծ արք եպիսն գրիգո
րիոս. և զնորին որդին զարիստակէս եպիսն. և զմիւս
եպիսն զաղբոս: Եւ ի զինուորական կղմնէն՝ զհօ
րեսին գահ երեցս իւրոյ տանն. որ բդեշխն կո
չէին: Զօրքին սահմանակալն՝ ի նոր շիրակն կղմնէն
Երկրորդ սահմանակալն յասորեստանեայց կղմնէն:
Երրորդն յարուաստան կողմանէն: Չորրորդն ՝ի
մազքթաց կողմանէն: Զմեծ իշխանն անգեղ
տանն և զթագադիրն ասպետ: Եւ զսպարապետն
տն մեծ: Եւ զիշխանն մոկաց: Եւ զիշխանն սիւ
նեաց: Եւ զիշխանն ռշտունեաց: Եւ զիշխանն
մաղխազութէ տանն: Զշահապն՝ շահապիւանի:
Եւ զիշխանն սպասկապետութէ: Եւ այլ բզմ
մե

գձձթ

մեծամեծօք։ Եօթանասուն հազարաւ՝ ընտիր
ընտիր զօրու հանդերձ։ Խաղայր գնայր յայրա
րատ գաւառէ, ՚ի վաղարշապատ քղքէ՝ անցա
նել՚ի սահմանս յունաց. զանց առնէր զբազում
օթեւանօք մեծաւ խնդութբ. եւ բզմ պատիւ
պատրաստուն հպատակութն ժ քղքաց քաղա
քաց գլխաւորաց՝ եւ իշխանաց իշխանաց պատուահե
լոց գտանէին մեծարանս ընդունելութ. ընդ ցամաք
եւ ընդ ծով փութացեալ աշխարհէին, մինչեւ երթայ
ին հասանէին յերն իտալացոց՝ ի թգւորական քղքն
հռոմայեցւոց։ Զորմէ իսկոյն պտմել յարքունա
կան պալատանն։ Զոր իբրեւ լուաւ աստուածակարգ
թգւորն պատուական աթոռոյ կոստանդիանոս։
Եւ մեծ հայրապետն արք եպիսկոպոսն հռոմայ դրանն
որում անուն կոչիւր սեղբեստրոս՝ մեծաւ սի
րով պատուէր արարին աւագ երանէին. եւ տեսեալ
հանդիսա շնորհ՝ լինել ժամս ինչ անդէն՚ի տիե
զերական քղքին։ Ապա զարմացեալ աստուածասէր կայսրն
կոստանդիանոս հարցանելով զարքայն տրդատ
թէ՝ զի՞ արդ եւ ո՞րչափ եղեն. առ քեզ մեծ սքանչելիքն։
Իսկ նա եկաց պատմեաց առաջի կայսերն զամ
արարածն մեծ բարերարութեան առ նա։ Եւ զայն՚ի պա
տմութեան լինել՚ի կերպարանս անասնոց՝ ոչ ամօթ
հերեցաւ պատմել նմա։ Եւ զհամբերութն նահա

տա

տակեալ վկայիցն քաջութե. և որ գործք գործե
ցան. և զ՚ի բնակութ զօրութե նց. կամ զոր անդէն
իսկ յանդիմն ցուցանէր կայսերն զտարեալն և
իւր զգրիգորն թէ. այս այն որ՚ոյ ձեռն ծան
եաք մեք զմարդասիրութի այ. և զնորին ժուժկա
լութի համբերութե նշանաւոր զարմանագոր
ծութեցն։ Ապա զարմացեալ կայսրն կոստանդիա
նոս խոնարհեցուցեալ զանձն անկանէր առ ջի
սրբոյն գրիգորի՝ զի աւհնեսցի ՚ի նմանէ. և բազմ
վայելչուչ մեծարանօք պատիւ առնել նմա, իբրև
խոստովանողի քի ըստ արժանաւորութե նր։
Այնպէս և սրբոյն տրդատայ՝ իբրև է զբօր սի
րելոյ սէր ցուցեալ ուրախութ մեծաւ, առաւել
ևս ծանուցանօթութե նր զաշխնս առեալ կաւէր և
նմ. մինչորդ կալեալ զհաւատսն որ ՚ի նր քանէր.
զի չուշտ մինչև ՚ի բուն հաստարիմ սէրն ՚ի մէջ
թգրութեցն պահեսցեն. զի և ոչ քզեա զարքայն
հայոց առել հաստատէր՝ զերրորդութի ՚ի հնտօ
պատմէր. և ևս վկայիցն այ. թէ զ՚. և կմ զինչ օրի
նակաւ վկայեցին։ Նաև կայսրն կոստանդիա
նոս՝ զայն սկսաւ պատմել նմ ևս աղնուական վա
րուց նց զոր յառաջագոյն գիտէր մինչ դեռ անդէն
էին յառին. թէ զ՚ի հայոց վարուքէին. և կամ զ՚ի ազ
նուականք ՚ի հռոմ ... կողմանէ տոհմի և իւրեց

և զգործս զօրութե յաղթութե նմա տուելոյ յԱյ պատմէր՝ առ ամ թշնամիս ձեռութե յաղթօղ երև եալ․ գիտեմ ասէ եղբայր՝ զի ած յամ Տրի երև եցուցանէ զիւր ողորմութե զօրութ․ զի ամ արրծք նորա՝ ծանիցեն զնա․ և լիցին նմա փառաբանիչք ճշմարտութք․ զի այնպէ երկրպագուս խնդրէ։ Ապա յետ այսորիկ մեծարեն լինէին գահրովք և մեծապատիւ շքեղութե կարգօք յարքունեացն․ և յե կեղեցեաց․ և իպատուական իշխանաց քղքին․ և մեծամեծ կարգօք՝ և երևելի պատարագօք պատուեալ սիրով։ Ապա հրաժարեալ ի ծիրա նափառ օգոստականացն, և սրբոյ կթղկոսէն ըն կալեալ ողջոյն։ Եւ երևելի իշխանաց քղքին․ և ամ իրօք յաջողելովք, եկանէին յոսկիապատ կառս յարքունատուրս մեծաւ շքով՝ և բազում վայելչութբ․ ունէին զճանապարհս արքունականս․ և ամ քղքացւոց պատահելոյ պայծառագոյն լինէին․ և մեծամեծս ըստ արժանաւորութե արքայու թե մեծապատուեն անգստին՝ մինչև գային հա սանէին յԾռն հայոց յայրարատեան գաւառ՝ ի վաղարշապատ քղքի՝ հանգստի սրբոցն․ և եբե րէին զպարգևն տուեալ զանգստին․ զոսկին և զարծաթն, և պատուական կարասին՝ ի նուէրս սպասու եկեղեցեաց այ․ և ի տօնս կատարեն

գձղ վկա

վկայիցն գնէին։ Եւ առաքեալ զիւրոց եկեղեցին
շինեալ հաստատէին։ Եւ մեծն Գրիգոր առ ի շըր
ջելն աշակերտեալսն յաշխարհսն հաստատէր զնոսա
ի քրիստոսի վարդապետութեան։ Ապա յետ այսորիկ հրա
ման ետ մեծ կայսրն օգոստականն Կոստանդիա
նոս․ ժողովել ամենայն եպիսկոպոսաց ի քաղաքին Նիկիայ բիւ
թանացւոց։ Յայնժամ մեծ արքայն Տրդատ,
եւ սուրբ կաթուղիկոսն Գրիգոր․ հանդերձեցին եւ
արձակեցին զԱրիստակէս՝ որ երթեալ հասանէր
ի մեծ ժողովն Նիկիայ՝ ԺԸ եպիսկոպոսն ամ, ուր ամենեքեան
զերաց կարգեցան ընդունելութեան միաբանութեան
հաւատոյ․ եւ կարգք լուսաւորութեան․ կանոնք պայմանաւ
ւորք՝ ամենատուր զօրութեան հաճոյիցն Աստուծոյ անչափ
բարձրութեանցն։ Իսկ մեծ կայսրն Կոստանդիա
նոս՝ մատեան խոստովան լինէր զհաւատսն, եւ օրհնութեամբ
պատկեր ի ժողովոյն՝ զանունն յԱրի Թողոյր․ եւ զար
դարութիւն յԱստուծոյ հաստատէր։ Իսկ երանելին Արիստա
կէս՝ գայր պայծառացեալ հաւատովքն․ եւ հաստատուն
ամենահաճոյ նիկիական կանոնօքն՝ գայր երեւիլ
ի Հայաստան երկիրն, առաջի գնէր թագաւորին՝ եւ կա
թուղիկոսին սրբոյ՝ զբերեալ միաբանութիւնսն։
Որով սուրբն Գրիգոր ի նոյն լուսաւոր կանոնան
յաւելեալ։ Նուաճեալ զիւր վիճակն զՀայաստան
երկիրն պայծառացուցեալ հանդերձ միաբանութեամբ որ

քայ

Եւ լինելն սուրբ ժողովոյն Նիկիայ․

քայլուն տրդատայ․ և զնմ մուրս կենաց իւ-
րոց լուսաւորեր։ Ապա յետ այսպիսի գործոց
առնել պայծառագոյն վկայութի սկսեալ
երանելոյն գրիգորի ՚ի ձեռս յաձախագոյնս՝
դժուարագոյնս․ առաւել խորհրդոց, դիւրա
լուրս․ բազմագիրս․ շնորհագիրս․ յարդարեալս
՚ի զօրութե և ՚ի հիւթոյ գրոց մրգրեականաց՝ ընդ
նմ ձաշակօք կարգեալս՝ և յօրինեալս՝ մետասանա
նական հետոցն Հշումե․ յորս ընդ նմին և որի
նակս ՚ի յանցանոր աստի․ առաւել վս յիմնե յա
տոյն՝ մահնչնորհ ձերոյն յորդորե լըզի հեշտ ընկալ և
դիւրահամս տեսմարագունեցն և մրմնաւոր իրօք
զբաղելոցն լեցին առ ՚ի սեթափել․ զուարթացու-
ցանել զօրացուցանել և հաստատահիմն առ խոստա
ցել մետրին քաջալերել․ զմետրնական ըն
թացսն, և զվերակացուիս եկեղեցւոյ․ շնորհօքն նոյ
առանց իրիք պակասութե տանել․ և առաւել
փութայր, գունեղել զնմ ոք յորդորելով առ
՚ի բարեացն։ Ուստի և զցերեկ պահօք և աղօթիւք
և ուժգին խնդրուածովք բրձրագոյն բնութեռով
զմտծագիր պտուղրանացն զհրամնս յուշ առնելով
զգուշացուցանելով նմ մերոյ։ Զոյր քում ը
չայց՝ և ոչ նինչ արտաքանաց․ և ոչ հանգիստ իրա
նաց մէջ և հասանել ՚ի հանգիստ ոմն։ Իսկ այսպէս

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ·

աշակերտելովքն՝ զամ ժամս իւրեանց՝ ընթերցուա-
ծոց գրոց ծախէին զտիւ և զգիշեր՝ և նովիմբք
ծաղկեալք, և շահաւետեալք. և օրինակ բարեաց
ուսումնասէրս առ ընթերակայիցն լինէին։ Մա-
նաւանդ զի ունէին և պատուիրանս զգուշա-
ցուցիչս զամենակարգս պատգամաւորացն, որոց
զառաջինն հրամայէ. թէ յօրէնս Տն խորհեսցիս՝ ի
տուէ և ի գիշերի. և երկրորդն զհամագունակն
պատուիրէ թէ. միտ դիր ընթերցուածոց մխի-
թարութե վարդապետութե։ Մի անփոյթ առներ
զշնորհացդ որ ի քեզ են՝ յայս խորհեաց և ի դոյն
յամեսջիր. զայդ եթէ առնիցես զանձն ապրե-
ցուցես. և զայնոսիկ՝ որք քեզ լսիցեն. և բարձ-
րագոյն քո առաջի զմատեանդ ընթեռնուցուն
յայտնի է. զի չէաք իսկ հանդուրժող զամ արդ
որբոցն կտակին զիւրքն չիւրսն նշանակել. այլ ի
դիւրագոյն առաքելական անդր զանձինս ապա-
պարեցաք, որոց զանցեալ զքաղմախառն ար-
գասեօք որբոցն՝ առ խմարմնականին առնելոյ զկա-
րևորագոյնսն՝ և զօգտակարագոյնսն պատմել։
Ուստի և մեր առ է հանգոյն ասացաք. ո՛չ ի պա-
տիւ ընտրելոց է՛ի որք ամենապայծառ և կենդանա-
տուր խաչին ծանուցեալք յարգեցան. այլ օրի-
նակ քաղցրալերինչք հոգևոր ծննդոց իւրեանց նշ-

գծղէ պատ

Յորդորմունք·

պատմելոց իցեն յազգս ազգաց. Եւ բանի հոգեւո
րական երգչին ի ասէ. զի զոր ինչ միանգամ պա
տուիրեաց հարցն՝ ցուցանել զայս որդւոցն՝ զի
ծանիցէ ազգ այլորդ. որ ծնանին՝ յարիցեն եւ պատ
մեսցեն որդւոց իւրեանց՝ զի դիցեն առ այ զյոյս
իւրեանց, եւ մի մոռասցին զգործս այ. եւ զպատուիրանս
նր խնդրելով խնդրեսցեն, զի մի եղիցին իբրեւ
զհարս իւրեանց. զի նք առ արարչութի անդր՝ այս
պիսի բարբառ արձակեալ ասասցին. տր այ մեր
գովեսցես. եւ նա ասասցէ ժողովուրդք իմ էք դուք.
Ասեն հաւտք ճշմտ. հաւատամք՝ ի եւ մկրտեցաք.
եւ փառաւորեմք՝ ի եւ տեսաք զլոյս աւազանին:
Հաւատամք յանուն հօր եւ որդւոյ եւ հոգւոյն սրբոյ՝
ի ասաց փրկիչն յաւետարանին առ աշկերտսն թէ
գնացէք այսուհետեւ աշակերտեցէք զամ հեթնս
մկրտեցէք զնս յանուն հօր եւ որդւոյ եւ հոգւոյն սբյ:
Հաւատամք՝ ի հայր այ կատարեալ. եւ յորդի այ բովան
դակ. եւ հոգի սբ այ բաւական. մի այ ութի
սրբոյ երրորդութե. մի էութի. մի կամք. երեք ան
ձինք կատարեալք: Հաւատամք՝ ի մի այ հայր. եւ տր՝ արա
րիչ ամի: Նա՝ ի միածին որդին որ ի հօրէ, եւ առ
հօր. եւ ընդ հօր: Նա՝ ի հոգին սբ որ ի նորին էութէ.
եւ նովաւ արար զամ արարածս: Որ է մի տէրութի. մի զօ
րութի. մի իշխանութի. մի մեծութի. մի գիտութի.

գձղզ մի

Յորդորմունք եւ աւանդութիւնք·

մի խորհո՛ւրդ․ մի պետութի՛ւ․ մի անսկզբնական
զօրութի՛ւ․ երեք կո՛չե՛լ անձինք․ և մի կո՛չե՛լ կամք․
անպատում․ անքննին միութի՛ւ երրորդութե․ մի
իսկութի՛ւ․ մի բնութի՛ւ․ մի ա՛ծութի՛ւ հօր և որդւոյ և հո
գւոյն սրբոյ․ երեք անձինք․ մի զօրութի՛ւ ա՛ծութե․
հայր յանձնէ․ որդի՛ ի հօրէ․ հոգին ս՛բ ՛ի նոցունց
՛ի նոսին․ իսկութե՛ն․ էութե՛ն․ ա՛ծութե՛ն․ հա՛րթ
հա՛ւասար․ հա՛րկ․ ՛ի խորութի՛ս․ ՛ի բարձրութի՛ս․ ՛ի
լայնութի՛ս․ յերկայնութի՛ս․ որ աներևակի զօրութե՛քն
թափանցանց լուսո՛վն իւրով ելանէ․ մերձէ առ
ամ̃ենին․ և հեռի յամ̃ենեցունց․ անտեսական ՛ի նկա
տողաց․ և անքննին ՛ի քննողաց․ և անըմբռնելի է
յամ̃ենեցունց բնութի՛ նր․ մի էութի՛ բնութե․ և լի՛է Նք
և նր փառօք նր։ Այսէ մեծութի միութե սրբոյ
երրորդութե․ բայց զի պայման գովութե այլ և այլէ
և այն չէ՛ ծածկեալ յիմաստնոց․ այն զի հայր ծնը
նեալ, և ծնող է․ և որդին ծնող, և ծնունդ է․ և
հոգին ս՛բ ո՛չ ծնող, և ո՛չ ծնունդ․ այլ ելո՛ղ։ Ու
խոստովանիմք զհայր անսկիզբն․ աներևոյթ․ ան
հասանելի․ անձա՛ռ․ անքնն՛ի․ անբաժին․ ամենա
կալ․ արարիչ երևելեաց և աներևութից․ նախա
կարծ յա՛վժիմաց՝ ք զա՛մ արարս և հաստատեալս։
Ու զբանն ա՛ծ որդի ծնունդ ՛ի հօրէ յա՛ռ ք քան
զյա՛ւտենս․ առանց սկզբան ժամկի․ անձա՛ռ առանց

բաժանելոյ. անքան՝ առանց մեկնելոյ. առանց
չարչարանաց. առանց մերձաւորդի. և նոյն ծնունդ
՝ի կուսէն մարմնով ծնեալ՝ ի վախճանի. առաքե
ցաւ անձ յայլ որդի. էառ մարմին ՝ի կուսէն, և
եղև մարդ կատարեալ. բովանդակեցաւ Աստուած՝ ի
մարմին. և Աստուած իսկ մարդ եղև. խոնարհեցաւ և
խառնեցաւ զանձն ընդ մարդկութեան. և զանմեռն
ընդ մեռանելոյ, զի զմարդկութիւն անքակ արասցէ յան
մահութեան անձին իւրոյ: Օի Թ կեցու՝ զինչ կեցու-
ցանել. և Թ կամեցաւ՝ արար, զի չէր ինչ անհնա
րաւորութիւն ՝ի նմա. և յանձին զօրաւորէ, և որ ինչ կա
մի ոչ զանցանէ. և զմեր հողեղէն բնութիւն զգե
ցաւ, և խառնեցաւ յանխառն անձնութիւն իւր՝ և յա
նապականութիւն. զի մերն էառ զբաժանելի մահու,
և ետ մեզ զբաժանելի անմահութեան. և զմեռանելութի
առն ծոցս կենդանացոյց մահուամբն իւրով. յոր
ժամ յարեաւ մարմնովն, ենստաւ ընդ Աջմէ ծնո
ղին իւրոյ. և խառնեցաւ յանձն իւր միածինն.
և ընդ գալոցն փառօք դատել զկենդանիս և զմեռեալս:
Նա հայր կենդանացոյց զամենն՝ որք ՝ի նմայն հաւտա
ցին: Տէրունք ե՛ւ ի մեր հոգին անձեղէն. հոգի մե
անձ կատարեալ՝ առանց առնելոյ՝ բղխումն մշտնջե
նաւոր՝ առ ՝ի հօրէ. որ խօսեցաւ յօրէնս և ի մար
գարէսն՝ և յառաքեալսն. և էջ ՝ի յորդանան գետ:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ·

Այսուհետեւ հոգի պետութեան․ հոգի ազատութեան․ հոգի բերանոյ տեառն․ նորուն էութեան հօր եւ որդւոյ ոչ արարած․ ոչ ծնեալ․ ոչ հրամանառու, այլ հրամանատու։ Ընդ մի գործէ հօր եւ որդւոյ եւ հոգւոյն սրբոյ․ Պ ասաց իսկ քրիստոս փրկիչն տեառց թէ․ ես եւ հայր եւ հոգին մի միութեան որ ի հօրէ ելանէ․ ելանէ եւ ոչ բաժանի․ բղխէ եւ ոչ սպառի։ Այսեն երեք անձնականք մի ութի սբ երրորդութեան․ եւ մեք զայս ձայն հաւատ ունիմք ի սբ գրոց՝ եւ յօրինաց եկեղեցւոյ․ առաջնորդ ձայնպրհի առ մեզ․ եւ ի սբ գիրս վրդապետութե։ Հաւատամք եւ խոստովանիմք զհամ տական սբ կաթուղիկէ եկեղեցի․ եւ ակն ունիմք յարութե մարմնոյ ի մեռելոց․ եւ զկենացն յաւիտենականաց․ եւ փառաւորեմք առ հորց ի միասին զսբ երրորդութիւն այժմ եւ անվախճան յաւիտեանսն ամէն․ եւ եղիցի եղիցի։

Ուխտ սիրոյ եւ միաբանութեն․ մեծի կայսերն կոստանդիանոսի․ Եւ սբ պապուն սեղբեստրոսի․ Եւ տրդատայ հայոց արքայի․ Եւ սբ լուսաւորչին գրիգորի․

ՓԱՌՔ ԵՒ ԿԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ համագոյ սբ երրորդութեան հօր եւ որդւոյ եւ սբ հոգւոյն։ Հօրն անհասի եւ իմանալոյ, եւ միածնի որդւոյ նր՝ տն մերոյ եւ փրկչին յսի քսի․ Եւ կենդանարար եւ ազատիչ սբ

գծղթ Ի.Զ. հո

Ուխտ միաբանութեն եւ սիրոյ սբ հայրապետց·

հոգւոյն ամէն։ ❦ Այս կոչակ կայսերական՝ սմ
հաստատուն եւ անփոփոխագրական. որ գծագրե
ցաւ հզօր հրամանաւ ինքնակալ եւ մշտայաղթ կայսեր
կոստանդիանոսի մեծ՝ եւ օգոստափառ թագաւորաց
թագաւորի. տիեզերատարած եւ աշխարհակալ խրոխտ եւ ան
խոնարհելի իշխանութեան հռովմայեցւոց։ Որ զօ
րութեամբ ճշմարտին միոյ տիեզերաց՝ ի ծագաց ովկիա
նոսի ահագին ծովուն մինչեւ յերս արեւու, յաղթող
զօրութեամբ պարծանաց խաչին քի։ ❦ Այսպէս եւ ստո
րագրեցաւ հրովարտակս հրամանաւ իմով մեծի պա
պուս հռովմայեցւոց եւսեբիոսի՝ որ եւ սեղբես
տրոս. աթոռակալն գլխաւորաց առաքելոցն՝ պետ
րոսի եւ պօղոսի. որ ձեռն եղեր բանալեօք ունիմ
իշխանութիւն յարեւմտից մինչեւ յարեւելս՝ ի վեր սմ ազ
գաց քրիստոսադաւանից. կապող՝ եւ արձակող՝ ի յերկինս եւ
ի յերկրի. եւ հրամանաւ հզօր յընդհանուր եկեղեցիս
քի։ Ուստի եւ ի հրամանաւ իմմանէ հոգւոյն սրբոյ՝ հա
սին առ մեզ զօրքն հայոց. եւ կենդանի վկայն քի,
եւ մեծ խոստովանողն սրբազնակատար կաթողիկոսն
Տէր մեր գրիգոր Լուսաւորիչն սմ յարեւելից եւ
հիւսիսոյ։ Սիրելի եղբարքս մեր՝ ի քս. եւ բուն բա
րեկամքս բարձրագահ իշխանութեան մերոյ, եւ
հաւատարիմ հազարապետացս խորին խորհրդոց մե
րոց. ժառանգակալքս աշխարհակալ եւ տիեզերակալա

դձ ար

ողբայից ողբալոյն արշաւանէն մեր. ժամանեցին
՚ի հանգստեան տեղւոյս՝ տէրունական տանս սրբը-
տեան. եւ արբեցեալ ժողովանց սրբոց եւ գլխաւորաց
առաքելոցս: Եւ փոխանորդի նորա պատուելի
պապին. պերճապատակ եկայսերս նոր ընծայ ՚ի
հռոմքինոյ: Եւ մեծի գլխոհիս հեղինեայ հզօր
թագուհւոյս: Եւ ծիրանածին զարդու զէկաց
զօրացելոյս: Ընդ որս հրճուեալ բերկրեցաւ
ամենահաստատ թագաւորութիւն մեր. եւ մեծահանդէս
հնդրանօք ելաք Ը յն Ջայրարատեան թագաւո-
թէ, եւ ասքանազեան գնդին: Եւ պատահեալ
միմեանց՝ երկրպագութ՝ մատուցաք անմահ ար-
քային մերոյ յիսուսի: Եւ ողջունեալք զմիմեանս
դարձաք ՚ի վկայարանս մեր առաքելոցս. եւ երկրպա-
գեցաք ամենածամուխ մեր նշխարաց նոցա, փառաբերելով
զՔրիստոս զպսակիչն սրբոց: Եւ եկեալ ՚ի պալատն պան-
ծալի՝ բազմեցաք արքայաբար՝ ՚ի միում բարձրաբերձ
բազմականի. եւ հայրապետաբար՝ ՚ի միում գերահրաշ
գահաւորի եզքդ մնացուրս անցուցաք ՚ի հոգեւ
որ եփմարդեւաւոր ուրախութեամբ: Սա եւ հրամանա հա-
նաք Ը ամենայն տիեզերաց որ Ը իշխանութիս մերէ, զի
ամենեքեան ուրախասցին՝ ՚ի կերակուրս եւ յըմպելիս. եւ
արգելցին հարկահանք յամենայն տեղիս յայսմ ամի՝
յաղագս ցնծութեան սրտից մերոց. ‡ Նաեւ ՚ի հրամանէ

գծա

որ

որբոյ լուսաւորչին, ազատեսցին գերեալքն.
զերծցին բանտարկեալքն. պատուեսցին մուր
հանկք պարտականաց. գնա՛ն և իրաւունք ելցեն
յարքունուստ ամ որբոց և այրեաց. և հայրենա
զրկաց: Իսկ՚ ի հրմնէ. քաջ արանց եղբօրս մերոյ
տրդատոյ՝ դարձցին ամ դատապարտեալք որք
՚ի քրէական մեռանել իցեն. և թողցին ամ պարտք
արքունականք: Ընդ որս և աղ օրհնութե՝ հրմնւ
լուսաւորչիս՝ առաքեցաք է ամ հս իշխանուէ
մերոյ. ՚ի սպանդանոցս՝ եյառոտնին զենլիս, զի մի
հեթնաբար լիցի խրախուէս մեր: Նա՛ և զդաւա
նութի մբ հօրս մերոյ գրիգորի, արձանագրով
քարոզեցաք յամ եկեղեցիս ուղղափառաց:
Իսկ յորժամ հանդերձեալէին հրաժարիլ՚ ի
մէնջ հոգեզարդ հայրս մեր՝ և եղբայրս տրդատ:
Ժողով մեծ եղև առջի մբ առաքելոցս. գ. Ճ. և իօսինկ
զհտոսոքս. և ի դ՝ թգրոքս. և բազմաբիւր իշխանօքս,
՚ի ներքոյ բարձր բազկիս մերոյ՝ ամ օժնդակեալ:
Նա և բազկակից եղբայրս մեր տրդատ ար
քայ իւրով գահ երէց մեծամեծ նախարարօք՝
եօթնասուն հազարօք: Իսկ երկոքին հայրպտքս՝
իւրեանց որք եպիսկոպոսն, և քհնյիւք. և կամաւն այ.
և միջնորդուէ մբ ամ ծանեին. և մբ առաքլոցն. և
ամ սրբոց. երկոքին թգրքս. և երկոքին հայրպտ

Պտու և մեծարանք՝ ի կոստանդեայ որ առ որդն

և երկոքին ազգս, հաւամայնեցիք՝ և հայք. միաբան
և միախորհուրդ համաշունչ եղբարք՝ գրեցաք
միմեանց. և ուխտ և դաշինս հաստատեցաք յաւի
տենական՝ ի միջի մերում, առաջի փառաց փայտի նշա
նիս ք՛ի. արիական լատինացիքս. և անյաղթելի
թորգոմացիքս: Եւ յաղագս հաւատարմութե՛
հաստատութ՛ն և անջրելի ուխտիս մերոյ. զահա
գին և զանագին արիւնն ք՛ի՝ ի մելանս խառնեալ գրե
ցաք Գիրս միմեանց. արևմտեան. և արևելեան
ազգս. որ հաւատ և սէր և միաբանութի պարտիմք
միմեանց՝ Դ եղբայրասիրութեն ք՛ի սէ՛յ. ձգնելով ի վր
միմեանց մահու չափ. և մեռանելով յօժարութե՛
ի վր միմեանց: Որ և լեալ են սիրելք լինելով. և թշ
նամեաց թշնամի: Եւ երկուց ազգացս ոչ ոք իշ
խեսցէ միմեանց սուր քարշել. և ոչ յանդգնին
սուրք նց մտցեն ի խորտս նց, և աղեղունք նց փշ
րեսցին ի թիկունս իւրեանց: Եւ այս ուխտադրութ
հաստատուն կայցէ ի մէջ երկուց ազգացս՝ մինչև
ի կատարած աշխ: Իսկ որք վերջացին յայսմ վճռէս
որոշեալ լիցին ի քրիստոնեական հաւատոյն. և անէծս զկայե
նին և զյուդայի. և զտիրադաւին. քհնյիցն ժառանգես
ցէ: Մասանցեն հրշտակք և մարդիկք եղիցի եղիցի:
Սա այսմ խորհրդոցս՝ և մեք հրովարտակ ի
տիեզերս իշխանութե մերոյ առաքեցաք. որք և

Վկա. եմեծարանք՝ ի կատանչեայ որ առ արդ

Է յարևմո՛ յայնկոյս անդրիական ծովուն. և՛ի
միջոցս պոնտական՝ և կասբիական պեղագոսացն։
Պիտուէ լիցի ձեզ ամ ազգաց և ազանց. և լեզո
ւաց. թգրց. տակալաց. և իշխանաց ազգաց. և գլ
խաւորաց գաւառաց։ Որքէք յափրիկեցւոց տիդ.
նյարաբացւոց. ՚ի միջագետաց տիդ. և կիլիկե
ցւոց, և փռիւգեցւոց տիդ, որ մեծնոյ կաղմեց
ղոտապանն. ՚իպամփիւլացւոց. և կապադովկա
ցւոց. բիւթանացւոց, և գաղատացւոց. պոնտա
ցւոց. ասիացւոց տիդ. և ոնտոնացւոց. Նիդրա
նէ բիւզանդացւոց՝ մէև՛ իդրուն հոնաց։ ԵՒս
հա՛ւատարիմ սահմանապահք իմ մեծդ միհրան
թգր վրաց. և քաղց՚ ուռնայր արքայ աղուանից.
և այլ խառնիճաղանճ բազմութեդ առ հարկ՝ որք
՚իսադատատան, և՛իդ եղմատատան։ Որքէք հատա
տե՛լ ՚ի հաստահեղուս գաւառանն երկաթի՛ իւր
րոխտ և անխոնարհելի իշխանութիս հռովմայեցւոց
Որդ հրմն և՛ի հզօր կմբ իմոց՝ իկոստանդիանո
սէ կայսերէ. զի ՚իվր ձեր ամենայն կացուցի թգր
և իշխան միահեծան՝ զմեծ արքայն տրդատէս զմ
հաճամիտ և զհամակարի եղբայրն իմ և զըսաղկա
կէ՛յ բարեկամն. զի հրմն իմով տիրեսցէ տիեզե
րաց. իշխան տակալ՝ և հրմնահան հզօր՝ առ հարկ
ծովու և ցամաքի։ ԵՒս մի՛ ոք իշխեսցէ ՚իձէնջ դի

մադարձ լինել հոյակապ հզօրին հայոց կայսերա
կերպին տրդատայ, որ յաղթեաց հրչէի բռնամար
տին քարբարոսի՝ առձի դիոկղետիանոսի թղթի։
Ընդ՝ ի հասանել հրմնց՝ ինքնակալ և հզօր և մեծա
պսակ թղթիս թղթոյ՝ ամէն Ը առձ ելեք դմա ար
քունական ընծայիւք. և մեծ պատուասիրութե՛ երկ
րորդի թղթու՛ն իմոյ տրդատայ՝ մեծ արևելեան
ահեղանշան թղթի։ Զի Դ մեք յարևմուտս տի
րեմք բոլոր տիս։ Այնպս և զօրդատ յարևել
կացուցաք իշխել տիրաբար բոլոր տիդ. միանգա
մայն կազմ և պատրաստ լերուք՝ ի զէն զինուոր
ութեց. արի արանց և ուղամմուտ երիվարաց.
զինեալք և զօրացեալ հզօր զօրութե մերով. և
գումարեսջիք առձի անպարտելի քաջին դ. տր
դատայ՝ ի գործ պտրզմի ընդդէմ ատելեացն քի.
և թշնամւոյն իմոյ շապուհու մոխրապաշտիհա
նելով և հալածելով զզօրս նր. անդրբ զմագանդա
րան՝ և զատապրատտան։ Նա և զմեծ պտրզմա
կանս. և զհում հեծելոց զմեծ պատրաստութի
երիտասարդաց, և երիվարաց՝ հրմն տրդատայ
արարէք՝ ի կողմս աուրպատականաց և արաղայ.
Այլ ժողվեցարուք անհուն բզմն իբրև զաւազ
առափին ծովու. յաղագս պահակին հոնաց դար
բանդայ՝ և գալարիայ. զի և զնո՛ իմեծն տրդատ

դձե

վա

զօրեաս տրդատայ.

վստահացայ։ Ողջ լերուք մերով ողջունելովս։
Ու ևմեք պսակեցաք զմեծ արքայս տրդատ՝
կայսերական թագիւ. լուսաստու ակամբք յօրի
նեալ. և մեծամեծ մարգարտօք շողշողեալ. և
զարդարեցաք զհօկայազուն հասակն՝ ծովային
ծիրանեօք. օքսոնական մետաքսօք. մարգարտա
մանեակօք։ Իսկ զանգին գօտի հօրն իմոյ հզօրի՝ ա
ծի Է մէջ տրդատայ քաջի։ Եւ չորեք հարիւր
անգամ օժտեցաք զնա՝ կայսերական զարդիւք
և զինուք մերովք. արքունագրոշմ նշանաւոր
կառօք. և ծովային ուղաթուիչ երիվարօք ոսկե-
սարօք՝ հանդերձանօք. և նիզակօք վիշապամխօք. գու-
մարտակօք՝ անգին գոհարօք. գունագեղ գնդօք.
տպազինօք. ոսկենայօք, խուսկէփայլօք. և զօրս
Ռ ծնա ահագնագոչ շեփորայիւք. երգեհոնօք,
և զանոնօք յորդաձայնիւք. և միանգամայն իսկ
ամ զարդուք. և ամ պատրաստութ՝ իպալատն
իմ պատուասիրեցի զսիրեցեալսիմ։ Ընդ որս
մեծափառ դշխոյս մեր մաքսինդեայ. և քոյրն իմ
սքանչելագեղ կոստասիա. պատրաստեցին ըն
ծայս զարմանագանս՝ որովք պսակեցի բամբիշն
արևելային, վայելչափայլ թագուհին մեծ աշ
խէնն. և զպէքնաղագեղն օրիորդն հայոց մեծաց
խոսրովիդուխտ. գօսիձայն՝ որոց առաքեցան

Թագն եղանակս յակումբեայ՝ եյաստեսս· ամբար
հմուտ ձեռս մեկին· եւ անդամանդ գեթ այս բազմաքան
քնարս· եբաշխումն բխուր անկմանս· եւ վարսա
կաւս վայելչական· եւ այլ զարդս բզմն յակնաց
եւ յապրշմեղինաց՝ գործ ճարտարաց· անգինս
եւ անգինք· զուլէյոս գաղմատիկոս, ճ ի բարձել
ջորոց վաթանից· ❦ Այնպէս պսակեցի եզորդիա
ցեալն իմ զխոսորով գրամիկ՝ իմով զմեակոս
կոստանդինեաւ· որ ինչ մանկական հասակին է
ցանկալի՝ եւ արեւելեց անընտել եւ անտեսանելի·
❦ Իսկ հզօր հազարապետացս հայոց· պարգեւե
ցաւ՝ իմերմէ թղթուենս՝ նշանակս, եւ դրօշս դաղ
մատականս· եւ վիշապագլուխ փողս եւ փանտերա
ան բարձրաբարբառս· եւ զէնս եւ զարդս պերզմա
կանս՝ արի արանց, եւ երեւելի երիվարաց· նժոյգ
ծովայինք· եւ պահանք պատենազէնք՝ անգծելի
երկաթոյ· եւ այլ անթիւ եւ անհամար օժիտս ոսկւոյ
եւ արծաթոյ· եւ յամենայն պատուականաց· ալէ
հէց սպայից՝ եւ կազմածոյ կանանց· Ջորոց ձիոց բե
ռանց՝ թղթիկան համգերձանաց· որովք յղփացու
ցից զէ օթանասուն հազարսն հայաստանեայց·
❦ Պարգեւեցի եւ սիրելի եւ զօրն իմոյ տրդատայ
զսիրեցեալն իմ զբեթղէհէմ, քղք դաւթի· զոտե
զի ծննդեանն քրիստոսի կուսէն· Իսկ սե փական

Մ սահմանեցի նմա զպտուտոնն արմենիան՝ զկա
պաղտովքն այ՝ զոր հանեալ էր՝ ի հայոց պոմպէի կե
սարիայ։ Եւ այսէ բուն հայրենիքն․ որդատայ։
Ալեւանէն արարադայ, եւ ի գայլ գետոյն ելես
պոնտացւոց՝ մինչեւ ցհզօրն գետն մեծ տիգրիս։
Ասէ՝ ի կողմանց քոհաստանայ՝ որ չափ բաղուկն
իւր բոմեւսյէ՝ Թուրն Թափեսյէ։ ⁘ Խնդրեցի
յարքայէն որդատայ արս․ գձ․ հասակաւ եւ
րիուք հոյակապք, զորս եւ արմենք անուանեցի․
եկարգեցի՝ ի սպասաւորութի արքունական գա
հոյէց իմոց․ զորէղ հզօրէնք՝ ի տուէ եւ ի գիշերի․
եւ առաջապահեալք՝ ի պարզմի։ ⁘ Յամէ այսու
հետէ գալ ինձ՝ ի տեսիլս, եյայտնութիւ՝ զոր տէ
եցոյց ինձ․ յետ բն ամաց իշխանքն հայոց տարա
գրեն զտուննն որդատայ․ եւ ինքեանք տարագը
րին՝ ի հայրենեաց իւրեանց․ եւ անկանին ը լ ծով ծոյ
ուն այլազգեաց ամս բճս․ եղուկ որ գիտացին
յայնմ ժմկին․ զի տառապանօք տառապի ազգն
հայոց՝ մինչեւ յեւլս հոգւոց իւրեանց․ որոց փրկութի՝ ի
տնէ եղիցի․ եւ յօգնութի յազգատոհմէ իմմէ․ բայց
այս եղիցի՝ ի ժմկս յետինս՝ յորժամ յայտնեսցին նշ
խարք որբոց սուքիասանց քօշիցն, զոր ես ամփո
փեցի առաջնորդութբ հրշտկի տն՝ ի զարեանս գ
գաւառի։ Ծրեեցան յնրի մերում հրաշք զար

գձը մա

Բանք պատմողօրէն են Թգրքն․

մանալիք 'ի հայրապետէս հայոց, ևս և 'ի թագւորս ։
Բան զի 'ի գալ մոյ առ մեզ. և յանցանելն ը ծովս
յուռնականն։ Ուրախեցի ես, և ժողովեցի զամենեն
ըս՝ զկտրս՝ զկաղս՝ զմիականմանս՝ և զանդամա
լոյծս. և զայլս ամ որք ներէին 'ի պէս պէս ցաւս
և 'ի տանջանս. և զայսպիսի ժողովեալ հանի զնո
զամենն՝ ը դէմ սուրբ ոյն գրիգորի՝ զորս միանգամ
զամենն աղօթիւք բժշկեաց սբն գրիգոր, մինչև զար
մանալ մեր ամենեցուն 'ի վերայ ամի՝ զոր արար տր նովաւ
և փառաւորեցաք զԱծ զփառաւորիչն սրբոց իւրոց։
❦ Տեսանէր վիշապ մի մեծ 'ի կապարանին. զոր իւր
տակեաց նշանաւ խաչին քի՝ սբն անզգեսարոս,
և արգել զնա յորջ իւր։ ❦ Յետ այսորիկ երևե
ցաւ այլ վիշապ մի մեծ և ահագին՝ 'ի սահմանս
մեր. և բազում վնաս առնէր մարդոյ և անասնոյ։
Սա էր 'ի նոյն սահմանն մի եղջերու մի մեծ և
ահագին։ Նոյնպէս և նա վնաս առնէր մերձա
կայ սահմանացն. և մարտնչէին ը միմեանս հանա
պազ՝ մի եղջերին և վիշապն. և ոչ ոք իշխէր անցա
նել առ նոքօք։ Զոր լուեալ սրբելոյն իմոյ՝ իման
կուէ տրդատայ. զինեալ զինքն և ամրացուցեալ
նշանաւ խաչին քի. և աղօթիւք որ լուսաւորչին. և
ը աջողելոյն նոյ. եհար և սպան զմի եղջերին և
զվիշապն. և կորեալ զհարկ եղջերաց մի եղջերին՝ մր

գև

գեղեց ինձ թիւրակէս, եւ անգեղայս թխմահա
լածս: ❧ Իսկ եւ զհօրն խաչ մասինն քիլ, զոր մայրն
իմ բերբերէր յեմէ՝ հատէլ զայն ետու որդատոյ,
գեղաթափ եկեղեաց պատճառ յաւիտենական
ազգաց յազգս՝ իփառս ամէն: ❧ Պատմեաց մեզ փա
ռաւոր Փիլերս մեր որդատիոն վն՟ սմա անցից ան
ցելոց. եթէ որ չափ Ը տանջան. զքեարկ զնոսն գրի
գոր՝ յաղագս իւրս հանց. բովանդակ. զն՟, ամ
չարչարանօք, անողորմ եյանխնայ հարկանէ լով
զնա: Եւ կամ թէ Դ՛ զերեք տասան ամ է արկ
զնա կերակուր օձիցն՝ իխոր վիրապին՝ որ՝ իդղե
կին արտաշատու: Եւ թէ Դ՛ պնդեցաւ պո
ռնկական պագշոտութե Ը գատեր քվէր մօր իմոյ
Ը համաւնուն ընդ իմ հռիփսիմէ՝ իվաղարշապատ
քղքի. եւ եղպարտութիւն՝ որ յաղթեցաւ՝ իկու
սէն զօրութե՟ն քի: Այլ թէ Դ՛ զանազան տանջա
նօք էսպան զնա, եզլնկերս նր. զանեալքն որբու
թե՟ իմս սանթեէս: Եւ թէ Դ՛ յետ՝ է. աւուր
սպանմանն հռիփսիմեայ՝ եհաս՝ իվլր նր բարկութ
յմս, եւ այսահարեալ փոխեցաւ՝ իկերպարանս
վայրենի վարազի: Եւ թէ Դ՛ տեսլեամբն խոս
րովի դխտոյ՝ հանաւ սբն գրիգոր՝ իվիրապէն՝ ի
ձեռն օտան նախարարի՝ եհտարմի ալքայի: Եւ
թէ Դ՛ լուսաւորիչն աղօթիւք էած՝ իզգաստու

թն մրդկան զորդատ։ Եւ յետ ոմ՟զ. ամուր վար
դապետութե՟՝ ետես աչօք բացօք մ՟ն գրիգո
րիոս զիջումն միածնին՝ իշափար պալատն արքու
նի. եւզամէնն չորեսին. եւզխորանն երկնանման.
եւզձեւ եւզյօրինուած զմբեթաչէն կաթուղիկէ
ին. եւզայլ խորհրդական տեսիլն զոր ծանուցանէ նմ՟
հրեշտկն տն։ Եւ թէ ո՟րպէս ամփոփեաց զմբն հռիփ
սիմէ՝ եւզգայիանէ, եւզայլ ընկերս նց։ Եւ ապա
բժշկեաց զթմ հայաստանեայս։ Եւ զդառնա
լըն իւր՝ ի մարդկային կերպարնս՝ յետ ո.հ. ամուր։
Օր յուշ ք զայս ոտքն եւձեռքն միայն փոխեալ
էին՝ վս ապաշխարհուե սատարութե սրբոյն։
Պատմեաց եւ վս ձեռնհասն քակման յծրին հայոց
եւ խորտակմն բագնացն բնաջինջ. եւ թէ ո՟րպէս
մարմնաւոր տեսլեամբ հակառակէին, եւ պտրզմ
յարուցանէին պաշտօնէից իւրեանց՝ ի տարօրինակ
ղին գիտանեայ։ Զորս զամէն հալածէց հայրս
հանուրց գրիգորիոս յաշխարհս մարածորէ ի հա
րմնւակողմն կասբիական ծովուն. անդ դադա
րեցան ամ դեւքն՝ հալածեալ ի հայոց։ Յիշէ ցու
ցանէր մեզ՝ եւ վս նուանեալ եւմանեալ վրաց վար
դպտի. թէ ո՟րպէս՝ ի մծխիթայ քղքի բժշկեաց յան
բժշկական ախտէն զստղովմէ՝ զդուստր սոփոր
որէր կին միհրանայ աղախն որդւոյն արտաշրայ

Բանք պատմողորէն որ թղթոյն.

պարսիկ: Եւ Դ՝ հրաշիւք քարոզեցաւ անունն
քո, 'ի յետնամէջն կովկասու՝ 'ի մէջ վայրենա
միտ բարբարոսացն: Եւ եղմէնամարտին իւր
Է գօթացւոյն գեթուեհանի Է ձորապանաձիգ ձորա
ցւոյն: Զայս ամ լուեալ մեր՝ 'ի ձայն օրհնութե
փառաւորեցաք զքեզ ած՝ որ զլոյս փառաց իւրոց փայլեց
յընթանուր կողմանս հիւսիսոյ, յարեւելս յարե
մուտս. եւրոպիական տիս՝ յաբեթեան բաժնիս:
Այնպէս եւ մեք պատմեցաք որդատայ փեսայ
եղբօրս իմում. զպատրզմինիմ յաւնական զօրքա՝
Է խուժադուժ ազգացն գօթացւոց. եւ զպար
տութի իմ յանկոյս դանոբայ գետոյն հզօրի. եւ
զերկուսն իմ 'ի յՌց սաստաննշան խաչին, եւ զվեր
նագիրն լուսեղէն՝ եթէ այսու նշանաւ յաղթես
ցես. Զորոց զօրինակն ետու դնել 'ի դրօշային
իմոց. ենկարել 'ի փառս սանձախաց՝ եւ ռըմպաց:
Եւ 'ի ինչանս պատրզմական զինուց՝ եւ 'ի կորդա
կս վեղէնդահացն, որով զօրութ զօրացն իմոց,
հարին զհոյլս հեթանոսական հիւսիսաբնակն.
եւ զդաստնային իմ յաղթութբ 'ի հռոմ: Նայց 'իմն
չելն զիս երընջոյս իմոյ. ատեցի ձշմա՝ եւ դարձայ
'ի թշուառութի իմ. զի հարած 'իսերտ իմ սուրբն փա
փուկ՝ որ սպանանէ, եւ ոչ տայ զդալ. գիմաց դարձ
եղէ քրիստոնեական հնազանդս. մրտեկան պատրզմ յարու-

գձձր ցի

ցի, և զօրս իմ կոտորեցի որ հաւատացեալ էին՛ ի քս։
Բայց ոչ արար անտես տր. այլ եհարկ զանձամբ
իմով զէ զափանդակաւն բորոտութ, զոր ոչ կարա
ցին բժշկել ճարտարքն ճեմարանին սոփեստեայքն
ասկրատեան. և գտեալ էի գունդքն պալատանոյն,
մինչև յայցել մեզ արեգական՝ ի բարձանց. և լուսա
ւորեալ բժշկեաց զմեզ տէր սեղբեստրոս. և հաս
տատեաց ի հաւատս Քրիստոսի։ Արդ՝ յայսմ հե
տէ հնազանդեմք հօրս մերոյ հոգևորի. և զնէ մք
զթագ թագաւորութեան մերոյ ընդ ոտիւք
հայրապետացս սրբոց. և մեք կամք՝ ի ներքոյ ձեռին
սոցա՝ կամօկամաւոր ծառայ տն, և ծառայել սրբոցս։
Մի հաստամբ ճշտութբ թէ. է. սիւնհոդքն եղեն յտի՝ իմ
ում ժմկի։ Մին սեղբեստրոս յարևմուտս։
Եւ մին գրիգոր՝ յարևելս։ Եւ մին անտոն
՝ի հարաւ։ Եւ մին նիկողայոս՝ ի հիւսիս։ Եւ
մին մակար յԵմ։ Եւ մին յակոբ՝ ի մծբին։ Եւ
մին եփրեմ՝ ի յուռհայ։ Յիշատակ սրբոցս օրհ
նութբ՝ և աղօթքս սոցա և ամ սրբոց՝ ի մը ամն ցի.
և կ՚իպոլսոյս ազատ պալատս մեր։ Արդ՝ եկեղե
ցի և եկեղեցականք ամ գոյիւք իւրեանց ազատ՝ և
անհարկ լիցին ամ դիւանական հարկաց արքունի։
Նա և որք ունին զնշան կուսութե և պարկեշ
տութե. որք և կանայք՝ ճուխազգեստք. և պարե
գօտահնդրծք. ամէն ազատ լիցին և արքունեաւ

զգեցցին, և կերակրեսցին։ Իսկ որ անհնազանդ գտցին հրամանաց մերոց, և ոչ հարկաւ արկանեն զեկեղեցի. կամ զքահանայ. կամ զկրօնաւոր՝ կամ զհաւատաւոր՝ հարել հալածեալ լիցին յերեսաց նոցա. և որոշեալք ՚ի հաղորդութենէ սրբ. հաւատոյս. և պատիժ պատուհասի կրեսցեն ՚ի մերմէ թագաւորութենէս, և յամ աթոռակալաց մերոց։ Իսկ համօրէն մարդիկք սեփական ազգաց դաշնատացուոցս, ամենեքին անգլխահարկ լիցին։ Նմայց յամ վաստակոց իւրեանց հնգեակ տացեն ՚ի դրունս արքունի. և այլ դիմոս մի երթիցէ ՚ի դրունս նոցա։ Իսկ այլ ազգ ևլլեզուք՝ զորս մեծաւ պատերազմաւ հնազանդեցուցաք. մեք և հայք. նոքա պարտին մեզ զգինս գլխոց իւրեանց. բաց ՚ի հնգեկէն։ Եւ տան մեզ՝ ոսկի և արծաթ ըստ կարի. տարին. ժ. անգամ. դաբուննն ՚ի գլխէ. և յամանուն յանուանէ. և աշխունն յարգենյմունք։ Իսկ աղքատքն և օտարքն ոչ այսուսիկ մի յիշեսցին։ Նայց վաճառականք որ շրջին ընդ անսահ, և շահին ՚ի մեր երկիր. յամ իշխանութեան մերում. և ոսկէհանք և արծաթահանք բաժինս հանցեն մեզ։

Իսկ ՚ի հանգչել հրամանաց հզօրիս մերոյ. և ս ինքնագլուխ պատուապատիւս հռովմայ սեղբեստրոս և ամ ծերի. յորժամ տեսի զարդար զաւակս իմ կոստանդիանոս կայսր, որ յամ զօրութեան իւրմէ զօրացոյց զպսակաւորն հայոց մեծաց զտրդատէս. և

և փառաւորեաց զազգն հայոց ա՟ծն։ Սմին նման և
նոյն հանգուցեալն ՟ի այսմ սարասին. և ես յօժարե
ցայ ՚ի պատուել զմեծ խոստովանողն ք՟ի զգահա
կի*յս իմ գրիգորիոս։ Համակցուք կայսերս մեծի
հռիփսիահանն ՚ի հնչնգելքս իմ ՚ի մերձակայ ազգս
ե՟տս ՚ի տալացւոց իշխանութ՟իս. և ժողովեցի
զ՟ամ արք եպիսկոպոսս. և զ՟ամ ուխտ եկեղեցւոյ
՚ի գումն գունդաբացացս արքայութ՟ե ՚ի պատուել
պատշգամ սրբոցս պետրոսի, և պօղոսի գլխաւոր
խանիս ք՟ի։ Հաւաքելով առ մեզ զբազմե՟ն սրբոցն
որք կան ՚ի մերում տ՟իս. ՚ի հերակլեան արձանէն
մինչև ՚ի յարձանն մելիտեան. և իւսեպտէ կղզւոյն,
որ հայի հանդէպ ատլաս լերինն՝ մինչև ՚ի սկիւլեայ
կղզին, յուրում կայ հրակատարն բառականեայ։
Սոքօք ամէքումբք. և հզօր աջով ս՟ր առաքելոցս.
և նշանաւ խաչիս ք՟ի՝ ձեռնադրեցաք զկէթղիկոսս
հայոց՝ զս՟րն գրիգոր. պատրիարգ և հայրապետ
հռիփսիահան տիեզերաժողով. համապատիւ մեր
հզօր աթոռոցս. է՟ մին. և անտիոքին. և աղեքսան
դրին. և օրհնեցաք զսա ահա՟ւ որ անուամբ ս՟ր եր
րորդութ՟ե՝ դնել ՚ի վ՟ր արժանաւոր գլխոյ սորայ
զա՟ջ ս՟ր առաքելոյս պետրոսի՝ վարշամակա՟ւ ք՟ի.
և արարաք զսա պատրիարգ հայոց մեծաց. զի
ի՟նքս և ա՟մ աթոռաժառանգք սորա ի՟նքնագլ

լուխ եղիցին՝ յիւրեանց եպիսկոպոսացն առնլով ձեռնա
դրութի, առաջարկութք թղթոյն իւրեանց։ Եւ հայոց
հայրապետն ձեռնադրէ կաթողիկոս վրաց տէրն, որ մե
րոյն նունեայ և մանեայ աշակերտեցան։ Եւ
ևս որ լիցին հայ ազգք սփիւռ յընդհանուր տեղեաց այլ
և այլ լեզուաց. իշխանութ ունի հայոց պատրիարգն
ձեռնադրել նոցա կաթողիկոս։ Եւս և տէրն աղուանից
եղիցին է հնազանդութք հայոց հայրապետին. և առաջ
նորդութք աղուանից թղթոյն՝ հայոց հայրապետն
ձեռնադրեսցէ նոցա կաթողիկոս։ ✠ Եւ պատրիար
գարանք. գ են, էմայն. անտիոքայն. և աղէքսան
դրին. յորժամ պատրիարգ ձեռնադրեն. կա
մօք և ընտրութք հայոց հայրապետին լիցի։ Եւ որ զք
նոր նստցի յաթոռ պատրիարգութե զձաւանուի
հաւատոյն իւրոյ զոր պարտէր մեզ ծանուցանել.
զայն հայոց հայրապետին ծանուսցէ. զի զնա կար
գեցաք մեզ գլխաւորութն, և հրամանաւն՝ ի վեր տեղ
ասիական միջին տիդ։ Եւ յետ լիցն արևու՝ մինչև ի
դրունս դրախտին. որում և վկայէ նոցին մը
սքանչ և արժանաւորութ սրբոյն գրիգորի. զի
մինչ դեռ կայաք ի խորանին մը՝ և զնորա երևական
աղօթսն կատարեաք. ահա յանկարծակի լոյս անձա
ռելի և անընդունելի ի մարդկանէ՝ էջ յերկնից ի վր սրբոյ
սեղանոյն. և աղէ զնանման աստղք. է, կրկին կա

մար

Պատիւ եւ զբեսորոսի զօր ամէն սրբոյն գրիգորի

մար կատարեցաւ ի վե՛ր սրբոյն գրիգորի. և հիահրաշ
փայլմամբ ճառագայթափայլեաց լոյս երեսաց
նր. Ը գլխեւ մանկան քանի՝ ի թաբօր։ Եւ մեք ամէքն ամ
չեալ՝ ոչ իշխէաք հայել՝ ՚ի նա. մինչև կտրեց զըբ
պտրգն. և ՚ի փոքրմէ փարատել շամանդաղ ամ
պոյն՝ ապա իշխեցաք մօտիլ, և տալ նմա համբոյր
և սէր սրբութե՝ ըստ օրհնացս քրիստոնէից։ Ըստ
որում խոնարհեալ ամ ծակարգեալ կայսրս մե՛ ընդ
պատուաւորեալ՝ ի սեպուհէից. եկն առհաւ մեծամե
առաջին ընդ լուսաւորչին, և ի ծունկ իջեալ՝ համ
բուրեաց զբարձս նր՝ ըստ օրինի օֆրանթէի. և ա
պա համբարձակեալ համբուրեաց զաջն՝ և զխաչն. և ա
պա զգեստն իբրև ՚ի նոյն ինքն՝ իբր միանալով համ
բուրեալ շրթանց։ Ապա ասէ կայսրն կոստան
դիանոս՝ և սեպաստրոս. Ով երանելդ ՚ի հարս
մր հայրպտ. որ անքուն և անհանգիստ կալով
քո՝ նմանես զուարթնոց ԱՅ. և անկերակուր կա
լովդ քո՝ գեր ՚ի վերոյ գտանիս ամ քրիստոնեական
վերդպտաց։ Արդ՝ աղաչեմք զքեզ զ սբենդ անսա
սանելըն ամ մր։ Նա մեզ և զհետոյս մերոյ դա
ւանութե. և աղօթեա վն ամ մի. և առաւել վն
մերոյ թգաւորութե, զի խաղաղութբ և հանդարտութբ
վարեսցուք զտիեզերական իշխանութիս. և այսու
կենօքս՝ վերին կենացն և ՔԻՑ յարքայութե արժա
նաւորեսցուք. = դՃԺԷ Նմին

Պարգևեք սեպուհեսարոսի զոր եա սքըն գրլ գործ

Նորին նման տրդատ կայսերակերպ · եւ ամ
թագւորքն, եւ իշխանքն · եւ եկեղեցականքն · եւ աբբու-
նականքն · հայք, եւ հռովմայեցիք · անկանէին առ
ոտս սրբոյն գրիգորի, եւ խնդրէին զթողութի մեղաց
իւրեանց եւ օգնութի ի պատերազմի : Այս եւս սեղանա-
տրոսն որ եղէ ականատես ամենի զարմանալեացս որով
պատուեաց զնա զպարթեւն զայն մեծ · մեծարե-
ցի եւս զնա ըստ իմում կարի · տալով նմա զվակասն
իմ պատուական, որ էր լեալ սրբոյն յակոբայ տեառն
եղբօրն առաջին եպիսկոպոսին երուսաղէմի : Նա եւ զամ զար-
դս հայրապետութե անձին իմոյ ի ժամ ձեռնադրութե
եւ զմատանին իմ խաչաձեւ · եւ զգաւազանն իմ գեղե-
ցիկ ի գեղաշէն ականց, եւ ի մաքուր մրգարտաց
յօրինեալ · եւ զամ սպաս պատրգի սրբոյ սեղանոյս
զոսկեղէն զանկին · եւ զմաղզմայն իմ ի թափանցիկ ականց
տպազիոնաց բազմակշռացս : Նաեւ զմիթրն իմ սա-
տակ եւ սպիտակ որ փայլեալն յէ : Նա եւ զեփշ-
կաւաշխ ձեռամբ բազկօք հնդիրձ երկոցունց առա-
քելոցս պետրոսի եւ պօղոսի : Նաեւ լուսատու ա-
կունս պայծառս · եւ պատուական մարգարիտս
ջոհար ակունս : Նաեւ այլ բազմ զարդս անգինս եւ ան-
գիւտս ամ տեաց · զոր առաքեցի մեր խորանացն
որ ի խորին հայոց, յոր էջ յայտնապէս միածին
որդին այ · եւ ոսկի ուռամբ բախեաց զսանդարա-

մե

Պարգեւք սեղանատրոսի զոր ետ սրբոյն գրիգորի ·

մեծս անդնդոց։ ❦ Սա եւ սրբուէ սէննեկին՝ սա
նուն խմոյ սրբուհոյն Հռիփսիմեայ. եւմօր զզաս
տութե գայիանեայ. եւ ամ չահազգեստ կուսա
նացն։ Համուժիտ օրիորդացն՝ դստերացն հավ
մայեցւոց՝ եւ մարցն հայոց, եւ վրաց. պայծառ եւ
պանծալի պատրաստութե պատուզամաց՝ կուսա
տանին նց. եւ արժանի սրբութեց նց։ ❦ Սա եւս
բոյ կարապետին յովհաննու. եւ աթանագինէ
հայրպետին՝ առաքեցի ոսկի ծածկոց ծաղրվլի. եւ
ապարօշ որբոյ սեղանոյն. եւ բշմ սպասք՝ իպէտս
եկեղեցւոյն եւ եղբարցն։ ❦ Որով միաբանեալ մեք
կայսրս՝ եւ հայրպտս. մասն առաքեցաք՝ իսեղանն
՛իտարին. է, տաղանդս ոսկոյ՛ ի հարկացն միջա
գետաց։ ❦ Սա եւս առաւել ընծայեցաք ընծայս
բշմս՝ ընծանեաց մբ ծածանին։ Սու վարագայ
վերնակրօն մբ եղևորցն. եւ մբ հօրն զեռնդիմյ։
Սա եւ ամ եպիսկոպացն. եւ քհնյիցն. եւ կրօնաւորացն.
եւ կղերիկոսաց եկեղեցւոյ. որք եկեալ էին զհետ
լուսաւորչին հայոց. եւ տուր տուրս մեծամեծս.
եւ պատրաստեցի զամ պիտոյս նց, ը ծով եւ ը ցա
մաք՝ ճանապարհին որ յարեւելս. նմ՝ս նորս արքու
նականս. եւ դեսսկորանշանս՝ եւ հրոսակս պատ
րաստականս՝ մինչեւ իսահմանս հայոց։ ❦ Կարգե
ցի նորապսակ պարթեւիս մերոյ յիշխել յանա

դձժթ կան

կան ազգաց յազգս․ ի յԷմ․քըք՝ ի Ջևանք հայոց ա-
ղօթականացն զվկայարան սրբոյն յակոբայ՝ զեղ
բօրն յոհաննու ա̅ծաբան աւետրնչին։ Սի յար
քունական գանձուցն շինեսցեն զեկեղեցի․ և
ածցեն պարիսպ բարձր շուրջանակի․ և ի ներքս
սրահս և սենեակս առ առանձնականս աբանց և կա
նանց ի հայոց եկեղեցն․ և ուռծխիկ․ք նոցա և ա̅մ պի
տոյք՝ ի կալն և ի դնալն յարքունեաց սա լցի։
Պատրաստեցի և տեղի պտրագի սրբոյն գրի
գորի ի յարքունէ մեծի եկեղեցւոյն․ զգողգոթայ
խաչելութէ տեղին․ և զմնարից կուպայի գերեզ
մանինքի․ և զմիջի կանթեղն մշտավառ՝ որ կան
ք․ կանթեղք ի վր գերեզմանինքի․ յիշատակ լատի
նացւոց հայոց՝ և հելլենացւոց։ Պրեցի և հր
բովարտակս ընթանրականս, առ աւետրնչացն
աթոռական պատրիարգունեան որ յարևելս․ զի
զհայոց հայրապտն հմպատիւ ինքեանց տեսցեն․
զի է տասան աղքլոցն չորքն անտանոր կտրեցան։
Ընդ կայ և պատկեր փրկչին՝ զոր առաքեց ա-
գարու՝ որ յաղէ է զամ թգրսնա հոսոց ի քա̅ ա̅ծն։
Ընդ կայ և փայտեղէն պատկեր սբ ա̅ծածնին,
զոր տիրամայրն եգէլ ի վր ամենամաքուր դիմացն
եթմց արտասուօք, և օրհնեաց․ և լոյս յՔց խաչա
նման կացեալ ի պատկերն՝ յօր փոխման իւրոյ։

դձի Ընդ

Ընդ կայ եւ խաչափայտն պատրոնիկէի. որ էր՝ ի
պարանոցի հռիփսիմեայ օրիորդին։ Եւ այս մա
ն հեղինէ՝ եւ կոստանդիանոսի՝ զոր մեք պարգե
եցաք որդւոյ։ Ընդ կայ եւ գեղարդն ղուն
կիանոսի հարիւրապետի, որով խոցեցաւ կող
փրկչին՝ եւ բղխեաց ջուր եւ արիւն, նշանակ մկրտու
թեան եւ հաղորդութեան։ Ընդ եւ շիշ իւղոյն՝ զոր
օրհնեաց տէրն եւ եւթն առաքելոցն, որով հիւանդք
առողջացան. եւ մեղաւորք արդարացան. Զպատ
մէ ձեռն մարկոսի՝ թափիչ աւետարանչի։ Ընդ եւ
բովանդակ նշխարք յովհաննու մկրտչին, զոր յո
հաննէս աւետարանիչն եհան ի հրեաստանէ՝ եւ
բեր յեփեսոս. եւ փերմելեանոս եպիսկոպոսն եբեր՝ ի կե
սարիայ. եւ ձեռն ղեւոնդեայ պարգեւեաց սրբոյն գրի
գորի։ Նոյնպէս եւ զսրբոյն աթանագինեայ՝ որ եղ
բայր էր մարիամայ մօր վրթանէսի եւ յուսկանի։
Ընդ էին եւ ձեռն արեւելէ սրբ արքային տրդատ. եւ ձեռն
պետականն գրիգոր զուարթունն։ Որոց տու
աք հրամանս զի յամ գնացս ճանապարհաց իւրեանց ուր եւ
հանդիպեսցի նշխարք սրբոց. առանց ամ հակա
ռակութեանց՝ ամ որք մասն պարգեւեսցէ. Զի եւ մեք
զբազումս երկոցունց առաքելոցս պարգեւեցաք. եւ
այլ անթիւ մասունս։ Այլ յետ մեր վեհագոյն
հրամանս. հայոց հայրապետին կայ իշխանութիւն զոր

դժխա ԻՉ

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ·

Ինչ կամեսցի՝ ը առաքելական կանոնաց. կապել
և արձակել յՏա՛ յերկրի։ Օրհնեալքն ի հայոց հայ
րապետէն՝ օրհնեալ եղիցին ի քսէ, և ի սուրբ առա
քելոց, և ի մէնջ. և յամ սրբոց. և բանադրեալքն
ի նմանէ ի նմին կացցեն մինչև զղջասցին։ Սու
րբն հանէ հայոց հայրապետն. ի հայս և ի հռոմս.
և ի վիրս. և յաղուանս և յասորիս և ի պարս. ի ծո
վէ, մինչև ի ծով. ի գետոց մինչև ի ծագս տիե.
Այս գիր միաբանութե և սիրոյ. և հաստատ հայ
րագրութե հայոց. գրեցաւ մերով հրմնու կոստան
դիանոսի կայսեր, և սեղբեստրոսի պապի. մեծ
սինհոդոսի ի ծովնի որ առաջինոցս։ Լատին լեզո
ւաւ մակագրել. և արքունական մատանեաւն մե
րով կնքեալ, և ստորագրեալ։ Սու հաճարն այսմ
թղթոյ. և զմիաբանութե թուխտն տրդատայ՝
և սրբոյն գրիգորի. եդաք ի ջամբռն արքունի։
Իսկ զայս գիր աւանդեցաք ի ձեռն ատենա
դպրին հայոց արքային՝ մեծ իմաստի Ագաթան
գեղոսի։ Ի փառս այ որ է օրհնեալ յաւի
տեանս Ամէն. Հայր մեր.

Չ երկինք. Ց երկիր. Ը ընդ. Ը ըստ.

Փ սրպէս. Ու աշխարհ. Ըմ. ըստայնմ. Ք ղբ. քանզի.

դպիր

Փառք

Աւետիս միաբանութե և սիրոյ երկուց ազգաց.

Փառք և գոհութիւն արարչին համայնից արա
րածոց եղելոց. նիւթականաց և աննիւթ
գոյից. երևելեաց և աներևութից. Էին
Հօրն Անեղի։ Էակից Որդւոյն Անեղակցի։
Բղխողին ՚ի Հօրէ ճշմ սբ Հոգւոյն փառակ
ցի։ Որ նա ինքնէ Անբաւ և ամենազօր առաջին
պատճառն ամենեցուն։ Լոյսն անստուեր. և ծագու
մն իւր անարգել. և շողն իւր ամենագոյ։ Էու
թն անտեսանելի. Զօրութն ամենակարող. Իշ
խանութն ամենակատար։ Ի վեր քան զբան. անհաս
՚ի միտս. անճառ յեղելոց։ Նմա փառք յամ ա
րարածոց յանցելումն յաւիտեանց. ՚ի ներկայա
կնս յաւիտենից. և յապագայսն ՚ի յամ յաւիտեա
միշտ անկէտ և անզրաւ յաւէտ. և անսպառ յա
ւիտենիւ, Ամէն։ Որ աղօթիւք սբ լուսաւորչին.
Եւ ինձ կարողութն իւրոյ անպիտան ծառայիս՝ գրի
գոր դպրի՝ ձեռնարկել ՚ի գործ տպագրութե
այսմ ցանկալի հոգեբուղխ յորդախաղաց վտա
կիս. որ կոչի ագաթանգեղոս պատմագիրք. որ
ունի յինքեան զբոլոր վիպասանութի պատմու
թե լուսաւորելոյն ձրին հայաստանեայց ազգիս
հայոց. ՚ի ձեռն բազմաչարչար նահատակին հօր
մերոյ սրբոյն Գրիգորի լուսաւորչին. և ամ չար

չարանացն անտանելի յաճախապատում քարո
զութի նորին․ և զքանչելահրաշից տեսլենց նորին
զենջումն միածին բանին՝ ի վաղարշապատ քաղաքի․ և
զանպարտելի հսկայազօր քաջ յաղթութի թգրին
հայոց մեծին տրդատայ․ հարուածովք խրատու
տն յանասնեղէն բնութի փոխարկելն․ և վերս
տին նորոգելն՝ ի մարդկային ձև և կերպարանս
գեղեցկագոյն՝ զուարճինն․ և պէս պէս հրաշա
գործ սքանչելեացն՝ և նահատակութե վկայու
թեցն սրբոց կուսանացն հռիփսիմեանց․ և շինո
ւածոց լուսանկար խորանացն տեղեաց իջման
միածնին․ և սրբոց դամբարանացն կառուցմանց
եկեղեցեաց հռիփսիմեայ և գայիանեանցն․ և
հաստատութե՝ ի հաւատս ճշմրիտ քի այ մերոյ։
Որ այս սբ մատեանս թէպէտ անուանակոչու
թին գոյր՝ ի մէջ հայոցս թէ Ագաթանգեղոս
պատմագիրք․ այլ՝ ի յոլով ձրս կայս և՝ ի բզմ տե
ղիս և առ գրոց աշակերտս ոչ գտանիւր զի ըն
թերցեալ օգտեսցին՝ ի սմանէ․ այլ ուր ուրեք
գտանիլն՝ ի բազմաց անգիտելի գոլով․ բզմք ոգի
տանային՝ ի սմանէ հրաշագործութե անցիցն
եղելոց առ ազգս հայկազուն սեռիս․ և զմարդա
սիրութի խնամոցն այ զորպէս ածեալ՝ ի խնրէ
անգիտութե կռապաշտութեց՝ ի լոյս ած գիտութե։

դձիդ Աշ

Յիշատակարան սբ մատենիս․

Մ՛ որոյ տեղապահն նորին տիեզերահռչակ սբ
աթոռոյ հոգեւոր հայրն հասարակաց Մեծ հո
գեւոր Տէր Աղեքսանդր Սրբազն Կաթու
ղիկոսն մեր. իւրոյ սրբանուէր ձեռամբն գրեալ
շնորհակն յղեալ առ նուաստութիս մեր. և հրմն
արարեալ զի տպագրեսցի այս սբ մատեանս ՚ի
պայծառութի ազգիս մերոյ մանկանց նորոյս սիօ
նի. Ջամբէլ լիբըրև անխարդախ կաթն ամենառատ
զի փափագեալք սովաւ աճիցեմք ՚ի փրկութի.
Քան զի այսէ ջուր քաղցրահամ վտակաց աղ
բերց յորդառատից. յորմէ ըմպեալք ամպոց հո
գեզարդից վերաթռեալք ՚ի դաշտս պարարտածս
զգեղեցկութեցն անթառամ. զի քաղցրահոսան ցօ
ղելովս ջուարթ եղիցի բոյս նր. Իսկ ես յամենից
նուաստ, վերաւորեալս մեղօք Գրիգոր դպրիս՝
որբնակեմ այժմ ՚ի մեծավայելուչ մայրաքղքիս
կոստանդինու պօլիս. Մեծաւ փափագանօք.
երկամբք ջանիւք եւ տաժանելի աշխատանօք.
հրմաւ Մեհամա Սրբազան Կթղիկոսին.
՚Ի թուաբերութե փրկչին. ռչժ, և ՚ի հայկա
զունեաց. ռճծթ ՚ի հովանեաւ սրբուհւոյ ած
ածնին՝ որ յարքայանիստ քղքիս բիւզանդիոյ. և
՚ի հայրապետութե նոյն տեառն Աղեքսանդրի՝
որոյ հրմն սկսեալ էի. Եւ ՚ի առաջնորդութե եր

դձին   կուց

Յիշատակարան սբ մատենիս.

կուց սրբոց աթոռոյն յերուսաղէմի՝ և կոս
տանդնուպօլսի՛ իսահակ եպիսկոպոսին՝ յծրէն
հպուչէիսու՛ Ի տպարանի մեղապարտ գրիգոր
դպրի։ Բանզի մեծայօժար սիրով ջան՝ եդեալ ա
գուլեցի մուրատեան որդի՛ պարոն գալուստն
եղբարուքն մն յայտնի ցուցանել զծածկեալ գան
ձս սրբոյ լուսաւորչին մերոյ։ Եւ արարին օգ
նութի, առնելով մի մասն թղթոյս՝ որով տպագրե
ցի, սակայն ոչ ժամանեց պարոն գալուստն մինչ
յաւարտումն սբ մատենիս. եւ եգնաց յծրն իւր։
Եւ ապա մահտեսի պաղտասարն՝ սբ էջմիածնա
գանձապետ գոլով՝ նորին գանձանակէն արար
օգնութի։ Այլ երեւ անկեալ սորոյ գահոյից սրբոյն
հայրպետութս մերում. և որք էնն՝ ի ներքոյ հրմնցդ.
եպսկպսցդ. վարդպտցդ. և կրօնաւորացդ. ձգ
նաւորացդ. և՛ իգասուց կուսակրօն քհնյիցդ.
քաղաք օրէն քհնյիցդ. եսարկաւագացդ։ Եւ
բարեխնամատար իշխանացդ սրբոյ աթոռոյդ.
եւ ամ հայազուն ածաւէր ժողովրդեանդ, որք
ընթեռնուն՝ եւ տեսանեն զգանձս պատուակա
նըս, զոր առաքեցեր ձեռամբ՝ քոյին գծագր
ելով, ՛ի ձեռն սիրելի որդովդ նուիրակ հեզահո
գի ածատուր՝ եւ ածաբան վրդպտիդ, որ առ
մեզէր գրիգոր դպրիս. զոր տպագրեցի մեղսամած
ձեռամբ իմ, մաղթանօք քոյին՝ եւ ՛ի ձեռն հոգւոյն սրբոյ

շնորհեա՛ց մեզ կարողութի՟ւն տպագրել՝ ի տպա
րանիս մերում յանուն սբ էջմիածնի։ Խնդրեմ
յիշել զմերոյ գրելպարտն գալուստն և արու
թին. և պաղտասարն՝ հանդերձ գումար ննջեցե
լովք։ Նաև քան զմեզ զհիւանդացեալ և աղքատա
ցեալ զհոգիս բողոքէ՝ ի խորոց՝ և խնդրէ՝ ի ձէնջ
արժանացուցանել զանարժանս. ձլմտս. ծոյլս
յաղօթից. յունայն՝ ի բարեգործութէս. մեղա
պարտ գրիգոր դպիրս՝ որ աշխատեան եղէ ըստ
ձերոյ մաքրափայլ՝ և վաղահաս մաղթանս և՝ ի յա
ղօթս որ առ ած. վս ամ ուղղափառ հաւատա
ցելոց՝ համընթա՛ց առնել զիս՝ և զհանգուցեալ
հայրն իմ միրտիչն. և զմայրն իմ. և զմամերս իմ. և
զպապերս իմ. և եղբարքս իմ. և քոյրքս իմ. և ըն
կերս իմ. և ամ արեան առու մերձաւորքս իմ. որք
կան հանգուցեալք առ՝ ի հրամենէն այ։ Եւ որ յի
շէք հայր մեր՝ որ յՔս՝ զհոգիս ննջեցելոցն վս մե
րոյ. և դուք զփոխարէն զնոյնն կրկնապատիկ ըն
կալջիք՝ ի քէն է ամէն։ Եւ զնորահաս որդեակն
իմ զներսէս՝ մանուկն երեք տարեան ամեայ՝ մատա
ղարդ. որ պարզամիտ սիրով և հաւատով մատո
դեւր ջանիւք զայլով աշխատանս կրեաց՝ ի շարա
բարդելն գրոց. թէ՝ ի սրբագրուիս ամ առաւ
նախորձ թղթիցն տպմանց։ Որդ խնդրեմ հո
գՃիէ գև

գեւոր հարցդ՝ վս սմին՝ յիշել յաղօթս ձեր՝ զհայ
ղոյնն մաքուր՝ և հնազանդ յորինացն տն՝ մինչ ՚ի
կեատ կուշմանն իւրոյ։ Տէր ոհանն յակնայ. ուղ
ղափառ և հաւատարիմ. հեղահոգի և մաքրա
կենցաղ։ Սա ևս ընդ իմ աշխատեցաւ ՚ի տպագրու
թեան՝ մերում ՚ի սրբագրելն. խնդրէ իբր ողոր
մութ ապաւէն իւրոյ. ծն ձերոյ մաքրափայլ մաղ
թանացն։ Այլ և յիշեցէք սմին աշխատաւոր մը
շակքն. և զաշահակն որ ընդ իմ աշխատեցաւ և փեն
թանաքին՝ զեսային աղուաշն. և զմակարն։ Իսկ
այլ պակասութի տպագրատանս՝ թէ և թղթի որ
ոչ օգտիւր. զմշակացն վարձ՝ և այլ զանազան ՚ի
գործարանիս պէտ եղեալ և պիտոյացեալքն որ
յիմ ժամու անհատ լինիւր ձեռիմ վատնելոյ
դրամից ոսկոյ և արծաթոյ. Ջանքեալ աւարտեցի
զիմ ինչս իմ վասն սր մատենիս. այլ յուսացեալ
եմ առ բարերարն ած՝ որ և հատոյ թիլի իւրն՝
կամք իւր օրհնեալ եղիցի։ Որ շնորհեաց ինձ
ը. թւեան տպագրի մամուլս երկաթեան յոյժ
գեղեցիկ՝ միջնորդութբ յոհաննէս վրդպտի ամա
սիացոյ՝ որ առ իշխանն խաչուկ սահապետ ա
ղան որ հանգեաւ յէմ ձանապրհին. որոյ վարձն հա
տուսցէ սր գրիգոր լուսաւորչին բարեխօսութբ առ
քս։ Ամէն եղիցի եղիցի։ Ի հաս աւարտումն սր
մատենիս. ՌՃԾԹ. ապրիլ ա.

Յիշատակարան սր մատենիս.